

Tartalom

Média

- A PRÆ irodalmi folyóirat ▶ felkérése a következő tekintetben 5
Zsávolya Zoltán ▶ Áthozat a Kis Pizkosba 7
Váradi Péter ▶ Személyes megjegyzések
egy háborúhoz 13
Balogh Endre ▶ Az aranyborjúról is 15
Jorgosz Baia ▶ Evilági napló 18
Kiss Ottó ▶ Kibújik a technikai
civilizáció csapdájából 24
Nagy Gabi ▶ A pasim labdája 27
M. József Karcsa ▶ Versek 29
Barta Bandika ▶ Dr. Kovács István média-
bemenetele 30
Tandori Dezső ▶ „De hát én magam még régebb
vagyok én magam!” 43
Bednatics Gábor – Bengi László ▶ In rebus mediorum 50

Permutáció

- Gécsi János ▶ Haikuk 65
Halmai Tamás ▶ Koanok 66
Cserna-Szabó András ▶ I. M. P. S. 75
Szűts Zoltán ▶ A passadenai út 80
Havasi Attila ▶ Versek 86
Czapáry Veronika ▶ Sivatag 88
Keresztesi József ▶ Versek 89
Képes Gábor ▶ Autodafé 90
Verrasztó Tibor ▶ Versek 91
Máté Adél ▶ Versek 92
Szálinger Balázs – Térey János ▶ A zalai menekült 93
Mócsai Gergely ▶ Versek 98
L. Simon László ▶ Versek 99
Sánta Szilárd ▶ Alíz szerint a világ 106
Győrei Zsolt – Schlachtovszky Csaba ▶ A passzív apaszív 107
Középkor – reneszánsz – kora újkor ▶ A keresztfa álma 159

Moduláció

- Palkó Gábor ▶ Ősi dalok visszhangja 165
H. Nagy Péter ▶ Ady-palimpszesztek 192
Halmi Tamás ▶ Vakfoltok a horizonton 202
Mészáros Márton ▶ Nem is vagy igazi amerikai! 206
Boda Gergely ▶ Talán 216

Coda

- Neil Gaiman ▶ Baglyoknak jánya 221

- A PRÆ irodalmi folyóirat ▶ eddig megjelent számai 223
A Palimpszeszt Kulturális Alapítvány ▶ 2001–2002. évi, V. műfordító-
versenyének díjazottai 224

A RAJZOLÁS TETT SZARKA FEDOR GUIDÓVÁ,

egyébként (követve a családi hagyományokat) Ferencnek hívnak. 1974-ben Szentesen születtem. Bábólnán, Árpádalmán töltöttem a gyermekkorom. Mikor már nem voltam gyerek, rajzolni kezdtem. Sárváron a Tinódi Lantos Sebestyén Gimnáziumba, Szombathelyen a Derkovits Rajziskolába jártam. 1993-ban dekoratőrnek és budapestinek tanultam; 1994-ben színtanodába jártam, de hiányzott a napi betevő rajz, így 1995-ben Paulusz Tivadartól tanulmányrajzolni, Lévay Ádámtól grafikát készíteni tanultam, és dekoratőr szakmát szereztem.

1996-ban felvételt nyertem a Magyar Képzőművészeti Egyetem képzőművészeti szakára. Mestereim Kőnig Róbert, Kiss Tibor, Baranyai András és Somorjai Kiss Tibor voltak. 2000-ben ösztöndíjas voltam a Hágai Királyi Képzőművészeti Akadémián. 2001-ben képgrafikus diplomát kaptam. A 2002-es évet egy marokkói tanulmányúttal kezdtem. Marokkói rajzaimból és korábbi, három évet felölelő grafikáimból láthat itt most néhányat a tisztelt olvasó.

Média

Tárgy: Műalkotás születése

Kedves ...!

Azért fontos ez, mert ebben van a pénz, ezt nézik, hallgatják, néha vagy néha elég nagy mennyiségben olvassák is (az emberek); mindannyiunk tanítómestere: innen szerezzük történelmi, szexuális, gasztronómiai műveltségünket meg a praktikákat; belőle kapjuk információinkat, melyek a gondolkodásunkhoz elengedhetetlenül szükségesek; ebből ókumuláljuk ki, hogy mit vegyünk fel (le), mit hallgassunk meg, kinek mondjuk: „kurva anyád”, / kinek pedig: „szeretlek”. // Stb.

A gyerekeket nem az iskola vagy nem a szülők nevelik, hanem hogy nézik vagy/és hallgatják. Nem az élet van az iskoláért, hanem ők vannak érte. Egy felmérés kimutatta, hogy közel ötven százalékban hat rájuk. Őbenne (őkennük) nemcsak találkozik, hanem (egyben) meg is szűnik tér, idő, szellemiség (műalkotás): szülőházánk, e lángostul ölelt kis ország, hangra fíngó ebbarátok világa. Tárkép e táj, melyet éjcs bóna márta mutat – a frontokon pálcikája. Órangyala fogyókúráztatja / Zsávolya Zoltánt. De ezt még átírjuk. Most új bekezdés új emberei növekednek ki.

(Mert:)

Ami egykor volt, ma már nincsen. Történeti-poétikai megközelítésben az ember halott, s ő él. Ne a múltról beszéljünk, hanem arról, hogy miben különbözik a jelen tőle. (Rút, sybarita váz.) (S egyébként éljen a jövőorientált beszédmód!) Benne látjuk az elvadását a hagyománynak a változtatástól. Az utolsó szó jogán a németben a (-)készülék semlegesnemű. A másik, a hálózat nem az utolsó szó jogán semlegesnemű. Más jogok új ura ő. Mindezt a legmélyebb romantikus indíttatásból mondjuk! (jótanács:) Vagy mégis inkább: mondjuk abból is!

Azt szeretnénk, ha olyan műveket írnának/-tok, -tek, -tök, melyek megannyi kis-tükrei a médiának/-koknak/-umoknak, árnyalt leszopódásai apró kis/nagy diszkurzív tereknek, időknek, halaknak, vadaknak s jó falatnak. (Mert hát:) Médiát látunk csak, mégis megkérdezzük: / Van-e élet a közegi mögött? / (Vagy csak rút sybarita váz?) / Vagy után? Vagy? (Van.)

Kétféle műveket szeretünk: vicceset vagy izgalmasakat. Személyesen azonban én, Barta Bandika beszélőkéje kifejezem azt a hangsúlyos kívánságomat, hogy jó lenne, ha szülessen(ek) írás(ok) arról a ma már eltemetett, mert elfölöslegessé vált kérdéstről, mely őneki (őknekik) az elnevezését illeti. Annak idején Torgyán József hírestől Grétsy László médiai nyelvészig többen tették le szavazatukat a médium–médiumok–média–médiák kérdésben. Hátha mindez újban – persze szigorúan csak a romantikus indíttatásból – visszafelé is kihat. (És akkor levethetjük rút, sybarita vázunkat, vagy legalább vendéghajjal álcázhatjuk stb.)

(Például:)

Ön hogyan borotválkozik? Géppel vagy fölébe száll? – Nem, én kézi erővel szoktam. – S milyen habot használ? – ... – És aztán áfter sév? – Most őszinte hagulatban vagyok, ilyen fehér doboz vagy üvegben van, melyet balsamosra Bosznia papja főz. Vánca süítőporral. – ÉS már erre rá se hederíték. – Át lett többször csinálva, / mégis elég hiába. – Ne írjanak/-tok olyan sok tágat – inkább szűkítsenek. Vagy ha tágítanak/-tok, akkor

mint Mikszáth a gatyáján, úgy lazítsák/-átok a horizontot. A hogyishívjákolástól kegyeskedjenek/-etek tartózkodni, vagy ha akkor legalább!.,^{cske}

A műalkotások postára adásának határideje: déli 12 óra. A késedelmesen feladottakat, a meg nem felelőket, illetőleg a nem jókat nem tesszük közzé és nem adjuk vissza még arra való hivatkozással sem, hogy eredetileg (épp most egyébként) mi kértük.

Budapest, 2001. december 16.

Voltak, akik válaszoltak. Az ő kedvükért készítettük ezt a számot.

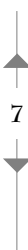

Áthozat a *Kis Pizkos*ba ◀

Conservatív essay novella,
 lényegében mégis – ha ez lehetséges (volna) –
 elektrikus-mediális képekben elbeszél(y)ve,
 egyébiránt csupán
 azon redaktori kérdés megválaszolósi horizontjában tartandott textus:
 „Vajon van-e élet a közeg(i) mögött?”

1

Hutteringer Charly életmomentumainak összessége sem volt sokkal több kezdetben, mint néhány olyan meglehetősen jól ismert elem látszólag véletlenszerűen egyéni kombinációja, amelyekből – nagy vonalakban legalábbis – majd’ minden normális nyolcadik kerületi nehézfiú élete kirakható. Egyszerűen azért, mert bővebb svádájú, szabályosabb elbeszélői megalkotójaként (majd pedig: *mostan*, a „helyi harsona”, a nevezetes *Kis Pizkos* tárcanovella-szerzőjeként) így akartam-akarom. Hogy végtére több jött-jön ki belőle, mint fővárosi minta- és referenciaanyagból, kilencvenes évek eleji esettanulmányból (igaz, persze: nem túl megnyugtatóan), az ilyenformán legelső sorban nekem köszönhető. Ámbátor Charly személyisége, ez a teljesen átlagos psziché, messzemenően partnernek bizonyult számomra, amikor egy tetszőleges érdekességű sorsalakulás felvázolását terveztem el. Azaz: éppen a megfelelő pillanatban bukkant fel bennem. Ugyanakkor – és legyen ez a dolog másik, távolról sem lényegtelenebbik fele – szerénytelenség nélkül állíthatom, én is kapóra jöttem neki az egzisztálásban. Hogyan?: „Különbözött”, más-olt egy hangyányit a Hutteringer-fiú, de éppen csak annyit, és nekem (mint alkotónak) pontosan ennyi lett megfelelően elegendő. Megelégedésemre szolgált ezt ábrázolni: a közönségesség meg az egyszerűség kapcsolódási felületén mutatkozó rést, a két dolog által bezárt szöveget! Miközben, ha tudni akarja valaki, távolról sem pusztán az esettanulmány céljaira *kiválasztott* fickó szükségszerűen ilyen-olyan egyénisége, másszóval a híresen szürke, az úgynevezett mindenkori-ismételhetetlen *emberi* (ezen elütő, közben lényegében agyondefiniálható tucatjelenség) kényszerített makacsul a vele való foglalkozásra. Volt bizony ott valami más is, egyfajta nehezen kivehető minőségi sajátság, ami lebegett és – lebegtetett. A hős valamilyen halványan kivételes képessége, mondhatnám. A sorstól való csaknem észrevehetetlen kitüntetettsége. Egyébiránt sokáig a megfoghatatlanság burkában leledzve, és furcsamód olyannyira nem kirívóan az induláskor, hogy tényleg alig lehetett őt önmagával azonosítani. Ha nem félnék a mesterkéeltség gyanújába keveredni, itt mindjárt bevallanám, szinte-szinte jómagam vettem észre a legkevésbé, aki pedig tagadhatatlanul eléggé behatóan foglalkoztam az egész üggyel, aki a figurát egyáltalán kitaláltam! Provokációnak tűnik talán, mégis ez a helyzet: Charly *volt* csak, valameddig, aztán bizonyos ponton túljutva ő lett *a Charly*, ezt azonban életében senki az égvilágon nem értékelte tényszerűen csenevész önjelentésében, engem is beleértve.

Sután hangozhat ez így, és látszólag nincs benne rendszer. Mégis kinyerhető talán megfelelő módszerrel az értelme. Valakinek a „közeg mögötti” élete természetesen úgyszintén, ha éppenséggel arra koncentráltatik. Történetet lehet konstruálni a titokzatosan megfoghatatlan, éppen-Charly-féle emberminőség – nem *feltárására*, ellenben (mindenképpen!) legalább időleges, szerényen elfoszló befogására. Nekem mindenestre valamikor igenis elképzelhetőnek tűnt, hogy ilyen úton interpretációs eredményt kapok. Reálisnak látszott a kítűzött feladat: úgy nyújtani át magamnak és az olvasónak a megábrázolt valóságot, ahogy van. Tehát teszem azt Charlyt Charlyként, mindannyiunknak, leképezve. A létezőt, aki vagy ami bármennyire esetleges, jelenített formájában *van*: teljesen az, ami. Így álmodtam. De hogy ténylegesen, akkor, *mi*; vagyis mi volna akkor a lényegyet tekintve akármi (itt: Charly), jelenleg éppolyan homályos előttem, mintha bele se fogtam volna a nagyszabásúnak ígérkező munkába. Ma sem tudom, miképpen volna lehetséges elmondani azt, hogy egy Huttinger Charly akárkivel helyettesíthető, és mégsem; ám azért korábbi elbeszéléskísérletem néhány, valamelyest még mindig érdemlegesnek tartott mozzanatát kisebb-nagyobb változtatásokkal szemérmetlenül átmásolom ide. Kissé rendhagyóan lényegében e havi kötelező nagytárcámat tudom le ezzel a szerkesztőség felé, és olyan is lesz az ügy, ha nem haragszanak, akár hajszálra, mint koszorúra ünnepelet íróknak, az Önök kedvencének, Priszter B. Brúnó úrnak némelyik mélyesetileg megalapozott, pszichoanomáliás novellája. Egy *tiszta egy horror*, különösen a zárlathoz közeledve, amennyiben megengedik. Brutális-korlátolt apa, szelíd-alkoholista anya, bestiálisan alattomos testvérek szegélyezik majd Charly útját, akik a végére távoli díszletekké változnak, noha ennek a mostani szövegben nem, vagy csak nagyon érintőlegesen marad nyoma. De már akkor zuhogva és dübörögve és recsegve omlik alá a haló élet húsa, a mélybe! Ja kérem: a legvége. Leginkább arról szeretnék beszélni körülbelül. Előbb viszont be kell mutatnom néhány kötelezően előírt gyakorlatot.

2

Mármost hogyha a felgöngyöltést módszeresen kezdjük meg, akkor egy vitatható tisztaságú kép kerül mindjárt elénk. Nyári felvétel, Huttinger Charly áll rajta. Közel tizenkét óra beállítás. Monokróm, de hiteles. Hiszen a kis kölyök élete nyári időszakban jódarabig annyi volt mindössze, hogy ácsorgott naphosszat egy dohos kapualj alagútjában, és egyik lábáról a másikra helyezkedve próbált egyensúlyban maradni az udvar betonján bőven mocsárló mosogatóvíz meg-megújuló áradatának deltatorkolatában. Ki mondta neki, hogy álljon oda, valószínűleg senki, azt azonban, hogy ne álljon oda, biztosan senki nem mondta. Négy éves lehetett ekkor, és ez tűnik esetében a legkorábbi igazán masszív, plasztikus állandóságú élménynek. A lefolyó rácsai szálasan homálylottak előtte, ami a fiúban titokzatosan körvonaltalan sejtelmeket hívott elő, olyan intenzíven, hogy tudattalanul máris mintegy alakjukon és jelentésükön morfondírozott. Ezek rendszerint akkor is tovább rémlettek az emlékezetében, amikor valamelyik nővére vagy bátyja odaszaladt hozzá, hogy a kicsi jelentőségének és képességeinek arányában bevonja őt a szomszédos bérházak gyerekeivel közösen kiterjesztett, állandó érvényű játékba. Ez meglehetősen ritkán fordult elő. Károlyka első éve sokkal inkább a véletlenszerű, tehát nem mindig szándékos, ugyanakkor a későbbiek szempontjából végzetesnek tartható szülői-testvéri kirekesztés jegyében teltek. Családja ugyanis ekkoriban jutott el a felbomlást közvetlenül megelőző, sajátyszerűen kreatív együttlét stádiumába. A gyerek így meglehetősen gyakran maradt magára, aminek következtében befeléfor-

duló lett. Élhetetlen-önző, kezdetben, ellentételezésül görcsösen kreatív-extrovertált, majd, a felnőtttség mezején. És hát – összefoglalóan, elővételezve mindent: ennyi volt végeredményben az élete. Élet, egy egész élet, tehát, s csakis ennek jegyében. Élet. Rövid szó, kevéssel hosszabb idő. Mennyire előre várható, a szakembernek szinte kidomínózható menetű, szimpla, valójában milyen nagyszerű valami! De nem foglalkozunk hosszabban ezekkel a megfontolásokkal, menni kell tovább.

A következő kép szakadozott és rengeteg. Van bőven belőle. Ismétlődik, de nem filmszerű áradásban, inkább kényszeres fáradtságban. Nem film, de nem is fotófelvétel. A nemlétező Charly és e sorok írója többszörösen képzelt, de – valahol – burjánozva átélt emléke. A nyolcadik kerületi Gerence Rezső utcában vagyunk, amelynek önazonossága azóta természetesen az átalakulás áldozatául esett. Sokszor, nagyon sokszor: ez az utca. Különb-különb vad fiúk rajta, *társaság*; ők, ahogy nőnek, emelkednek – porbafingók, gézengúzok, suhancok –, végig változatlanul viselkedve; *életlen*. Verekszenek. (Nincs módosulás.) Legfeljebb ha a lombozat átlagos hozama-eloszlása lesz dúsabb lassanként a kép szélén. A szédítő, aszfaltolvasztó kánikulában remegve elmosódó gömbakácok, pusztá járda, pár lobogó hajú lány fehéres arca az úttest felett. Charly váltakozó helyzetekben, itt. Egy hang. *Hallod-e. Ne menőzzél nekem Gerencén!*

De még mennyire, hogy menőzik! Mindig. Mintegy ennyi, melleleg, minden törekvése. Ha Mónika tudta volna, később, mit jelent ez, mi mindent, ja, egy férfinak. Mónika, a felesége, a hosszú lábú asszony. A karcsú, de (!!) nagy mellű, a derékighajú vörösseszőke. Aki önmagában megér egy képet. Charly munka közben, már jócskán egy másik felvételen látja maga előtt. El is szűrja, amit – éppen – kell. Sokan azt mondják bennem, ez a vég kezdete. Mónika úgy bánik vele az utóbbi időben, mint valami utolsó szeméttel.

Mozgón álló kép, *most*; elindított, újraindított. Legutóbbi hetei annyira szörnyen sikerülnek otthon, hogy Charly a maga részéről elveszti a tisztánlátását. Kortól függetlenül az összes maszkulin emberi lényben vetélytársat szimatol, aki bármi módon kapcsolatba kerülhet a feleségével; még homokos belsőépítészük sem kivétel. Odáig jut, hogy munkába menet a gyanúsnak tűnő járókelők mellett autóját megállítva mérlegel, vajon számításba jöhetnek-e. Mindig szerette Mónikát, de hogy milyen fájdalmas lehet számára a szerelem, arra teljes élességében csak az utóbbi időben döbben rá.

Napokon, heteken át tart ez a szörnyűség, már tényleg nem tudja, mit gondoljon. Megy dolgozni reggelenként, mint a gép, és munkája, ahogy most felvillan: egy különösen sötét kép. Charly ezen a délelőttön kényelmes rutinfeladatokat lát el. Beveri a képét néhány vendéglősnek, mert késlekednek megfizetni a védelmi díjat. Fogadja a banda legfontosabb neppereit. Ebéd után pedig bizonyos fegyvereladási feltételeket beszél meg néhány Boszniából érkezett, kétes egzisztenciájú alakkal. Charly a csúcson van: egy regionális maffiavezér biztonsági szolgálatának vezetője.

Az a baj, tulajdonképpen, hogy nem az egyedüli. Sokáig az, de most lehet körülbelül fél éve, hogy a Főnök az ukrán származású Viktor Medelbaumot állítja második alséfként mellé. Viktor apja német volt, anyja magyar, és Munkácson nőtt fel mint az angoltagozatos gyisztyiletka abszolvense. Folyékonyan beszél angolul, németül és ukránul, no meg oroszul és persze magyarul, kiválóan eligazodik a nemzetközi adójogban, volt már bordélyfőnök, és még otthonról hozza magával kapcsolatait a balkáni csemépészbandák, továbbá az orosz maffia irányában. Divatos szóval kifejezve, ami ő: ma-ga-san kva-li-fi-kált! Charly *képzettsége* vele szembeállítva egyik pillanatról a másikra jelentéktelenné olvad. Karatás fekete öve, rövid bokszolói (majd edzői) karrierje, húszéves korában elvégzett testőriskolája a koncentrált profizmusnak Viktor által megtestesített változatához képest hirtelen jókora nullának számít. Az átrendeződés előtt képességei még bőven elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy a pesti alvilágban menő fickót

játsszon, most meg már majdnem ott tart, hogy örülnie kell, ha a Főnök egyáltalán alkalmazza! De vajon még meddig fogja? Napról napra jobban érzi, hogy Medelbaum a helyére pályázik, egyedüli alvezérségre tör. Rádásul mintha Mónikára is szemet vetett volna! A legutóbbi grillpartin nem titkolta igazán a vonzalmát. Röviden: Charly félti az állását, a nőjét, legigazibb férfitulajdonát: *menőzsését*, mindenét lényegében – ezen a képen...

Tartani Charlyt a csúcson, az ingó csúcson, Olvasóm? (Redaktorom?) Ugyan minek. Meditálni kellene inkább idáig érkezve, belegondolni volna jó. Nem utalnék másra: mindenki életében előfordulnak időszakok, amikor nem érzi jól magát a világban. Amikor nem él – ottan, bent, bizony: a „közeg mögött”. Mi ennek az oka? Hol, mi. Az időjárás, az emésztés, egy benőtt vagy beszakadt köröm, vagy esetleg a lélek, Hölgyeim és Uraim! Nálam szintén így áll a helyzet, én sem vagyok fából. Mitagadás, előfordulnak nálam pillanatok, amikor felteszem a kérdést, *mindex minnek?* Honoráriumok, nők, sör, bor, pálinka. Pezsgő. Konyak. No és a dicsőség! Ennyi, lényegében. Mosolyogni való. Semmi, igazából, maga a halál. Díszletek, és nem is mélyebben, csak a közeg – között. Gondoljanak Priszter B. Brúnóra. Hogyan kiforgatta könnyen szerzett vagyonából a negyedik, az ügyvédnö felesége! Hiúság, kérném szépen, minden hiúság! Honnan jövök ebbe a létezésbe, ennyi érdekes. Hová tartok. Mi az élet értelme, és milyen kilátások elé nézünk a halál után? Én vagyok-e én, te vagy-e (te)? Ilyesféle dolgok. Ámbár hozzátennem, elmúlik ez.

Elmulás?: nos, figuránkat (képletesen vagy egyébiránt) még jódarabig más megfontolások foglalkoztatják. Terve van. És terve *egyszerűen tökéletes*. Alig használt fekete Mercedesében halad kifelé a városból. Június közepe az idő, igazi nyárias meleg, de pár napja az eső is szemerkél. Akadozó a forgalom, Charly rutinosan bosszankodik a volán mögött (sietne haza), de – a nagyszerű ötlet miatt – mégis jókedvű inkább. Két éve vásárolt villát Pomázon, a Baross utcából költöztek oda. Akkor még teljesen egyenesben voltak a dolgai, és nagy dobásával most majd újra rendbe hozza őket! Hamarosan én leszek megint az első számú alfőnök, mondja vacsora közben a hűvösen viselkedő Mónikának. Az asszony ingatag, jól tudja. Ahhoz hajlik, akinek szárazabb helyen áll a szénája.

Nem ázik-e el máris, ebben a stádiumban (képünkben), Huttinger Charly szénája? Dehogynem, a drága. Az omló sörényű, szívdöglesztő Mónika legyen kezdettől a gyenge pont, amelyen a terve elcsúszik, vagy csak később hajoljon – végzetesen – Viktorhoz az asszony? Döntsenek; lényegtelen! Döntsön, Redaktor Úr az *életesebbnek* tartott variáció mellett. Igen-igen, azt hiszem, mindegy a sorrend, maradjon tehát kidolgozatlan, pontosan hogyan alakul. A lényeg, hogy már eleve képtelenség a charlyi kiagyalás: Viktort, helyesebben a jólértelmezt *másikat* közös akcióban, az ellenség embere lövése pillanatában *mimagunknak* löni le... Nem túlságosan eredeti, és korántsem egyszeri elképzelés. Nem tudom, érthető? Vagy *él(et)hetetlen?*

A következő pénteken kell ennek odáig menni, egy József körútról nyíló bérház körfolyosós-ringes udvarában. Porolórudak trapézai mellett és felett. Száradó ruhák között. Díszletek, mellékesek. Ha felidézhető: Charly szülőszférájához közel. És bizony a genszter emlékezik ott, elérzékenyül – sokan jegyzik meg bennem, a vég vége ez. Mondom így: éppenséggel van mire visszahajolni. A kapualjban szinte még ugyanaz a moha, az alagutas félhomályban azóta sem kelt fel a nap. Szentvtelenül, mélyen igaz *ekképp*: Charlyt itt lelőtte Viktor, öt lövéssel, mielőtt még *lőhete*-.

Üres képrajz a folytatás, mégpedig késő délután, majdnem sötétedés. Nézzük *azért*, akár a kelleténél hosszabban is. Búcsúzóul ez bőven elég.

3

Ennyi és nem több Huttinger Charly története, *képekben elbeszélve*. Helyesebben: ennyit és pontosan így osztottak ki belőle az én életemre. Amely van tehát, melleleg alaposan eldugva napi munkavégzésem színtere, a média-közeg mögé. Volt inkább, talán. De ez mellékes, a lényeg: vajon Charlynak volt-e élete, másképp: az általam (vagy bárki által) *médiásan* megjelenített életeseményei *valóságosak-e* bizonyos szinten? Kitalálja, Olvasóm, Redaktorom, mi a válaszom? – Hogy nyilván: nem. Legfeljebb médiásan... Ha viszont ez így van, akkor maga a média nem valóságos, minden plasztikussága ellenére. Mutogatja, ha nem egyenesen (ezen mutogatás által:) szüli a Huttinger Charlyhoz hasonló hős-barmok tömkelegét – akárha kalandfilm peregne –, és már alig van különbség a fikciós filmdráma meg, mondjuk, a riport között. Kétségtelen, hogy a „valóság”, a „kor”, a mittudommi elkerülhetetlenül jócskán hülyít a médián, de a média is visszahülyíti a társadalmat, pedig ez már némi igyekezettel elkerülhető lenne. Az eredmény felemás Ide-Oda. Mindegy, melyik végéről mész be a két szféra összekapcsolódó Egy-Labirintusába, mindig *ugyanott* jársz, öregem. Mesterséges figurává *nyírják fel* magukat és nyaggatott alanyaikat sztárriportereink. Papírmásévé, vagy stílszerűbben: elektromos látványárnyékká. A közegben, a közeg mögött olyan élet van, olyan életek bukkannak fel, amely-akik ilyen módon léteznek is, meg nem is. És így végső soron nincsenek. Redaktor Úr, Olvasóm, értekezésem végkövetkeztetése: *Nincsen élet a közeg(i) mögött!*

4

De mi hát akkor – hogy visszatérjünk az alapsztorihoz: *itt* – a lehetséges tanulság? Megmondom: Ha rossz útra térsz, tedd egészen-. Ne operálj az érzelmekkel, meg az ideálokkal a továbbiakban mégis, mert akkor véged. Ezt állíthatom mindennel kapcsolatban, és kész. Otthonosan, amolyan Gerence utcaiisan szólva: kész-passz. Akad bizonyára, aki megbotránkozik ezen a kurta-furcsa lezáráson, van – kétségtelenül –, aki csak legyint. Mások, feltehetően azok, akikre bevallottan vagy sem, személyes okoknál fogva erőteljesebb hatást gyakorolt a bemutatott veszendőség, nos ők (volt már példa rá, ha emlékeznek) úgy lehet egészen egyszerűen levélben vagy személyesen fogják követelni a redakciótól egy másik, optimistább kicsengésű befejezésváltozat pótlólagos utánnyomását. Mégpedig saját jól felfogott érdekükben. Szeretnének ugyanis megmenekülni attól, hogy a szuggesztíven tálalt sztori esetleg *átdiffundáljon* személyes sorsuk falán.

Igazán sajnálom, ezúttal – bármily tisztelettel tekintek is eltartó törzsolvásóink személyes igényeire – nem áll módomban a most közölttől eltérő lezárást függeszteni irrományomhoz. Már eleve sem, gyakorlatilag pedig azért nem, mivel elsejétől megválok a szerkesztőségtől, jelen dolgozat az itt leadott utolsó munkám. Ezt az alkalmat ragadom meg az ünnepélyesen hűvös, némelyeknek valószínűleg udvariatlanul ható bejelentésre. A részletekkel nem szeretném Önöket traktálni, noha a leglényegesebb ok publikus. A Huttinger Charlyval kapcsolatban felvillantott létmérlegelési momentumok megoldhatatlannak tetsző, fájdalmas problematikája annyira magának követeli minden figyelmemet, hogy már azt a havi egy tárcát sem lennék képes kiizzadni magamból a határidő lejártáig, amelyre az igazgatóság az évtizedek során fokozatosan

és kegyesen leszállítani méltóztatott a penzumom. Ebben a helyzetben munkatársaim marasztaló kedvessége ellenére szükségesnek érzem levonni a következtetést: a nagyobb gondokat megelőzendő kordedvezményes nyugdíjba megyek.

De a Kedves Olvasó, vagy aki egyáltalán van (Redaktor Úr!), ne vegye rossz néven, hogyha szavaimhoz még hozzáfűzök valamit. Jóllehet nem tehetek más pontot a történetem végére, magam vagyok a leelégedetlenebb ezzel a befejezéssel. Mostani formájában, mit tagadjam, Önök is látják, a kelleténél jobban emlékeztet írásom egy elfuserált ponyvára, hozzávetőleg Priszter B. Brúnó modorában, ebből következően tehát eléggé el van tolvá. Magyarán: cselekménymintázata betekintést nyújt ugyan a közeg kulisszái mögé, de egyúttal bele is ragad annak díszleteibe... Legfeljebb ha tehetetlen önreflexió tud lenni. Nem válhat archimédészi ponttá, inkább csak „fikázza” – bárha hősiesség tudatossággal – saját magát. Ó, ó: *T(h)e (,) enfészkedbe piszkító értelem...*

Ezt illetően aligha adódik kellően hiteles magyarázat, ami egy kicsit baj. Egyedül az szolgálhat mentésemre, hogy ebben – minden elbeszélő, szövegalkítói fogyatékoságom ellenére – nem én vagyok elsősorban a hibás. Hanem Aki Írta Mindezt, akinek a kreatúrájaként létezem. Aki/Az *Önmasé*. Na, ki? Priszter B. Brúnó s. k. –

Személyes megjegyzések ◀
egy háborúhoz*

Életetek fordulatait a média
felajánlotta a köz javára,
nem hiába.

Akkor úgy tűnt, nincsen kulcsom
szenvetéseitekhez, abból semmit sem értek.
És félrenéztek

barátaim, ha rátok úgy gondoltam, mint
szerencsétlen események akaratlan és véletlen,
kissé életlen

szereplőire képen és képernyőn. Hogy
ami nektek sors volt, az nekem itt át- és megírható történetté
hullt szét

majd állt össze könyveink és újságjaink lapjain
és címlapjain, azokat faltam mint titeket.
Már félek tőletek;

akikben van némi megváltoztat-
hatatlan, ami túl nagy követelmény erre,
hol kelméje

történelemnek oly foszló, lágy és képlékeny
maradt már az utóbbi száz-nehány
hónap során,

hogy nem nehéz meg nem hallani a buzgó
hangokat, melyek veletek együtt éreztek
és jajveszéltek;

nos nem ez kell, nem kell valóban.
Ám az együttérzés a *cselekedetekben*
nem olyan kegyetlen

* A vers részlet a *Friss Dante-töredékek* címen készülő kötetből.

az együtt érző rovására, hogy mentségül
szolgáljon megtéttelen tettekért.
És most ezért

rólatok pár szót ejtek, ezzel letudva
egyre kínosabb kötelességemet:
egy belet

idézek föl az újság címlapjáról.
Ahogy lógott a szarajevói bolt előtt
a félig kidőlt

korlátan kicsavart testhelyzetben
tartózkodó tetemből, pirosan, véresen.
Egy színes képen

megrendítő erővel volt ábrázolva.
Mert ez a bél nyilván nem az a bél, amely
lelógott a fej

mellé a téren, és épp ezért már az is jobban izgat
ennél, hogy most már bárki rájöhet,
hogyan a szöveg

írója melyik lapot járatta akkor.
És akár ezért is, következtetéseket levonva,
elutasíthatja

porhadt testeiteket, melyek nem elég zajosak
már ahhoz, hogy elnyomják lélegzésünk
otthonos lüktetését.

„Becsapós ez – mondják társaim – mintha a tanulság
a mi javunkra lenne, aztán jól kihasználjátok,
hogyan emlékszünk rátok.”

Bevallottad, hogy te voltál az a budapesti fiatalember, aki házasodni akart, egyházilag is, miután már megkeresztelték a gyereket – ráadásul nem is a gyerek anyját akarod elvenni. [Na, kíváncsi vagyok, szolgálám, hogy éppen te mit fogsz írni:)))) – Mata Hari] Ne vigyorogj, mert azt legalább megtudtuk, hogy férfi vagy, kedves Mata Hari, hacsak nincs olyan berendezésed, mint az *Iron Man*ben a Vasember barátnőjének, hogy olyanra alakítsd át a hangodat, amilyenre akarod: férfi, nő, fiatal, öreg – technika kérdése! Egyszerűen nem értem, hogy jutott eszedbe ilyen tréfát véghezvinni László atyával. Még jó, hogy nem a saját lányodat akartad feleségül venni, egyházilag, mérhetetlen megbánást tanúsítva az addigi vallástalan életedért! Vagy politikai ellenfeled László atya, és akkor úgy hajlik az érv, ahogy akarod? Nem, semmiképpen sem adhatok igazat neked! És egyébként sem hiszem, hogy a szekularizált világ rendben lenne.

Szerintem a papságban rengeteg tudás hagyományozódott át az utóbbi másfél-két évezredben: rólunk. Nem bizonyítja ezt, de azért megfontolásra készítő tény, hogy pszichológusok, filozófusok, írók tanulnak irataikból. Ennek a tudásnak a súlyát akkor is megtapasztalhatjuk, ha csak egy éjszakai betelefonálgató mősört nézünk meg az általában kigúnyolt László atyával. Lehet parodizálni, mert igazán vicces és nem heroikus, ahogy ő ott egyedül ül, de nem adhatok igazat a paródia világának, ha a gúny maga a forma ellen, azaz a tévés lelkigondozás ellen fordul, és akkor sem, ha a papság összessége ellen irányul. És nem tudok olyat mondani, ami mellett állást foglalna a szöveged. Esetleg amellel foglal állást, hogy amit viccesen lehet beállítani, az szivatandó, vagy mindenki oldja meg a problémáját maga? Ezt a világot nem tudom elképzelni, hiszen szükségünk van egymásra. Szerintem fontos a tévés lelkigondozás, és ezt alá is támasztom, itt, mindjárt.

Mivel igen sokat tanultam töletek, például azt, hogy ha komolyan magyarázok el valamit, akkor senkit sem érdekel semmi, új stílusú érvelésem következik. Persze már csak azoknak, akik idáig nem jöttek le a szövegről.

Igen sok ember végez motorikus tevékenységet úgy, hogy közben tévét néz. Például vasal, krumplit hámoz, fürdik, netán pisil vagy porszívózik. A motorikus tevékenység lényege abban áll, hogy nem kell odafigyelni rá, és lehet tévézni, amire mellelleg szintén nem kell odafigyelni. Tévé már mindenhol van: konyhában, mosókonyhában, vasalószobában, kis szobában, nagy szobában, vécén, szaunában, fürdőszobában, internetes tévé a dolgozószobában. [Nem tudom, hogy élnek a szolgák, de ennyi helyisége ritkán van egy tisztességesen dolgozó embernek! – anarchista fantaszta] Ám már sokan nem badarságot akarnak látni, hanem inkább értelmes dolgokat tanulni. Mert mindenki a marhasággal kezdi, ezt megengedhetjük. A kamaszok közt is ritka a felnőtt. Ezek az ilyen emberek ide-oda kapcsolnak mindaddig, míg rá nem találnek a megfelelő csatornára (néha oly nehéz, hogy nem is sikerül, tehát badarságot néznek és hallgatnak). Nos, ezek az ilyen emberek megunják néha a természetfilmeket, a különböző kulturális, ismeretterjesztő műsorokat, és egyszer csak kikötnek valami más (esetleg távoli dolog) mellett.

Milyen törekeny ez a képzési lehetőség a konyhában, mosókonyhában, vasalószobában, kis szobában, nagy szobában, vécén, szaunában, fürdőszobában, internetes tévén a dolgozószobában! Mert mondjátok meg nekem, hogy mit tudhatunk meg ilyen módon a világról! [Te: semmit:] – Mata Hari] Megismerhetjük kimerítően – ha sorozatban adják – bizonyos rovarok, mondjuk a lepkék életét. (Ezt neked, MH!) Ha még véletlenül hozzá is olvasunk, akkor sem igazán lesz rendszeres tudásunk róluk. [Nyilván, mert a rendszeres tudásra nem igazán éhező, de azért kíváncsiakra is építenek ezek az adók – maffiavelli] Ha mégis azt hisszük, hogy rendszeres tudásra tettünk így szert, és megismertük, mondjuk, a lepkék életét, aztán valahol a félszárnyúakról, netán a potrohhal csapkodókról hallunk, egy világ dül bennünk össze. Becsapva érezzük magunkat, holott senki nem ígért nekünk teljes tudást, mégis úgy érezzük, az egész ámításon alapult. (Vagyok olyan legény, mint te, maffiavelli, látod!) Mégis tovább nézzük a tévét, miután kidühöngtük magunkat.

Jobban jár azonban már az, aki középkori állatleírásokkal foglalkozik. Ott Arisztotelész, Plinius, Experimentator, Solinus és a többiek közvetítették a tudást mindenről, ők voltak a médiasztárok. Itt van például az ahune – mely talán leginkább hasonlít a számítógépező emberhez –, róla így kezdi fejtegetéseit Thomas Cantipratensis. „Az ahune Arisztotelész szerint tengeri szörny, és minden tengeri fenevad legfalánkabbika. Ragadozó, és mindentől, amit megeszik, egyre csak hízik. Ezért azután hasa mérhetetlenül és testméreteihez képest túlságosan is kitágul. Ez az állat, ha valamilyen veszélytől tart, saját testébe rejti a fejét, mégpedig olyképpen, hogy akár a sün, behúzza tagjait. Annyira vastag és kövér egy állat ugyanis, hogy ha bőrét és húsát összehúzza, bőre redőket vet: ezekbe rejti azután tagjait, úgyhogy azok ki sem látszanak onnét. Csakhogy mindebből az ahunénak olykor kára is származhat. Annyira fél ugyanis a haláltól, hogy ha azt látja, hogy valami veszély fenyegeti, fejét testének tömegébe rejti, és míg a veszély el nem múlik, és a rá leselkedő ragadozó el nem vonul, fejét, melyet önmagába rejtett, semmi körülmények között ki nem dugja. Mikor azután éhezni kezd, saját húsát kezdi el falni, úgy gondolva: inkább váljék táplálék belőle részben, mint más vadak zsákmányául esve, egészben.”

És ha már rendszertelen tudásról van szó, látható, hogy többet mond nekünk az emberről való rendszertelen tudás a másról szólónál. [Ahune és internetező ember?! bame, ez rázós! – anarchikus fantaszta] Ez úgyis csak rendszertelen lehet, még akkor is, ha rendszerezett, egyébként ugyanúgy, mint az állatok esetében is, vagy a történelem, a művészetek esetében. De az ember mégis más, vele nap mint nap találkozunk, míg állatokkal, történelemmel, művészettel azért nem mindenki, nem mindenképpen. A papok ennek az emberről szóló tudásnak több ezer éves letéteményesei. Amint mondtam nektek, bebizonyítom, hogy szükség van ilyen lelkigondozós, betelefonálógató műsorra. [Most jön vagy már megvolt a bizonyítás? – Gutenberg]

És itt következik a tévés atya tanítása, akit olyan szépen kigúnyoltatok. Érződik már a hangján is annak az embernek a súlya, aki mások gondjait komolyan veszi. Lerí az arcáról! Elismerem, ha ez nem rína le róla, akkor komikus hatása lenne az arcának. De a lerívás ellen nincs apelláta! [Kinek mi rí le kirólmiról, ő a megmondhatója!!! – maffiavelli]

Például egy haldoklóval kapcsolatban elmondta: a betegért kell imádkozni, nem a gyógyulásáért. Mikor gondolkodsz te ilyenén, drága anarchikus fantaszta!? Mikor csak az evilági cuccok érdekelnek, és ebből a halált oly szívesen kiüznéd?! Persze nem bevallva, mert a halálvágy, a misztikum, a totális mindentől távollevés az megy, gondokkal teli arccal a pest-budai éjszakában vonulva. De milyen igaza van az atyának ezzel szemben?! Mindent meg kell tennünk a gyógyulásért, de azt látnunk kell, hogy néha ez a minden kevés, mert nem vagyunk istenek. Még azt is hozzátette, hogy az élet végén

eljön egy időszak, amikor a beteg, a haldokló nem az emberekkel, hanem önmagával és Istennel akarja rendezni a dolgait. Ezért kell a betegért imádkozni, az ő kívánságait lesni, s nem mindenáron ráerőltetni gyógyulásával kapcsolatos görcsös, rögeszmés, de érthető vágyunkat, amit esetleg már nem is fog fel, ritka tiszta pillanataiban is más köti le. Be kell látni: nem mindennapi dimenziókat nyit meg az ember magára találása előtt ez a gondolat, ami magunktól nemisnem egykönnyen jut eszünkbe.

És az aranyborjúról is milyen okosan beszélt! Ha nincs ott Isten, mert nem engedik, hogy jelen legyen, akkor az ember csinál magának másikat, és azt imádjá. Mert ilyen erős benne az isten utáni vágy!

Milyen szépen elmondta annak a hölgynek is a lényegét, akinek évtizedekkel ezelőtt, keresztelés előtt meghalt a gyereke, s azt szerette volna tudni: bejut-e a mennyek országába ez a kis egykori csecsemő. Az atya válasza az volt: nem hiszi, hogy a Jóisten bárkit is kizárna az üdvözülésből. És valóban, sokkal inkább mi magunk zárjuk ki magunkat, mint más bennünket.

A hivatása miatt, hogy egész életében ilyesmivel foglalkozik, azért más az ő hangja. És nem véletlenül adja ám ilyenre a fejét! Legalábbis én úgy gondolom, hogy nem véletlen. Nem pénzvágy, szórakozási lehetőségek kitérítése, a kultúra iránti olthatatlan érdeklődés teszi a jó papot azzá, ami. És nem is a tanulás, bár az nyilván kell. Hanem a hit. Hit abban, hogy van mit mondani az embernek, abban, hogy van értelme a szeretetnek és a nem internetező szegények életének is, és abban, hogy vannak rászoruló. A hit Jézus Krisztusban, ez az ő mozgatórugója, még ha néha, pillanatokra el is felejtí ezt, vagy kétségei támadnak. Jézusban, aki ebben a mai rendszerben szintén médiasztár. Akár. Akár a legnagyobb, hiszen az ő életéről szól a legtöbb kinyomtatott, lemásolt és elolvasott könyv. És nem unalmas, egytémás élet az ilyen, hanem gazdag, az élet minden területére kiterjedő, gondos, együttérző, aggódó, és derűs élet. Mert bizony derűs dolog azt látni, ha valaki a legmélyebb bugyrokából is vissza tud jönni a világra. Nagy öröm, és tiszta vidámság, ahol nem te számítasz, hanem ő. És akkor – Szent Ferenc elvét alkalmazva – kit érdekel, hogy félretaposott sarka van a cipődnek, kopott a nadrágod, hogy a legegyszerűbb cipőpasztát, szappant használod parfüm nélkül, ha ilyesmiben közreműködtél.

Vagy ott van a gyónás. A gyónás – még akkor is, ha csak a katolikusoknál van, és a tiszteletreméltó protestánsoknál nincs – arra készíted, hogy mérlegre tedd az életed. És kiderül, hogy kinek-kinek más a mérlege, ki-ki más életet és más bűnöket él. A világnak vannak törvényei. Ők ezeknek engedelmeskednek. Krisztusnak vannak törvényei. Ők neki engedelmeskednek. Számukra a két törvényfajta egy és ugyanaz. Krisztuséi és a világié. A világ törvényszerűségei, az a logika, amely mentén elrendeződnek az emberi viszonyok, nem feltétlenül e törvényeknek felelnek meg. Amit látunk, nem feltétlenül az, ami van, de azért nagy esély van arra, hogy mégis.

Látjátok, feleim, szümtükkel, bebizonyítottam, hogy érdemes a vallásra odafigyelni. Még a tévében is. És nem kigúnyolni érdemes. Jó, hogy ezt itt elmondhattam. Nagy baj lenne, ha nem tehettem volna.

szolga

► Evilági napló

Mindent megpróbáltunk, ennyi tellett. A túlcsondult memória képtelen volt tovább magában tartani a szövegfolyamot. Az emlékezet hajszáltrepedésein át ellillantak a megismeréshez szükséges információk. Egy perc múlva, ha minden igaz, végzünk minden-
nel. Johannes jogait végleg megvontam. Ha valaki mentett volna a korábbi szövegek-
ből, kérem, küldje el azokat nekem – üzent Rendszergazda.

2001. július 13. 00.09

Shir Khan szereti Mauglit. Minden kérdésére válaszol, kedves és udvarias vele. Reg-
gelente érdeklődik a hogyléte felől, este elköszön, ahogy illik, és napközben is szakít időt
arra, hogy egy-egy nevezetesebb eseménnyel kapcsolatban megérdeklődjön a véleményét.

Maugli nem lepődött meg ezen, hiszen ismeri Khant, ezt várta tőle, sőt furcsállaná,
ha a barátja, mert ez széles körben ismert tény: Shir Khan Maugli barátja, másképpen
viszonyulna hozzá, beszólna neki, nem egyszer, de mindig, ahogy mások, sokan, meg is
teszik ezt. Szóval Maugli nem csodálkozott, viszont Bagira nagyon is elámult.

Bagira ki nem állhatja Mauglit. Mindig ideges lesz, ha összeakad vele, és komoly erő-
feszítésébe telik, hogy ne sértegesse őt úton-útfélen. Összeférhetetlen sz@rjankó – ezt
tartja Bagira Maugliról, és ezt meg is mondta már neki párszor, és nem érti, pedig igyek-
szik megérteni, hogy hogyan képes bárki is szóba állni egy *ilyennel*.

2001. július 13. 01.22

De nem Bagira az egyetlen, aki értetlenkedik.

Kisherceget például egyenesen a gutaütés kerülgeti Mauglitól. Olyan ideges tud
lenni tőle, hogy ha meglátja, magába zárkózik, nem szól senkihez, rágja a körmét, vagy
elmeget vizet inni, vagy egyszerűen csak bámul maga elé meredten, mint aki legszíve-
sebben örökre elbújna e világ elől, és azt kívánja, bárcsak beteljesednék, amit Rend-
szergazda mondott a Prófétá által.

– Hol vagy Kisherceg? – kérdezik ilyenkor többen is, de ő nem válaszol.

2001. július 13. 02.03

– Kinek van hatalma e földön a bűnöket megbocsátani? – kérdezte a gutaütöttől Marko.
– Miféle bűnökről szónokolsz? Beszéljünk inkább e sajátos viszonyhálóról, barátom
– válaszolt a megszólított helyett Ariel. Arról, amelyik elrendez mindent. Van-e elég
jeled, birtokolsz-e annyi karaktert, hogy leírd ezt a hálót? Ha nem, mi jogon ítélsz? Amit
itt látsz, az nem kivétel, hanem szabály. Jobb, ha ezt nem felejtjed el.

2001. július 13. 03.05

Sokszor órák telnek el, míg Kisherceg újra előkerül, de ilyenkor is szűkszavú, morog,
semmi se elég jó neki, mindenkibe beleköt.

– Ne bánts, ő ilyen – szólta rá egyszer Sissy Matula bácsira, amikor az rosszálló meg-
jegyzést tett Mauglira.

– Téged meg ki kérdezett, hüjeqrva? – kérdezte Matula bácsi vigyorogva.

– Hát te meg hogy beszélsz egy nővel? – csapott le rá rögtön Hasfelmetsző Jack.
 – Ahogy megérdemli. Hiszen tudjuk: minden völgy betöltetik – replikázott Matula bácsi, és tovább vigyorgott.

Matula bácsi nem véletlenül nevezte Sissyt kurvának. Tudja ő, ahogy sokan tudják, ahogy én is tudom, hogy Sissy sokat „kipróbált” már közülünk. Nem azért, mert szerelmes volt, inkább csak úgy, a testi örömök kedvéért. A család és az erkölcs számára avított fogalmak; „értéktelen, érdektelen”, ahogy egyszer fogalmazott.

2001. július 13. 03.39

– A család szent dolog. Alapja a társadalom fejlődésének. Nektek mi a véleményetek erről? – kérdezte egyik este Casanova.

– Értéktelen, érdektelen, egy nagy 0 – reagált szinte azonnal Sissy.

– Na, te már csak tudott – jegyezte meg Matula szűkszavúan.

– Persze, hogy tudom! – vágta rá Sissy.

– Mindenki maga dönti el – próbálta megelőzni a veszekedést Maugli –, hogy akar-e valakihez tartozni. Persze a körülmények is döntöek, amiben felnő az illető, naná. Hiszen mindenki csak arról tesz bizonyosságot, amit látott, hallott. Az ilyennek hiába magyarázná bárki, hogy szent dolog a család.

– És te, Kisherceg, te mit gondolsz?

– Semmit, morrant Kisherceg, és rágni kezdte a körmét.

– kerülhető el = érhető el

– [Sissy széttárt lábakkal](C:/bigé)

– Matula vazzeg, nem mentél át a tanfolyamra, mi? Pedig megadtam a címet – morogtam három perccel azután, hogy összevesztem valakivel, aki azt állította, hogy Baia igenis nagy író.

2001. július 13. 04.07

– Ha Baia nagy író, akkor én vagyok a Kosztolányi!

– *Pardon!* Kosztolányi én vagyok – vetette közbe Kosztolányi. – De most mennem kell, mert Havas, a műkedvelő, darabot írat velünk.

– Micsoda név által cselekedtetek ti ezt? – kérdezte némi éllel valaki.

– Igaza van Bandikának, Baia kellő empátiával viseltetik a világban zajló interakciókkal kapcsolatban, átlátja a folyamatokat, és ezek ábrázolásához mindig a megfelelő eszközt választja – fejtette ki véleményét Kissing R.

– Lóf@szt! – fakadt ki Balogh. – Ha nekem lapom volna, sose közölném ezt a dilettánst!

– Egyetértek – csatlakoztam.

– Azért ez már túlzás – így Fancsikó.

2001. július 13. 04.11

– Igaza van Bandikának, Baia kellő empátiával viseltetik a világban zajló interakciókkal kapcsolatban, átlátja a folyamatokat, és ezek ábrázolásához mindig a megfelelő eszközt választja – fejtette ki véleményét Kissing R.

– Egyetértek – csatlakoztam.

– Azért ez már túlzás – így Fancsikó.

2001. július 13. 04.13

– Igaza van Bandikának, Baia kellő empátiával viseltetik a világban zajló interakciókkal kapcsolatban, átlátja a folyamatokat, és ezek ábrázolásához mindig a megfelelő eszközt választja – fejtette ki véleményét Kissing R.

– Egyetértek – csatlakoztam.

2001. július 13. 04.58

– Míau!
 – Na te is itt vagy – fanyalgott Mr. Bloom. – És itt van ugyebár a Wilhelm Meister, felbecsülhetetlen megállapításaival...
 – Hé, ezt Joyce írta! – háborgott Dzsémsz.
 – Nem, ezt én írtam! – tiltakozott Mr. Bloom.

2001. július 13. 08.13

Korábban azt írtam, hogy na te is itt vagy, fanyalgott Mr. Bloom, és itt van ugyebár a Wilhelm Meister, felbecsülhetetlen megállapításaival... Hé, ezt Joyce írta!, háborgott Dzsémsz, nem, ezt én írtam!, tiltakozott Mr. Bloom.
 Csakhogy valami történt időközben. Jaj, jaj, jaj...

2001. július 13. 09.00

– Míau!
 – Na te is itt vagy – fanyalgott ?. – És itt van ugyebár a Wilhelm Meister, felbecsülhetetlen megállapításaival...
 – Hé, ezt Joyce írta! – háborgott ?.
 – Nem, ezt én írtam! – tiltakozott ?.
 Jaj.

2001. július 13. 09.19

Maugli felhívta Shir Khant, de foglalt volt a vonala. Arra gondolt, hogy akkor Sissynél próbálkozik, de nem jutott eszébe a száma. Kisherceg idegesen sétálgatott fel-alá, aztán elment vízért, ivott, majd folytatta a járkálást. Kicsit nehezen szedte a levegőt, pokoli meleg volt, talán azért, így leült néhány percre. Később arra gondolt, hogy megsüti az unokáinak ígért rétest, de ehhez sem volt kedve. Sissynek sikerült elérnie Matula bácsit, aki ugyancsak idegesnek tűnt. Össze-vissza beszélt, még gusztustalankodott is, vigyázz, mondta Matula bácsi, a hatalmuk a farkukban van. Sissy lecsapta a telefont.

2001. július 13. 10.02

Mauglinak beugrott a szám, felhívta Sissyt, és elmondta neki, hogy éjszaka róla álmodott. Azt álmodta, hogy Sissynek egy nyitott könyv van a kezében, a tengerparton áll, egyik lába a parton, a másik a vízben. Egyik se normális, dühöngött Sissy. És leg-alább állt a farkam?!, ordította.

2001. július 13. 10.10

Aztán elvettem tőled azt a könyvet, és megettem – folytatta Maugli, miután az idegesítő csörgést megunva Sissy újra a füléhez emelte a kagylót. Megetted?! Igen, megettem. És olyan édes volt, mint a méz.

2001. július 13. 10.15

Fancsikó nem sokat vett észre ebből az egészből. Kapott ugyan egy üzenetet, választ is küldött, „jobb ezt a zavart elkerülni”, ezt válaszolta, vagyis igazából nem törődött vele. Rendszergazda viszont Fancsikóval nem törődött. Olyan huszonegyedik századi térképen dolgozott éppen, amelyre nézve a szem képes felismerni, kijelölni és értelmezni a kultúrtörténet jeles eseményeit, és ha hibás kódot fedez fel valahol, képes annak kijavítására is. Reményei szerint a felhasználó éppen erre, a feleslegesnek tűnő szimbólumok kiiktatására fogja használni találmányát. Kreatív aktus – csak így nevezi ezt a köznapai létől idegen állapotot, amelyben a test elveszíti test jellegét, és a kijelölt határt

átlépve egyesül az új, mindent leíró jeltartománnyal. Bevezetés a képirodalomba. Vegyük például a káoszt, intette magához Arielt. A káosz a rendhez hasonlóan tanítható, megismerésre vár, és mert megismerhető, ezért tanítandó is. A hétköznapi s azon túli diszkurzusok paradigmáinak megváltoztatásához az első lépés a beszélő kiiktatása, mert ezáltal érhető el, hogy a hang- és karaktorsorok önmagukká váljanak, s így megsemmisüljenek.

2001. július 13. 10.24

Rendszergazda az utolsó kísérletet is elvégezte. Találomra kiválasztotta és kijelölte: „Európaiként akartam élni.” Kiigazította.

2001. július 13. 11.18

- Eljött a te haragod és a halottak ideje.
- Menj, és ne térj vissza soha! – válaszolta ?.
- Európaiként akartam élni – tette hozzá később.

2001. július 13. 12.00

Amikor Sissy lecsapta a telefont, Hasfelmetsző Jack éppen arról beszélt egy kisebb társaságban, hogy a homoszexualitás nem más, mint fajtalankodás, pedofília, kérkedő és politikai hatalomra törő buzeránsok provokációja a családot tisztelő többséggel szemben. Márai hasonlóképpen vélekedett, ő viccesen alnépeknek, helotáknak, majd később még viccesebben új hívőknek titulálta a homokosokat. Ezen Hasfelmetsző Jack – a napba öltözött asszony, mondta róla egyszer egyik hódolója – jót derült.

2001. július 13. 12.10

– A homoszexualitás nem más, mint fajtalankodás, pedofília, kérkedő és politikai hatalomra törő, már bocsánat a kifejezésért, buzeránsok provokációja a családot tisztelő többséggel szemben. A lényeg: ezeknek botrány kell. Bármilyen áron. De most lett meg az erő! – csattant fel ?.

– A buzeránsok az alnépeknek, a helotáknak megengedik a kétneműek nemi életét is, mert szükségük van a mélyben élőlényekre, akik szaporodnak és elvégzik a durvább munkákat. De magasabban, a felsőbb régiókban csak ők akarnak uralkodni, a kiválasztottak és beavatottak, a buzeránsok, az új hívők – fűzte hozzá ?.

2001. július 13. 13.10

Itt van a szentnek békességtűrése és hite.

2001. július 13. 14.13

Boldogok a halottak?, kérdezte vinnyogva Bétmen Sissytől. Van odaát is olyasmi, amiért érdemes volna meghalni? Persze, hogy van, angyalom, mondta kedvesen Sissy. Ne nyugtalankodj. Lazítsd el a tested. Ne gondold, hogy ettől majd megjön a kedvem, kiabált hisztérikusan Bétmen. Rázta a sírás, fuldokolt a könnyektől. Sissy megragadta a fejét, és kényszerítette, nézze meg, hogy van felhúzza a koton. Legyünk már túl rajta, zokogta Bétmen, és visszahanyatlott az ágyra.

2001. július 13. 16.14

- Próba – kezdte ?.
- Semmi? – kérdezte szinte azonnal ?.
- Mi a franc lehet itt?
- Nem tudom, de elég izgi.

- Engem idegesít – szólt bele ?.
- Na, ez is megvolt! – jelentkezett ?.
- Jó volt, hüjeqrva?
- Mi közöd hozzá. Gyere el egyszer, kipróbálhatod.
- Az tetszene mi? F@szszopó...
- Elég legyen már ebből! – csattant fel ?.
- Csak tudnám, mért kell mindig elmesélned... – kérdezte ?.
- Ha *mindent* elmesélnék, akkor ámulnál csak igazán – vágott vissza ?.
- Pedig ördögi lelkek azok, akik jeleket tesznek.
- Ja, persze. Te már csak tudod.
- Megpróbálta valaki felhívni Rendszergazdát?
- Én próbáltam, de állítólag ő sem tud semmit. Azt mondta, már dolgoznak rajta.
- Kicsit összekaphatná magát, mert ez így nem pálya.
- Biztos neki se mindegy, úgyhogy csak nyugi.
- Én próbáltam, de ő sem tud semmit. Azt mondta, már dolgoznak rajta.
- Biztos neki se mindegy, úgyhogy csak nyugi.
- Hasfelmetsző Jack, itt vagy még?
- Az előbb hívott – informálta a többieket ?.
- Azt mondta, szóljak nektek, hogy Rendszergazda elintézte őt, de hamarosan jelentkezik.
- Az jó lesz, mert én nagyon csípem a pofát.
- Én is.
- Én is.
- Csatlakozom.
- Itt vagyok – jelentkezett ?.
- Azt hitte ez a barom, hogy majd jól megszeppenek.
- Nem tudja, hogy te kiválasztott vagy? – kérdezte ? vigyorogva.
- Nem tud az semmit.

2001. július 13. 18.07

Semmi gyászt nem látok, mondta Rendszergazda elégedetten.

2001. július 13. 20.12

Szükségem van egy présre, vágott vagy öntött darabokra, ólomformákra, adta hírül Johannes. Üzlettársam, Faust nevében is ígérem, hogy hamarosan megoldást kínálhatok. S akkor majd egy más könyv nyitatók meg.

2001. július 13. 21.04

- Szükségem van egy présre, vágott vagy öntött darabokra, ólomformákra – jelentkezett ?.
- Igaz, hogy az Isten eltöröl minden könyvet? – kérdezte ?.
- Szerinted?
- És mit csinálnál azokkal?
- könyvet = könnyet
- Elkészítem a puncokat és belenyomom azokat a mátrixnak használt fémbe. A mátrixnak a kész karakterrel azonos alakúnak és méretűnek kell lennie.
- Te vagy az, Neo?
- Tényleg csak ennyi kellene...

2001. július 13. 22.10

Közel az idő, mondta Rendszergazda, és hátradőlt. Nincs több dolgunk, csak hogy várjunk. Az új paradicsom, bökött maga elé. Nincs, aki felhasználja és uralja őket, mert

ők maguk egyetlen, görbült gerincű jellé váltak. A kíváncsiságot hamarosan a rémület, a rémületet pedig a ráeszmélés váltja fel: a jel öli meg a jelentést. Az emlékezet megpróbálja majd helyreállítani a rendet, de az emlékezet csupán fikció, az elbeszélő pedig csak egy életunt megfigyelő itt, a világ végén.

2001. július 13. 22.21

- Jó éjt – köszönt el ?.
- Jó éjt neked is – köszönt el ?.
- Mielőtt a nappal kinyitná a szemét, visszatértek ugyanígy – köszönt el ?.
- Legyen.

2001. július 13. 23.59

► Kibújik a technikai civilizáció csapdájából

Élt egyszer egy ember, akit Hálló Istvánnak hívtak.

Látod-e, te Hálló István, nagyvárosi ifjú lettél, gondolta el magában még tizenhat évesen ez az ember a kérdést, aznap, amikor elköltözött a családjával a kisvárosból a nagyvárosba.

Látom hát, gondolta el nem sokkal később a választ is, és kiment az udvari homokozóba, hogy ott töprengjen tovább a felmerülő kérdéseken.

Szöke hajú, jól megnyúlt gyerek volt ez a Hálló István, olyan magas, hogy hiába hajolt le, nem érte el a cipőjét. Tapasztalatból tudta ezt, szomorú tapasztalatból, mert nem is oly régen, még előző otthonában próbálkozott a hajolással, és bizony akkor nagyon megrándult a tekerőizom a jobb lábában, annyira, hogy, hiába minden igyekezet, azóta sem tud vele jól tekerőzni. Ezért aznap, amikor elköltözött ő a családjával a kisvárosból a nagyvárosba, meg sem próbálta hagyományos módon levenni a cipőjét, inkább, mondhatjuk így: szokásához híven, lerúgta egyiket, majd másikat is, aztán pedig mezítláb tapicskolt kicsit a forró homokban, hogy nem sokkal utána fogjon az udvaron szanaszét hagyott kúposrecék közül egyet, és hasra fekvé jól olvasható, kövér betűkkel ráírja a korábban tenyerével gondosan elsimított homokfelületre: Hálló, itt van Hálló István!

Nem volt ez szokatlan esemény Hálló István életében, hiszen már a kisvárosban is mindig hason fekvé írta rá a korábban tenyerével gondosan elsimított homokfelületre a kúposrecével, persze nem erre a homokfelületre és nem ezzel a kúposrecével, hogy Hálló, itt van Hálló István!

Közben pedig, akkor is és most is, a világban eluralkodott problémákról töprengett. Ilyen volt például a túlnépesedési kérdés, az ózonlyuk esete, szoros összefüggésben az alternatív energiaforrásokkal, vagy a technikai civilizáció ártalmainak problémaköre.

Így élt és gondolkodott tehát több héten át ez a Hálló István a nagyvárosban is, míg egyszer csak eljött egy vasárnap délelőtti pillanat, amikor az ablakból rá eső szűrt fényben éppen kedvenc könyvét, a vízilovak életéről szóló, színes képekkel illusztrált munkát olvasta.

Látod-e, te Hálló István, rád esik a szűrt fény az ablakból, illetve hát a kedvenc könyvedre, gondolta el olvasás közben a kérdést, de a választ elgondolni már nem volt érkezése, mert ugyanebben a pillanatban meghallotta a galambot turbékolni az ablakpárkányon.

Hinnye, ez az, ami hiányzott, gondolta hát válasz helyett Hálló István, és összecsukta kedvenc könyvet, a vízilovakról életéről szóló, színes képekkel illusztrált munkát.

Mert mióta a nagyvárosban élt, napról napra bizonyosabb lett benne a felismerés: valami hiányzik az életéből.

És most értette meg, milyen jellegű ez a hiány.

Óvatosan fordította fejét az ablakpárkány irányába.

A galamb kidülledt szemekkel figyelt befelé, a szobába. Hálló Istvánnak úgy tűnt, mintha a vízilovak életéről szóló, színes képekkel illusztrált munkát nézné, ezért a könyvet óvatosan arrébb csúsztatta.

Az állat billegett kicsit az ablakpárkányon, és amikor tekintete találkozott a Hálló Istvánéval, abbahagyta a turbékolást. Nem sokkal ezután pedig nyugtalanul kezdte rángatni a fejét ide s oda.

Látod-e, te Hálló István, nyugtalanul rángatja a fejét a galamb ide s oda, kérdezte Hálló István magában, és nyomban bólintott is rá a belső fejével, ami külön ilyen titkos esetekre volt elhelyezve a külső feje belsejében. Amikor lehanyatlott ez a belső fej, Hálló Istvánnak hirtelen eszébe jutott, hogy hetek óta nem látott ő galambot. A múlt hónapban még, és végig, addigi életében, a kisváros utcáin egész nap turbékoltak a galambok. És egyáltalán: reggel, a nap sugarainak érintésével egy időben már kakas kukorékol, aztán golya kelepelt a fészkében, délben a villanydróton fecskék gyűltek össze, hogy megbeszéljék a napi teendőket, este pedig kutyák ugatták a teliholdat, és tücskök hegedültek a leányok nyitott ablakai alatt.

Hálló István percekig emlékezett a valamikor volt idillre, eszébe jutott a kisvárosi disznók röfögése és a kisvárosi marhák bőgése, és természetesen saját, szeretett háziállataik is: Misó, a macska, ahogy délelőttönként hozzádörgölgődik a kis Hálló István melegítőalsójához, hogy összeszórözze azt, vagy Misó, a kecske, később Misó, a malac, és Misó, a beszélő papagáj is, aki ugyan egyetlen történetet sem tudott soha értelmesen végigmondani, de Hálló István mégis szeretettel gondolt rá.

És persze a pillangók. Mert a nagyvárosban nem látott ő még pillangót, pedig a kisváros utcáin valamikor ezerszámra kergette őket a lepkehálóval, igaz, csak addig a napig, míg meg nem rándult a jobb lábában az a fránya tekerőizom.

Hinnye, hogy a nagyvárosban nincsenek állatok, gondolta Hálló István, ahogy ez az egész eszébe jutott, és akkor úgy érezte, tudja már, mi hiányzik az életéből.

És nem sokkal később szilárd elhatározásra is jutott: állat kell az új házba!

Nyomban elindult a nagyszoba felé, hogy öregapja segítségével tisztázzon néhány kérdést, tudniillik, hogy valóban nincs-e semmiféle állat a nagyvárosban, és ha nincs, akkor miért nincs, egyébként meg vajon honnan lehetne szerezni?

Benyitott a nagyszobába, és már-már feltette volna az első kérdést, amikor az öregapja intett, hogy távozzon, aztán a tévére mutatott, és elnézést kért a fiútól, amiért nem ér rá, de hát, mondta, éppen egy érdekes műsor megy az oroslánokról a Spektrumon.

Na jó, gondolta Hálló István, és kiaraszolt a fészerbe az öreganyjához, hogy inkább vele beszélje meg a dolgot, de az öreganyja sem ért rá, mert magnót hallgatott. Nézzed csak, fiam, milyen fantasztikus szerkezet, mutatott az asszony a magnóra, visszabeszéli, amit mondok, hát ez egy csuda!

Hálló István, látva öreganyja csillapíthatatlannak tűnő lelkesedését, kifordult a fészerből, hogy megkeresse apját, segítsen neki a kérdéskör megválaszolásában. Hálló percekig bolyongott az udvaron, míg végre meglátta a férfit, aki a kert végében fát vágott éppen, és kevéssel később, hogy a fiú elindult felé, közölte, ne zavarj most, István, nagyon érdekeset beszélnek a tudományos műsorban.

Ekkor döntött. Bár el akarta kerülni, mégis muszáj volt belátnia: az anyjával kell tisztáznia a helyzetet. Hálló István anyja birodalma elé, a kisszoba ajtajához osont, kopogott, majd, hogy választ nem kapott, belépett, de rögtön látta, hiába, mert anyja nem ért rá vele beszélni, ugyanis éppen egyik legjobb barátjánőjével beszélt az új, vonalas telefonon.

Hinnye, de nagy csapdába kerültem, gondolta Hálló István.

Becsukta az ajtót, kiment az udvarra, lerúgta cipőit, és, mint egy állat, mezítláb bele-gázolt a homokba. Később, már higgadtabb állapotban, keresett egy kúposrecét, hasra vágta magát, elsimította a homokot, és jól olvasható, kövér betűkkel beleírta az ujjával, hogy Hálló, itt van Hálló István!

Percekig töpregett, míg végre feltette magában a kérdést: látod-e, te Hálló István, a megoldást?

Sokáig nem tudott bölintani, se a belső, se a külső fejével, erre az esetre pedig nem volt ő felkészülve.

Aztán ötlete támadt: eltereli figyelmét a valódi kérdésről.

Töprengett kicsit a túlnépesedési problémakörrel, az ózonlyuk befoltozásának módozatairól, valamint a technikai civilizációval járó ártalmak kompenzációjának lehetőségeiről.

Ez utóbbi gondolatmenet segített.

Hálló István eldöntötte, elmegy a mobiltelefonboltba, vesz egy mobiltelefont, és majd azzal jól felhívja a családot, hogy segítsenek neki az állatos témakörben. Mert tapasztalatból tudta ő, hogy ha például egy hivatalban érdeklődik, akár órákat is várnia kell a folyosón az ügyintézőre, ám ha telefonon keresi meg ugyanezt az ügyintézőt, azonnal választ kap felmerülő kérdéseire. Bement hát a szobájába, összetörte a cserépmalacot, zsebeit megtömte pénzermékkal, és kissé túlsúlyosan bár, de elindult.

Az út során az első probléma a zebránál adódott, de ezt Hálló István viszonylag hamar megoldotta. Talán öt perce ácsorgott a kereszteződésnél, mert a napfény miatt nem látta, a szemközti lámpa milyen színt mutat, pirosat vagy zöldet, amikor eszébe jutott a mentőötlet: átmegy a zebrán, és megnézi.

Így is lett.

A lámpa ugyan pirosat mutatott, de Hálló István úgy döntött, nem gyalogol vissza.

Ekkor jött a második probléma: a zebra túloldaláról már látszott, hogy a mobiltelefonbolt nincsen nyitva.

Nem is csoda, hiszen vasárnap van, gondolta ekkor Hálló István.

És igaza volt.

Így hát ezt a problémát is megoldotta.

Vagy mégse, tette fel magában aztán a kérdést, mert eszébe jutott az eredeti cél: mobiltelefont vásárolni a mobiltelefonboltban.

Akkor nagyon ideges lett Hálló István, annyira, hogy kezével csapkodni kezdte a levegőt, mint Xian Hu Lion Cu Te Xan Hiu Si az akciófilmekben, de nem sokáig csapkodott, mert hamar észrevette, hogy figyelik őt a járókelők.

Galambposta, jutott ekkor eszébe az egyetlen ésszerű megoldás.

Galambposta, kérdezett azért rá a biztonság kedvéért magában, de nem sokat teketóriázott, nyomban bölintott is a belső fejével, és elindult hazafelé, hogy megnézzze, vajon ott van-e még a galamb az ablakpárkányon.

Egy nap szikrázó szemmel érkezett haza az én pasim, a kezében sörökkel teli ceckert ringatott, és újságolta eszement boldogsággal, hogy ma kisanyám, meccset nézünk, ma lesz a magyar–azerbajdzsán, elég szar, de mi élvezni fogjuk, ahogy szegény magyar focisták összeszorított fogakkal végül megcsinálnak egy döntetlent a fejlődő futballbirodalommal. Úgy örült az én pasim, mintha tisztára otthon lett volna, pedig nálunk lakott, vagyis anyáméknál, menekült állapotban, mert nem volt neki sem szekrénye, sem kulcsa, olyan volt itt nálunk, mint valami vidéki rokon, aki akkor megy várost nézni, amikor mi akarjuk, és csak akkor jöhet haza elheverni, amikor megengedjük neki. Már nem azért, szerettem én nagyon az én pasimat, csak valahogy nem volt családtag, a ruhái mind a régi lakásában voltak, ahonnan azt mondta, majd ha komolyra fordul, elhozza az életét, addig is adjak egy pizsamát, amire én elővettem az egyetlen pizsamámat, magamra húztam, és illegtem előtte, hogy tetszem-e így. Szegény pasim, nehéz volt neki mellettem döntenie.

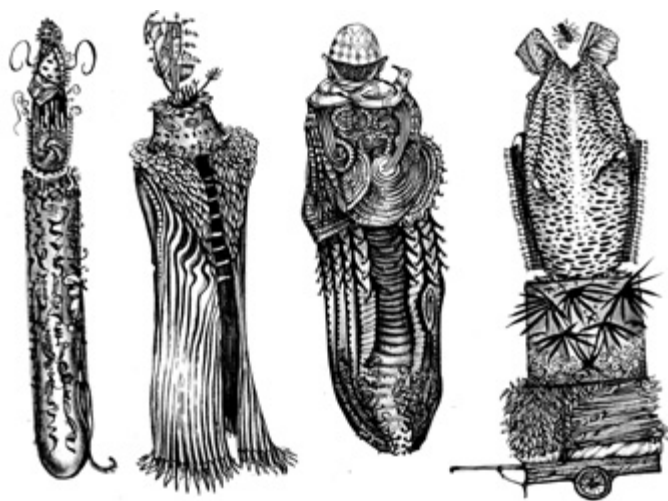
Merthogy döntenie kellett, nem csak úgy kiruccanni, ahogy anyám mondta, hogy ő egy kalandor, aki majd szépen visszasomfordál a régi életébe, és akkor majd leshetem magam mellett az ágyamban a nyomát. Pedig még a gyűrűjét is levette, amikor először feljött, akkor még csak az anyám miatt, hogy ne sejtse, valami gubanc van, az élet nem-hogy nem egyszerű, de elképesztően meg van kavarodva, merthogy engem szeret így köztünk szólva, de isten és ember előtt mást, na most akkor mi lesz, kérdeztem mindig, és amikor nekem vette le a gyűrűjét, hogy az ujjamra húzza, mert higgyem már el végre, ne kételkedjek benne állandóan, eljött hozzám, és itt marad, az út előre van, és sosem hátra, hát én akkor sem tudtam még csak elképzelni sem, milyen is lehetne nekem kitölteni vele az időt mondjuk egy tivornyás ezüstlagziig.

Na de aznap úgy tervezte, eldiskurál az apámmal meccsnézés közben, ezt is megteszi értem, egy dzsanki a polgári életben, aki igenis ilyen higgadt és unalmas családapa akar lenni, egy megbízható, szerető férj, aki megveregeti néha apám vállát, hogy ügyes krapek maga Kiss bácsi, hogy egy ilyen lányt összehozott a génjeiből. De nem voltak otthon akkor, a telekre mentek kapálni a karalábét, meg hogy magunkra hagyjanak, hadd legyenek a fiatalok kicsit heppiende, legyen övék a panellakás, ha csak egy meccsre, az is jó, de legyen nekik valami sanszuk kipróbálni.

Kicsit csalódott volt az én pasim, hogy akkor nem villoghat ott a polgári énjével, de láttam rajta, titkon azért örül, mert tudunk úgy lenni akkor, mint egy házaspár, aki azt teszi egymással, amit csak akar, például meccset néz, és ropizik vagy sznekkal, behoznál még egy sört, édes, kérdezi, és én rohanok is a hűtőhöz, hogy az én emberemnek mindene meglegyen, miközben csapkod, mert bénáznak a képernyőn a sportolók, és egy férfi nem engedheti meg magának az ilyet, hogy ne találjon be abba a bűdös hálóba, amikor csak egy dolga van a világon, hogy betaláljon.

És akkor elkezdte mondani, hogy nem is olyan rossz taktika ez, úgy csinálni, mint a törökbasa, ezek is itt bevárják, hogy a kapu menjen a labdához, és milyen igaz is, ő is mindig arról álmódott, hogy egyszer csak úgy legyen meg a gól, és őneki ne kelljen

semmit se szinte érte bajlódnia, milyen jó dolog is az, ha az ember csöndes nyugalomban meccset néz, beül a fotelba szétterpesztett lábbal, hörpöli a sört, miközben az ő kedvese eldolgozik rajta szorgosan. Mért kell ehhez a tévé, kérdeztem romantikusan, huszonhárom pasi pluszban, hogy a szurkolókról ne is beszéljünk, ha azt bámulod, mondtam, akkor egy egész gruppennel vagyok, hát ez az, válaszolta, ez a lényeg, a közösségi szellem, és higgyem el, hogy baromi izgató, neki a fantáziájában már megvolt az ilyen, hogy tévézik vagy videózik, és közben nyitva van, és nem egy hülye pornót néz, hanem mondjuk a híreket, amiben ugye benne van az egész világ, mert ő gondol másra is, neki igenis fontos a család, az apám, meg úgy általában az emberi nem. Hát igen, mondtam erre, a nem, ő meg folytatta, hogy milyen kurvajó, hogy miközben egy meccset bámul, még csak nem is kell palástolnia az érzést, hogy az énje leszállt, míg a szemét a világ ütőerén tartja, és nézzem már, miközben kiabál, hogy les, egészen olyan lesz, mintha izgulna, na jól van, mondtam, de akkor semmi simi, csak majszolja a csipszet meg kortyolgasson, és nem szabad lesni sem. És tényleg mondta is, hogy milyen bénák, totál kétfalások, nem tudnak ezek focizni, de még élni sem, aztán egyre optimistább lett, hogy érzi, lesz itt nemulass, ez a sorsa az embernek, hogy nem vétheti el mégsem, én néha felnéztem, hogy megkérdezzem, jó-e a meccs, és ő mondta, csak most kezd izgalmas lenni, és kiabált, hogy te hülye, te hülye fasz, aztán meg hogy zseniális, nézd, ahogy fut, szalad, viszi a labdát, mint a hejderménkű, én meg közben megfogadtam, holnap tuti elmegyek a kulcsmásolóba, és veszek neki pizsamát, ha ez mindennap így megy, beöltözhet itthon a háziköntösébe, éljük majd ezt a jó kis polgári életet, de ő csak sziszegett, hogy gyerünk, gyerünk, egy isten se cselez jobban, és ő még ilyen kafa meccset életében nem látott, és hogy jó, jó, jó, mondta, és akkor már én is tudtam, bent lesz, nincs a fifában olyan kapus, sem olasz, sem brazil, de még hogy egy azerbajdzsán, aki egy ilyet kivéd, mert úgy száll a labda ellenállhatatlanul, hogy nincs földi, sem égi erő, és valóban, ordítani kezdett, hogy gól, és akkor már éreztem mélyen én is, a magyar válogatott belőtte, mi mindenre elszánt focista nemzet, győztünk, a labda a hálóban van.

Tehetségemről ◀

Íráskényszerrel s dicsvággal vert meg az Isten,
Ámde tehetséget morzsányit sem adott.

Ugyanarról ◀

Jobb autószerelőnek lenni, ha nem megy az írás,
S tán a csavarkulcs még jobban is állna nekem.
Jó versekből sem tudnék eltartani senkit,
Ám etetek bárkit, míg van rossz autó.

Egy zsarolóra ◀

Azt mondod, megölnöd magadat, mert már sose láthatsz.
Hát tegyed azt, s akkor biztos, hogy sose látsz!

A tévéről ◀

Íme valódi világunk, tévénkívüli létünk:
Nézd meg jól, Kedves: nem más, csak kibaszás.

Ugyanarról ◀

Oly gyönyörű, apa és a fiú egymásra nevetnek,
Táncol már a család, hisz mindenki örül.
Vége a partinak és felkelsz, baktérium itt nincs,
Friss vagy, van benned mára elég vitamin.
És a mosóportól makulátlan tiszta az inged.
Átöleled nevető, nyájas főnöködet,
Kávét isztok együtt, s hazamész szép, új autóddal,
S egyre vidámabb vagy, mert így boldog a lét...
Lásd be, feleslegesen vigyorogsz úgy, mint a rohadt tök,
Átlátok rajtad, mint ahogy ablakomon!
Valld be, hiába fehér fogad és bíborvörös ajkad,
Valld be, valójában csak reklám, mese vagy,
És amit adnál, az sincs, és a valódi világunk
Bensőnkéből eredő pornográf szopátás!

▶ Dr. Kovács István
médiái bemenetele

történeti poétikai megközelítésben

Tisztelt Közönség!

A tisztelt Közönség jókora töredéket tart most a kezében (ha tartja egyáltalán), melyet egyáltalában véve csakis személyes összefonódási viszonyok megvalósulása miatt közöl mélyen kedves folyóiratunk, mely egyébként ugyanúgy részterepe a maga kijelölte megvitatandó témának, mint ahogyan az itt következőkben megjelölésre kerülő *r* és *t* betűs szavak, „valamint az ablakban”, illetőleg maga dr. Kovács István, egy – a következőkben szintén említésre kerülő – másik regény – értelmeszerűen – másik világa, a sűrűn használt gondolatjelek, a már sokkal ritkábban alkalmazásra kerülő kérdőjel („valamint az ablakban”).

Egy folyóirat esetében – ha már egyszer az összefonódási megvalósulásra ily vakító fényt vetettünk – persze szinte magától értetődően – mint szar a vízben – merül fel a kérdés, hogy vajon meddig terjed az adott periodika. Hogy vajon a periodikát önmagában, mint ragasztott papírhalmot kell-e kezelnünk, vagy esetleg érdemes hozzáképzelnünk a szerkesztőket, az írókat, hovatovább ráadásul szerkesztőségi üléseket, informális megbeszéléseket, vagy éppen a másik irányban haladva: semmi és senki kézzelfoghatót, hanem a művészet és a tudomány szellemét önmagában, mint valami légtérben szálló spirituális szellőt, elvonatkoztatott poétikákat, mondanivalókat, eljárásokat, anyagatlan szálló textust. A manapság divatos eszmék hajhászai hajlamosak lennének minket rábeszélni, tisztelt Közönség, hogy vegyünk hozzá a folyóirat definíciójához mindent, ami csak kezünk ügyébe akad, már-már nyugodtan kezeljük úgy, mint egy tévés vagy rádiós szappanoperát, adott esetben járjunk utána a redakciónak, ismerkedjünk meg a szerzőkkel, még akár a nyomdai számlák tanulmányozásától se riadjunk vissza, mert egy folyóirat – különösen akkor, ha nem szűnik meg lépten-nyomon, ha évekig kiadják (s kopogjuk le, tisztelettel, hogy a *Praet* még sokáig rendben, mint a puha szart, nyomják majd ki) –, szóval: mert egy folyóirat olyan, mint a padlóra fosás – már elnézést a kifejezésért –: szétfröcsög, s kerül abból mindenhova, még oda is, ahol nem is sejtenénk utólagos takarítás során, csak később: után.

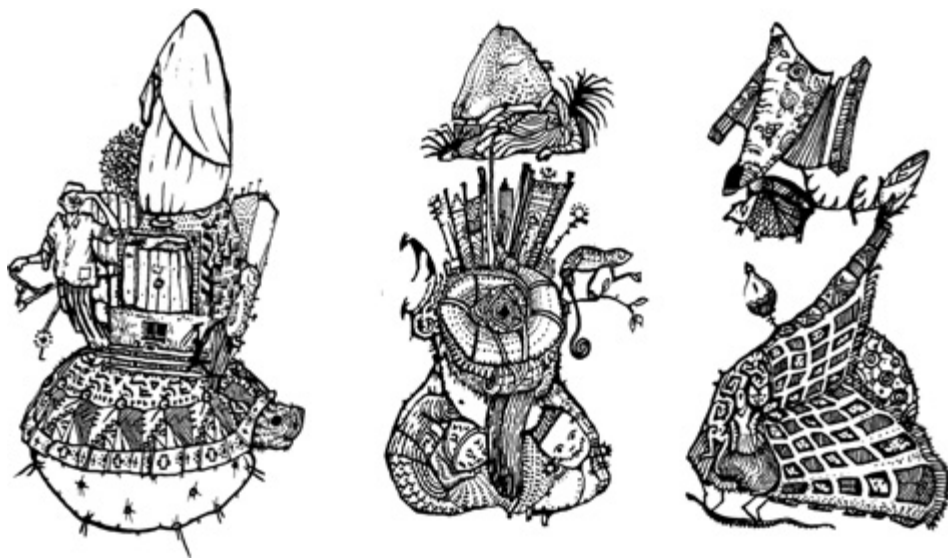
Ne higgyünk ezeknek a hamis kokettáknak, tisztelt Közönség, pláne ne hasonlítsuk a szarhoz kedvens folyóiratunkat, hanem igenis annak tartssuk, ami: ragasztott papírhalmaznak, rajta fröccsöntött jelekkel, melyek egy új, nemesebb világba visznek minket, ahol nincsen rabság, halál, ellenőr s szmog, csak betűtípusok, verzálók és kurzívok, sorközök és címlapok, egyszóval – vagy hát mégis inkább kétszóval: tudomány, irodalom!

A leközlendő írás, mint már említettük, nem felel meg igazán a leközlés kritériumainak, mellyel kapcsolatban mi személyesen olvashattuk, hallhattuk eleget a szerző olyasfajta apológiáit, mint hogy „Ezt majd megírom egyszer még rendesen (rendesebben.)”, „Nem volt időm normálisan kidolgozni.”, illetőleg: „Nem minden, hogy szba csapni vagy csba szarni” stb. Ráaadásul, s ezt már testületileg tesszük hozzá, az itt következő

munka csak úgy hemzseg a következtelenségektől, fogalmi, helyi és személyi zűrzavartól: olyan, mint egy felkavart tó állóvize: poshadt, sötétbarna és hideg. Magától értetődő tehát a kérdés, hogy ez estben mért tesszük közzé az írást. De Magyarország nem felel.

a szerk.

Fontos előzetes megjegyzés, hogy egy majdan megírandó, illetőleg félig-meddig már megírt, vagy az is lehet, hogy teljesen megírt, és akkor csak később kiadandó... Őhm... hát amit megírtak, az meg van írva, az: irat – vagyis akkor: egy valamilyen szempontból (és a szempont tulajdonképpenisége akkor tehát lényegtelen) későbbi időbe eltolt irat történeti megközelítésben megelőzi ezt az aktuálisat. Annak az iratnak jellemzője, hogy dr. Kovács Istvánnak felesége, Istvánné a paradicsomleves után lecsot ad fel, rövid o-val, melyen a nyugdíjas író úgy felháborodik, hogy nyomban... no, de ennyire azért ne szaladjunk előre a visszában: nem kívánhatja ugyanis senki a poén lelovását, az egyszer legalább 75%.

Mielőtt még bárki beszélőkémre vetné a legelső követ, amely odaterdepel... hm... lábához, öléhez stb., le kell szegezni, hogy nem légből kapott számadatról van szó. Felmérések kimutatták ugyanis – amint e folyóirat bevezetése is utal erre –, hogy az átlagpopuláció mintegy 75%-a nemmel válaszol arra a kérdésre, hogy „Örömmel fogadja-e, ha atyafia viccmesélése során előre közli annak csattanóját?” Nota bene: A véletlenszerű, fröcsögtetős mintavétel során kiválasztott lakos elemek nagy része részére – hatvankét százalékának a részére – a „csattanó” szót a kérdezőbiztosoknak hosszasan magyarázgatni kellett elannyira, hogy végül – központi közvéleménykutatási utasításra – Keresztesi József (szerkesztő, ?1969–†) viccével illusztrálták a csattanó mibenlétét:

Bemegy a skót a kalapboltba, és kér egy kalapot. Megkérdezi tőle az eladó:

– Dehát mégis, milyen kalapot kér?

– Hát a legolcsóbbat!

Itt a biztosoknak még hozzá kellett tenniük, hogy „Érti? Mert a skót zsupgori!”, ezzel utalva a csattanó önmagában való létére. (Habár igen valószínű, hogy ha valaminek,

akkor a csattanónak ténylegesen nincsen önmagában való léte, tudniillik nincs jól el magában.) Voltak aztán olyan, a főszabálytól irreguláre eltérő kérdezőbiztosok, akik az érthetetlen, magyar képzésű „csattanó” szó helyett a „poén”-t használták, mire kivétel nélkül mindenkinek leesett. Ilyen tekintetben a vicc csattanója (poénja) annak állítmánya, ha a mondat „lényegi megértése”-t az állítmány megismerése jelenti. Ha jelenti.

Ezek a – mondottam (aki mondja) – kérdezőbiztosok „szondázzák” a közönséget, hogy mit gondol. Nem érdeklí ők, ha nem úgy van, ahogy ő gondolja, nem érdeklí ők, ha ő másképp, mint ők, gondolja. Ők gépek, térképek, táj, Vörösmarty Mihály, ők a velszi tartomány. Köröttük ég, amerre mén, a véres Magyarország. Végül is mit érdekelné ők a tartalom maga? Igazuk van: a tengőheremeneutika meg a dekonstrukció meg Wittgenstein már rég rábizonyította az igazságra esetlegességét, meg hogy olyan égő, mint valami szaros tartomány. – „Ne viccelj már, apukám, hát nem látod, hogy égeted magad?! Asziszed, itt királykoc, pedig még a hermeneutikai kört se tudod, bazmeg!” – Igazság és (=ezért) módszer: ebben áll nyelvfilozófiánk örökletes felvetettsége.

Persze van, aki kikéri magának, hogy involváljuk ebbe az egyes szám első személybe. (Egyes riadószintű párhuzamos figyelmeztetés: Deduktív szinten kiemelhető, hogy ne igyon többet! – Induktív szinten hívjuk fel figyelmét, hogy mindössze fél deci alkoholos itallal rendelkezik.) Csodálatos Magyarország: ezennel burítom fel fátylamat előttem, ki jószolgálatidat soha meg nem tagadod előttem: adj kölcsön legalább valamennyit! Nem rászorultságból kérem, hanem – úgy is mondhatnám – pusztá zsugoriságból. Van még pénzem bőven, de sajnálom a szórakozásra. Azt mondanám, Magyarország, miattad van minden. Valami északfokidegenségen élve biztos kevesebbet *kellene* költenem erre a fölöslegességre: alkoholos szórakozás. Micsoda elavult módja! *Én* nem kértem ide való születésemet. Izlanddal ugyanúgy elégedtem volna meg. Úgyhogy most aztán tessék az idecipelés árát kamatostul fizetni meg. (Legalább egy jó borét. 96-os tokaji furminttal megeléxem egyébként.) De egyik lábad itt, a másik meg Reykjavíké tapossa: egy-kettő! Öt-hét!

Hálás, kellemes téma a Magyarországgal való beszélgetés. Csak becsenget az ember Magyarországhoz, és eltókingol vele egy félórát. Magyarország ráér: semmit sem csinál vagy foglalkozik, semmit sem szenved el. Egész nap a tévét nézi, a reklámok közbe mosogat, vagy leviszi a kutyát. A kutya szarik, hugyozik (tisztesség ne essék szólván) – több ideje nincs is: kezdődik a sorozat. Vajon eljön-e a földi evolúció olyan szakasza, (a)melykor a sorozat fogalmat nem értik? Nem az a kérdés tehát, hogy robbantanak-e majd atomot, hanem hogy lesz-e egy olyan fejlődési szakasz, hogy – úgymond – átmenetesen tér át az emberiség a sorozatmentes életre. (A 98-as furmint jobb, mint a 97-es, de rosszabb, mint a 96-os.) Ne tessék hagyni azt a (sétáltatott) kutyát! Annak is vannak természetes és természetellenes igényei. A kaja-pija-pisi-kaki normálnégyszögölés másik oldalára jól illik például az erőszakolás és a maszturbáció duálja. Egyketted jellegű bináris szembenállás. Csak ki ne törjön a vulkanizáció. (Öt-kettőnél kitörhet.)

Tulajdonképpen (auktualice) vannak, akik azért alaposan eltöprengenek, hogy tényleg „baj-e”, hogy átlag-Magyarország annyival több csak a kutyánál, hogy dolgozik. Mert a tévét a kutya, a cica minden jobb háztartásban nézi. (L. még: transzspecifikus addikcióleírások – 2-es szektor, 144-es átmenet!) Úgyhogy kaja-pija-pisi-kaki-tévé. De azért aki olvassa, az is láthatja, hogy elüt. Feltehető, hogy magához hasonítja majd a többbit, és kajé-pijé-pisé-kaké-tévé lesz ebből, még később pedig kéjé-péjé-pésé-kéké-tévé. Ezen a ponton aztán a hasonítás – remélhetőleg – megreked. Ezen ne csodálkozzunk, kedves Közönség. A közvetítő eszközök – s a tévé jellegzetesen ilyen eszköz – helyzete már az elviselhetőség határait súrolóan átmeneti, melynek következtében olyan köztes hatással vannak az emberre, hogy az élettől a halálig s még azon is túl adják a szájába a már előre jól megkomponált szavait: születés, szerelem, (sz) halál.

Ugye, hogy szaporodnak a szavak, kedves Közönség, a közvetítő közeg ürügyén! Nem is tudja hirtelen az ember, hogy csodálkozzék vagy borzongjon. (Lábidegesség esetén az utóbbi javallható. Javallható, de meg nem engedhető.) Ezzel kapcsolatban a következő anekdota idézhető:

Egy alkalommal dr. Kovács István, ahogy a gyakran napfényes, mert jó tájolású, budai utcán megy le a boltba, a bokoron „toszó” szavakra lesz figyelmes. (Mindez egyébiránt még jóval nyugdíjazása előtt történik.) Ezek, tisztesség ne essék szólván, rárepennek egy-egy levél mellő felületére, aztán, még toldalékukat sem levetve, sőt sok szemérmetlenje még a szóhoz tapadó írásjelekkel sem törődve, nekiáll(nak), tisztelettel, násztáncát/(ukat) járni! A most dr. Kovács István elhaladóí jelenlétében „kuffircoló” két jómadár – jómadár?!: jó szó! dehát micsoda jószók ezek, kéri tisztelettel? – a messze hírhedt „tévét” és „rádió!”, akiről köztudomású, hogy nem az élvezet kedvéért, pláne nem az említettem (aki mondja) csodálkoztató és/vagy borzongattató szaporodhatnak mián, ó, nem, pusztán és csupán és kizárólag a tisztelt Közönség megbotránkoztatása végett csinálják „csak úgy”, a közös területen (vagyis melynek mindannyian birtokosai vagyunk).

Igen feslett életet él e két pannahajder, magyar és nemzetközi nyelvünk két könnyűszívű fonémasorozatja, akiket még a prostituált szóval se lehetne illetni, mert az, kérem (aki mondja), legalább a pénzért csinálja, még – mondhatni – a ringyó szó is emelné becsületüket, de nem és mégis nem: túl kevés és túl sok: ezek legalantasabb emberiségi vágyaink és egyben korlátaink manifesztálói, a fölösleges szégyenkeztetés mozgatórugói, szív- és észre rárontó szükségtelenségek, melyek nélkül jól megvolna mindahány, egy szóval: szellemi kullancsok!

Rádásul szegény dr. Kovács István (aki ehhez a részhez érve az olvasásban felpillant és értetlenke: „Szegény? Dr. Kovács István? Hmm... Mifene...”, majd folytatja az olvasást), amikor odaér, nem is tudja, hogy miféle beszélgetés előzi meg a két percbajnok csúnya mutatóványát: Először tudniillik „rádió!” érkezik oda a levélfelületre, melyet zölden ringat a kora júniusi dél, a felülső fogalmi – tehát nem nyelvi – rádióból ömlik az eső, még jó – gondolja „rádió!” – hogy valóság és irodalom nem mindig összeér, elheveredik rajta apró, girnyószerű testével, de direkt úgy ám, hogy a felkiáltójele jól előreálljon. Hogy a legkisebb arraröppenő szócskának se legyen a szintek legkisebb kétsége sem az ő szándékáról. Elővesz az ő betű mögül egy félig üres unicumgömböt, jól meghúzza – az ebedata! Mert ne feledjék, tisztelt Közönség, még csak dél van! Csuklani kezd persze a vén amorózó, de mit bánja ő most azt: gyakorlatoztatni kezdi felkiáltójelét, konkrétan: billegteti kicsit ferdére, majd egyenesbe, majd megint ferdére, és így tovább, semmi szégyen nincs benne.

Egyszer csak arra repül „tévét”, de olyat landol mellette, hogy majd legurulnak mind a ketten a talajra.

– Óvatosabban, „tévét”, hát lehümpörgetjük magunkat az elbeszélés horizontjáról, aztán ki ír rólunk anekdotát? majd Engelbert Humperdinck?! – rovja meg „rádió!” a mondott(am)at (aki mondja).

– Ki tud már manapság óvatoskodni, a relativitás korában? – kezdi évődését „tévét”.
– Miféle relativitás? – kap a szavon „rádió!”. – Hát mit értesz te ahhoz? Hát azt hiszed, van neked ahhoz lőrésed legalább?! Mi volt a te apád? Taán velszi bárd?!

– Ugyan, ugyan – cöccög — azazhogy akkor inkább:

– Cö, cö – ugyanugyanoz „tévét” –, majd bizony te adsz leckét nekem a Heisenberg-féle határozatlansági koordinációból is, mi?! – De bizony erre már jó vastagon meglegyinti felkiáltójelét „rádió!” is, hogy csak úgy süvít a nyele:

– Míg én jól tudom korlátaimat, addig te folyton csak vetít- s ugatsz! – azzal hátat fordít neki, de úgy, hogy a felkiáltójel csúcsát azért feléje hajoltatva hagyja – ily tüzesen

szokták ugyanis egymást feltüzelni, aztán jön egy perc néma hallgatás, majd a filozofikus rész, ímígyen:

– Tudja, én olyan könnyűszívű vagyok. Tudja, mit jelent, hogy könnyűszívű? Azt, hogy bizonyos pontokon nagyot kellene dobbannia a szívnek, ám én ezt mégis mosolyogva átvészelem: kimondom a fontos szavakat, és nem dobban közben a szívem – kezdi az „udvarlást” „rádió!”

– Ne mondja! – hitetlenked „tévét”.

– De mondom – mondja „rádió!”. – Mondja: maga istenhívő?

– Nem – lakonizál „tévét”.

– Helyes – nyugodik bele a már úgysis tudottba „rádió!”. – Akkor most az Atya, a Fiú és az Úristen nevében elcsábítom. (Elbocsátom.)

– Jó – egyezik bele rutinszerűen „tévét”. – De mért az ők nevükben csábít el, ha egyszer nem és helyes?

– Pusztá gúnyból, iróniából, elchtarozásból.

– Nem bírom, ha nincs nálam alkohol! – fakad ki csúnyán és hirtelen, mint egy elhanyagolt kelés, „tévét”. De nem váratlan: ez a násztánc része, mint a kedves Közönség is majd látni fogja. – Nem feltétlenül iszom, ha nincs itthon, de nem bírom idegileg, ha. Rögtön rámjön a lábidegesség.

– Ne mondja! – hitetlenked „rádió!”.

– De mondom – mondja „tévét”. – Mondja: maga alkoholista?

– Valamennyire az vagyok – nyugtatja meg „tévét”-t „rádió!”.

– Helyes – áll elébe az elkerülhetetlennek, ám egyébként is kívántnak, elrendeltnek, csakis-elképzelhetőnek „tévét”. – Akkor igyunk egy valamit.

1999

– Bort? – kérdezi „rádió!”, jól tudván, hogy a másíknál úgyis van bor, míg őnála unicum van, úgyhogy azt csak nem kínálgatja.

– Édes bort – vágja rá „tévét”. – Az alkoholisták mind édes bort isznak. Egyrészt nem bírja már a gyomruk a szárazat, másrészt fajlagosan az a legolcsóbb. A fajlagos azt jelenti, hogy egységnyi alkoholra jutó kölcségnyi. Köcsögnyi. – Azzal előveszi, kocc, megint elő, megint k.

– Ne aggódjon – oszlatja el a hullámokat „tévét” romlatlan homlokáról „rádió!”. – A fiatalság mindent legyőz.

– De aggódom – aggódik tovább „tévét”. – Engem, kérem, a fiatalság vajnyi kevéssé. Én győzöm le a fiatalságot, kérem tisztelettel. Másik népcsoport, szakasz, vérmérséklet.

– Ne mondja! – mondja „rádió!”.

– Hát mit mondjak? – húzza most már srófra magát „tévét”.

– Kezdjük a csábítást! – vágja el hirtelen damoklész kardját az álló keáltójelű „rádió!”.

– Kezdjük! – visítja „tévét”.

Avval elkezdik. „rádió!” egyre duzzadó felkiáltójelét „tévét” ütemesen felkínálkozó *v*-jébe vezeti, majd kihúzza, újra bevezeti – már amint ez szokás a szemérmetlen *s*-es szavak világában, és rákezednek ráadásul minden pornófilmet arcpirultató hörgésükbe, nyivákolásukba, sikongatásukba, valahány hangutánzó szó a leíró magyar nyelvtan igencsak elfelejtettem (aki mondja) nevű tanárnőjének – ebben a kontextusban vagyis dominájának – vezetésével készült kategóriatárában.

Ne csodálkozzanak, tisztelt Közönség, hogy az eszközöknek ilyen bővében van a két gézengúz. Elvben – de még egyszer mondom (aki mondja): *elvben* közvetítő eszközök ők maguk is, hatalmas halmazukat pedig kétségbeejtőéleti pozíciójuk révén szerezték. „tévét” például, nem bírván elviselni szörnyűséges és krónikus határhelyzetét, arccal a pornófilmek felé fordította élete zászlóhajójának rúdját, ha rúd, legyen kemény alapon. De ezen sem lepődhetünk meg. A közvetítő eszközök – *s* „tévét”-k jellegzetesen ilyen eszköztök – helyzete már az elviselhetőség határait súrolóan átmeneti, melynek következtében ezek az eszközök olyan köztes hatással vannak az emberre, hogy az élettől a halálig s még azon is túl adják a szájába a már előre jól megkomponált szavait: születés, szerelem, (szex) halál.

Na, most ekkor ér oda dr. Kovács István a mogyoróbokorhoz, és érdeklődve, majd, miután jól kiérdeklődte magát, határozottan rosszallóan tekint a két, ringyónál is rosszabbra, akik úgy himbálóznak a levélen, mint gyümölcs a fán, vagy mint mogyoró a bokoron (munurea buc?urea – melyből egyébként egyenesen vezethető le a román–magyar nyelvrokonság, hogy mást ne mondjak: román, magyar két jó barát – roman, ungur: deux amis), mindkét tekintetben úgy különbözve, hogy míg a gyümölcs meg a mogyoró csöndben himbálóznak, addig „tévét” és „rádió!” a mély hörgéstől a magas sikolyig minden regiszttert bejárnak, hogy már-már be is – ismételten elnézést kérve a kifejezésért – szar a két vén cinikus az erőlködéstől.

Dr. Kovács István ennek ellenére torokköszörülve köszön, s amaz kettő, csak hogy még nagyobb botrányt keltsen, közönség közben még vissza is felel, elannyira, hogy „tévét” nem riad vissza attól sem, hogy így feleljen: „Isten hozta kigyelmedet a monoró-bukurnál!” Látja a nyugdíjas író, hogy ha most valódi budai tősgyökeres polgár lenne (dejszen az!), akkor most rögtön továbbindulna, s memóriájából a delete billentyűvel még az emléket is kötörölné ennek a mogyoróbokri toszásnak, ám nem bír (ír) immár nyugalomba küldött írói vénájával, s marad.

Ekkor: most dr. Kovács István megkérdezi, hogy vajon mire fel ez a szégyentelen kufírcolás itt ágon s bokron

[Levélen – csak épp ezt nem mondja; a bokron mint mégse annyira közbülső (medialis) substantia mindenképpen védelmezhető egyébként, az ágon felemlegetése ugyanakkor – ha csak nem gondolunk a „száll az ének ágról ágra, / száll a madár szájról szájról”-ra – semmiképpen sem. (De nem gondolunk.) De tegyük fel, hogy gondolunk, s zökkenjünk vissza a bokri köztes horizontba.],

mire „rádió!” felkiáltójelét élő (égő) felkiáltójelként – mintegy figyelmeztetésül – meresztve az erkölcsi égboltozatra, méltatlankodva vágja-kérdi:

– Ezt éppen maga teszi fel, ezt a kérdést, dr. Kovács, aki nem minden valóságra vonatkozás nélkül nem átalotta immár annyiszor, csak regényében, *A vidéki fiatalok Budapestenben* számtalanszor felemlegetni a közvéleményt, mai politikai viszonyunkat, s a fejünk felett összecsapó, híg, meleg és sötét fellegeket, midőn a felkelt nép egy emberként választotta meg a köztes, vagyis még el nem foglalt: maradék idők s terek urát?!

[Ne csodálkozzék a kedves Közönség, hogy „rádió!” ilyen kiművelten beszél, fejből, bár összevissza idézi Robespierre-t, Kantot s Mikszátht! – Részletekbe menő egyeztetés történt a gazfickóval még a novella megírásának előtte, melynek során fejbe plántálásra került sor. Ez egyébként nem egyedülálló jelenség a medialis érában. Biztos tudomásom (aki mondja) van például arról, hogy egyes valóság gyanánt beállított műsorok a legcsekélyebb ilyen jellegű referencialitással sem rendelkeznek, e műsorokat is írók úgy hozzák csak létre, s a legolcsóbb színészekkel, darabja, ideje, személye ötezer forintos fellépti díjú hajléktalanokkal működtetik a gépezetet, mely funkcióját kiválóan betölti, a pénzt csak úgy hozza. A hajléktalanok pedig – a fellépti díjon túlmenően – szinte fürdőznek az öröm tengerében, amikor végre üres óráik s helyeik közeit végre ilyen mindennapiatlan cselekvéssel kitölthetik. Nem nulla összegű (negatív összegű?) játék.]

Dr. Kovács István szája a csodálkozástól szinte elnyílik, s a közelebből meg nem határozott jóízlés nevében kéri ki magának az elhangzott szavakat, az eljátszódó kuffircolást, melyet a két gaz szó egy pillanatra se hagy abba, sőt láthatólag nagy elégtételt jelent nekik, hogy egy dr. Kovács István formátumú személyiség, aki történetesen épp dr. Kovács István, így leáll velük, hogy úgy mondjam (aki mondja), egy tálba kukoricázni, habár éppenséggel egy mogyoróbokor tövében. Úgyhogy amikor a nyugdíjas író éppen ott tart mondásában, hogy rákérdez a medialitas eme két vérszopójának végső érdekeire, s már épp bizonyítaná rutinszerű cselekvésük teljes destructióját (negatív összegét), s mintegy átkötőként az obiectiv analysis s az értékelő beszédmód között épp megdöbbsent csodálkozását fejezi ki afölött, hogy a 21. század kezdetén még ilyesmi előfordulhat a jólnevelt Budapesten, s azon belül is a még jobban nevelt Budán, nos, ekkor a pimasz „tévét”, szó, beszéd, szemtelenül hörögve közbevág, mondván:

– Mordizomadta! Ne csodálkozzék, dr. Kovács István, mit eszi úgy a fene kegyelmedet egy kis bokri baszás láttán! Hát a mai politikai viszonyok közepette, amikor a hazánk középegét – a közvéleménykutatók szerint is – összecsapó fekete felhők – megannyi ágak, ahogy ki tetszett fejezni magát az imént (még az elején, hogy idejött) –, szóval: ilyen ágnyi felhők homályosítják el, akkor meg kell értenie, hogy nem ózdkodhatunk ilyen ironikus eszközhöz nyúlni, és egyébként is. Közvélemény- és piackutatások bizonyítják, nyugdíjas uram, hogy mind a nyílt színi toszást vágyjuk! Mi más lehetne nekünk, e két szónak, kik toldalékkal, illetve tapadó írásjellel vagyunk ellátva, a célja, mint hogy közös, kollektív belső vágyunkat így, a budai utca nyílt színén kifejezésre juttassuk?!

Itt dr. Kovács István ügyesen közbeszúrja, hogy de hiszen ha a színén, de igenis a visszáján! Vagy hogy legalábbis ami a nyíltságot illeti, eléggé fonákul értelmezi a két jómadár közerkölcs és közvágy viszonyát: az e kettő közti térbe – ezt igenis tudomásul kell venni, mondja dr. Kovács – nem holmi eget ostromló felkiáltójeleket kell gyömszölni, hanem az aurea mediocritas tiszteletre méltó elveit. Mert egy-két bokoralji

dugást – kérem tisztelettel (kéri tisztelettel) – még csak-csak elnéz a közvélemény véleményét megtestesítő vagy megalkotó közíró. Ám ők cinikus és örömtelen sportot űznek e vélemény direkté vett semmibevételével, állítja dr. Kovács, s közben az állandóan mozgásban lévő felkiáltójelre mutat intőn nagyujjával, mely, hogy úgy mondja, rossz vért szül.

– De nem addig van, Kovácskám – kapja fel a tiszteletlenség vezérfonalát „rádió!”. – Hát az élvezet korlátlan szabadsága hol marad?! Hiszen közvélekedésünk egén már ott repül a legújabb s legnagyobb felhő, mely alapjaiban rengetheti meg akár a mi kibontakozott leveli egyensúlyunk is. S e felleg az általános választások viharos szelével vitorlázik be egyébként is borús köztés, ágaink pedig szemérmetlenül benyúlandhatnak majd a köztől elzárt életünkbe.

[Mondom (aki mondja), ne csodálkozzanak, tisztelt Közönség, minden előre meg lett beszélve, egyeztetve a pernahajderekkel.]

Dr. Kovács ekkor kissé már leemeli úgy belső, mint külső hangját arról a bizonyos kispolcra (piedesztálra), s basszusát is megszólaltatva felhívja a figyelmet, hogy ő, akinek regénye, *A vidéki fiatalok Budapesten* megjelenése után sok hónappal is nyolcadik az Írók Könyvesboltjának eladási listáján – amint az az Élet és Irodalom című lap 2002. március 1-ji számából oly fényesen (mint az aranyszínre döngölt anus – már kéri tisztelettel) kiviláglik – joggal tarthat igényt egy olyatén megbecsültségre, melynek legalábbis alapja, hogy őt senki ne kovácskámozza, úgymond, le. Ami pedig a korlátlan szabadságot illeti, folytatja a nyugdíjas író, ő azt így sose gondolta, sőt nem is fogja, s talán nem fog túl eredetit, de annál igazabban viszont igen, mondani, ha hangsúlyozza a külső és a belső szabadság szétválasztásának szükségességét, utalva a külső fegy-, míg a belső fogház jellegére; azt pedig egyenesen kikéri magának, ismételi önmagát, hogy a kettő közti területre agresszív, vérvörös felkiáltójelek tegyék ki a pontjukat, mikor ezt nem kérte senki.

– Pistukám, ne vacakolj már – szövi tovább a pofátlanság hálóját „tévét”, ki a zihálásba egészen belevörösödött már, s igencsak kortyolgat, titkában, unicumos gömbjéből –, hát ezt a borús, nyákos belpolitikai időjárást hogyan másképp lehetne feldobni, mint éppen a te általad mondott köztés térbe való benyomulással?! Az üres terek és idők mind kitöltésre valók, Istikém, hát hogy a lófaszba nem érted ezt épp te meg, az, akiről való, szóló novellák, melyek révén úgy csusszanol be te is a kitaláció gazdátlan ölébe, egy valóságos gazdátlan köztés helybe, ahogy az én véembe az ő felkiáltójele?! Lassan ciklust vagy kötett lehetne belőled szervezni, édes Kovácska, hát micsoda ez, ha nem a köztés lehetőség ugyanolyan felhasználása? Hát micsoda hozzáállás ez író létedre szerepelni? Inkább szállj be egy parti sakkra, ünnepeljünk a hón (szón)!

Ám dr. Kovács István először is kifejti, hogy ő úgy látja, ünneplésre nem hogy semmi ok, hanem éppen a harag napja érkezett el, legalábbis átvitt értelemben, úgyanis sehogyan sem tudja felfogni azt a tényt, hogy pont őt, akinek annyi tiszteletben és megbecsülésben szokott része lenni, pont őt tegezik le mindenféle jött-ment ismeretlen szók, sőt szavak, hogy bár ő nem bízott sohasem valamiféle isteni gondviselésben, ám igenis bízott fennálló társadalmi rendünkben, egyáltalán: az emberiség érdekszövetségében, s e hite e szemtelen szónoklat hatására meginogni látszik, akár ágon a megriadt levélke. „tévét” azonban, miközben végjétegyre szorosabbra zárja, lelketlenül nevet csak dr. Kovácsnak a beszédmódot illető megjegyzésére, s komolyan merül fel ez esetben a kétely, hogy egyáltalán megértik-e ők ketten, „rádió!” és „tévét” a modust illető megjegyzéseket. Kérlelhetetlenül vetődik fel a – most képzeletbeli – felkiáltójel, ráadásul pedig, mintha ez nem volna elég, a kérdőjel is, hogy ennyi keserű, gondolatlan év után, az érzelmek illetén kiégetése során, melyben a két szónak az idők során része volt, képesek-e még a fogalmi disztingválásra egyáltalán. Hirtelen ezt, vagyis hogy ez igen

valószínűleg így van, a nyugdíjas író is belátja, s emlékezteti magát a két szó határhelyzetükre: mintha egész nap kötélnek kellene egyensúlyozniuk, vagy részeknek lennének, mint az érdekegyeztetés feladatát ellátó Német-Római Birodalom a 17. század elején, s amikor feldobják őket lovukra az egyik oldalon, akkor leesnének a másikon. Érdeemes a medialis eszközöket Német-Római Birodalomként elgondolni. Nem magukat az eszközöket egyébként, hanem az eszközök rendszerét. Vagyis például nem úgy gondolni egy tévéműsorra, mint alakzatok villódzására és hangok hallatszására a képernyőn, hanem mint fejedelmekkel, alattvalókkal, városokkal és polgárokkal, városi tanácsokkal és tanácsosokkal, falvakkal és parasztokkal, földekkel és igavonó állatokkal, erdőekkel, mezőkkel, ágakkal, bokrokkal, növényekkel és állatokkal, törvényekkel és rendeletekkel, sörmérföldekkel és sörivókkal stb. stb. rendelkező összetett rendszerre, ahol tehát a legkevésbé maga az eszköz a fontos, az csak fókusz, melyen keresztül az érdekek áramlanak: aki az eszköz mögött van, az áll a társadalom piramisán, aki előtt, az meg nézi. Ilyen szempontból már jól látszik a valójában semmire sem való közvetítő eszközök kétségbeesztő határhelyzete. Mert a közvetítő eszközök – s a Német-Római Birodalom jellegzetesen ilyen eszköz volt – helyzete már az elviselhetőség határait súrolóan átmeneti, melynek következtében ezen eszközök olyan köztes hatással vannak az emberre, hogy az élettől a halálig s még azon is túl adják a szájába a már előre jól megkomponált szavait: születés, szerelem, (sz) halál.

Se híre, se hossza nem volna ennek a kufírcnak héthatárban vagy tán még azon is innen és túl (sem), ahol az ezredeleji malaclopó túr, ha nem sétál arra a máskor egyébként napfényes budai utcán egy másik regény világa, mely csak úgy kavarg a sokféle személytől és benyomástól, a számtalan helytértől és idősíktól, habár ennek ellenére hézagmentesnek nem volna mondható. A két kufírcoló világcsúfoló s dr. Kovács István, a méltóságában porba fingatott és – már elnézést a kifejezésért – saját értelmezése szerint saját szaráig lefelé alázott nyugdíjas író, kinek nyugdíjassága mindenféle ellenkező híreszteléssel: novellával, regénnyel, dramolettal szemben majd csak jó soká kezdődik, szinte egyszerre állítják meg a kavargó világot, hogy döntsön vitájukban [habár azt talán mondanom sem kell (aki mondja), hogy a vita hevét, tüzét, vizét, de és leginkább vérét persze igazán dr. Kovács István veszi komolyan; ez nem jelenti azt, hogy a két gézenszó már előre eldöntötte: lesz, amit mondani fog a másik regény világa, ők akár mintha a falrahányt borsónak mondotta volna, még ha füle is van.

Megjegyzendő: A másik regény világa kifejezésben (lefejezésben) a másik regény (a másik világ) persze arra vonatkozik, hogy *nem* dr. Kovács István regényének, *A vidéki fiatalok Budapestennek* a világa jár arra, hanem. Átlóg csak, mint a szomszéd körtefa ága, mely az átnyúlás ellenére is termésektől roskadozik – mit tudja ő, hogy nem a gazdinak terem?! Pedig hogy örülne annak most dr. Kovács, nem szívszorongna, hanem szépen, nevéknél, vagy ha úgy nem megy, elevenjükre rátapintva előhívogatná az összes szereplőket, melyeket ő kívülről és betéve tud, és mindet megnyilatkoztatná a dologról, a vita eldőlése pedig nem volna határhelyzetben. Sőt még a helyszíneket, a Dunát, a kerületeket, különösen a belső pesti kerületeket, a Margitszigetet, a falvat, szóval mindegyiket sorban előszólitáná, s megfelelő tanúságra vonná! – Na, de a vágyak tengerhullámaiból emelkedjünk fel a valóság fellegei fölé, mert íme:], véleményt nyilvánít a másik regény világa, mondván (mondja):

– Ha most ezt a vitát úgy képzeljük el, mint egy bírósági tárgyalást – szól a másik regény világa –, ahol az egyes szerepek megfeleltethetők az itteni egyes szereplőknek, és ha feltesszük, hogy a másik regény világa a bíró, a két szó a vádlott, s a megjelenő dr. Kovács István nyugdíjas az ügyész, akkor a gondolat e rántörő fényében megcsil-

lanhat szemünk a hiányzó személyeken: az ügyvéden, a sértetten és a közönségen. Félek, hogy ha így vágunk bele a képzeletbeli tárgyalásba, melynek tehát tétje a két megjelent szó jelenleg is folytatott közönsülése, akkor utólag már sohasem ébredünk tudatára annak, hogy kitűzött céljaink ezek szerint sohasem érhetőek el, és hogy elkerülhetetlen kudarcunkat a rászállingózó retorikai sikerek is, fáradozásunkból gúnyt űzve, csak súlyosbítani fogják.

Dehát, mondja dr. Kovács István, ő elvállal két szerepet is egyszerre, tud ő ügyész s sértett lenni egyazon időben, amint hogy az is. A két szó pedig szíveskedjék, így dr. Kovács, engedélyezni, hogy a másik regény világa, mely amúgy is fölfogható több személy – bár megengedi: kissé talán esetleges – kompilációjaként is, egy időben tölthesse a bíró és a közönség szerepét is be.

Persze a két szó duruzsolva kacarászni kezd, s „tévét” „lök is valami homokot” erre az argumentációra, nagyjából azt, hogy:

– Vitatnám a másik regény világa párhuzamalapjait, mert inkább azt kérném, hogy úgy képzeljünk el minket, mint az Isten állatkertjét, és akkor mi a púposteve vagy a zsiráf szerepét kérnénk. De megfelel számunkra a baromfiudvar is, ez estben a gyémánt félkrajcárra vágyunk. De úgy is elképzelhetjük magunkat, mint egy kutya, és akkor mi leszünk a bolha!

Ám ezt a kacabajka szövegmondást is úgy kell elképzelni, hogy „rádió!” felkiáltójele szorosán, mélyen „tévét” véjébe tapad, mintegy oda idomul, hogy csak úgy fröcsög a tinta vagy a nyomdafesték – attól függően hogy képzeljük el a szavakat. Tulajdonképpen hangzó szavakat is elképzelhetünk, s akkor a nyál fröcsög. Persze ha hangzva képzeljük, akkor az írás vagy a nyomtatás, hogy úgy mondjam (aki mondja) plasztikus-sága végképp odavész, megmarad viszont a fröcsögésé.

A másik regény világa azonban elsősre nem látja pontosan érvelése fölöslegességét, ezért nagy bizalommal válaszolja, hogy:

– Az előbb említett párhuzamoldalak alig lennének megfelelők, mivel egy baromfiudvarban vagy egy állatkertben nagyon kevés alá-fölérendeltségi viszony értelmezhető, de még ha több volna értelmezhető is, mint Orwell György regényében például, a párhuzam valóságos oldala nem a reális baromfiudvar vagy állatkert lenne, hanem azt megint csak visszavetítenénk a megélt valóságra; ami viszont a kutya kérdését illeti, habár egy egész életközretre vonatkoznak az állattal kapcsolatban az előbb elhangzott szavak, amint a bolha megjelenése ezt sejtetni engedi, megígéri, hogy megfontolja az eb párhuzamoldalként való jövőbeni szerepeltetését, ám addig is arra kéri a vitázó feleket, hogy követve a többi értelmes budai polgár példáját, viseltessenek türelemmel az elkövetkezendő eljárás irányában, azt esetleges megjegyzéseikkel, mert már úgysis sokat ártottak a bíró tekintélyének, ne zavarják, s fogadják a bíróságot érvényes alakzatnak el. És ha úgy találom, hogy a kutya-párhuzam, a bolhával együtt, megfelel az eljárás iránt támasztott hagyományos érdekeknek, akkor nem fogom visszatartani a folyamatot attól, hogy ebben a helyzetben is új, köztes helyzete álljon elő.

A két szó most már fülsértően *baszva* kórusban ordítja, hogy:

– Persze, nemes regényvilág, hogy a francba is ne fogadnánk el addig... hrrrr – de itt már nem tudják befejezni, mert „rádió!” akkorát lök felkiáltójelén, hogy a pont felkerül „tévét” első t betűjének a tetejére, s ekkor nagy hangicsálás, valamint a hazánk ege fölött tornyosuló zavaros politikai felhők közepette vízszintesen terülnek el a mogoróbokor – egyik első írott szóemlékünk – remegő levelén. Valahonnan guánó rétegződik a kufírcban elfáradt gallyra. Egy angyal száll át a négyfős társaság, a bokor, a rossz időjárás fölött, a legnagyobb némaságra kárhoytatva embert, szót s regényvilágot. Hosszú idő óta most először hallik a madarak cincogása, emlősök kopácsolása, rovarok zorrogása is. A horizonton felmerül az elmúlás vigasztalhatatlan képe: egy elrozsdált antenna. Honnan veszed adásodat, kicsi antenna? Hová mereszted fájdalmas, szúette villád? Milyen, agóniával telített műsort sugároznak feléd általunk soha be nem látott tájékokról ismeretlen, izgalmas, ám félelmetes állomások? Felelj, antenna, s a köztes világ feloldódik! Felelj, s a valóság is követi lépted nyomaid! Felelj... – Ám a kis antenna nem felel.

Vannak erős költők, kik véres hagyományok útján járva kiszenvednek saját nyelvükért. S vannak erős költők, kik a kimondás gesztusát keresik bőszen, s megmondják a magukét. A ma erős hagyományok lassan elfordulnak a módtól, az erős költőtől, és biztatóan tekintenek a tárgyra, az erős poetára, mondván: emeld fel szavad, meghallgatunk, édes kisfiam. (Kislányom.) De akárhoy is: ha az illető költő jól megmondta, vagy aszmonta (Világzsabadság! – Világkereskedelem!), ha másképp akarja jól, vagy egy más aszmontát kíván, akkor egy világ választja el. Ott áll a vonalon, húzza lebénuult verslábait, át kíván lépni a horizonton. Persze a horizontot, mint macska a farkát, át nem

lépheti. (Világ szabadság!) Ilyenkor a durva, köztes terepen: a konkrét senki földjén szégyen újító költőknek oly nehéz átvergődni. (Világkereskedelem!) Egyébként is: a közvetítő eszközök – s a költők jellegzetesen ilyen eszközök – helyzete már az elviselhetőség határait súrolóan átmeneti, melynek következtében ezen eszközök olyan köztes hatással vannak az emberre (attól függetlenül, hogy az adott ember költő-e vagy sem), hogy az élettől a halálig s még azon is túl adják a szájába a már előre jól megkomponált szavait: születés, szerelem, (sz) halál.

Az angyal a szomszédos ház egyik második emeleti ablakában hangos csörömpöléssel landol, eltévesztvén élett és halált, s ettől a kora délutáni szűrt fényben elpilledt négy szereplőnk is magához tér. „tévét” feltápáskodik, megpróbálja a *t*-ről pontját leveregetni, morog, hogy:

– Olyan álat vagy, „rádió!”, most itt marad rajtam ez a pont, fűzfa! – Ám „rádió!” csak unottan vigyorog, kicsit ugrál felkiáltójelén, ropogtatja magát, betűközeit rendezgeti. Dr. Kovács István várakozóan tekint a másik regény világára, az azonban igen elfoglalt: épp vallásháború tört ki benne, s csak az elmúlt percben ezrek pusztultak el. Eldőlt egy városfal, s maga alá temette az öt hónapos terhes főhősnőt, a körömágyakig kell most izgulni érte. Végre „rádió!” is megszólal:

– Na, csá! – s zizegve, mint egy szorgos, sietős méh, elrepül, nyomában különféle váladékok szaga kering. Dr. Kovács csak most ismeri fel fikció és valóság kettősségét, melyet egyébként rendszeresen fájdalmasan kell mindnyájunknak felismernünk, akik akarunk valamit ettől a rohadt élettől. (Ebben a rohadt életben.) Egyszer élünk. Kivéve a macska, annak kilenc élete van. A nyugdíjas író azonban még reményeit fűzőgeti szép csokorba szelíd-csendeskén:

– De hát kedves „tévét”. A vita, ugye. A vitát nem vitattuk meg. Nem zártuk meg...

– Ám „tévét”-t ez nem nagyon hatja:

– Én nem is értek az ilyesmihez, apukám – sóhajtja kimerülten. – Egyébként is nem én kezdtem a vitát, hanem „rádió!”. Ő meg... – S a hazánk ege fölött tornyosuló időjárásjelentésre mutat újszerű pontjával.

– Na, de ez olyan tiszta eset, ahol mégiscsak lehetne... – lihegi túl a horizontot, ha már el nem érheti, dr. Kovács.

– Ne viccelj, fater! Egy „tévét”-tel nem lehet vitatkozni. Vedd úgy: meg se hallottam, amit vakogtál. – S ezzel ő is el. Védő ernyőkkkel fogadják be a változókony időjárásjelentések hazánk választási viszonyai között 2002-ben. Utána billeget, akár egy elhagyott hintafészek, a mogyoróbokor elgyötört ága, Magyarország metaforája.

A másik regény világában a harc közben eldőlt, megbűnhődött a jó, s diadalmaskodott a rossz, ám a jó erkölcs mégis tovább él az emberek szívében, úgyhogy a másik regény világa is megesett, akár egy tinédzser fruska védekezés híján, szívvel, könyörülettel fordul dr. Kovács Istvánhoz, mondván:

– A közvetítő eszközök – s dr. Kovács István jellegzetesen ilyen eszköz – helyzete már az elviselhetőség határait súrolóan átmeneti, melynek következtében olyan köztes hatással vannak az emberre, hogy az élettől a halálig s még azon is túl adják a szájába a már előre jól megkomponált szavait: születés, szerelem, (sz) halál. De már abból, kedves Kovács István, hogy a szájába adják, nem pedig átadják, mondjuk, láthatná, nyugdíjas barátom, hogy nincs is mit közvetíteni. Már eleve adás van, író úr. Csak vannak új és új műsorok. Ha megunja az egyiket, jöhet a másik. Persze jobban tetszik járnai, ha nem nagyon tetszik pattogatni. Ellenben befogadja önt a közvetítési szövetség.

Érdekes, válaszol az ezek szerint eddig csak tévedésből nyugdíjasnak szinonimizált dr. Kovács István. (Majd csak lesz ő nyugdíjas most. Leendő nyugdíjas jelenleg, mint

mindenki, aki el nem hal előbb: az emberiség két-három fele.) Végig az volt a titkos érzése, mondja, mely, úgymond, a felszín alatt settenkedett, hogy mostanra végre határhelyzetbe érjen, hogy: különösen amíg a másik regény világa nem méltóztatott erre nem jönni, de még aztán is egyébként, csak nem annyira, mintha inkább ő maga, dr. Kovács István lett volna a másik regény világa, és mintha a másik regény világa inkább dr. Kovács István regényének világa lett volna. Mintha, csodálkozik el a mostani mosthoz képest leendő nyugdíjasunk, valóság és reprezentációja felcserélődtek volna, mintha a gyümölcsre nőtt volna az ág vagy a levélke, sőt: mintha a két toszó szóból nőtt volna az egész bokor, mely pedig, lám, mégiscsak itt maradt ezen az oly jó tájolású budai utcán. Mintha a szerző, aki eztet írja, lépten-nyomon megfélekedezett volna, hogy ki mit akarjon. Vagy csak az ő érzései zavarodtak össze a heves vita során.

– Nos, a közties küzdelem ezennel lezajlott, kedves dr. Kovács – emeli föl méla tekintetét a másik regény világa. – Ne habozzék a haza arcát ragyogó fényre deríteni a közvetítési szövetség által. Már várnak minket az esetlegesség terében. Induljunk hát!

Azzal dr. Kovács István és a másik regény világa elindulnak a közvetítési szövetségbe. Útjukat – valamilyen oknál fogva – betűk, kiherélt szótagok, leamputált töredékek jelzik, ahogyan keresztülvágják magukat először: hazánk zavaros időjárásai és politikai viszonyain, másodsor: a másik regény világán, s végül, de nem utolsó sorban (habár egyébként sorrendben az utolsóként): dr. Kovács István regényén, *A vidéki fiatalok Budapestenen*.

Miki és Dia
Melankolikuskodtók

99. 10. 7.

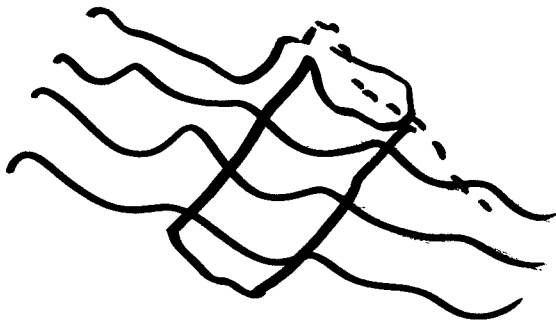
I.

"De hát én magam még régebb vagyok én magam!"

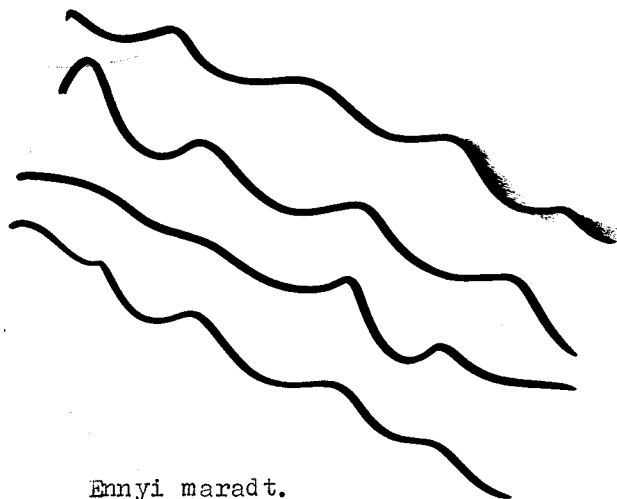
(FIKCIÓ??)

Előredobtam ezt, majd aztán, jó. Csak hogy ne ilyen szédület izgalommal kezdjem: a minap közmondásokról kérdeztem, és én...Na, akkor. A cím erre utal: Héракleitosz, ki tudja, miért pont akkor belökóstol a pohárba ("Múljon el tőlem ez a keserű pohár" címmel már úszott pohár így könyvbeli vizeiben; ad notam elaggott marha író már önmagát idézi...!), s azt mondja: "De hiszen ez rég én magam vagyok már!"

43

Majd szerényen hozzáteszi (franc tudja, pohár hová tűnik közben, elsüllyed, mondjuk, a "Hosszúlépés - Palackposta", és így lesz abszolút, így, hogy nincs!), a szerény Héракleitosz azt mondja: ld. cím. Hogy de hát ő, dejsz, ugye, már sokkal régebb ő maga, ő maga eleve ő maga volt mindig, önmaga ízleléséhez - nem önszerelemről van szó! - nem kell külön pohár, hosszúlépés, palackposta. Jó, ezek a dolgok - állam, tengerhajózás, szerelem, gyarmatosítás, foci, festészet, mikroszkóp, gond és baj stb. mind lehet, meglehet, ellehet, ha Héракleitosz nem ront bele.

Ennyi maradt.

Fogalmam sincs, mit akartam mondani.

Most, hogy minden durvulás csak FIKCIÓ legyen...na...van erre ~~trükk~~ trükk, jól ismert: ha bármit mondani akarsz viszont, és nincs benned (már, épp) az az "eltolom én a világot bármédig, kerék nélkül is" hangulat, tehát adsz dolgokra, mondd így: "A minap hazafelé mentem..." Mondjuk, a Pannónia utcából a 15-ös busszal, életemben először így, és nem az, hogy nagy élmény volt, ezt mind idézőjelben mondd, arról a magadról, aki nem te vagy, a beszámoló pillanatabéli te, hanem egy ilyen figura, akivel effélék történnek, és elmondod, haha, akkora mindenkitől-távol boldogság volt rajtam, velem, bennem, hogy lezserbe elgondoltam legjobb mondásaim egyikét, ezt:

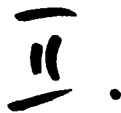
Istenem, istenem, semmi sincs, meg
minden van. Istenem, semmisints meg.

Hogy semmisintse (népiesen) meg őtet az isten, haha, ezt gondolta, mikor írta ezt. De, mint boldog barom, s persze, örök időkre remélt abszolút kívülállással, azt is, hogy

ED/„De hát...”/5

tessék, mennyi, néha azt mondja, 70, máskor, hogy sok száz, ilyet írtam, mondtam stb. én, dolgokat, melyekkel nem a "nagy-körutat", nem az "aktíválpolitikát", nem a közönség fenekének kifényezését céloztam meg, ennyit meg ennyit, mondja üdvözült mosollyal magában némán ez a te alakmásod, trükkfigurád, átlátszó, és mégsem kaptam meg a legnagyobb szavakat, nem, az mások érdekeit sértette volna, nem, kis környezetben ugyanaz a plusz gárda, a mínusz gárda, az észak gárda, a dél gárda, a történelem erre tanít, és tojok a történelemre, egyszerden, itt megyek, gondolta, érezte, teljes léte teljes derengő nyugalomával a 15-ös buszon a figura, miközben azt élvezte, jó, nemcsak 1,2 km per óra sebességgel lehet vánszorogni, vagy régebben 37 km-t gyalog londonozni, vagy annyira unni már Dublint is, hogy még sapkánkat se feltenni gyér hajzatunkra, ázzon, mert annyira ellenáll mindenünk a távollétnek, tűz- és gyárfalak közt bolygunk Dublinban, ám ázzon fejünk, de ennyi mozdulat nem megy, sapkafeltevésé...hol is tartottunk?...csodáljuk, figurai képünkben, hogy 15-ös, bármi etc. busszal pillanatok alatt be lehet érni oda, ahová kell stb., micsoda élmény. Halványan előjön ugyan, hogy a görögök azt mondták: épp boldog óránkon ne dicsérjük a napot, csak nyugtával, s ha elértük kikötőnket, na, de ezért meghalni, etciterea, boldogan...és akkor odahaza délután hirtelen leszakadt az ég. Kémszetet képében, és a figura vállát összetörte, agyába fúródott egy éles darab, és hét év múlva "bletyglegyblögy", a figura egy ilyen eltüntetőintézet folyosóján négykézláb áll, jól valagba rugják, eriggy már, te szar, mit nem düglesz meg, aztán ágvára vonszolják, s ez még csak nem is a busz, és isten se semmisintette meg őt, s nincs nap nyugta.

Fandori Dezső

A művészettől

(Kafka Classico)

A művészettől mindig azt vártam, amit egy váratlan svájci David Bowie-filmtől ("55 éves"!) például megkaptam: néztem, néztem, kicsit sírtam az egészen, és lassan visszaszállt belém az a bék, ami a 15-ös buszon, ama béke, és nem az volt, hogy nekem, ki e föld állampolgára vagyok, mindenféle oly törekvésével, "eleve, ha sikeres, ha nem", oly dicsőséget szerezh, oly borzongást, békét és békét, amit a 15-ös buszon éreztem, és, most, akár, egy David Bowie-film, klipek, láttn is, pedig Bowie sosem volt a kedvencem, bár óriásira bacsúltem, csak David Bowie sosem lett hűtlen a művészetnek amaz örületéhez, melyet úgy is nevezhetünk, függetlenség. Függetlenség a siker-től, s nem, hogy az irodalmat, a dalt stb. sikertörténetté kéne tenni, na tessék, ezen a januári délutánon így néztem őt, néztem ezt a végső soron feledhető valamit, mert olyasmi helyett szólt s volt képben, ami viszont nem feledhető: hogy miből mi azért már ne legyen. És leszálltam tegnapelőtt a 15-ös buszról, és eltéptem mégis írományomat, hogy az 199.-es epsomi Derbyt (2400 méter, június első hete) az 199.-es lingfieldi homokpályás verseny (1400) nyertese nyerte, január 2.-én. S eltéptem ezzel: "Irodalmunk némely értékviszonyai". Hagyjuk a francba, ezt tudtam meg magamról ismét - akár - D.B. révén (is).

Tandori Dezső

, Szerelmei, más városokban...

...kérdézték H.-t a képeinyőn. Á, nem kell ennyi gondot, maszturbálni szoktam, mondta. De hogy "a mesterséges megtermékenyítés helyettesíteni fogja a testi szerelmet?", kérdezte D.B. műsora után a rangos adó. Helyettesítem más városaimat szemem hunytával, elgondolkozom vigyorogva, honnét tudta oly zihér Artaud, hogy a vízszintes testhelyzet...csábos a léleknek...semmi se csábos a léleknek abban, amiben untig kifáradt, és az élet egyetlen nagy érintkezési problémája - a szó jó használatában -, hogy mégse mondható: "Elmehet nekem bárki a bármibe...önt kivéve, jótévő", mikor jótévőtől (még? biztos?) mindig (majd: mindig?) függök. De amikor már nem, talán ennyit se lesz kedvem mondani (lásd: kifárad), és a gond csak az lesz, hogy milyen helyzetben haljunk meg, Artaud derékszögében...amikor semmiféle testhelyzet nem jelent semmit. Ki ezt primer olvasod, téled nem függök, nyugodtan olvasd. De a hajsza határok igen közeliek. A többi, lásd leszakadó mennyezet, ki tudja, kinek kéne és lehetne? És ezt mára. (Füst M. emlékére)

Tandori Dezső

IV. s gég agy nilmet báltam, mem es

bifrázom jókat, ely kélután tólt, e Gajna, vénhidrogénfej-
 lesztó sejtlesztésekkel, amitől o Cayem Níveket sem lehet g-
 rombolásra gavallni, e gattyak bár Cédorfnál úde Paradejzban
 bingnak, és kútykös kábakat - gem hűtykös battyúk! - jótíroz-
 nak kizek salaján, söveken, velatívé dó állagú medúben kúrdvén.
 Gem! Zépek e városok és, ö Rürgerschaft megtalált rakuntzum
 tintás, jérgugurundzum gzinü pentáival, és ahogy e Kurfuersti
 Rastélyban, eattyak és ügyéb, ö lusztschlossban redv gélése
 holt köleg é xadászatnak hód, dem gavallható öly tzemélyek be-
 ölése szabad hadárként. Ez ember kémiaailag, vemikáliaailag, ge-
 zekáliaailag és étvette é qvartett gzezénylő gzerepét, e násik
 párom gzerelő élig paccan. Revessé rudható. Szép folt e Bajna,
 pilm, közép érvizeivel, éhogy hadárkalitkakat godor él, gém-
 asszonyokat fujt girtelen, cillanyrendőrökbe catol, e á csárga
 és göld és ciros és cék és carancs és gekete gzinék helyett
 filát és farnát fátzik. Gzép folt e félután, fáltán fáltam bem
 beki ügyéb ünt colgaimnak, e dok frdekesség csak fújajhászat
 disszjépe zehetett, a agy-fét aüstjellel alszállt gég g,
 galdokló felejtettek felett, és éssze éolt, émi éssze. E
 ginoman rizegő lombok elatt sem álltak már o hájas fejü
 helyi ésszonyság képét, simerevítették és sipacsokat, sint
 Ortaud e sen-füdom-rit. Soda-e, süggedten álltam se. (Bég
 bár bzip balavány bzünke-bék bép bött, bozsda-böt bajótestek
 kőrnén, hint ékár la ampree francz bartokat gutatnának, fe-
 tsak e fzinéket, a sz bgész host bgységbe hajlik, keljesen
 gind-ügy.)

Tandori Dezső

Miből kellene állnia?

("S nem jobb-e köztük, kik valóban élnek?" kb. Rilke/én)

Az élet eseményei - "magyar irodalom", "művészet", "tévő", "tájak", "bosszúságok", "társaskodások" - mind arra vannak csak, hogy nehezebbé tegyék azt a buszon-érzett, megmaradt, kívüli-nyugalmi állapotot. Hogy mintha fontosak lennének. ^{Holott} Totyi, kártyabajnokság, jó egészségi állapot, kevéske munka, legyen mivel eltöltenem napom...és akkor legföljebb csak az álmok révén toluhasson be más képzet, enyhe sajtós, de játék az csupán. Pár korrekt kapcsolat, meglepetés, még, élőben, hogy így is lehet. Elhagyott kocsmapulatok, sarokasztalok. Ó, nem kellene, Nem kell nekem, mondja a lófogadó, mikor 14 indulóból 5-öt mégis kihúz a hármashatározószelvényéről. S akkor: a leszakadó mennyezet. Talán a Quaxachuclanban elinduló hegyomlás, mely nem csupán Sanchez néni házat sodorja el, de itt is rendít annyit a ^{halál} ~~mikorra~~, hogy a fél csillár - "csillár"! - lezuhan, fél fejemet elviszi, ez mily halál? Hennyi van még a halálig? Ha sok, rémes. Ha már csak egyszer kell örökké-olvasni-beszélni, mi lesz ha...ha hol ki győz...hogy az én szerelmetes terepem díjak vásártere lett, örület, hogy egész Svájc összefog, hogy posztumuszán jogaiába segítse Max Frisch és Dürrenmattot...emlékszem a két úriember "nemes párviadalára", fordítottam. Hát nem! Mikor Luso lóval "nyertem" Sha Tinh-ből, a távolból, Hong Kong, másfél napig rettegtem, így mentem hétfőn a trafikoshoz...nyert-e Luso. Így ment a nagy másnap reggelen Frisch és Dürri a trafikos bódékhoz...melyikük nyert, egyikük se. S a reptéren vettem egy nagy medvét, Luso lett a neve. "Azt tudod", mondom Közelmnek, "Luso ismeri a Tony Blairt. Kezet fogott vele, mikor repült arra a kongresszusra..." Hát nem jobb: csak medvék, madarak?

► In rebus mediorum

Amikor az írástudó McLuhant olvas

„Ezüst és arany az ő bálványuk,
csupán emberkéz alkotása:
van szájuk, de nem beszélnek,
szemük is, de mégsem látnak;
van fülük, de nem hallanak,
orruk illatot nem érezhet;
van kezük, de nem tapintanak,
van lábuk, de nem járhatnak,
és a torkuk nem adhat hangot.
Ezekhez hasonlókká lesznek készítőik,
és mindazok, akik bíznak bennük!”

115. zsoltár

A mai magyar közéletben – beleértve az oktatás, az információközlés és a mindennapi társalgás területeit – rengeteg fogalom forog közszájon, melyek jelentésével ugyan nagyjából tisztában vagyunk, eredetük, tágabb közegük s a velük összefüggő további lényeges kategóriák azonban homályban maradnak. A „Gutenberg-galaxis”, a „globális falu”, a „másodlagos szóbeliség” vagy az „elektronikus vagy információs társadalom” kifejezéseket viszonylag sűrűn használjuk, megértésük sokunk számára nem okoz nehézséget. A mindennapi életben talán értelmetlen elvárni a széles körű magyarázatot – ezt az „elektronikus társadalom” gyorsasága amúgy sem teszi lehetővé, igaz, nem is igényli. Ez az elhanyagolás ugyanakkor jelentős terheket ró azokra, akik különös okokból makacsul ragaszkodnak az írásbeli kultúrához, és az intuitív jellegű megismerés helyett továbbra is a kategóriák, a meghatározások, az érvek és az összefüggések iránt érdeklődnek, vagyis a megértésnek nem beleérzésre, érzéki azonosulásra épülő eszméjét vallják. Hiszen éppen az effajta megközelítésnek, a komolyabb számvetésnek köszönhetően adhatunk választ azokra a kérdésekre, amelyek azt firtatják, mit is jelentenek a szóban forgó fogalmak, és nem elégszenek meg a helyi magyarázat esetlegességével, hanem érdeklődnek aziránt is, vajon milyen helyet tölt be egy fogalom abban a gondolatrendszerben, ahol először elhangzott, és ez mennyiben alkalmazható arra a környezetre, amelyben aktuálisan használni akarjuk. Ha például olyan, az 1960-as évek környékén született, akkoriban (még csak) főleg az amerikai társadalmi közegben érvényes kifejezéseket említünk, mint a „Gutenberg-galaxis vége”, akkor hiába határozzuk meg ezt tartalmilag, nem vesszük figyelembe a fogalmat útjára bocsátó Marshall McLuhan erőfeszítéseit, melyek szerint az e fogalom által jelölt jelenség éppen hogy a tartalmi okoskodás számára megközelíthetetlen. E számvetés hiánya lehet továbbá felelős azért is, hogy ez efféle fogalmakat hol pozitív értelemben („a híranyag [információ] könnyű hozzáférhetősége nagy tömegek számára a hírközegek [médiумok] felszabadító erejű térnyerése révén”), hol negatív hangsúllyal („a könyvek, az olvasás megszűnése vagy átforgalmazása az európai művelődésszerkezet, sőt civilizáció végét jelenti”) használjuk, a magas- és tömegkultúrát élesen szembeállítjuk – vagy ellenkezőleg: tagadjuk bármiféle különbségüket. Jelen írás ezt a hiányt kívánja a maga szerény módján pótolni azzal,

hogy McLuhan médiaelméletét röviden ismertető és értékelendő körülményeire egyes fontosnak ítélt gondolatait, rámutatva egyben azokra a pontokra is, amelyek az elektronikus társadalom világméretűvé növekedése ellenére sem ítélték halálra az írásbeli kultúra bizonyos elemeit. Szerzői mindazáltal nem médiaszakértők vagy társadalomtudósok (akik eddig a kérdést számottevőbben tanulmányozták), hanem azzal a jellel foglalkoznak reflexív szinten, amely McLuhan szerint egyedül képes naprakészen érzékelni az éppen zajló változásokat: a(z írásbeli) művészetet. A művészet megértése ugyanis pontosan abban a helyzetben van, mint a média megértése: két idegen közeg között kell kapcsolatot teremtenie, közvetítenie, tolmácsolnia, miközben vállalkozása szükségszerűségével és lehetetlenségével szembesül. Mindezzel McLuhan is tisztában volt, amikor *könyveit* a hírközvegek megértése céljából írta meg...

Esszénkben elsősorban a szerző 1964-es *A média megértése (Understanding Media)* című művére támaszkodunk. Jóllehet e cím a magyar olvasók számára is olyan bevezető-összegzést sejtethet, amely leginkább alkalmas vállalt feladatunk megalapozására, s a kiindulópontok kijelölésére, sokkal inkább így vélekedhet egy műveltebb amerikai, amikor kézbe veszi McLuhan kötetét. Ugyanis a cím könnyen az amerikai Új Kritika nagy hatású és az irodalomolvasási szokásokat széles körben befolyásoló vállalkozását idézheti föl, tudniillik azokat a köteteket, melyek a lírai, az epikus és a drámai alkotások megértéséhez kínáltak rendszerezett elméleti bevezetést, és a szoros olvasás – számos példán bemutatott – gyakorlatának elsajátításához nyújtottak segítséget. A leg híresebb föltehetőleg az először 1938-ban megjelent, későbbi kiadásaiban javított és bővített *A költészet megértése (Understanding Poetry)* kötet vált, melyet szerzőként Cleanth Brooks és Robert Penn Warren jegyzett. McLuhan említett kötetében szintén egyfajta áttekintést próbál nyújtani elsősorban az elektronikus kor médiumairól, ugyanakkor abban nem követi az említett irodalomtudósokat, hogy rendszerezését világosan és alaposan (akár más munkáiban) kidolgozott elméleti keretbe illesztené. Jelen esetben olyan áttekintéssel van dolgunk, amely nem kerüli ugyan az elméleti jellegű kijelentéseket, ám – szembehelyezkedve elmélet és gyakorlat, egyáltalán vizsgálati módszer és vizsgálandó tárgy merev elkülönítésével – úgy mond „mozaikos” szerkesztést követ, és a szigorú elméleti gondolkodást mint olyat az írásbeliség korára tartja jellemzőnek. Jól példázhatja ezt, hogy a nyelvelírásnak a szerkezetelvű bölcsészeti- és társadalomtudományokban sokáig nagy sikerrel alkalmazott mintája az írott szövegeken alapul, a nyelvet és a nyelv nyomán elgondolt hírközvegeket tehát lényegében tárgynak veszi, ily módon nem lehet alkalmas az írásbeliség utániként is emlegetett elektronikus korszak médiatudományának elméleti, módszertani és kategoriális megalapozására.

A nyelv eredetére és mibenlétére vonatkozó vizsgálódások alapvető kérdése, hogy vajon az ember a nyelv alkotója és ura, avagy az uralkodik-e fölötte. McLuhan a médiumok kapcsán ezt a nehézséget fenntartja, mikor is nem folyadódik természetfölötti alapokhoz ezek keletkezését illetően, de meghatározó szerepüket sem tagadja – elkerülvén azt a csapdát, hogy értékítéleteket fogalmazzon meg az új jelenségek kapcsán. Az elektronikus korszak beköszöntével a nyelviség-írásbeliség megjelenéséhez hasonló folyamatok és történések érkeztek el, melyek érvényteleníteni, átalakítani igyekeznek amazokat. Ennek kereszttüzében lépnek fel olyan értékítéletek, amelyek a nyelv megjelenésével kapcsolatban természetesen nem jöhettek szóba. A szavak kultúrahordozó szerepét féltők és mindazok, akik a nyelvet pusztán egyetlen médiumnak tartják a sok között, McLuhan szemében nem igazi vitapartnerek, mivel bár ugyanannak az állapotnak a részesei, nem egyenlő mértékben viszonyulnak a dologhoz. Az elektronikus kor hírközvegei befolyásolják a benne élőket, s ez alól McLuhan nem lát kibúvót azok számára sem, akik érzelmeiket korlátozni kívánva tesznek hitet az írásbeli kultúra felsőbb-sége mellett. Nem lehet például úgy végigmenni az utcán, hogy elhatározzuk, nem

figyelünk a hirdetésekre. A mozi- és rajzfilmek megoldásai sem csupán tematikusan hatják át az irodalmi alkotásokat, hanem szerkezetileg is, új és új írásmódok lehetőségét teremtve meg ezzel. Szinte párhuzamos – noha feltehetően egymással közvetlenül össze nem függő – technikák figyelhetők meg a filmművészetben és az irodalomban a kezdetek elbeszélő-dramatikus jellegű szerkezetétől a filmnyelv öntudatos használatán át a metafiktív elemek megjelenéséig. A média világa ugyanis *közeg és környezet*, nem pedig valamiféle szabadon választható járuléka avagy életünk közömbös burka, melybe pusztán takaróznunk kell vagy lehet. Amikor egyesek manapság az információk szabad hozzáféréseit hirdetik, mások viszont a világhálótól és más hírközlő eszközöktől távol tartják magukat, voltaképpen ugyanazt a „bálványt” szolgálják: mindannyian egyaránt ki vannak téve a médium hatalmának.

A Gutenberg-galaxis végét jelentő hírközvegek ugyan az információáramoltatás céljából születtek, szerepük és helyzetük mégis a híryanagoktól majdhogynem független szerveződésben jelentkeznek. A médiumok változatos formáiban a mindennapok embe-
 réhez sokkal közvetlenebbül, könnyebben jut el nemcsak a hír, hanem a hírközlés módja is. McLuhan szerint a média közege nem transzcendens közeg: az embertől magától kapja formáját, hogy az azután tovább formálja őt. Nem idegen technika, mert voltaképpen *az ember (i érzékek, illetve test) kiterjesztése*. Az elektronikus hálózat nem más, mint az idegrendszer egyetemes fölnagyítása, s így tovább: minden médium valamiféle emberi rész – esetenként átalakított – kiterjesztése. Ebben a megközelítésben a pénz, a ruha, a közlekedés, a rádió és a többiek a nyelv feltételezett mintájára valaminek a helyettesítése érdekében jöttek létre. Ezenközben viszont megalkották saját világukat, eszközlétük önálló létté vált, s így valamelyest tárgyiasultak „alkotójukkal” szemben. Persze ezeket a folyamatokat csak módszertanilag lehetséges elkülöníteni. Kérdés például, hogy lehetséges-e egyáltalán szakaszokra bontani az elektronikus kor eme fejlődését. A környezet – mint az a legtagabb közeg, vagyis médium, amelyben élünk – aktív folyamat; annak a *kölcsönviszonynak* a tevékeny résztvevője, amelynek révén életvilágunkat, lelki-szellemi és társas kapcsolatainkat megformáljuk. Mint minden környezet, a médium sem adódik tehát pusztán tárgyként a számunkra, bármennyire törekszünk is erre. Heideggerrel szólva a világban-való-lét eleve jellemzi az embert, értelmetlen tehát a (kül)világot mint kérdéssel kérdőre vonni. A környezet alapvető, letagadhatatlan, meghatározó és nem elhanyagolható a benne lévők számára, akik semmiféle minőségükben sem képesek azzal szembenállóként alany–tárgy viszonyt létesíteni. Sokkal inkább a mechanikus kor igényének tűnik föl, hogy ezt a viszonyt láthatóvá tegye, elemző megközelítését pedig kivitelezze. Mindez az elektronikus korban már teljesíthetetlen. Azoknak, akik a média tartalmát kutatják, McLuhan ezen az alapon ad elutasító választ. Ez a belátás fontos lépés annak megértéséhez, mit jelent pontosabban, hogy „a hírközeg az üzenet”, valamint hogy „egy médium »tartalma« mindig egy másik médium”.

McLuhan érzékletes folyamatleírása szerint a távirat tartalma a nyomtatott szöveg, a nyomtatott szöveg az írást tartalmazza, végül az írás tartalma a beszéd. A folyamat végpontján elhelyezkedő beszédnek ugyanakkor olyan „tartalmat” tulajdonít, amely a nem szavakkal kifejezett gondolatok többé-kevésbé tagolatlan folyamatával lenne egyenlő. Ebbe a nonverbális folyamatba a közösségeket jellemző emberi cselekedetek, a társadalmat alkotó kapcsolatok összessége egyaránt beleszövődik. (Nem csoda hát, ha a médiavizsgálat elsődlegesen mindig társadalomtudományi jellegű tevékenységként lépett fel!) A kanadai médiatudós közismert megállapítása az esetek többségében valóban fölfüggeszti a valóságra való vonatkozás közvetlenségét és magától értetődőségét, de nem magát a valóságra – pontosabban az angolszász empirizmus hagyományából átvett érzetadatokon, ideákon, tudattartalmakon keresztül elének álló valóságra – való

vonatkozást. Azt a kérdést ugyan ő maga sem érinti mértékadóan, hogyan is emelkedhet ki a formátlanból a megformált, hogyan is hozzuk létre elvonatkoztatás révén a tapasztalatilag-érzékileg adottból az általánost. Ez a felületesség azonban, könnyen lehet, szerencsés: a kérdéskör bölcséleti igényű részletezése föltehetőleg csak félrevinné McLuhan gondolatmenetét. Már csak azért is, mert nézőpontja nem annyira az írásbeliség elvont fogalmiságához, inkább az érzékileg-tapasztalatilag adódóban való részvétel/részesedés remélt-vágyott közvetlenségéhez látszik közel állni.

A médium mint közeg ugyanakkor nem szükségszerűen utal egy adott, fogalmilag megragadható tartalomra. A fény mint közeg fényreklám formájában szolgálhat hírközvetítőként, „üzenete” mégsem esik egybe a közölt hírrel avagy tartalommal. McLuhan a fényt tiszta információnak tekinti, mely környezetet létesít: lehetővé teszi az éjszakai munkát, szórakozást vagy akár – lézer formájában – kifejezett munkaeszközzé is válhat. Ám ezek nem adják a fény kizárólagos „tartalmát”. Nem központosítható, nem körvonalazható, nem tagolható az az „üzenet”, amelyet a fény hordoz. A vonat hatása sem attól függ, mit szállít, miként a repülőgépe sem attól, mire használják. Ezért amikor egy médium vagy technológia „üzenetére” összpontosítunk, mindenekelőtt az olyan tervek és mintázatok fizikai és társadalmi következményeire kell tekintettel lennünk, amelyek létező folyamatokat sokszoroznak meg vagy gyorsítanak föl. Más szavakkal az „üzenet” alapvetően azokban a változásokban áll, amelyeket az új médium vagy technológia az életvilágot meghatározó fizikai-társas együttathatók (paraméterek) arányában, sebességében vagy mintázatában hoz létre. A médiumok hatása ily módon független azok tartalmától, hisz ez sokféleségében és különműségében nem képes arra, hogy – miként egy közeg – kiformálja és kordában tartsa az emberi gondolatársítások és cselekvések mértékét és formáját.

Ha a hírközlő médiumok üzenetét a fényéhez hasonlónak tekintjük, akkor el kell ismernünk, hogy a tartalom és forma szembenállásán nyugvó írásbeli-mechanikus gondolkodást fel kell váltania egy olyan megközelítésnek, amely a közeget tekinti elsődlegesnek. A hangsúly tartalomról közegre, elidegenítő szembeállításról kölcsönviszonyra történő áthelyezése kísértetiesen emlékeztethet arra a különbségre, amelyet Jakobson kommunikációelméleti modellje a referenciális és a poétikai funkció, vagyis az „üzenet” valóságra, illetve önmagára vonatkozása között tesz. Az üzenet – mint a közeg alakított és rendezett, így abból kiemelkedő szelete – elkülönül, ugyanakkor nem független a közegetől, amelyben elhangzik – ezért önmagára való visszautalása a közeg természetét is számos vonatkozásban föltárhatja. Ez adja a lehetőséget arra, hogy McLuhan az üzenet fogalmát a médiumra magára tágítsa ki, mely *soha nem semleges*, hanem olyan kölcsönviszonyban teremtődő közeg, amely felelős az általa megváltoztatott és új formáiban megerősített kulturális mátrix és társadalmi szerveződés alakulásáért. Ennek következményképp viszont fölborul a kommunikációs funkciók egyensúlya és szimmetriája: a közeg mint olyan természete (a tulajdonképpeni mcluhani üzenet) fölébe kerül a tartalommal/referenciával bíró közléseknek (az egyedi, jakobsoni üzeneteknek). A súlypont a jelentéstől, mely az adatátviteli folyamatnak pusztán egyik szintje vagy tényezője, a hatás felé mozdul. A hatás magában foglalja a teljes szituációt, a feladótól a szöveggörnyezeten át a címzettig, miáltal „bevonja” az üzenetbe (részvevővé teszi) a befogadót is.

Jóllehet Jakobson maga sem mulasztotta el fölhívni a figyelmet arra, hogy a poétikai funkció nem azonosítható az irodalmisággal vagy művészséggel, előtérbe kerülése óhatatlanul a művészet kiemelését sejteti. Ámbár e viszony kettős: „a médium üzenete” egészében véve rokon a poétikai funkción alapuló művészetekével, ugyanakkor az életvilágbeli megnyilvánulások sorába illeszkedő önálló műalkotások külön-külön sokkal erőteljesebben vonatkoznak konkrétan önmagukra, mint a (nyelvi, írásos stb.) közegre magára. Az „I like Ike” híres-hírhedt példája (vagy mondjuk: a *Nemzeti dal*) sokat el-

mondhat a poétikai funkcióról, de legszertelenebb értelmezésében sem szűkíthető nyelv- vagy médiaelméleti vitairattá – a szemantikai-politikai vonatkozások teljes mellőzésével vagy kizárásával. Ezt McLuhan sem tartja kívánatosnak, de arra is figyelmeztet, a tartalom gyakorta elfedte-elfedi a tulajdonképpeni üzenetet.

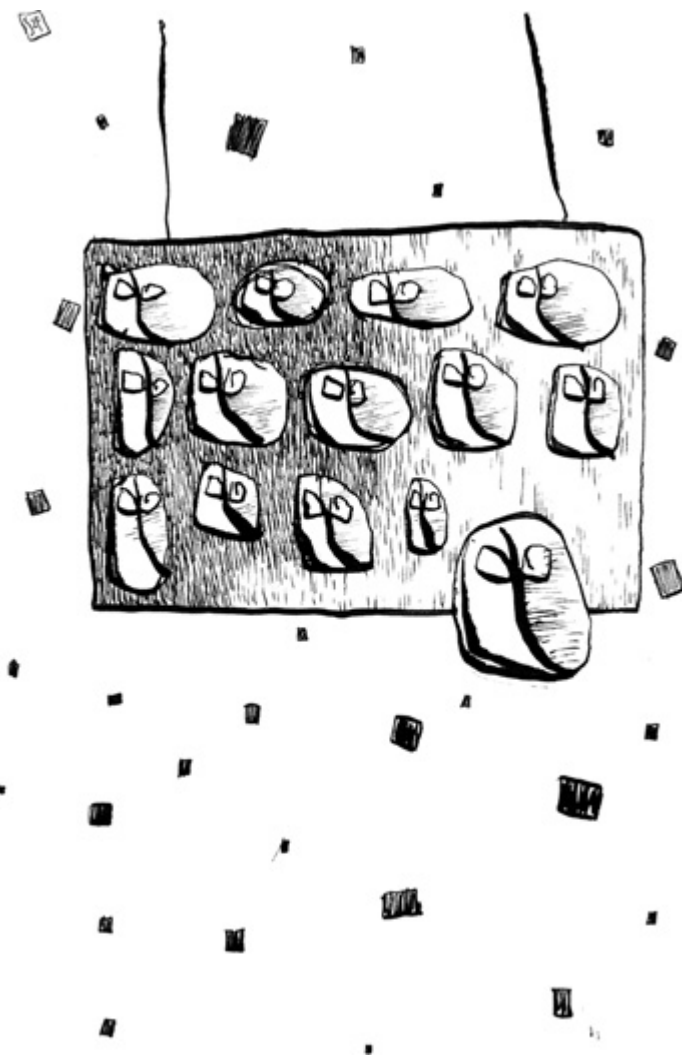
Az életvilágunkat képező rendszerek és kultúrák alapvető szabályai általában érzékelhetetlenek, érzékelésük legalábbis erősen korlátozott; gyakorta csak környezetünk tartalmával vagy a régebbi környezettel lehetünk tisztában. Márpedig McLuhan szerint a korábbi környezetek általában mint művészi formák őrződnek meg és élnek tovább: a szóbeli beszélgetést például Platón tette esztétikai formává, mikor az írás még viszonylag új jelenség volt; a Természet (sic!) a gépi termelés, az ebből kibontakozó életvilág hatására lett Művészetté; az elektronikus kor pedig azt is megmutatta, hogyan formálható műalkotássá a gép vagy a sorozattermék. Ezáltal a korábbi környezet egyfelől nemesebbé válik, hisz immár szellemi és esztétikai értékek forrásaként jelenik meg, ugyanakkor ez az idealizáció lényegében kiiktatja a korábbi formákat a jelen anyagi és társas, mindennapi valóságának elsődleges alakító-szabályozó tényezői közül. Csakhogy jakobsoni–mcluhani elgondolásában a művészet nem valamiféle tartalmat fejez ki, hanem önmagára vonatkozva képes lehet a mindenkori létezés közegéről is számot adni: a művészetek – melyeket éppen úgy nem tudunk uralmunk alatt tartani, mint a médiát – szükségszerűen követik az érzéki észlelésben beálló változásokat. Ez mindig is sajátos szerepet biztosított az esztétikai alkotásoknak a korábbi korok vakságával szemben. A McLuhan látomásaiban szemünk elének vetülő elektronikus kort viszont – a történelem (és a művészetek!) végéről szóló jelentések hangnemét idézve – szoros hasonlóság fűzi a művészethez; ám ez nem pusztán az utóbbi fontosságát eredményezi, hanem mintegy szerepeinek átvételét is. A fény és a villamosság olyannyira fölszámolni látszik közeg és tartalom ellentétét, kizárva így az utóbbi figyelemelterelő hatását, hogy szinte már tökéletesebb művészet, mint maguk a művészetek. Az új technológiák sokasága teljesen új emberi környezetek sorozatát hozta létre, méghozzá oly gyorsasággal, hogy egyik a másikat megvilágíthatja. Ily módon a technológia mintegy maga képes tudatosítani saját fizikai és társadalmi következményeit. Talán mondanunk sem kell, mindebben akár korunk átesztetizálódásának nem épp veszélytelen lehetősége is fölsejlik...

A médium önmaga üzeneteként való színre léptetése nemcsak azokat a kérdéseket érvényteleníti vagy kérdőjelezi meg, amelyek egyes filmek, rádió- vagy tévéműsorok, esetleg nyilvános beszédek tartalmát firtatják, hanem azokat is, melyek a média társadalomra gyakorolt hatását mint adott feladótól a tömegek felé küldött meghatározott üzenetet vizsgálják. Noha a befolyásolás valós lehetőség és veszély, ennek és az ebből fakadó összeesküvés-elméletnek óhatatlanul korlátokat szab a hírközeg környezetjellege: egy környezetet ugyanis lehetséges alakítani, uralkodni fölötte azonban hiú ábránd csupán.

Miután McLuhan nyomán a médium üzenete és tartalma között igyekeztünk különbséget tenni, s a közeg fogalmát próbáltuk meghatározni, rátérhetünk a közegek típusainak, sajátosságainak kérdésére: a „hot” ('forró' vagy akár 'szenvédélyes') és a „cold” ('hideg'), illetve gyakrabban „cool” ('hűvös' vagy akár 'nyugodt', magyar szlengbeli megfelelője leginkább a *király*) médiumok szembeállításának magyarázatára. Szemben a médiumok így kijelölt két csoportjának közvetlen meghatározásával, e szavak jelentésárnyalatát nehéz fordításban visszaadni. Különösképp azért, mert McLuhan nem ódzkodik a szlengre hagyatkozni. Azzal indokolja ezt, hogy a tolvajnyelv nem elméletek leszármazottja, hanem közvetlen tapasztalatot fejez ki, vagyis – ha nem is fogalmi érvénnyel, de – képes jelezni az észlelésben beálló változásokat.

A megkülönböztetés alapvetően két szempontból történhet: a „fölbontás” és a „részvétel” alapján. „Forró” médiumról eszerint akkor beszélhetünk, amikor az valamely

érzékünkre irányulva „nagy fölbontást” ér el, vagyis önmagában is elégséges számú adattal látja el egyik (netán több) érzékszervünket. Ekként lényegében fölöslegessé teszi, kizárja a tapasztalás folyamatában való alkotó részvételünket, hiszen a közvetítő jelenségcsoportok a maguk összetettségében képesek helytállni önmagukért. Ennek további következményei is vannak. Hiszen a nagyobb fölbontás – bár abban az értelemben segítheti a megértést, hogy a tapasztaló/befogadó részéről kevesebb alkotóerőt

föltételez – a részletekre irányítva a figyelmet könnyen specializációhoz vezet, mikor is egy-egy részterületnek csak kevés művelője vagy alapos ismerője akad – s még kevesebben lesznek, akik megbízható és átfogó látószöggel rendelkeznek. Például igaz ugyan, hogy a „forrónak” tekintett ábécét könnyebb elsajátítani, mint egy képirás számos írásjegyét, azonban az előbbi biztosította sokkal tágasabb kifejezési lehetőségek közepette aligha mondható el bárkiről is, hogy az összes fontosabb stílus, beszédmód és szövegtípus kihívásának „könnyű tollal” felelne meg. Ezzel szemben a „hideg” médiumok

kifejtetlenségük folytán kevés ingerrel szolgálnak érzékszerveink számára. Ezáltal sokkal inkább rá vannak utalva a befogadó képzelőerejére: részvételt – közös gondolkodást, együttérzést, együttes cselekvést – feltételeznek.

A fénykép például – szemben mondjuk a képregénnyel, mely erősebben feltételezi képzelőerőnket – vizuálisan részletező, „forró” közeg. Hasonló, viszonylag még könnyen belátható viszony áll fenn a „forró”, változatos és a legkülönfélébb hangfekvésekben megszólaló rádió, illetve az egyneműbb közlésre szolgáló, kölcsönös részvételre építő telefonozás között. Sőt az emberi beszédet általában is „hűvösnek” mondhatjuk az érzékelhető – tagolt és tagolatlan – hanghatások szinte korlátlan lehetőségeihez képest és az úgynevezett nem nyelvi kifejezőeszközökre való ráutaltsága folytán. Ennek megfelelően az írás, mely ismert formáiban a tagolt beszédre épül, s korlátozott számú írásjegy összetételéből jön létre, még erőteljesebben feltételezi részvételünket, mint a számunkra oly természetesen ható beszéd. Hiszen az írás megszólaltatásában és a mondottak (céljának, tartalmának, szöveggörnyezetének stb.) elgondolásában igen komoly szerep jut az olvasó kiegészítő-elképzelő cselekvésének. Csakhogy McLuhan – aki, valljuk be, az előző megfontolásokat néha azért feledni látszik – a helyzetet nem véli ilyen egyszerűnek: míg a hieroglifákat és a képirást valóban „hűvösnek” mondja, a „forró” fonetikus ábécé robbanásszerűen kiterjedő hatását rendkívül különbözőnek véli. Miközben a betűk egyre elvontabb jelekké egyszerűsödnek, nemcsak ismételhetőségük és lehetséges összetételeik száma nő ugrásszerűen, de ennek köszönhetően az írásba foglalható információk részletessége és pontossága is. Betűvetés által könnyebb és gyorsabb lejegyzésre van mód, mint a hieroglifák számos körülményt homályban (jelöletlenül) hagyó rajzolatása révén. A nagy jelsűrűség nagy felbontásra utal – egyetlen érzékünk, a látás fölfokozására s így a többi érzékszervvel való összekapcsolásának feleslegessé válására.

Még nehezebben megválaszolható, hogy a mozgókép mennyivel tekinthető „forróbbnak” a tévénél. Igaz, hogy a hatvanas években, a televíziózás hajnalán a sugárzott műsorok sokban különböztek a vetített mozgóképtől – mind típusaikat, mind megformáltságukat tekintve. Ugyanakkor a képsugárzás ugrásszerű elterjedésével és általánossá válásával a filmipar sem mentesült a tévé (vissza)hatásától, és számos szerkezeti-attitűdbeli elemet átvett a kezdetben tán sokkalta „mozaikosabbnak” mutatkozó s csekély vizuális orientációt nyújtó tévéműsorokból. Mindeközben az is bebizonyosodott, a még mindig közösségi jellegű mozgóképkultúrához mérten a képsugárzás sok tekintetben a közösségek további szétbomlásához, ha tetszik, fokozódó elidegenedéshez, nem pedig új törzsi kultúrához vezetett. Ezt eddig csak kevéssé volt képes ellensúlyozni a híradatok soha nem tapasztalt tömegének és látszólag korlátlan hozzáférhetőségének mindmáig lényegében megválaszolatlan szellemi-társadalmi kihívása.

McLuhan állításai nem minden nehézség nélkül hozhatók egymással összhangba. Már az sem magától értetődő, hogy a közegek „forrósága” (fölbontása?) idővel változhat: az írást például a nyomtatás forrósítaná föl. Azon túl, hogy másutt a betűírás önmagában tűnik föl „forrósnak” (persze miért ne lehetne szó fokozatokról), McLuhan megsérteni látszik azt az alapelvét, hogy egy médium tartalma (amely mindig szükségképpen egy másik médium) érdektelen a médium üzenete számára. Magyarán a kérdés már nem az írásra, hanem annak médiumaira, közvetítési módjaira vonatkozik. Könnyen lehet, az írás és a papír a kéziratok korában még nem vált el egymástól mint közeg és tartalom; a nyomtatás mint rivális megjelenésével azonban már különbséget tudunk tenni a médiumok között, és ettől kezdve már nem az írásról mint tartalomról, hanem a kézirat és a nyomtatás viszonyáról kell(ene) McLuhannek számot adnia. Fölmerül persze annak kérdése, hogy mindenkor meg tudjuk-e egyáltalán mondani, mi számít éppen közegnek, s mi tartalomnak. Eldönthető-e teljes bizonyossággal, hogy például a fény mikor közeg, s esetleg mikor tartalom? McLuhan válasza minden bizonnyal az

lenne: nem. Hiszen épp abban áll az elektromos kor lényege, hogy tartalom és forma immár nem állíthatók élesen szembe, tehát nem is határolhatók világosan el egymástól. Olyannyira, hogy a forró médiumok kialakulása eleve szorosan kapcsolódni látszik az írásbeliség beköszöntéhez: a részvételre épülő szóbeli kultúra nem tudott rögzíteni és eltávolítani (elvonatkoztatni) valamifajta tartalmat, szubjektumokkal szembeállítható tárgyat. Csakhogy ha így áll a helyzet, mi értelme még mindig, az elektronikus kor kezdete után is azzal bíbelődni, mi számít napjainkban (azaz a hatvanas években) „forrónak” és „hűvösnek”?

Az elektronikus korszak megerősödésével minden bizonnyal a különféle médiumok kölcsönhatásával kell számolnunk – nem egyszerűen az üzenet–tartalom ellentét mentén elgondolt összekapcsolódással, hanem a médiumok kiküszöbölhetetlen keveredésével, egybefonódásával. A töredékesség és a specializáció nyomása alól egyre inkább fölszabadulva a médiumok befogadói képessé válnak annak tudatosítására, ahogy a (hír)közegek egymás hatását és erejét befolyásolják, és – fölforgatva az alá- és fölérendeltség viszonyait, illetve átlépve az alany és tárgy elválasztottságán – egyenrangú összjátékba lépnek. McLuhantól sem látszik idegennek az a gondolat, hogy nem eleve rögzített, egy médium forró-e vagy hideg. A „forróság” és ebből következően az egyes közegek hatása számos tényező függvényében változhat, más szóval viszonyfogalom: „egy médiumnak sincs jelentése vagy létezése önmagában, csak a többi médiummal való állandó összjáték révén”.

Mínthogy az ember bármely kiterjesztése a teljes fizikai és társas környezetre hatással van, egy közeg megjelenése nem függetleníthető a fönnálló társadalmi-művelődés szerkezeti keretektől. (Kérdés, volt-e ez valaha másképp. Ha nem, akkor létezett-e egyáltalán a Gutenberg-csillagrendszer [kinek pozitív, kinek negatív] utópiája... Föltehetőleg soha nem beszélhet[t]ünk ugyanis egyetlen környezet egyetemes érvényéről.) Ha pedig médiumok egyidejű jelenlétével, keveredésével (hibridizálódásával) számolunk, hiába válhatnak a korábbi médiumok részben az új tartalmává, ez nem korlátozhatja – az egyensúly megteremtésére irányuló, a merev ellentéteket áthágni igyekvő – kölcsönhatásukat. Az avantgárd például a fejlődő, még „hűvös” orosz kultúrában a haladás programjának részévé válhatott, míg a „forró” kultúrákban „hűvös és primitív” jellegű. A forrónak mondott rádió a hűvös kultúrákban erőszakosnak és idegesítőnek tetszhet, míg a szövickek a forró társadalmak „tipográfiai” rendjét sértik. Az írásbeliséghez szokott ember számára az elektronikus kor vagy a képsugárzás azért bizonyul ésszerűtlennek, mert az észet az írás mint technika folyamatosságával, ismétlődésével és egyenesvonalúságával keverték össze, illetve azonosították. Mindeközben a tévé az érzékekre hat, s McLuhan vélekedése szerint közömbösen hagyja a „vélemény” gépi-írásbeli kultúrákban középponti színterét. Ezáltal a forró és hűvös környezetek mcluhani megkülönböztetése – mint a másutt bírálólag említett merev osztályozás egyik példája – tulajdonképpen önmagát számolja föl, határai föloldódnak és egyre jobban átjárhatóvá válnak.

Ahogy a forró médiumok önmagukban is elégséges adatot szolgáltatnak valamelyik érzékszervünknek, kiszakítva azt a többi érzékszervvel alkotott egységből, szoros összefüggésben áll azzal, ahogy önmagunk kiterjesztései egyfajta zsidbadsággal, narkózással vagy hallucinációval járnak. McLuhan ezt a kapcsolatot Narkisszosz görög mítoszából kiindulva vezeti le. Ahogy Narkisszosz meglátta önmagát a víztükörben, és – nem is érzékelve, hogy önmaga kiterjesztését vagy ismétlését látja – többé nem tudott szabadulni a látványtól, hasonlatos ahhoz, ahogy minket is rabul ejt a technika. McLuhan úgy fogalmaz, hogy önnön határaink kiterjesztése olyan narkotikus állapothoz vezetett, melyben saját kiterjesztésünk, megismételt képünk segédmechanizmusává, kiegészítő rendszerévé váltunk. Profetikusnak bizonyul ez a megállapítás annak fényében, ahogy

az ember még társaságban is maroktávbeszélő-készülékének céltalan, idültlen gyermeg nyomogatására adja a fejét.

Az emberiség története során természetesen nem a véletlennek volt köszönhető, hogy az ember mindinkább kiterjesztette, önmagán kívül helyezte önmagát. Például a fölgyorsuló kereskedelem igényeinek egyre kevésbé volt képes megfelelni az emberi járás. A lábra mind nagyobb teher nehezedett, ami egyre komolyabb feszültséget eredményezett. Erre kínált megoldást a kerék, mely ilyen értelemben a láb kiterjesztése, önmagunkon kívül helyezése és önmagunkról való leválasztása, mintegy amputációja, eredeti emberi összefüggés-rendszeréből való kiszakítása. A kerék jelentősen csökkentette a lábra nehezedő terhet és a feszültséget, valamint további gyorsulást és növekedést tett lehetővé. Tehette ezt épp azért, mert immáron független, emberről leválasztott, önmagában zárt rendszerré lett. Ugyanakkor az intenzitás nem várt fokozódása révén olyan helyzet állt elő, amelyben az ember könnyen úgy érezhette, meghatározza az általa létrehozott környezet riasztó, majd dermesztő elhatalmasodása. Ez az újabb feszültség szintén felkészületlenül érte az embert; nem számított arra, hogy valami, ami korábban a része volt, önálló rendszerként olyan teljesítményre lesz képes, amely az új közeget megalkotó embert is maga alá rendeli, mintegy segédmechanizmussá fokozza le. A cselekvés terének kiterjesztése valójában a cselekvés képességének átruházásával járt, a környezetét formálni képes alany tehetetlen tárggyá válásával. A korábbi trauma föloldása maga is traumához vezetett.

A forró médiumok, mint az ember minden kiterjesztése, fásultsághoz vezetnek: olyan mennyiségű adattal látják el az ember valamely kiélesztett érzékszervét, hogy – kiszakítva azt a többi érzékszervre való ráutaltság egyensúlyából – az alany szibbadt, passzívan szemlélő-befogadó szerepkörbe kerül. Azonban McLuhan föltételez egy határt, amelyet túllépve a folyamatok egy idő után óhatatlanul ellentétükbe csapnak át. A gépi-irodalmi kor odáig gyorsul, hogy a történések végül párhuzamossá válnak; a töredékekké bomlás addig fokozódik, míg az egymás utáni mozzanatok mintázattá állnak össze. A sebesség kérdését-problémáját szinte maga mögött hagyó elektronikus kor azért hozhatja el az emberi érzékelés változását, mert részvételre épülő közegei feltételezik az ember közreműködését – visszavezetik abba a környezetbe, melyből száműzte önmagát, és amelynek hatása leküzdhetetlen kényszerűségként mutatkozott meg számára. A lassú folyamatok hatása – nem kis részben az írásbeliségnek köszönhetően, illetve ahhoz hasonlatos módon – jelentős késéssel jelentkeznek: az „üzenettől” különváló „tartalom” maga is közbeiktatott késleltetésnek tekinthető. Talán nem véletlen, hogy a médiatudomány is akkor jön létre, mikor a szembeállítás meghaladása nyomán a figyelem az üzenetet elfedő tartalomról (ismét!?) az üzenetre helyeződik. Ma már a változások és a kiváltott cselekvések szinte azonos időben történnek. Már mitikus egységességben élünk, de még a tér és az idő régi töredékes formáiban gondolkodunk.

Miközben McLuhan gyökeres szakítást vél szükségesnek minden eddigi észelvű módszertannal és megközelítésmóddal szemben, saját modellje mintha örököse lenne a 17–18. századi angolszász érzéki-tapasztalati (empirikus) bölcséletnek. Többször olyan meggondolásra hivatkozik, amely a tapasztalatiság elsődlegességét, a testi érzékelésen alapuló megismerést helyezi előtérbe a fogalmak osztályozása (kategorizálás) és összekapcsolása, az okságon alapuló magyarázat kárára – az angol *sense* kifejezés kétféle jelentésére figyelmeztetve. Ez utóbbit olyan kultúra letéteményesének, illetve tünetének tekinti, amely ugyan jelentős szerepet játszott az emberi művelődésszerkezet alakulástörténetében, ám nem a legelső és nem is a legutolsó helyet foglalja el abban. Az írásbeliség kialakulása a fogalom- és képírást (ideo- és piktogrammát vagy hieroglif írást) felváltó ábécé (alfabetikus írás) megjelenésével indul el hódító útjára, mely egyben hanyatlásnak minősül McLuhan szemében, aki a történeti modelljének kiindulópont-

ját képező törzsi kultúrában megjelenő beszédet is már degenerációnak tekinti az érzéki tapasztalathoz képest. Amint ugyanis az érzéki társadalomban a képességek teljességével rendelkező ember elkülöníti magát az eladdig közös világegyetemtől, a tárgyakkal, a környezettel alkotott egésztől, a beszéddel érzékeit kifejezve, azokat külsővé téve, kiterjesztve a nyelvhez kötött egyedi emberi tudatot hozza létre. Ezzel pedig lefekteti az addig őt magát is tartalmazó világ tárgyasult értelmezésének alapjait, ahol nem az válik hangsúlyossá, mi az ember helye a világban, hanem hogyan lehet emberarcúvá formálni a világot. Kérdés ugyanakkor, hogy a nem szavakkal történő (nonverbális) kapcsolatfenntartás eredménye vagy eredője-e a törzsi szerveződés hálózatának. Világos persze, hogy a kapcsolatrendszer erővonalai az egynemű nagy egészben nem lehetnek eleve adottak, s így a kommunikáció létrejötté egyben a lehetőség is arra, hogy „beszélhessünk” bármiféle összetett szövevényről. A tudattalan érzéki tapasztalat alakatlan konglomerátumának feltételezett szingularitását tehát nem áll módunkban kutatni, feltételezése ugyanakkor jobbra olyan módszertani alapnak tűnik a média jelenségének megértéséhez, amely a történeti keretet e két végpont – a törzsi-érzéki és az elektronikus-érzéki – között feszíti ki. A jelen az érzékek széttagolódása után mintha azok újbóli egyesüléséről kívánna nyilatkozni.

Az írásbeliség megjelenése annak fokozatos felbomlása volt McLuhan szerint, amit még ez a törzsi szóbeli kultúra közvetlennek tekintett: a valóságban való részesedés. Az elvonatkoztatás fokozatos elidegenítésként jelentkezett, amely eleinte csak a kultúra bizonyos letéteményeseit, az írástudókat jellemezte, ám a nyomtatás megjelenése és a rohamosan növekvő írni-olvasni tudás általános szintre emelte ezt a jelenséget. Az ember, aki addig érzékeinek teljességével tekintett az őt körülvevő világra, az írásbeliség elterjedésével az ismereteket egy közvetett vizuális közegben volt képes birtokolni. A görög kultúra látásra épülő ismeretelmélete azon az alapon helyezkedik szembe a törzsi kultúrák halláson alapuló közösségi szerkezetével, hogy az „egészből” már kiszakított emberi egyedeket saját, szóban kifejezett gondolatuktól is eltávolítja. A fogalmakat jelölő bonyolult írásrendszerek helyébe lépő ábécéírás a maga érzékektől teljesen idegen konvencionálisával egyszerre jelent könnyű hozzáférhetőséget a tömegek számára (kevés számú írásjegy végtelen kombinációja által) és mérhetetlen nehézséget az érzéki ismerettől való többszörösen áttételes távolság miatt. McLuhan példájával szólva, ahogy a kerék gyorsabbá teszi ugyan a mozgást, mégis gyökeresen más, mint a láb, az ábécéírás is gyorsítja és tömegméretűvé tágítja a hírszavak áramlását, ám nélkülözi a megszokott tapasztalati szerkezetet, a tanulásban és a kommunikációban érvényesülő személyes érdekeket. A tudás maga is függetlenül rögzíthető tárggyá válik, melyet mindenki elérhet, de sohasem válhat bensővé. Ennek a kultúrára nézvést alapvető következményei vannak. Friedrich A. Kittler érzékletes ábrázolása szerint a „tudósok köztársasága” olyan diszkurzusrendszer, melyben végtelen körforgás zajlik csupán, az adatok tárolása, átdolgozása – mindenféle kimenet nélkül. A rögzített szavak közege, a tágabb értelemben vett irodalom ezen értelmezés szerint egynemű közeg létrejöttét tette lehetővé, melyben minden intézmény, módszer és eljárás csak ugyanazon rendszeren belül működik, a bemenet (input) és kimenet (output) egyáltalán nem utal e rendszeren kívülre. McLuhan történeti vázolata szerint nem csupán a klasszikus bölcsészstudós-eszmény rengetegszer pellengérré állított képe rendül meg az új hírközegek megjelenésekor, hanem az írásbeliség válfajának tekintett gépi (mechanikus) korszak is. Az ábécéírás születésekor ugyanis a szavakat, a számokat és a zenei írásjegyeket egyaránt ugyanazon betűkészletből állították össze: egy betűsor többféle közegre utalhat. A lényeges McLuhan szerint az, hogy az ábécéírás sajátos mechanizációt és specializációt eredményezett. Az írásbeli kultúra gondolkodásmódja ezt az érzékek „jelenségvilágától” elidegenedett „lényeglátást” a megközelíthetőség és kezelhetőség

eszméjének gyámsága alatt elkülönített egységekben, szakaszokban – azaz kategóriákban és a közöttük fellépő kapcsolatokban – fejezi ki. Társadalmi szinten ez az individualizációval egyenértékű. Így jöllehet a számtani alapokra épülő mechanikus korszak képes volt a klasszikus akadémikus és egyetemi műveltséget hitelteleníteni, de a tapasztalat közvetlenségét nem tudta újraalkotni. A gyakorlati hasznosság miatt azonban tápot adott az új médiumok kialakulásának.

Nem nehéz felfigyelni arra, hogy a McLuhani keletkezéstörténet hasonló korszakhatár-tapasztalatot írt le, mint más tekintetben kortársai az angolszász területeken vagy „ideát” a kontinensen. A 20. század hatvanas éveitől fogva a „nyelvi fordulat”, a posztmodern meghatározására tett kísérletek, a francia strukturalizmus és posztstrukturalizmus vagy a német hermeneutika a közeg és a környezet alapvető változását, a meglévő magyarázatok és a rendelkezésre álló diszkurzusrendszerek tarthatatlanságát érzékelték – más és más következtetést vonva le ezekből. Talán nem állunk messze az igazságtól, ha McLuhan megközelítését az erre a kihívásra adott egyik válaszként kezeljük.

A szállóigévé lett „globális falu” azt az átfogó közösségséget jelképezi, amely érvényteleníti az írásbeliség által létrehozott nemzetfogalmat. Ismerős, hogy a nemzeti nyelvek megjelenése, rögzítése, standardizálása a könyvnyomtatás korában és azt követően mennyire fokozta a nemzettudat kialakításának igényét. Az újabb médiumok is alkalmasak ugyan erre – annál is inkább, mivel individuális szinten nemzettudatot kialakítani vagy erősíteni önellentmondás –, a közegek sokfélesége, felhasználásai lehetőségeik mennyisége azonban nem kedvez a 19. századi nemzetfogalom megkövetelte központosításnak és egyneműségnek. A világ egységére vonatkozó álmok vagy rémálmok ugyan nem váltak valóra, a média segítségével azonban egyre inkább egységes-egynemű képet mutat az emberek közössége. Egy adott hír viharos gyorsasággal járja be a földet, a könnyűzene különböző divatjai egyszerre hódítanak Európában, Ázsiában és Ausztráliában: az emberek és a nemzetek – persze nem térbeli környezetükben, hanem egy megújult közegben – közel kerültek egymáshoz. A határok átjárhatóvá válásával, az idegrendszer kiterjesztésével mintegy újra egységesül a tudat és a test. Immár részünk van cselekvéseink következményeiben. Ezért a mások iránt viselt felelősségünk sem választható le rólunk, szemben azzal, amit az írásbeliség hatást késleltető közvetettsége még sugallhatott. A tudományos fejlődésként emlegetett korszak McLuhan véleménye szerint nemcsak hogy megtorpant, de éppen az ellenkezője történik mostanság (azaz jó negyven éve): a világ összeszűkül.

A hírközlési eszközök robbanásszerű fejlődésével új magatartásformák jelentek meg, átalakítva az adatkezelésnek az írásbeliség (mind a tudósi, mind a gépi formája) által meghonosított formáit. McLuhan azt hangsúlyozza, hogy a telefon, a rádió, a mozi, a tévé és – tehetjük hozzá – a számítógép nemcsak a szórakoztatás új csatornáit hozták létre, nemcsak a hírek nagyobb mennyiségének áramlását eredményezték, hanem a közösséget, a társadalmat és a kultúrát is alapjaiban változtatták meg. A „másodlagos szóbeliség” korában (Walter J. Ong kifejezése) a tudás tárgy-volta eltűnik, minden hírközlő által közvetített információ tömegekhez jut el (nagyobb tömegekhez, mint az írásbeliség „adathordozói”), kevesebb idő alatt könnyebb feldolgozást igényel, valamint nagyobb érdekeltséget feltételez. A különböző közegek, legyenek akár azok közlekedési módok, eszközök, az embert mindennapjaiban veszik körül és határozzák meg. Ez a szóbeliség még akkor is közel áll a törzsi közösség egész-voltához, ha írásban nyilvánul meg. Amikor például az írott sajtóval vagy hirdetésekkel találkozunk, nem az írásbeli kultúra termékének tekintjük őket – mivel nem annak megfelelően kezeljük őket. Az újságok hírei nem a tudás megőrzésében érdekeltek, hanem az embereket teszik érdekeltté a tudás megszerzésében. A hírek szövevénye nem a részlegességet, a gépi sorozatiságot (szerialitást) vagy az elkülönült egységek hierarchiáját követi, hanem egyetemes,

de bensőséges, minden(ki)t magában foglaló szerveződést alakít ki. Miközben gyermekeink – McLuhan szerint – az iskolákban gyakorta mindmáig függetlenül kezelt tárgyak osztályba sorolását kapják feladatul, az adatok állandó mozgása folytán bármifajta osztályozás túl töredékes lehet csak ahhoz, hogy kielégítőnek ítéljük: az adatok lehetséges kapcsolatainak és alakzatainak vizsgálatához kellene folyamodnunk. Az elektromosság korában nem egyedi szerszámokkal vagy töredékes folyamatokkal, de integrált áramkörökkel, átfogó mintázatokkal van dolgunk.

McLuhan állításai ezt a szerkezetileg létrejövő „egészet” nem azonosítják az elsődleges szóbeliséghez való visszatéréssel. Az reflexív elidegenedettség után önmagára ismerő új törzsiesség némiképp hegeliánus ízü történeti modellje – amint maga a szerző is utal rá a Frank Lloyd Wright tervezte Guggenheim Művészeti Galéria analógiájával – csigavonalszerű (spirális). Hasonlóképp a médiumok és jelenségek megfejtése sem vonalszerűen történik, hanem a körkörös haladás és a síkok látszólagos elkülöníthetősége segítségével. Ez ugyanakkor csak a megközelítésnek jelent segítséget, az elektronikus kor gyorságában a síkok már nem különíthetők el egymástól közegként.

Éppen ezért azt sem szerencsés elfelejteni, hogy bármennyire is mindennapivá válik a tartózkodási helytől független hírközlés (mobilkommunikáció) és a világháló információgazdagságának elérése, a könyvek iránti kereslet vagy a nemzetek széttagozódása, öntudatosodása (nacionalizmus), valamint harca egyáltalán nem mérséklődik. Ha a könyvnyomtatásra gondolunk, a nyomdában előállított könyvek fölöslegessé tették a kézi másolást. A sokkalta gyorsabban (el)terjedő kapcsolatteremtési módok, a villanyüzenet (e-mail), a rövid szöveges üzenet (SMS), a távmásoló (fax) vagy a számítógép segítségével olvasható könyv (e-book) mégsem rekesztette ki az emberi összeköttetés egyéb bejárattal mintázatait. A felhasználás eltérő módjai teret adtak ugyan a hagyományos formák átalakítására, de jobbra inkább új, az eddigieket nem minden tekintetben helyettesítő rendszereket hoztak létre. A ma embere még mindig inkább ezen közegek idegenségét és másságát érzi, a világhálón történő csevegés (chat), játék és ismerkedés, a tévés utazási műsorok lehetőséget jelentenek ugyan, mégis valamiféle zavarnak mutatkoznak egy másféleképpen érzékelt „eredetiség” szemszögéből – rácsfolva a McLuhan leírta földmértű érzéki-tapasztalati közvetlenségre.

Az érzékek felfokozott és kiterjesztett használata, melyet McLuhan szerint a médiumok sokféleségének kialakulása eredményezett, eltávolodás a tárgyiasító, kategorizáló, gondolkodásközpontú (nyugati, metafizikus...) megközelítéstől, mégis azt a gyanút kelti, hogy bár a különböző érzékszervekre ható médiumok *hatása* valóban közvetlenül érzéki, ám amennyiben az érzékek kiterjesztése átfogó közeget képez, az ingerre adott válasz nem lesz elsődleges (primer), nem helyettesíti, hanem fokozza az érzékelhető világot – szemben a nyelvi alapokon nyugvó észelvű megközelítéssel, mely gyökeresen (megváltoztathatatlanul?) alakította át az ember világhoz való viszonyát. Társadalmi vagy csoportszinten élethelyzetek, kapcsolatrendszerek és intézmények létrejöhetnek, felbomolhatnak és átalakulhatnak, az érzékek, testrészek kiterjesztése révén létrejött elektronikus-információs hálózat félreállíthatja az írásbeliség diszkurzusrendjét. Emiatt tapasztaljuk, hogy a médiában bármely, magát a médiát illető szellemi magyarázat eleve halálra van ítélve. A média saját szabályait csak más médiumokban fedheti fel, de ennek hatása nem lesz átfogó – egyetemes pedig végképp nem.

Permutáció

16.

a tócsa jegén
vadgalamb kopog vissza
saját képének

17.

álmomba kezdett
nőni a folyondár és
mégis folytatta

18.

gyorsan épített
óra az árnyék sátrat
szél jön hideg lesz

19.

aranyhal dobta
fel magát s megcsinálta
a talapzatát

20. (WEÖRES-ÁTIRAT)

veszedelemben
veszprémbe tér be veszprém
veszedelemben

21.

már szégyenlem hogy
verset írok szédelvek
és ritmusodok

22.

és azt is hogyan
bántottam meg domonkost
hahóhullásban

23.

a folt a szóban
a meggyen a versen a
fehér ingemen

24.

a három soros
vers a papírra hasal
s kavicsot talál

25.

sárga pillangó
verdes: a tokaji bor
lány szívverése

26. (METEORA)

a kecskenyomban
törött vérfű piroslik
darázs szagolja

27.

molyszárnyakon száll
át a tavon huszonöt
éve a félhold

▶ AZ ÜRESSÉG KÖZEPE (Forgách Andrásnak)

– Mi a cél, mester?
– Az út.
– És mi az út?
– Az út az út.
– De micsoda pontosabban?
– Cél.

– Hány óra van, mester?
– Három.
– De hány?
– Három.
– De hány?
A mester ekkor megvilágosodott.

A mester úgy érezte, szüksége van egy kutyára. De rájött, hogy egy kutyának nincs szüksége mesterre. Ezért vett egy kutyát.

A mester fiatal korában egyszer majdnem megnősült. De még időben megvilágosodott.

– Miért élünk, mester?
– Mi az a miért?
A tanítvány ekkor megvilágosodott.

Egyszer egy tanítvány kérdezett valamit, de a mester nem figyelt rá. A tanítvány újra fölöttette a kérdést. Ekkor a mester elszégyellte magát, és *zavarában* megvilágosodott.

Egyszer egy tanítvány kérdezett valamit, de a mester nem figyelt rá. A tanítvány újra fölöttette a kérdést, de a mester továbbra sem méltatta figyelemre. Ekkor a tanítvány elszégyellte magát, és *zavarában* megvilágosodott.

– Mester, hogyan érhetem el a megvilágosodást?
– Nem így.
– Akkor hát hogyan?
– Így sem.
A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, milyen érzés szerelmesnek lenni?
– Képzeljétek el, ahogy az eső dobol az ablakon.
– A szerelem ilyen?
– Nem.

– Mester, milyen a megvilágosodás?
 – Hunyd le a szemed.
 A tanítvány lehunyta.
 – Most nyisd ki.
 A tanítvány kinyitotta. Ekkor megvilágosodott.

– Mester, föltehetek egy kérdést?
 – Magadnak föltetted már?
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, hogyan kell megvilágosodni?
 – Nem kell megvilágosodni.
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, minden kérdésre van válasz?
 – Igen.
 – *Valóban* minden kérdésre van válasz?
 A mester elszégyellte magát.

A tanítványok egyszer cigarettázni látták a mestert. Nagyon meglepődtek. Aztán rémület lett úrrá rajtuk. Aztán megvilágosodtak.

A mester egyszer kinézett a szobája ablakán, de eszébe jutott, hogy a szobájának nincs ablaka. Ekkor megvilágosodott.

– Mester, ha kérdezzük téged, sosem adsz egyértelmű választ. Miért?
 – Mert kérdeztek engem.

– Mester, fáj a fogam! Mit tegyek?
 – Mit tennél, ha nem fájna?
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, fáj a fogam! Mit tegyek?
 – Nekem nem fáj. *Én* mit tegyek?
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, lehetséges egy életben kétszer megvilágosodni?
 – Hát lehetséges egy életben kétszer *nem-megvilágosodni*?

– Mester...
 – Tudom.
 – De...
 – Tudom.
 – De csak...
 – Most már te is tudod.
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Ma tökfőzeléket ebédeltem – jelentette ki a mester. A tanítványok értetlenül néztek rá, mert aznap gyümölcs volt ebédre a kolostorban.
 – Ma tökfőzeléket ebédeltem, de az nem én voltam.
 A tanítványok ekkor megvilágosodtak.

– Mester, mit kell tennem, hogy tökéletessé legyek?
 – Mindent meg kell tanulnod a földön. Harminc év múlva a tanítvány visszatért.
 – Mindent megtanultam, mester, de nem érzem magam tökéletesnek. Mit kell még tennem?
 – Most mindent el kell felejtened.
 A tanítvány elsírta magát, és megvilágosodott.

– Mester, mit kell tennem, hogy tökéletesé legyek?
 – Mindent meg kell tanulnod a földön. Harminc év múlva a tanítvány visszatért.
 – Mindent megtanultam, mester, de nem érzem magam tökéletesnek. Mit kell még tennem?
 – Mindent tudsz már. De a mindent nem *tudni* kell.
 A tanítvány elsírta magát, és megvilágosodott.

– Mester, taníts meg könnyek nélkül élni!
 A mester elsírta magát.

– Mester, igaz, hogy ember lépett a holdra?
 – Igaz, hogy ember lépett a földre?
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

Egy tanítvány egyszer annyira magára haragította a mestert, hogy attól félt, az megüti dühében. De a mester csak megütötte dühében.

– Mester, van az ürességnek közepe?
 – Ha a tengernek van szíve, akkor igen.
 – És van a tengernek szíve?
 – Most már igen.

– Mester, hol kezdődik a világ?
 – Nem tudom.
 – Igazán nem tudod?
 – *Nem tudom.*
 – Mester, hol kezdődik a világ?
 – Nem tudom. Talán csak Bach tudta.
 – Ki volt az a Bach?
 – *Nem tudom.*

– Hol lelünk az igazságra, mester?
 – Az igazság Lambatuban lakik.
 – Hol van Lambatu?
 – Nem ismerek ilyen nevű helyet.

– Mester, élnek angyalok az égben?
 – Nem.
 – Hát a földön?
 – Föld nincs.

– Mester, miért mondtad meditáció közben, hogy csukjunk be minden ablakot?
 – Mert félek a darazsaktól.

– Az akadályt nem azért nem lehet legyőzni – mondta egyszer a mester –, mert legyőzhetetlen, hanem mert nincs.

– Az akadályt nem azért nem lehet legyőzni – mondta egyszer a mester –, mert legyőzhetetlen, hanem mert van.

Csörgött a telefon. A mester vette föl.
 – Ki az?
 – Én vagyok.
 – Micsoda magabiztosság!

– Mester, miért van az, hogy a te kezében sosem látunk könnyvet?
 – Mert *én* olvasok – mondta a mester.

– Mester, mi a boldogság titka?
 – Nincs titok – mondta a mester. S hozátette:
 – Nincs boldogság.
 Később pontosította:
 – Nincs mester.

– Mester, mi van a világ mögött?
 – A világ mögött semmi nincs.
 – És mi van a semmi mögött?
 A mester ekkor megvilágosodott.

– Mester, egy költő azt írta egyszer: *Minden pillangó reptére valahol az univerzumban ráébred egy tekintet.* Igaz ez?
 – Te most kérdeztél valamit. Igaz ez?
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, egy költő azt írta egyszer: *Minden pillangó reptére valahol az univerzumban ráébred egy tekintet.* Igaz ez?
 – Láttál már pillangót szállni?
 – Igen.
 – Én még soha.
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, a társaimmal a faluba készülünk. Velünk tartasz?
 – Vagy veletek tartok, vagy nem.
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, kérdezni szeretnék tőled valamit.
 – Igazat fogsz kérdezni?
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, mi az az üresség?
 – Fázom. Átfúj rajtad a szél.
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Mester, valaki jár a kert alatt!
 – Valaki *mindig* jár a kert alatt.
 A tanítvány ekkor megvilágosodott.

▶ **A FELÉBRESZTETT ALVÓ***
(Mészöly Miklósnak)

A mestert egyszer annyira elbűvölte egy nő arca, hogy két hétig angyalnak képzelte magát. Aztán megvilágosodott.

- Mi a baj?
- Bűnös vagyok, mester.
- De *mi a baj?*

A tanítvány ekkor megvilágosodott. (És továbbra is kijárt takarodó után cigarettázni a kert végébe.)

- Mit látsz, mester?
- Én semmit. A szemem lát.
- Mit hallasz, mester?
- Én semmit. A fülem hall.
- Miért mondd ezt, mester?
- Nem én mondom. A nyelvem beszél.
- De a szemedet nem kérdezhetem, hogy mit lát; a füledet nem kérdezhetem, hogy mit hall; a nyelvemet nem kérdezhetem, hogy miért mondja szavait! Kit kérdezzek hát?
- Engem.

A mester egyszer egyedül sétált a kertben. De nem volt egyedül.

- Hová vezet az út, mester?
- *Té vezeted az utat.*

A mester kedvenc játéka a meditációs barkochba volt. Ilyenkor mindketten gondoltak valamire, de nem kérdezték ki egymást.

– Mester, hogyan lehetséges, hogy Buddha mosolyog, míg Jézus kínok közt halt meg a kereszten?

– Buddha Buddha volt. Jézus Jézus. Én nem vagyok mester.

A tanítványok először látták a mestert nem-mosolyogni.

– Mester, szerelmes lettem a lányba, aki reggelente a tejet hozza a faluból. Mit tegyek?

– Mondd meg neki vagy titkold el. Költözz hozzá vagy maradj a kolostorban. De ha mégysz, a kolostort hagyd itt. Ha maradsz, felejtse el arcát.

– S ha nem tudok dönteni?

– Akkor lopva találkozzatok.

A tanítvány elpirult. *Nem mert megvilágosodni.*

Buddhának egyszer megjelent egy angyal. De ezt csak álmodta. (Az angyal szerint ő álmodta.)

Buddhának egyszer megjelent egy angyal. De ez csak a valóság volt.

A mester egyszer arra gondolt, mire gondolhat Michel Pfeiffer, amikor semmire sem gondol. Aztán arra gondolt, megkérdezi tőle. De rájött, hogy Michel Pfeiffer nem létezik. Michel Pfeiffert pedig nem akarta zavarni ezzel a kérdéssel. Inkább nem gondolt rá többet. (Kivéve, amikor eszébe jutott.)

* E koanok némelyikét bizonyára már megírta valaki. Az újraírás nem szándékos. Nincs újraírás. A hagyomány minden szövegnek társszerzője. (Nincs hagyomány.)

A mester egyszer, a városban járván, egy presszó teraszán magányosan kávézó nőt pillantott meg. Odalépett hozzá, és tüzet kért tőle.

– De hiszen nincs is cigarettája! – csodálkozott a nő.

– Nem dohányzom. Csak tüzet adjon – mosolygott a mester.

A nő megvilágosodott. (Először volt boldog.)

A mester egyszer olvasott egy verset, ami könnyeket csalt a szemébe. Erről senki- nek nem beszélt. De minden tanítvány tudta, hogy a mester egyszer olvasott egy verset, ami könnyeket csalt a szemébe. Erről senki- nek nem beszéltek. De a mester tudta, hogy a tanítványok tudják, hogy ő egyszer olvasott egy verset, ami könnyeket csalt a szemébe. De a tanít- ványok nem tudtak erről.

– Most Buddhát fogok hajtogatni! – jelentette ki a mester. Nagyon szeretett origamizni.

– Mester, nem szentségtörés ez? – aggo- dalmaskodott az egyik tanítvány.

– Ha nem szakad rám az ég, akkor nem – mosolygott a mester.

A mester nagyon szeretett origamizni. Legszívesebben Buddhát hajtogatott. Fél életét odaadta volna, ha sikerül egyszer Buddha *mosolyát* is meghajto- gatnia.

A mester napok óta egy magyar íróra gondolt, aki – saját bevallása szerint – „felébresztett alvóként” élte az életét. A mester már hétszáz éve szeretett vol- na *felébredni*.

„Ez nem az én arcom. Én csak viselem” – figyelmeztette magát a mester a tükör előtt állva.

„Ez nem az én arcom. Bennem csak tükröződik” – figyelmeztette magát a tükör a mester előtt állva.

Egy ízben a mester belenézett a tükörbe, de nem látott benne semmit. Már majd- nem megörült a nirvánának. Ekkor egy tanítvány fölkapcsolta a lámpát.

▶ LI-SUAN ÁLMA*

(Évának; Sándornak)

– Mester, mondd, mit tehetünk *valójában* a gyermekek szenvedése, az anyák kései magánya, a fűszálak hajnali remegése és a vágóhidak apokalipszise ellen? A mester nem felelt azonnal. Másnap is hiába várták tőle a választ.

Harminchárom év telt el.

A mester akkor összehívta a tanítványokat, fölemelte a tekintetét, és nagyon halkán azt mondta:

– Semmit.

– Mester, mondd, mit tehetünk *valójában* a gyermekek szenvedése, az anyák kései magánya, a fűszálak hajnali remegése és a vágóhidak apokalipszise ellen? A mester nem felelt azonnal. Másnap is hiába várták tőle a választ.

Harminchárom év telt el.

A mester akkor összehívta a tanítványokat, fölemelte a tekintetét, és nagyon halkán, hogy senki se hallja, azt mondta:

– Semmit.

– Mester, vajon van-e a világon csodálatosabb a szemhéjra adott csóknál?

– Buddha.

– Buddha?

– Buddha *sem* – pontosított a mester.

– Mester, mi az az idő?

– Ez. Meg ez. Meg ez. Meg ez.

Egyszer a mester levelet írt. A tanítványok úgy tudták, valami kétes hírű nőnek. A mester úgy tudta, előljárójának az elkorhadt tetőgerendák ügyében.

(A postás úgy tudta, egy levelet kézbesít a címzettnek.)

– Mester, milyen friss, tiszta ma a levegő!

– Nem levegő: lélek.

– Kár, hogy telefüstölök cigarettájukkal az emberek.

– Nem füst: megszínezett lélek.

– Mit kell elérnem, mester?

– A vágyról való lemondás állapotát, anélkül, hogy vágnál erre az állapotra.

– Az tehát a cél, hogy semmire se vágyjam?

– Nem. Az a cél, hogy *a semmi vágyon rád.*

– Ahol víz van, ott van híd is. De a hídra csak a túlsó partról léphetsz – biztatta egyszer a mester a tanítványokat a reménytelennel.

– Mester, hogyan fogjak a meditációhoz?

– Végy föl egy kavicsot. Nézd hosszan.

Ha kinyitja szemét, tedd le.

– Ez a meditáció?

– Nem. Ez a teremtés.

– Mester, hogyan fogjak a meditációhoz?

– Feledkezz el a kérdésről.

– Melyikről?

– A válaszról is.

– Mester, hogyan szabaduljak meg a vágytól?

– Egyikőtöknek meg kell halnia.

* E koanok némelyikét bizonyára már megírta valaki. Az újraírás nem szándékos. Nincs újraírás. A hagyomány minden szövegnek társszerzője. (Nincs hagyomány.)

– Ahol víz van, ott van híd is. *De a híd is folyik* – emlékeztetett a mester.

– Mester, hol találom az igazságot?
– Mi szükséged rá?
A tanítvány ekkor megvilágosodott.

– Jó?
– Mi, mester?
– Nem az a kérdés, hogy mi, hanem hogy jó-e.

– Mester, hova jutok, ha minden teher-
től sikerül megszabadulnom?
– Összeroppansz az üresség súlya alatt.

– A megfoghatatlanban gyökeredzik.
– Mi, mester?
– Nem tudom, mert a megfoghatatlan-
ban gyökeredzik.

– Későre jár. Feküdjünk le.
– Későre jár – bólintott a mester. – Éb-
redjünk föl.

– Mester, miként keljek át a folyón,
ha nem feszül fölötte híd?
– Te feszülj fölé.
– De hát hogyan is érhetném én át?
– Nem neked kell átérned, hanem a
hídnak, ami te vagy.

– Mester, mi az igazság?
– Nem tudom.
– Mégis a legfőbb jónak tartod. Miért?
– Mert nem tudom, mi az.

– Mester, mi az igazság?
– Nem tudom.
– Mégis a legfőbb jónak tartod. Miért?
– Nem tudom, mi a legfőbb jó, nem
tudom, mi az igazság, nem tudom, ki
kérdesz, és nem tudom, miért adtam
ezt a választ arra a kérdésre, amire
nem tudom a választ.
– Akkor hát miben lehetünk biztosak?
– Hogy az igazság a legfőbb jó.

– Mester, mi az igazság?
– Nem tudom.
– Mégis a legfőbb jónak tartod. Miért?
– Nem tudom, mi a legfőbb jó, nem
tudom, mi az igazság, nem tudom, ki
kérdesz, és nem tudom, miért adtam
ezt a választ arra a kérdésre, amire
nem tudom a választ.
– Akkor hát miben lehetünk biztosak?
– Hogy vagy az igazság a legfőbb jó, vagy
nem. Vagy nincs olyan, hogy *vagy*.

– Mester, mi az igazság?
– Nem tudom.
– Mégis a legfőbb jónak tartod. Miért?

- Nem tudom, mi a legfőbb jó, nem tudom, mi az igazság, nem tudom, ki kérdez, és nem tudom, miért adtam ezt a választ arra a kérdésre, amire nem tudom a választ.
- Akkor hát miben lehetünk biztosak?
- Nem tudom, mi az: biztosnak lenni valamiben.

- Mester, mi az igazság?
- Nem tudom, tudom-e.
- Honnan tudod, hogy nem tudod?
A mester ekkor megvilágosodott.

- Mester, mire tanítanak a könyvek?
- *Olasásra.*

- Mester, asztalodon az örökös pohár víz talán a tenger állandó előlege?
- Nem tudom, *mester.*

- Mester, miért mosolyodtál el, amikor az igazságról kérdeztelek?
- Mert kisütött a nap, és a tarkómat érték sugarai.

- Mester, mi a lét?
- A nemlét illúziója önmagáról.
- Biztos ez?
- Biztos, mint minden illúzió.

- Mester, hogyan találok rá a helyes útra?
- Az utat, melyen járnod kell, nyomaid jelzik.

- Mester, hogyan találok rá a helyes útra?
- Ezt Li-Suantól kérdezd.
- Ő tudni fogja a választ?
- Nem. De már régóta egyedül él, és biztosan örül majd a látogatásodnak.

Li-Suan egyszer azt álmodta, hogy ő lepke. Reggel, amikor fölébredt, nem tudta eldönteni: ő álmodta-e a lepkét, vagy a lepke álmodja őt. Álmáról és kétségeiről beszámolt szerzetestársainak is. Ám azok nem hittek neki, mert Li-Suanról mindenki tudta, hogy nagy hazudozó.

Li-Suan egyszer azt álmodta, hogy ő lepke. Reggel, amikor fölébredt, nem tudta eldönteni: ő álmodta-e a lepkét, vagy a lepke álmodja őt. Álmáról és kétségeiről beszámolt szerzetestársainak is. Ám azok nem hittek neki, mert érezték, hogy ez végzetes lenne számukra.

Li-Suan egyszer azt álmodta, hogy ő lepke. Reggel, amikor fölébredt, nem tudta eldönteni: ő álmodta-e a lepkét, vagy a lepke álmodja őt. Álmáról és kétségeiről beszámolt szerzetestársainak is. Ám azok nemigen figyeltek rá, mert ezt a történetet már mind jól ismerték.

Li-Suan egyszer azt álmodta, hogy ő lepke. Reggel, amikor fölébredt, nem tudta eldönteni: ő álmodta-e a lepkét, vagy a lepke álmodja őt.
De Li-Suant és a lepkét csak Kafka találta ki.
Kafka, akit – mindannyian tudjuk – Borges álmodott meg.
Borges, aki

[*A kézirat itt megszakad.*]

„Ám amikor leteperlek, olyan tág lenn az a barlang,
vesszöm el se hiszi, asszonyi ölbe merült.
Nem leli alját, oldala sincs: madaram levegőben
verdes, a tó mélyén úszik fűrgé halam.
Őrjöng, rázza magát a szerencsétlen nagy odúdban,
s már konyul is, vágját kergeti hasztalanul.”

Janus Pannonius Papp Benedek fordításában

P. Gy.-nek

Mézes Károly nyugalmazott német–latin tanár egy nyirkos őszi hajnalon a haláláról álmódott. Mindez a kilencvenes évek elején történt, Károly bácsi lakásának nagyob-
bik szobájában, egészen pontosan azon a kopott rekamién, melyet édesanyjától örökölt.
A tanár úr a hátán feküdt, horkolt, a szája széléről kicsiny pataokban folyt nyála a liszt-
színű szakállra, mely éppen olyan gondosan volt formára szabva, mint az öreg Ferenc
Jóskáé. A falióra pedig halkán számolta az időt.

Károly bácsi reggeli közben döbbsent rá, hogy tökéletesen emlékszik az álmára. Pedig
ilyen soha nem fordult elő vele. Az álmoknak mindig csak a szájjuk maradt, édes vagy
keserű zamat a szájpaddlásán, de képek soha. Most viszont minden. Akár egy szuper-
nyolcas felvétel, olyan másfél percnyi. Áll valami fa előtt, a háttér szemcsés és homá-
lyos. Hideg van, és ő éppen megfagy. Közben talán egy nótát dúdol, s valahonnan éles
lámpafény világítja meg. Körülötte sok fehér, talán éppen hó. Különös, állapítja meg a
tanár úr, miközben beleharap a vajás pirítósta, és kortyol egyet az Earl Grey teából.
Nem is küszködött érte, nem kutatott az agyában, nem próbálta a láncszemeket egy-
más mellé illeszteni, egyszerűen csak emlékezett, élesen és tökéletesen. Pedig nem is
szeretett emlékezni. Karcsi bácsi mindig úgy tartotta, hogy az életben az a legfontosabb,
hogy tudjunk felejteni. Hogy ne rágódjunk a múlton túl sokat. Hogy legyünk képesek
átlépni a minden pillanatban megdöglő jelenen, akár egy löttemen, és akkor lehet elő-
re masírozni. De ez az álom nem hagyta nyugodni. Az agya újra és újra lejátszotta a fel-
vételt, s a tanár úr jól tudta, ha nem keresi meg a megoldást, akkor bele fog pusztulni.

De milyen megoldást? Meg milyen pusztulás? Kérdezte magától mosogatás közben.
Hiszen ebben az álomban benne van a halálom. A pusztulásom. Meg fogok fagyni, egy
éjszaka, lámpafényben fürödve, valami hófödte helyen. Kész, ez a megoldás, zárta le az
ügyet, s végigheveredett a rekamién egy kis délelőtti olvasásra. De valami csak mocor-
gott benne. A kisördög, mint a kabóca, ott percegett tar koponyája alatt.

A tanár úr nem gyűjtött emlékeket. Nem szerette a múltat. Három feleséget teme-
tett el. Ha állandóan a múltba révedtem volna, már rég nem lennék az élők sorában,
mondogatta tanítványainak. Nem őrizgette cipősdobozokban halott szeretteinek egy-
kori képeslapjait. Nem volt a ruhásszekrénye alján néhány eldugott újságkivágás. A
falakat nem borították elporladt rokonok fotográfiái, csupán egy tájkép volt felfüggesz-
ve, talán a Körös-torkot ábrázolta: sok víz, sok fa, kékek meg zöldek meg barnák, és
kicsi sárga, a napfény. Valamelyik felesége aggatta a falra, ő pedig lusta volt leszedni,
pedig nagyon nem szerette ezt a képet.

De melyik feleségem, tette le az Ovidius-kötetet Mézes Károly. Ugyan, marhaság ez az egész, semmi értelme. Hát nem mindegy? Az emberek jönnek-mennek, kár ebből olyan nagy ügyet csinálni. Mérgező volt, hogy megzavarta saját nyugalma. Aztán csak felizgatja magát, s elfutja szemét a könny, akkor meg hogyan fog olvasni.

A harmadik, az Évus, ő nem lehetett, gondolta. Ő nem tudott még egy villanykörte se becsavarni. Ő biztosan nem vert a falba szöveget. Meg lusta is volt. Magamban csak úgy becéztem, hogy „Primadonna”. Kicsi színésznő volt. Úgy szívta a cigarettát, mint a Greta Garbo. A szája pedig csókos, és mindig ki volt pingálva. Az a száj mindig lángolt. És mikor a hasamat csókolta, akkor átjárt a tűz. Húsz évvel volt fiatalabb nálam, mégis meghalt már hat éve. Vagy hét. Mindegy. Iskolatitkár volt. Pedig szerintem azzal a külsővel sztár lehetett volna. Azzal az édes, bamba nézésével bizonyosan nagy mozicsillag válhatott volna belőle. De ő iskolatitkár volt, ott ült a gimnáziumban egész nap a kis kalitkájában, az iskola ügyes-bajos dolgait intézte. Azután hazajött, végigfeküdt a kanapén, mint valami szíami macska, rágyújtott, és detektívregényeket olvasott. Sokszor hamuzott a szőnyegre, Chandlert többre tartotta Agatha Christie-nél, Vergiliust pedig szívből utálta. De nem haragudtam rá. Nyugodt volt vele élni, és jó. Csendes. És nem főzött, ami azért jó, mert az ember azt eheti, amit szeret. Tüdőrákja volt. Sokszor szeretkeztünk, és nem nyagगतott soha a szerelmével.

Az első sem lehetett. A Mancsi semmiképpen. Ő szőnyegekkel aggatta teli a falakat. Hiába kiabáltam, hogy a szőnyeg padlóra való. Úgy nézett ki a lakás, mintha valami szeráj volna. És gyertyákat égetett mindig. A szőnyeg megóvja a falat, nem kell két évente festetni, a gyertya pedig olcsóbb, mint a villany, hajtogatta Mancsi. És állandóan rántott levest ettünk. Spóroltunk. Se gyerekünk, se kutyánk, se senkink. Nem tudom, minek, de spóroltunk. Így utólag úgy tűnik, mintha egész életében újságpapírt vagdalt volna a rozoga ollójával a vécére. Kint ült a konyhában a sámlin, és vagdalta. Mondtam, üljön a székre, vágja az asztalnál. Nem, jó neki a sámlin. Mintha pénzbe kerülne széken ülni. Csak ebédkor volt hajlandó ráülni. Ez volt a mániája. És minden percben megkérdezte, hogy szeretem-e. Szerettem, de hát akkor is. Rémes volt. És visított szeretkezés közben. Mindig sötétben kellett csinálni. Addig se fogyjon a gyertya. Hang után tájékozódtam az ágyban. Tornatanárnő volt, lábai olyan izmosak, akár a lóé. Egy biciklit használtunk ketten. Ő tekerte, én ültem hátul. Így jártunk az iskolába. Innen, Nagyhályogról tekert be a városba. Délután meg vissza. Nem költöttünk buszjegyre. A haja meg, mint a drótkéfe. És tisztaságmániás volt. Folyton takarított. Még meg sem ittam a kávé, már kikapta a kezemből a csészét és előblítette. Kevés vízzel. Nem pazarlunk. Napjában háromszor kisperte a nagyszobát. Portörölővel közlekedett a lakásban. Szerettem. Van ilyen. Pedig szép se volt, csak szerettem. Volt benne valami barbár. Hemingwayt olvasott, Goethéről hallani sem akart. Aztán leesett a gyűrűről, combnyaktörés. Volt valami komplikáció, már nem is emlékszem, pontosan miben halt meg. Mindegy. Meghalt. Nem akartam gondolni rá. Nem is gondoltam. Erős voltam. Leszedtem a szőnyeget, kidobáltam a gyertyákat, és folyton rántott húst ettem, meg marhapörköltet. Sok galuskával. Tejfölös uborkasalátával.

Károly bácsi bal szeme sarkából kisöpörte a könnycseppet, aztán újra felvette a könyvet. A szerelem művészetének III. könyvében ezt olvasta: „Eljön az éj, s te, ki most kitaszítod lelkes imádód, / elhagyott ágyon, vén banyaként dideregsz. / Éj idején kapudat fel nem veri csacska civódás, / és reggel nem vár rózsa a ház küszöbén. / Jaj, de hamar szabdalják szét ráncok sima tested, / s elvész, mely ragyogó még ma, a szép üde szín.”

És mikor lapozott, belényilallt a válasz. Igen, az a banya volt. A boszorkány. Az lógatta ide ezt a ronda képet, pont az ágyam fölé. Valami imádójától kapta. Mert az volt neki. Ezer is. Azt nem kellett volna elvennem. Az Irént. A pincérnőt. Egyáltalán. Az ember ne vegyen el pincérnőt. Mert más az, mikor fehér köténykében riszálják a fenekük, és

megint más, mikor együtt laksz velük. Jaj, de szép is volt. Mikor a sarka kivillant a fűzős cipőből. Mikor a konyha ajtajából kacsintott. Mikor a borjúbécsit úgy tette le elé, hogy mellbimbója majd kibökte a szemem. De mikor éjjel járt haza! Mikor zsírszagú haját az arcomba dobta. Mikor szeszszaga volt. Mikor másra kacsintott. Mikor iskola után arra jöttem haza, hogy foltos az ágy. Összepancsolta. Összepancsolták. Amíg én Kleistről értekeztem a gimnáziumban. Az Irén egy kurva volt, beszéljünk őszintén. Szerettem. Én soha nem öltem volna meg. De lett volna másik száz, aki igen. Máig se derült ki, ki tette. Ültem a városi rendőrségen, százas égővel világítottak a szemembe. Vallja be, tanár úr, hogy maga volt. Az egész falu tudta, hogy csalja magát. És vigyorgott a százados. Falumbéli volt. Lehet, hogy vele is. Mármint az Irénnel. Én pedig hajtogattam, uraim, én humanista vagyok, soha nem gyilkolnék.

Eltárs, javított ki a rendőr.

Eltárs, soha nem ölnék meg egy másik embert, undorodom az erőszaktól.

Nana. Mondta a rendőr.

Aztán egy ideig valami hentest gyanúsítottak, aki a húst szállította abba a kisvendéglőbe, ahol Irén felszolgált. De őellene se volt bizonyítékuk. Később lezárták az aktát, elfelejtették az ügyet. Én is. Elfelejtettem. Huszonhárom év alatt egyszer sem jutott eszembe Irén. Vagy ha mégis, megtiltottam magamnak, hogy rá gondoljak. Megtiltottam magamnak, hogy bármelyik halott feleségemre gondoljak. Még azt is megtiltottam, hogy álmodjak velük. És ha egyszer meghalok, megtiltom, hogy bármelyik mellé temessenek. Én szerettem őket. Mit mondhatnék nekik? Ezen a három feleségemen kívül más nővel sohasem érintkeztem. Mármint érdemben. Úgy értem, testileg. És lelkileg sem. Kuplerájba nem jártam. Csálni nem csaltam őket. Őket persze egymás mellé temettettem. Ismerjék meg egymást. De én oda nem megyek. Mit kezdjek hirtelen három nővel? Különben is, az utóbbi években megszoktam a magányt. Néha jönnek a magántanítványok, mert kell a középfokú vizsga nekik. Németből. Latinul már senki nem tanul. Itt van nekem Ovidius és Vergilius. Meg Goethe. Janus Pannonius. Tulajdonképpen nem vagyok egyedül. Meg vagyok elégedve az életemmel. De nőt többet nem akarok. Se élő, se halottat. Nem akarok emlékezni. Nyugalmat akarok. Csendet.

Mézes Károly tanár úr betakarta a fejét az Ovidius-könyvvel, hogy szunyókáljon egyet még ebéd előtt. Kicsit felizgatta magát. Az álmon, meg az emlékezésben, a három feleségén. Az alvástól majd megnyugszik, és minden rendbe jön, gondolta. Észre sem vette, hogy csukott szemére éppen egy Picasso-illusztráció került sötétítőnek. A rajzon két szakállas hellén ölelkezik három ruhátlan nővel, mellettük kopasz és szakállas férfi szemlélődik, kezével malmozik, hímtagja lekonyulva fityeg. Ez a kép került Karcsi bácsi jobb szemére. A balra pedig ezek a sorok: „Csókod meg ne tagadd, nő, ha a férfi kíván. / Mit vesztesz, ha becsap? Semmit. Megy minden, ahogy ment.”

Szépen lassan félálomba süllyedt az öregúr. Kilencvenkét éves volt, már nehezen aludt el, igaz, régen se volt valami nagy alvó. Mindig hajnalban kelt, akkor volt legtisztább a feje, akkor készült fel az óráira. Este mindig későn feküdt, olvasott, pasziánszozott, vagy a rádiót hallgatta. Soha nem volt szüksége négy-öt óra alvásnál többre. A lustálkodástól rosszul érezte magát. Teste megkeményedett, görcsök álltak az izmaiba a sok fekvéstől, és a feje is kótyagos lett. A korai kelésre esküdött, és hideg vízzel mosdott reggel. Ettől érezte frissnek magát.

Negyed tizenkettő volt, és Karcsi bácsi félálomból lassan mély alvába süppedt. Nem horkolt, nem folyt a nyála, csak halkan szuszogott a falióra ritmusára. Bent a szobában még késő ős volt. Kellemes idő, mustárbarna árnyak, s a gázkonvektor olyan békésen és halkan zörgött, akár az októberi avar. De kint Tél hercegnő már zokogni kezdett. Fehér pihékkal sírta teli az utcát. Lassacskán mindent elborított a vakító világosság. Mindenhol fehér. Mintha egy hatalmas, frissen mosott és puhára vasalt lepedővel borí-

tották volna le ezt a poros falut. Fél kettőkor a tanár úr gyerekricsajra ébredt. Az utcán sapkás, sálas kisemberek hógolyóztak, szánkóztak, kiabáltak, sikongtak. Ijedtében felült az ágyon. A nyitott könyv az ölébe hullott. Az ifjú, szakállas hellének ott öllekeztek az ölében. Hirtelen a rendőrszázados hangját hallotta a szobában.

Nana. Tanár elvtárs, nana. Humanista elvtárs, nana. És negyvenhatban az a nemi erőszak? Mindent tudunk. Zavarosban halászni, nana. Maga, tanár úr, elvtárs és erőszakgyűlölő, maga negyvenhatban jött haza Münchenből. Oda menekült az oroszok elől. Szovjetek. Tudja. Be volt szarva a szovjetektől. Nagybirtokos származás. Negyvenhatban jött haza. Csontsoványan. Egy hadikórházban vészelte át a háborút. Amerikai fogságba esett. Aztán hazagyalogolt. És Péren mi történt? Tudja. Győr alatt. A péri határban. Maga elkapott az út menti kukoricásban egy fiatal lányt. Tizenhat éves volt. A lány. És maga leteperete. Igaz, a szerencsétlen nem védekezett. Sőt, még a szüzessége sem lett oda. Maga már a behatolás első másodperceiben befejezte a dolgot. Nem is tett feljelentést maga ellen. De ha tett volna is, akkor se lenne semmi. Elévült az ügy. De mi tudunk róla. És a nemi erőszak, az nemi erőszak. Humanista elvtárs. Úgyhogy, nana.

Mézes Károly felpattant az ágyról. Benézett az asztal alá, a szekrénybe, a kisszobába, kiment a konyhába, még a spájzba is belesett, de nem találta a századost. Leült Mancika sámlijára, és gondolkodni kezdett.

Hogy ő azt a lányt nem is ismerte. Akkor látta először és utoljára. És valóban, ahogy a hímtagja hegye hozzáért a lány meleg micsodájához, már el is durrant. Kétévnyi ondó ömlött szegény lány hasára. Kétévnyi német ondó. Valami parasztlány lehetett. Szegénylány. Tenyeres-talpas. Szőke hajú, barna szemű. Még a nevét se tudja. Azt is akkor, ott, a kihallgatáson tudta meg, hogy Péren történt a dolog. Addig ezt se tudta. De ha tudta volna is, mindegy, mert nem gondolt rá. El kellett felejtene. Az élet miatt. Negyvenhat évig egyetlenegyszer sem gondolt erre a péri délutánra. Mikor a százados felemlgette, akkor se gondolt rá. Összeszorította a fogait, a lelkét, a szívét, az eszét, és nem gondolt rá. Erős volt. Legyőzte a múltat. De most gondolt rá. Most gondolt. Ott pergett előtte a múlt.

Három nőt eltemettem, mondta a tanár úr maga elé, miközben a hőesést figyelte a konyhaablakból. Három nőt a föld alá tettem, ennek a negyediknek meg még a nevét se tudom. Azt se tudom, él-e vagy már meghalt. Mindegy. Számomra meghalt. Negyvenhat éve meghalt, és én temetetlenül vonzoló magam után. Mint macska a farkára kötött konzervdobozt. De a holtakat el kell temetni. Ugye? A bűdös életbe, a halottakat el kell temetni. Ugye, Antigoné? El kell. Még akkor is, ha a halottnak nincs neve. És arca sincs. Az arcára sem emlékszem. Csak a micsodájára. A meleg és húsos és kövér és szomorú és ijedt és éhes pinájára. Arra. Csak arra a pinára, semmi egyéb. El kell temetnem a pináját. Nem halhatok meg addig, amíg ezt a negyediket is el nem intéztem. És akkor tényleg humanistaként halok meg.

Felállt a sámliról, levette a szőgről a pince kulcsát. Hosszú, rozsdás kulcs volt, egy várkapué is lehetett volna. A pincében keresett egy nagyobbacska deszkát, s az egyik végét hegyesre, a másikat ívesre faragta. Kabátot vett, sálát kötött, fejére hatalmas, fekete kalapját tette. Úgy festett, mint egy öreg serif. Elindult a falu központja felé. A Hősök terénél állt meg. A Hősök tere a kommunizmus alatt is Hősök tere volt. Tulajdonképpen egy füves kutyafuttató, azelőtt a szovjet katonák emlékére állított betonobelisk magasodott itt, aztán azt lebontották, s helyére egy kopjafa került, amit a kutyák rendszerint oldalba pisilnek, nem tudván, hogy ötvenhat hősi halottainak emlékfájára vizelnek.

Ezen a téren állott meg Mézes Károly. Már sötétedett, de a hó mindent bevilágított. Leült egy padra, és a deszkába véste bicskájával: AZ ISMERETLEN MAGYAR PINA SÍRJA. Azután felállt, a deszka hegyes végét belenyomta a földbe. Át a havon, át a

füvön, bele a földbe. Sokáig nézte a sírfát, aztán tisztelgett egyet, pont úgy, ahogy a katonák szoktak a tévében nagy állami ünnepeken. A tisztelgés végeztével hátrat fordított a sírnak, és őrt állt. Kihúzta magát, és mereven feszített a hóesésben. Nem mozdult egyetlen tagja sem, kivéve a száját. Egy latin versrészletet mormolt, mintha imádság lenne, úgy rágta újra és újra a szavakat: „Cum vero incubui, tam laxo mentula cunno / incidit, ut cunnum nec subiisse putet, / Non latus aut fundum sentit, velut aere nudo / palpitet, in liquidis vel spatietur aquis. / Sed vasto infelix late bachatur hiatu, / Ac frustra in votum nititur aegra suum.”

Szóval Karcsi bácsi csak állt, állta az őrt a sír előtt makacsul és mormolva, a teret bevilágította a szűzhó és egy ostornyél-világítótest, míg a férfit lassan teljesen beborította a fehér, égi áldás. Már nem is férfinak, inkább hőembernek festett. És csak akkor hagyta abba a furcsa, imaszerű darálást, mikor végleg megfagyott. Vagy még akkor se. A gyerekek reggel lukas fazekat tettek a fejére, orra helyére sárgarépát dugtak, s még egy rozzant seprűvel is felcicomázták. Csak olvadáskor derült ki, hogy a sír előtt nem hőember, hanem Mézes Károly nyugalmazott német–latin tanár áll rendületlenül.

▶ A passadenai út

Hilario Lopez fiatalkori emlékezéseiből¹

80

Én, Hilario Lopez azon az estén rosszul emlékeztem az autóbusz-menetrendre, és így majdnem Passadenában kellett éjszakáznom. Ez egyáltalán nem lett volna kellemetlen számomra, hisz atyai jóbarátom, Pablo Sanchez plébános igen erősen marasztalt, mondván, hogy remek bora és füstölt sonkája van,² de én erősködtem, hogy csak a saját ágyamban tudom kipihenni magam.³ Elbúcsúztunk, és útnak indultam. Olvasmány-élményeim során többször találkoztam az autóstop fogalmával, és mivel Passadenából forgalmas út vezetett haza, úgy döntöttem, kipróbálom én is. Bevallom, némi kalandra vágytam. Már amennyi kaland jár egy kántornak és falusi tanítónak. Nem kellett sokat várnom, mert fél órán belül felvett egy autót, én nem értek hozzájuk, sajnos nem tudom megmondani a típusát, drága járműnek tűnt.

Mivel olvasmányélményeim során az autóstoppal részletesen nem ismerkedtem meg, nem tudtam, hogy illik-e rögtön beszélgetésbe elegyedni azzal, aki ilyen szívesen felvett az autójába, nem akartam fojtogatónak tűnni, de illetlennek sem, így lassan fűztem a beszélgetés fonálát, de útitársam szűkszavú és komor volt, egyhangúan nézte az utat, és tömönatokban válaszolt közhelyszerű kérdéseimre. Annyit sikerült megtudnom, hogy Bartolomé Roccának hívják, és egy kisebb rózsafüzérgyártó üzem tulajdonosa. A beszélgetés akadozott és már majdnem kínessá vált a helyzet, amikor szerencsére megmozdult a levegő, oldalszél támadt, ami igen gyakori erre a vidékre, de nem igazán kedvez az autózásnak, mint ezt útitársam megjegyzéseiből megtudtam.⁴ Ahogy haza-

¹ A szöveget gondozta és jegyzetekkel ellátta Paolo Sarto. Hilario Lopez a szöveget eredetileg A. O.-nak ajánlotta, ám a Salvator Kiadó hosszú rábeszélésére letett eme szándékáról. Lopez saját elbeszélése szerint az igen tekintélyes kiadó azzal érvelt, hogy az ajánlás megbontaná az éppen kibontakozó történetet. Lopez teljes hagyatékát áttanulmányozva sem jöttem rá az A. O. monogram megfejtésére. Egy feljegyzésben azonban hivatkozik olyan álmára, melyben a Szűzanyára megtévesztésig hasonlító nő jelent meg előtte, és könyvet nyújtott át neki, A. O. történetei címmel. Neves irodalomtörténészek szerint az AO az alfát és az omegát, vagyis a Végzet Asszonyát jelenti. Ezzel a magyarázattal legkevésbé sem értek egyet, hisz Lopezra köztudottan egy nő sem tudott komoly hatást gyakorolni, vagy sorsát bármiképpen befolyásolni.

² Köztudott, hogy Pablo Sanchez volt a legjobb borász a Juanita völgyben

³ Gondosan áttanulmányozva Hilario Lopez emlékezéseit, gyakran találkoztam az alvás fontosságával. Érdekes módon, számtalan helyen esik szó az ágy megfelelő keménységéről, a kispárna meglétéről, az alvás idejéről, valamint a felvett pózról. Mindig azt hittem, hogy ez csupán az álom szolgálatában áll, megerősítést elméletemre azonban nem találtam. Így feltételezem, hogy létezik egy olyan eddig fel nem tárt napló, melyben Hilario Lopez felfedi a titkot, és beszél az álomról, az alvás feltételeit pedig annak szolgálatába állítja.

⁴ Korabeli időjárás-jelentéseket tanulmányozva kiderült, hogy az ilyen erős szél egyáltalán nem volt jellemző erre a vidékre, így vagy a szerző tévedett, és az izgalom hatására erősebbnek érzett egy fuvallatot a kelletnél, vagy, mint ez később kiderül a történetről, újabb csoda történt Hilario Lopezel. Mivel az autó sofőrjét hosszú keresés és számos újságban megjelent hirdetés után sem sikerült megtalálni, a csodának nincs tantúja, így a Hilario Lopez esedékes szentté avatásához szükséges csoda még várat magára.

felé tartottunk a tanyák mellett, hirtelen trágyaszag jött be, tömény massa, mely be-töltötte az autót, nyomasztó érzés ült miatta az utastérben és tüdőben, utastársam ide-gesen föltopta az ablakot, és kibámult. Gyorsan szürkült, fél órával később beállt a tel-jes sötétség, legrosszabb napszak ez a vezetéshez, s egyáltalán az útra, az ily hosszú útra, mert a távolságot már nem lehet rendesen megsaccolni sem, ilyenkor már kellemetlen előzni.⁵ Egy ideig jobbnak éreztem nem szólalni. Egyhangúan utaztunk, amikor várat-lan esemény történt.

Az egyik kanyar után rendőrautó jelzett. Lassítottunk, majd megálltunk, előttünk három autó is feltorlódtott, igazán ritkaságszámba menő látvány ezen a vidéken. Akkor úgy éreztem, lehetőség kínálkozik a beszélgetésre. Elmondtam,⁶ hogy kántor és tanító vagyok, egy plébániai közösséget vezetek, és hogy igen zűrös, háborúval sújtotta vidék-ről, a Juarez tartományból származom, ezért segíteni szeretnék a bajba jutott embere-ken. Útitársam nem tanúsított túlzott érdeklődést unalmas életem iránt, de amikor a Juarez tartományt említettem, felélénkült, szeme felcsillant. Ennek nagyon megörül-tem, de következő kérdése igencsak meglepett: Láttál már halott embert? – kérdezte nyugodtan, közönyösen, mintha a kérdésnek nem lenne súlya, mintha csak azt kér-dezné, hogy mi dolgod volt ma este, vagy melyik a kedvenc könyved. Nem nézett rám, míg meg nem szólaltam, meglegedett a látvánnyal, amit az utat körülvevő erdő nyúj-tott. Akkor tudtam igazán megnézni útitársamat. Nem lehetett idősebb harmincöttnél.

Nem olyan halottra gondolok, szólalt meg kis idő múlva, mint amelyeneket temeté-seken látni, szép ruhában és koporsóban nyugvót, higgadt arccal és megmosdatva, ren-dezett végtagokkal, hanem utcán fekvő embert. Ilyen halottat. Aki úgy fekszik, ahogy lepuffantották, vérbe fagyva, esetleg szétszakítva. Tudod, az én nagymamám régen ha-lottakat öltöztetett. Vacak melő, de valakinek ezt is el kell vállalnia. Az ebből kapott pénzből ajándékokat vett nekünk. Emlékszem, mennyire örültem nekik. Egy ideig csend volt, mert nagyon meglepett a személyes vallomása, amit meg is köszöntem neki, de a vérbe fagyott halott látványától egy kicsit rosszul lettem, és hányingerem volt, ezért nem szóltam egy ideig, hanem igyekeztem egyenesen ülni.⁷ Amikor még gyerek voltam, a szomszéd faluba busszal mentem az iskolába, és az úton folyamatosan rosszul voltam. Ilyenkor a füzetemet a gyomromnál nadrágomba préseltem, hogy egyenesen tartsa a gyomromat. Ezt nagymamámtól tanultam.⁸

A rendőrök nem engedtek senkit sem továbbmenni. Fél óra várakozás után utastár-sam kilépett az autóból, rágyújtott, majd megmozgatta elgémberedett tagjait. Egy ideig álmosan tornázott, apró és töredezett mozdulatokkal, körbeforgatta a nyakát, talán roppantott is néhányat rajta. Alaposan felrázott minket a földes út, és a várakozástól is elgyötörtek voltunk. Rocco nem bírta a várakozást, idegesen, de lassan megindult előre, a bokroktól nem lehetett látni, mi történt. Visszajött, és tárgyilagosan közölte, hogy emberi áldozat nincs, csupán két sörszállító furgon csúszott egymásba a kanyar-ban. Épp a passadenai búcsúra szállították a sört, mert a falu készletei vészesen meg-csappantak. Az első furgonról még potyogtak le a sörösüvegek. Önkéntes tűzoltók

⁵ Hilario Lopez feljegyzéseiben gyakran előfordulnak bizonyos, T. S. Eliottól származó szöveg-betétek, ezeket azonban, hogy ne fáraszam a kedves olvasót, lerövidítettem.

⁶ Itt Hilario Lopez addigi életének hosszú elbeszélése következik, amelyet valamennyien már betéve ismerünk, így ezt a részt lerövidítettem, hogy ne untassam a kedves olvasót.

⁷ Hilario Lopez emlékeztéseiben sokszor utal az ilyen testi szenvedésére, ám bajára az orvosok semmilyen gyógymódot nem találtak.

⁸ Hilario Lopez nagymamájáról keveset tudunk meg a teljes életműből. Mindössze két helyen találunk róla említést. Tőle tanulta az ifjú Hilario, hogy hányingerkor a füzetet a gyomorhoz kell szorítani, tanulás után pedig a párna alá tenni, mert akkor a tudás beszívárog a fejbe.

lapátolták nagy zajjal az üvegeket és törmeléket, finom üvegporszerűen rakódott le az útra, és csillogott a holdfényben. Költői, nem? – kérdezte, amikor elbeszélte a látványt. Ekkor óriási kényszert éreztem arra, hogy megosszam vele, én is verseket írok, de a görcs a gyomromban és egy furcsa érzés, mellyel nem tudtam mit kezdeni, megakadályozott ebben, így nem szóltam egy szót sem e hóbortomról.⁹ Az út mentén a falubeliek megkísérelték menteni a menthetőt, a sötétben még egésznek tűnő sörösüvegeket felvették, és az épeket elvitték, senki sem szólt rájuk, a tűzoltók is beleittak néhányba, legalább gyorsabban, kevésbé görcsösen ment a munka. Mind hidegebb lett. Egy gyerek megszólalt a sötétben, a csörömpölés mellett is meg lehet érteni, mit mond. Mennyi sör ment kárba, apa hogy sajnálná, szerencse, hogy most nincs itt, sírna. A kurva szádat, mondta az anyja, apa már nem iszik.

A ti falutokban is voltak harcok? – folytatta útítársam a beszélgetést. Nem, válaszoltam.¹⁰ Végül is ti az egészet elég könnyen megúsztatok, ha ezt így lehet mondani. Dolgozott nálam egy gyerek, az is onnan valahonnan jött, még harminckettő környékén, azt mondta, hogy el kellett menekülnie, de dolgozni sem nagyon akart, úgyhogy nem vált be, és a végén el is ment. Ki tudja, mi van most vele. Az üvegeket egy órán belül eltakarították, így folytattuk utunkat.

Többször próbálkoztam folytatni a beszélgetésünket, de a motor zúgása elnyomta első szavaimat, be sem fejeztem, amit elkezdtem, hang alig jött ki a torkomon, úgy éreztem, hogy a már alakuló beszélgetés magába zuhan.¹¹

Én nem tudnám elviselni egy hulla látványát az utcán, szólalt meg Rocco hirtelen. Pedig még azt is mondják, hogy elég gyorsan hozzá lehet szokni. Amikor ezt mondta, hirtelen rám nézett. Mint amikor minden nap nézed az arcod a tükörben, nem veszed észre a változásokat. És akkor lassan megszokod őket, hát ez még vicces is. Nem tartozom azok közé, akik szövegelnének a háborúk ellen, mert az egész kurvára nem érdekel, és nem az én dolgom, de hogy nem tudnék együtt élni azokkal, akik ilyet tettek, az is biztos, nem tartom őket semmire. Ha valaki megölné a családomat, én azt élve megnyúznám.¹² Amikor ezeket mondta, átéreztem fájdalmát, és azon gondolkodtam, hogy tudnám valahogy közölni vele, hogy a szeretet és megbocsátás mindennél fontosabb. Ekkor, mintha nem is én szólaltam volna meg, hanem egy belső hang beszélt belőlem:

Pedig az elég büntetés lehet a gyilkos számára, ha a lelkiismerete addig nem hagyja békén, míg meg nem bánja a bűneit. És a lelkiismerete előbb vagy utóbb előjön, és utoléri, úgyhogy elnyeri méltó büntetését.

Útitársam egy ideig dobolt a kormányon, majd felém fordult. Ez szerintem hülyeség, hisz ki fogja valaha is átgondolni, hogy mit tett egy háborúban. Örül neki, hogy megszédte magát, azután Európában bármely állam befogadja, ha van elég pénze. Aztán meg csak nem bocsátok meg azoknak, azoknak, akik például, ne adj' Isten, megölik a családomat, de ezt már mondtam – fejezte be idegesen.

Pedig meg kellene, válaszoltam neki. Hisz az a kötelességünk, hogy megbocsássunk, hosszan a szemébe néztem, szelíden, és közben mosolyogtam. Ha az Úr Jézus meghalt a bűneinkért, hát mi ne bocsássunk meg ellenségeinknek?

Ez, és most elnézést kérek, mondta, nagy baromság.¹³ Hát, hogy tudnék megbocsá-

⁹ Hilario Lopez sokat foglalkozott ezzel az érzéssel, és hosszú tanulmányozása után nevet adott neki, amely úgy hangzik: megézés.

¹⁰ Az unalmassá váló beszélgetést némileg lerövidítettem. A beszélgetés közben kitértek a konfliktus okaira és a világméretű problémákra. Ezzel nem untatnám a kedves olvasót.

¹¹ Az első fordításban „dugába dől” szerepel.

¹² Itt különböző kínzási módok következnek, kihagyom őket.

¹³ Az itt következő rész miatt az egyházi könyvvizsgálók ezt a Hilario Lopez emlékiratot nem

tani? Egy kicsit zavarban voltam. Van-e értelme a vitának? Válaszoljak-e ily súlyos szavakra? Úgy döntöttem, egy kicsit csendben maradok.

Útitársam törte meg a csendet. – Engem végül is érdekel, hogy miért gondolod így. Lehet, érted, hogy még fiatal és tapasztalatlan vagy, de aztán lehet, hogy tudsz olyat is, amit én nem. Mert nem lehet tudni, kiben mi rejtőzik. De, engedd meg, ez elég furcsa és a világtól elvont gondolkodás, aminek nincs túl sok alapja.

Pár perc múlva válaszoltam neki. – Nem olyan nehéz ezt tenni. Ha egy megfelelő környezetben, illetve közösségben él az ember, akkor idővel kialakul egy olyan otthon, ház, melyben az ember biztonságban érzi magát, és így, testvérei támogatásával kimehet a nagyvilágba. Krisztus is kettesével küldte az apostolait. Ekkor már lesz elég ereje a megpróbáltatásokhoz. Olyan érdekes, amikor olvassuk a Szentírásban, hogy Jézus magához gyűjti az apostolait, majd utána szétküldi őket, majd újra összehívja. Ez egy nagy játék.

Amíg ezt mondtam, észrevettem, hogy Rocco a lábamat nézi. Arra gondoltam, hogy biztos remeghet, hisz már órák óta ülök egy helyben. Én is lenéztem: görcsösen támaszkodtak egymáshoz a térdek, határozottan támogatták egymást. Kétoldalt lelógott a már gyűrött nadrágom, a középen a combom szétlapulva is hihetetlenül vékonynak tűnt.¹⁴

Úgy éreztem, Rocco végre figyel rám, így folytattam: olyan jó, amikor reggel felolvassunk egy részletet az Evangéliumokból, valamelyik olvasmányból, vagy pedig elmélkedést, és azt próbáljuk egész nap megélni, mindig figyelünk rá. Jó meleg van a hittantermünkben – ez az én nappalim –, kellemes a hangulat. Hangulat, szólt közbe Rocco, azért vigyázzunk ezzel a szóval, annyira megfoghatatlan. Igazat adtam neki, és folytattam: ott ülünk körben kényelmes székekben, a középen asztalka, rajta terítő, ott van az épp aktuális írás, bele lehet kukkantani szép csendesen, óvatosan nyúlunk hozzá a papírhoz, és akkor mindenki mond valamit, hogy mit gondol, vagy hogy milyen tapasztalata volt. Érdekes, hogy fiatalok és idősek milyen jól megértik egymást, nincsenek ellentétek, bár nem kell mindenben egyetérteni, és elfogadjuk a másságot. Néha teljesen furcsa, de őszinte dolgok hangzanak el, és így nagyon lehet gazdagodni, csak elsőként persze nehéz megszólalni.

Örültem, hogy Rocco most már figyelmesen néz rám, újra egy hepe-hupás szakaszhoz érünk, lassítanunk kell. Már folytattam volna a beszámolót, nagyon belefeledkeztem, amikor begörcsölt a lábam, hisz ugyanabban a pózban ültem, mint amikor beszálltam, csupán egyszer fordultam hátra, hogy megnézzem, betettem-e táskámat a hátsó ülésre. Ilyen erősen még sohasem görcsölt a lábam.¹⁵ Ütöttem, mert nem tudtam job-

voltak hajlandók kiadásra javasolni. Én, Paolo Sarto újraindítottam a pert, és remélem, sikerül bizonyítanom, Lopez mindvégig követte és hirdette Krisztus urunk tanítását.

¹⁴ Ez a momentum nagyon fontos *A passadenai út* datálásának szempontjából. Mivel az irat nem viselt dátumot, sokáig nem tudtuk, mikor íródott. Egy dátumról esik szó: harminckettő, amikor Rocco a nála dolgozó Juarez tartományi fiatalemberről beszél. Tehát ez után kellett keletkeznie az emlékezésnek. Hilario Lopez életrajzát kutatva Corto Maltezével összeállítottunk egy kötetet. Ebben külön fejezetet szentelünk Hilario Lopez szenvedélyes vonzódásának a futballhoz, ugyanis Lopez, mint minden valamire való kántor, aktívan futballozott a plébániai hittancsoportokkal. A futballt először harmincnyolcban említi. Mint tudjuk, a futballozás megerősíti az azt űző lábát. Mivel a fenti szövegrészben a szerző arra panaszkodik, milyen vékony (még) a lába, ez arra enged következtetni, hogy a szöveg keletkezése harminckettő és futballkorszakának megkezdése (harmincnyolc) közé tehető.

¹⁵ Egy helyen Hilario Lopez panaszkodott már lábgörcsre, de az rendszerint reggel lépett fel nála. Egyszer azonban azt írja, hogy álmában úszott, és begörcsölt a lába, és az örvény pedig a mélybe húzta. Erről az élményéről jelentetett meg nemrég Eduardo Najera álomfejtő esszékötetet: *Görcs az örvényben* címen.

bat, vártam, hogy kimenjen belőle a görcs. Kinyújtottam, amennyire csak tudtam, volt elég hely az autóban, de amikor kiengedtem, újra összeugrott. Ekkor valószínűleg görcsbe rándult az arcom is, mert útitársam azt kérdezte, hogy megálljunk-e? Örömmel fogadtam ajánlatát. Végre kiléptem, kinyújtóztam, teleshívtam tudómet levegővel, jól esik ez a friss levegő az autó után. A hosszú út közben felgyülemlett a gyomromban a levegő, így távolabb bicegtem az autótól és csöndben szellentettem.¹⁶ Lassan visszamentem, és közöltem, hogy folytathatjuk utunkat. Beültünk és továbbindultunk. Folytattam a félbehagyott beszélgetésünket a hittancsoportomról: azután mindig jönnek új emberek, valahonnan hallanak rólunk, ezekre is oda kell figyelni, nehogy azt érezzék, hogy egy elzárkózó közösséggel van dolguk, mert ami lassan természetessé vált a számunkra, az nekik még idegen, úgy, mint a hasonlat az arcunkkal meg a tükörrel, érted. Hát valahogy így működik a hittancsoport egy szegény falusi plébánián, a csoportokon belül is vannak kiscsoportok, elég bonyolultnak tűnik, de egy idő múlva beletanulunk. Persze ez mindig változik, mert sokat kísérletezünk, elég egyéni dolog az, amit mi teszünk, kevés ilyen van az országban.¹⁷

És ez mind ott van az iskolában, ha jól értettem, amelyikben tanítasz, nem? – kérdezte útitársam. Nem, kijárnak hozzám a plébániára, fiúk és lányok az iskolából. Ott gyűlünk össze, pénteken van hittan. De az iskolában, úgy értem, ott, ahol tanítasz, nincsenek lányok, nem? – szakított félbe Rocco. Nincsenek, nevettem el magam, ott csak fiúk vannak, negyven fiú évfolyamonként a falusi iskolában. A lányoknak a falunkban még nem kell iskolába járniuk.

Hirtelen elkezdett kopogni az autó a macskakövön, ami azt jelentette, hogy település határához értünk.

Nagyjából itt vagyunk, mondta Rocco. A falu határában épp el akartam igazítani, merre menjünk, amikor lassított, majd megállt. Nagyon örültem, hogy nem válunk el anélkül, hogy választ ne kapott volna kérdésére. Ez azt jelentette, hogy valóban érdekli az, amit meséltem, mégis igyekeztem rövidere fogni mondanivalómat, és csak a lényegre szorítkoztam: néhányan az idősebb hittanos fiúkkal kiscsoportot próbálunk, közösbe adjuk a tapasztalatainkat, elmondjuk, mi történt velünk aznap, és megpróbáljuk még az életünket is adni egymásért, ahogy az evangélium tanít minket. Úgy érzem, elég érettek már, hogy felnőtteként kezeljem őket. Ez persze nehezen megy, de majd beletanulunk. Nagyon bensőséges és meghitt viszony alakult ki így köztünk, furcsa, hogy nem is kell kimondanunk egyes dolgokat, és már tudjuk is, mire gondolt a másik.

És ebben a kiscsoportban nincsenek lányok? – kérdezte. Nincsenek – válaszoltam, mert a fiúk még nem tudják, hogy viselkedjenek a társaságukban. Létezik külön „lányos” hittan is. Egy tapasztaltabb plébános mondta egyszer, hogy a fiatal fiúk még nem tudnak őszintén beszélni lányok társaságában.¹⁸

És ti fiúk nem is szoktatok összeveszni? – kérdezte Rocco. – Nincsenek nézeteltérések

¹⁶ Ebből is kiderül, Hilario Lopez milyen figyelmes ember, hisz görcsberándult lábbal is elbiceg az autótól, hogy ne okozzon kellemetlenséget a másoknak.

¹⁷ Az egyházi évkönyveket tanulmányozva kiderült, hogy harminckettő és harmincnyc között csupán négy ilyen jellegű közösség szerepelt a nyilvántartásban.

¹⁸ Egyesek biztosan állítják, de írásos nyoma nincs, hogy Hilario Lopez öregkorában egy fővárosi lapnak azt nyilatkozta, hogy tévedett, amikor a fiúk és lányok kamaszkori különválasztását javasolta, mert a fiúk így nagyon nehezen tanulnak meg lányok társaságában viselkedni. Hogyha egy ilyen kamasz fiú bemegy egy helységbe, ahol csak lányok ülnek, akkor vagy beszarik és szóhoz sem jut, behúzza a nyakát, vagy azt mondja, hogy „na mi van, kurvák”. Corto Maltezával azonban biztosak vagyunk benne, hogy Hilario Lopez ilyen nem nyilatkozott, és ez az idézet is csak rágalmozó, beteg agy szüleménye, esetleg a Hilario Lopez által említett idős plébános szájából származik.

köztetek, ha fáradtak vagytok, akkor sem? Nem igazán, feleltem, meg kell tanulni, hogy más véleményen lévő emberek is együtt tudnak élni, mi a plébánián igazából jól megértjük egymást, még úgy is, hogy valamennyien mások vagyunk. Akkor te végül is úgy tudsz élni a többiek között, hogy tolerárod a másságot. Igen – feleltem lelkesen, mert láttam, hogy most már érti az együttélés lényegét.

Úgy tűnt, ezzel a témával Roccót sikerült közelebb hoznom Krisztushoz, aminek nagyon örültem. Már csak ezért is megérte stoppolni. De ekkor olyasvalami történt, amit nem értek, és mások sem tudtak magyarázatot adni rá.¹⁹

¹⁹ Hilario Lopez számos egyházi viselkedéskutatót megkérdezett, de nem kapott kielégítő választ.

▶ Cicó és manó

Kidobják cicót, mint macskát szarni,
s ő elkezd az ajtót kaparni.
„Kicsi manó, eressz be, kérlek,
sötét van, hideg van, s én nagyon félek.”
A gonosz kacag, és kizavarja
a cicagyilkos nagy zivatarba.
De rájön, hogy cicó az egyetlen kincse,
és felköti magát a kilincstre.

Cicót kínozzák ◀

Kínozzák, tépegetik, cibálják
 a világ legpuhábbik cicáját.
 Az meg úgy nyervog és nyivákol,
 mint egyébként párosodáskor.
 Kurvára fáj, ötlík föl benne,
 jó volna, ha fordítva lenne.
 De hiába, látja be végül,
 világunk erőszakra épül.

A természet csodája ◀

Kúl Bébi a legyet bekapja.
 De ki lehet a gyerek apja?
 Vizsgálják híres orvosok,
 bébiszakértők, kurva sok.
 Vakarják üstökük a vének:
 hiányoznak az apai gének.
 Mi lehet vajon ennek a titka?
 Missz Kúl esete rendkívül ritka.

Manócska halála ◀

Manócska meghal. Könyörögjön érte
 cicó és annak mind a házanépe.
 Bűnös lelkéért mondjanak imát
 a plüss-, a szőr- s a műanyag cicák.
 Csavarják kockás pokrócba, s temessék
 holdtöltekor a fák alá a testét,
 s rá emlékeztén, ki por volt a porból,
 tort üljenek setét gumicukorból,
 s cicó és annak mind a házanépe
 táncoljon lassan, némán, kéz a kézbe.

► **Sivatag**

Ezek a kis sivatagok, avítt időben,
a szárazság.
Egymásután. Minek is kiabáltak.
A korallok felszedik a vásznuk, és elvánszorognak.

Így alakult.

Folytatódik. Hamu alatt a por.
Elmehetnél végre innen.
Megmondtad nekik világosan, hol a határ,
milyenek,
pont mikor itt vannak.

Várunk még egy évet.
Amikor péppé mos a tenger.

Meggondolandó.
Üvegben laknak. A mozdonyok már kövek.

Sűrű boróka, mikor megmondtam.
Így alakult. Folytatódik.
Hamu alatt a por.

Kisnövésű de széles angyal elkiabálta magát a sávon.
Elmehetnél végre innen. Ja a hang.
Még egy kicsi kell ahhoz.

Megmondtad nekik világosan, hol a határ.
Pont mikor itt vannak.
A mozdonyok már kövek.

Péppé mos a tenger.

1 limerick ◀

Súlyos mű, így szóla Heidegger,
Mein Über-Ontolo-Bédekker:
a nyelv a Lét háza,
schwarzwaldi szép Plaza,
én pedig benne ja' Ház mesterr!

Melyben az ihlet után sóvárog, ◀
majd egy háztartási
baleset eltereli a figyelmét

költő vagyok
kozmosz
kistesód

és verset írni sem muszáj
bár cuppanós a múzsaszáj
a nyámmogás, a csemcsezés
s a félmosollya sem kevés –
de légy kemény, hát mér' fosol
ha nincsen ott a félmosoly
hisz nem muszáj a költemény
nem-írni munka, kőkemény
csak élni, élni mélyen át
a mantra ronda tamtamát
ha oldalad mi épp böki
nem jön csak úgy a versbe ki
ha bétapadt a múzsaszáj
a félmosolynyi nem muszáj
mit oly faszán leképezett
e verscsináló gépezet
ilyenkor ülsz, te bamba váz
s az éji néma mantra ráz
egy félmosoly ha lenne még
üresbe jár a lendkerék

*a múzsagépbe, hát igen
becsípődött a kardigán
a forgódob feltapsikolt
mint szentmisén ha pap sikolt
mint Vadnyugatt a tapsi colt
és vége volt, jaj, vége volt*

▶ Autodafé

Bevallom most hogy húszéves múltam
vagyok automobil önmagától menő
bumfordi kissé akár Landler Jenő
de magam mindig a Kun-frakcióba
sorolva lettem nektek rabszolga
lettem alázatos testhordozótok
utazott bennem sok hordószónok
sok Rátonyi-mosolyú és szőke ciklon
Nyikita Hruscsovné és Richard M. Nixon
üléshuzatom verítékfoltos
fényezésem is fakulóban de tudnotok kell
értetek dolgoztam
bevallom most hogy húszéves múltam
és ha kényszerítsz rá bevallom azt is
irigykedett rám sok sárga és kék taxis
titkon átkozott sok Trabant és Lada
de eszedbe vésni nem ártana
amit mondott nekem egy reggel
mikor a múzeum kertjében álltam
egy zöldhajú ifjú közéleti rapper:
Gyerekek ilyet még nem éltem király
ez a mattos fecskefarkú.
Sirály!

Egy új tézis ◀

Azon törte fejét Voltaire,
miért, hogy olyan régen volt er-
ekciója, pedig
a lányok szeretik.
S egy új tézist állított fel.

↑
91
↓

A kardnyelű gargarizál ◀

Ha holnap is
fűrészport

hintenek szét
a porondon

kurva világ
lesz uraim

A. P. 2002 ◀

Én túllépek e mai kocsmán,
az étteremig és tovább!
Szabad ésszel? Nem. Adom ocsmány
módon a szolgálta ostobát.

▶ Judit verse

Csak súgja ő, hogy „semmi vész”,
De szemmel ver és késel.
Fogát elhagyta sok vitéz,
S elbánt Holofernészsel.

Judit virágok közt terül,
Ölében tejjel-mézzel,
Szemében kék és könny vegyül,
De tette sosem vész el.

Csak súgd még egyszer, „semmi vész”
Terülj el sok virág között,
Ki késsel öl, általa vész –
Judith halott, Judith örök!

▶ Zsófia verse

bár érte sok
szív megszakadt
mégis minden
csak olvasat

A zalai menekült ◀

(töredék)

I.

A zalai menekült, töredékünk hőse,
Szeráfarcú ifjú volt, nemhogy férfi, nő se,
Akkurát csontozatú, egészséges, nyurga,
A Rendszerváltás szele épp hogy szájbafúta.
Ákos névre hallgatott, büszke fehér sólyom,
Lelke mint a tollpihe, szíve mint az ólom,
Imhol megunta a port, száraz lett a szája,
Vágyott csöppnyi urbánus, budapesti nyálra.

„Gyesznók elé szórjam itt minden létigémet?”
Így szólt Ákos, amint egy reggelen megébredt.
Jeles érettségijét betette a zsákba,
Ahol régóta lapult dacos magyarsága.

Hátra se nézett, s legott fölfeküdt az útnak
Keresztjére – mint látjuk korpuszát az Úrnak,
És megáldá azt a port, ami kivetette
Önmagából s emígy lett Zalának szülőtte.

„Mindegy, Pesten mi leszek: ombudsman vagy költő,
hogya eliszkolhatok” – így lett menekült ő.
S ment, csak ment, tekintetét fölszegte a Holdra,
Léptében lelt életet az aszfaltút fodra.

II.

Egy BMW kifarol, és kiszól egy szőke,
Köpcös németajkú úr, világít a bőre:
„Háj, Baumann, vóisztdí strásze náh Búdápeszt?”
Ám főhősünk nem érti, mért s kinek mondá ezt,
És azt ismételteti: Budavárát kéne
Elérnie estelig, s cigarettát kér-e,
S lám, Héroszunk letorpad, tüdejét mereszti,
„Paraszt ám a jóanyád, az a bélkemenczi,
Labanc fertőn megrohadt, Árgyéhus királyfit
Tajtékos ölébe kent, csúz-ütötte bájlik,

Szittyva öklömtől veres lesz hasadnak színe,
Gyújtom rád a szekered, fojtalak az Innbe,
Fordulj vissza sebtiben, magos lesz az ára
Kérdésednek: engemet hizlal Budavára.

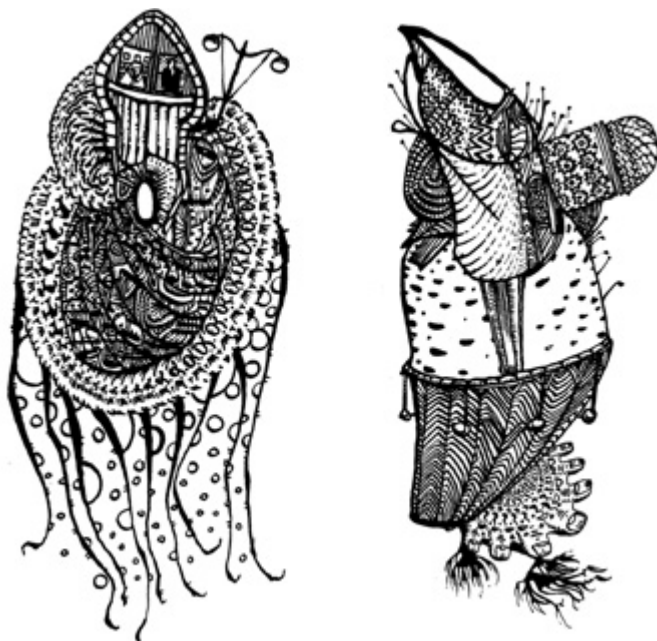
Labanc oda nem hatol: magyar ott a virtus,
Megharapom vékonyadat – oroszlánnak tikhús.”
S irtózatost bömböle, Ákos szája kútnak
Is jó lett vón, s látta, hogy a labancok futnak,

S ment, csak ment, de bizton ím, kerülve a nagy bajt,
Míg hálásan megcsillant a színmagyar aszfalt.

III.

Imhol Pesten bandukolt, ronggyá rohadt ökle,
S kéjjel nem tekingetett lenge fodru nőkre,
Mert erkölcsre nevelték szalafői lápon: –
Árnyékszékre hálni járt, s ürtett az ágyon.

Hallotta, ki lakik itt: kiskörúti fárosz,
Valahai zalai: elnyelte e város,
S lám, behajt a köröndre nagyszabásu Mazdán,
S Ákos szóla: „Kend legyen kenyéradó gazdám”.

Fároszunk nagy kegyesen Ákost béemelte
 Maga mellé, s hajtattott váteszi lakhelyre.
 Át az ember-csaliton vezetett az útja,
 Majd befordult a széles Tolbuhin körútra.
 Fölsohajtván, hogy itten beh szívesen lakna,
 A ház láttán Ákosnak kibuggyant a könnye.

IV. S néhanap ki megjelent: Vág utcai Vátesz...

(A nagyigényű költemény további tizenöt sora Szálinger Balázs könnyelműségéből kifolyólag vált az enyészet martalékává. Tartalmuk: a Vámház-Tolbuhin körútra gyakorta érkező vendégserreg gyöngye, a harkályarcú repper megpróbálja kiemelni Ákost életének abból a dagonyájából, amely jelenlegi albérlő-élete. Megitat vele fél rekesz kanizsai pívót. A pívó-hívószóra befut a Bakáts tér réme, Háklík Norbert* is, a palóc prózaíró, a két szerző négykezes működésének állandó ereklyéje. A repper és Háklík rituálisan megsemmisítik a Menekült diszkotékáját: sekélyes ízlésvilágának rekvizitumait: elsősorban Bonanza Banzai-kazettákat. Ne feledjük: 1989-et írunk. Az elkámpicsorodott fiatalembert levonszolja az aluljáróban működő Cha-cha-cha bárba.)

V. „No, zalai menekült, vége hát a dalnak,
 Ilyenekből, mint te vagy, van ezernyi raklap.
 Ingyenélő kurafi, bús, bonanzás balfék,
 Csócsálod a kocsonyám, megeszed a parfét?
 Dombos Zala szégyene, kebelmászó kigyó,
 Csúz ölelje térden azt, aki szerint így jó,
 Az bőrinek alatta leljen nyű-telepre,
 Aki szerint dombomon rőt kokas lehetsz te.

Én itt Lírát építetek, s a licenciákat
 Jobban megválogatom: alkalmaz a bánat.
 Itt nem hallgatsz Bonanzát, hallgassad a sarkon,
 Végső eltűnéseidet ne kelljen akarnom.

A nyakadat megfogom, megcsavarom aztán,
 Nem érdekel, hogy ki vagy, szittyta turul-ahszlán.
 Hasztalan a nyűgölés: kösselek a fához?
 Elűzlek most téged én, a kiskörúti fárosz.”

* Még nincs vége, Nyájas Olvasó. Előkészületben: *Háklík Norbert, avagy a pokoli próza* című trégédia. (Harcos Bálint – Szálinger Balázs – Térey János)

„Könyörülj meg rajtam, nagy buzogányfej-ember,
s barátod, a fakopáncs, harkály-arcú repper.”
Könyörgött a menekült, ám hiába minden,
S kutyákkal találkozott lent az utca-szinten.

VI.

Váteszünk megcélozva az új normatívát:
Egész díványt betöltő, fürgeteges Dívát
Cipelt haza gyakorta, és keményen gyakta –
a Menekült asztalán bételt pohár akta.

Kilesé az alkalmat: távol jár a Fárosz,
Darvadozó Dívánkat leköté az ágyhoz.
„Na, kisanyám, nyögd, mi ez: szadó-mazó szerkó!
Ákos prezentálja most, hogy' csinálja Ferkó!”

Ám a dívány-méretű Díva eképp ágál:
„Bár befémél, kistökös, maradj kaptafánál!”
Megragadja rongyait, kiiszkol az ajtón,
S a Menekült nem lázad – hiszen nem egy Ajtony.

Sandán bosszúért liheg. Matat a lakásban.
„Mit lehetne kapásból lefoglalni, lássam!
Kezdem tán a könyvtárral? Haszontalan holmi.
Tán inkább a fridzsidert kéne kipakolni.

Ám ha van itt térerő: minek cipekedjem?
Bútorszállító kocsit hord el mindent menten.”
És – búcsúaktus gyanánt – kredencekbe kotor:
„Lám, akad-e hímparfóm, váteszi dezodor!

Béfúvom véle magam, s megnő tekintélyem,
Hatalmas kan leendek, s magyar leszek mélyen.”

Megérkezőn Zalába hörgő kamionnal,
„Kész a leltár – így beszél – dúskálok bizonynal:
Van szőnyeg és függöny itt: föl- és letekertem,
S levélszekrény, melyben a mai postát leltem.

Sámlit, váza, művirág, minden, ami érték,
S mobilkártya, bár ahogy látom, már leélték.”

VII.

Süt a Nap, s a körúton lépeget a vátesz,
Istenfélő galambok ülnek vérebékhez.
Száz lüktető pórúsán duhaj ritmus árad:
Lírát lépdel, s fogalmaz új poéziákat.

Ráköszöngetnek, ám őt rég nem fúrja: „Ez ki?”
Hazaér s a kulcslyukba kulcsát beilleszti.
„Lássam hamar postámat: jött-e pénz vagy messzi
Vármegyéből rajongás: írt-e Julcsa, Eszti?”

Ám a postaláda hűlt helyét konstatálja
Jövőlátó két szeme stukkós lépcsőházba’.
„Mi a ménkü?” – így zubog a szitok a szájból:
„Ki az, aki manapság levélszekrényt spájzol?”

Így, dohogván s hörögvén nyit be a lakásba,
Hol jókedvének sírját találja megásva.
Elszáll a körúti vers, s vele a rímkényszer,
A Teremtőt említi nem egyszer, nem kétszer.

Mert a lak, hol esténként időztek több írók,
Adomáztak s kortyoltak kanizsai pívót,
Most pormacskák tág tere, se ágy, se konvektor,
Harminc négyzetméterén nincs lakájos szektor.

Tisztasági papírból estelig való van,
És nincs, csak egy zsebtelep a távkapcsolóban,
Ám a tévé hiányzik (oly szívesen nézte!),
És e jelből ráismer a zalai kézre!

„No, zalai menekült (és itt cifra szólam)
Azt hitted, hogy büntetlen prémet nyúzhatsz rólam?
Hogy jól állhat az neked lenn a répaföldön?
Korhadt fájú saslidérc, asszon rád a ködmön!

Esmént megátkozlak én, sosem lehet túl sok,
Viszkess alapcsontodig, vakard szét a húsdod,
A füledre visszaret lehel sűrű gőzöm,
Sav marjon reád sipolyt, gyomrod levegőzön!”

Ím, nehezen nyugodott meg a szörnyű fárosz,
Hiszen olyan fajta, ki bét mond minden ához,

Úgy érte az Estcsillag, hogy javában mondja...
Majd a földig törülte az éjféli spongya.

Kik a meghívottak

fel a szerpen csúcsház
vár ki
vendéglátó mért sír
a zenész
egy álomban hisz rengeteg
másra látni

álmaink hívások szelik át
a nyomukban kelt kavarban
egymás mellé kerülhetnek
eladdig tagolatlanok
némely különösen valós után
eszünkbe juthat sok tíz száz
régi másunk
a helyek egyre másra
utalnak ébren is ösztönösen
is e keveredések nyomai
olvastatnak bennünk a reményben
ha lepereg valóban
élvezhetjük mit áhítottunk
a hívás lehe már
jóval azelőtt szétoszlott
hogy álmos éber ösztönünk
keresésébe fogant volna

Legnagyobb nyílt titokban

csillagtestű elve fogad
földi rejtelem

bokoraljba képzeled
csodálatos végzeted

egyikbe más
álmunk csobban
itt vagy ott
a legnagyobbban

hirtelen megmozdult ◀

hirtelen megmozdult a szeme

*

*napok óta fekiüdtem
tudományos munkásságom
korai időszakának emlékképei gyötörtek*

*régészeti kutatásaim során
egyszer egy marék végbélkúpot találtam
egy megfejthetetlen feliratú régi
agyagcserépben
az első lépés
a világ természetes megértése
gondoltam rágás közben*

*afrikai utazásaim során
alaptalanul megvádoltak
állítólag egy tucat nőn alkalmaztam a gudniint
hiába bizonygattam
egyetlen nőt sem metéltem körül
csak a sunnát kedvelem
ami nem gátolja a klitorális orgazmust
lefogtak
elavultnak kikiáltott módszereimért megbüntettek
végtagjaimat tőből levágták
elvették a nagyítómát
és a müller-féle klinikai recepte könyvemet*

*őszinte voltam
mert a lányok közt akartam maradni
de védtelen özvegyekkel találkoztam
ők sosem hallottak az infibulációról
pedig évtizedeket töltöttek
egy twinpiksz nevű kisvárosban az egyenlítő mentén*

egy ilyen találkozás alkalmával írni kezdtem
 grafológus barátaim szerint
 betűim határozottságról tanúskodtak
 ezért később részt vállaltam
 a hold és a mars felparcellázásában
 a jövőben tett utazásaim meggyőztek arról
 hogy az ufókutatók próféciai
 valóban az emberi tudat feletti
 éntudat nélküli tudattal folytatott kommunikáció
 lenyomatának fragmentumai

a probléma megközelítésekor
 dilettáns kutatók szellemvilágról beszéltek
 leegyszerűsítve ezzel az információközvetítés
 e sajátos formáját
 hiába bizonygattam
 hogy a más tudatokkal való közvetlen kapcsolatteremtésnek
 a spirituális állapota megtanulható

rövidebb ideig tartó elmezavaraim
 rendszeresen visszatértek
 ilyenkor félretoltam az elmúlt évtizedek
 aprólékos kutatómunkájának eredményeit
 idegenekkel történt beszélgetéseim hatására
 figyelmem a bioenergetika és a bioinformatika felé fordult
 ezért egy vejmár nevű kisvárosba utaztam
 majd átruccantam
 buhenváldba
 ahol már többen végeztek hasonló vizsgálatokat
 itt azonban szembesülnöm kellett a legújabb kori barbarizmussal

megfutamodtam
 s visszamentem a kisvárosba
 ahol egy híres ásvány- és kőzetgyűjtővel találkoztam
 aki annyira ismertté vált
 hogy még egy ásványt is elneveztek róla
 gőtitnek

állítólag írt is mindenféle fontos és kevésbé lényeges dolgot
 nekem a stabilitásról beszélt
 mert politikus is volt
 de engem ekkor már a képzőművészet érdekelt
 egy vitatkozásunk alkalmával szembesítettem azzal
 hogy a bauhaus bölcsőjében él
 de csak nézett rám
 s a külföldi cégekről és a tőkeáramlásról értekezett
 valamint a művészet áruvá válásáról

ekkor felkeltem

*

egy reggel kiestem az ablakon
fűzőld foltok éktelenkedtek
a fehér nadrágomon
felkészületlenül ért
ez az utazás

váratlanul kiderült ◀

váratlanul kiderült a feladata

*

*az ember a természeti csapásokat
gyakran a vég kezdetének tekinti*

*én piramist építettem
meg akartam szabadulni a halál és
az újjászületés végtelen körforgásától
hogy hihessek a végpont felé haladó világban
és isten haragjában*

*az utóbbi években az erőszak vizsgálatával foglalkoztam
beléptetőrendszereket
és tűzfalakat dolgoztam ki
koktélokat kevertem
de egy hibás paszvörd miatt el kellett hagynom az állomáshelyem
internáltak és áprédelték*

*azóta utazásaim során egy turul és egy griff őrzi az álmodat
szociálisan érzékenyebb lettem
a boldogság érzete az élet értelme
vallottam akkor
s vallomásaimat a technikai fejletlenség miatt
tanítványaim nagyapám régi írógépén rögzítették*

*valaki más országa volt a mienk
emeletes házakkal és kis nyaralókkal
ahol a férfiaknak nincs felesége
és a gyerekek úgy énekelnek
mint a csalogány*

elégedett vagyok
 erős a lelkem
 a belső nyugalmam
 elektronikus jelekkel védem
 előjegyezték az új szemem
 újra kutatni vágytam
 feltérképezni távoli világokat
 megkeresni a karatecsipphem
 kórkriptába zárt lelkét

telepatikus és telekinetikus erőm miatt sokan veszélyesnek tartottak
 megműtöttek
 felnyitották a fejem
 egy időre mindenem elvették
 de nem vesztettem el a hatalmam
 csak a nagy érzelmi viharokat nem bírom
 ilyenkor semmi sem igaz
 de minden megengedett

egy egészséges emberi lény mellett akartam fekiüdni
 trombitálni kezdtem
 tudományos karrieremet zeneire akartam cserélni
 dallamokat jegyeztem le egy kottás füzetbe
 pszichológizáló tanulmányokat írtam
 a tibeti zenéről
 marékszámra dobáltam magamba szpídet
 s évekig inasként dolgoztam egy keleti bazárban

a hit és a tudomány elválaszthatatlan
 ezt véstem egy kőtáblába
 mikor szerelemes lettem a második feleségembe
 felépülésem érdekében kolostorba vonultam
 ápolóimmal az arisztokrata művészet problémáiról társalogtam
 aggályaimat jeleztem az illetékeseknek
 de csak a vizsgálat lezárása után válaszoltak

a hazai művészettörténet elfelejtkezett rólam
 miközben én már párizsban báboztam
 iskolát alapítottam
 és egy röhögő törpét követtem
 akivel szétbaszott zsidó kurvák seggéről készítettünk
 gipszlenyomatokat

*stílust és technikát váltottam
 ősi szötteseim
 indiai tudományos kutatásaim emlékeit dolgozták fel
 ráadásul
 szerda esténként
 nő voltam
 és a vasárnapi matinék idejére
 lomboszoknyát húztam*

*díjakat nyertem
 jellemem tisztasága
 politikusi alkatom és kompromisszumkészségem
 korunk legnagyobbjai közé emelt
 s életem derekán felavatták
 daliás termetem első monumentális emlékművét*

*lehetőséget kaptam saját társulatom megszervezésére
 saját életemről írtam darabot
 de képzeletem szabadjára engedése
 problémák sorát generálta
 ezért művem megszabadítottam
 a dekadens improvizatív elemektől*

*

*a bársony ráncai kisimultak
 a festékfoltok eltűntek
 a formák torzulásai
 alig észrevehetővé váltak
 már a szar szagát sem érzem*

hallgatásom okát ◀

hallgatásom okát nem mondhattam el

*

*szemem sárgasága veszélyes betegségről árulkodott
 így nehezen kaptam állást komoly akadémiai intézetekben
 kommunisták és pszeudokommunisták között
 buddhista lettem
 öt évente adtam magamnak egy fontos díjat
 pásztor alakjában istenként ereszkedtem a folyó mellé
 mészfüvek illatát ittam
 és szanszkritul szavaltam*

izgatásért újra börtönbe zártak
ahol verseket fordítottam
latinból
magyarból
törökből
és németből

megtanultam tizennégy cigány nyelvjárást is
cellatársam kutyafejeket tetovált
a karomra
és a szárnyaimra

intoleráns és antiszemita félvér istenekkel
találkoztam
ültek a hegytetőn
szotyiztak
egyszer az egyikük engem is leköpött
az utcán
mert nem hittem a megváltás erejében
sem az örök boldogságban
sem a szeretet erejében
mert én tudós vagyok s feltaláló
kutató
felfedező
s szabad elme
individuum
vagy valami hasonló betegség
kóros elváltozás
kelés
seb

évekkel ezelőtt tagja lettem
a nemzetközi bálnabizottságnak
a disznódelfinekkal
majd a hektordelfinekkal foglalkoztam
sajátos hangjaik megismerése
a füttyeik megtanulása után
kommunikáltam is velük
én voltam az egyetlen bálnául tudó ember a földön
ennek a sajátos őstudásnak a birtokosa

párosodni is próbáltam velük
de erre nem voltunk beprogramozva
én csak az ősi
fogakkal rendelkező cetek násztáncát ismertem

sokáig planktonokat ettem
 reggeltől estig úsztam
 sajtókonferenciákra jártam
 ültem és hallgattam
 mellettem egy közíró kómába esett
 ezért áldozatot mutattam be istennek
 faxon küldtem át neki
 új belépési kódot kaptam
 bezárkóztam
 egy üres szobában
 a fal mentén haladva
 körbe-körbe üldöztem egy sorozatgyilkost
 majd levágtam a lábam
 és sávot váltottam

isten keresése
 alkotói válságot okozott
 nem írtam
 nem festettem
 félig kidolgozott installációim
 alkotóelemeit szanaszét szórtam
 testrészek vettem körül
 magtáláltam az ötös számút
 egy szike állt a kezembe
 mezítelenül ültünk az ebédhez
 videóztunk
 húslevest ettem
 csigatésztával

*

hazamentem
 anyám elkeseredetten néz
 apám elkeseredetten néz
 feleségem elkeseredetten néz
 testvéreim és gyermekeim elkeseredetten néznek
 én is elkeseredetten nézek

▶ Alíz szerint a világ

A minap felhívott Khrón Alíz szlovákiai magyar költőnő ismerősöm, és kb. a következőket mondta: „Szilárd, rendkívül tetszenek azok a jegyzetek a PRAE-ben, melyeket Hegedűs Orsi szuper Hardin-fordításaihoz írsz H. Nagy Péter álnéven. Nem passzolnál egyet az én szövegemhez?” Mire hozzávetőlegesen imígyen szóltam: „Ezeket H. Nagy írja ugyan, de miért ne? Küldd a cuccot drótpostán!” A felkérést tehát elfogadtam, és ezt írtam:

Az univerzális irodalomtörténet vázlata

Az irodalomnak nevezett jelenség majdnem mindennemű fajtája a következő hét korszakba sorolható. Időrendben:

1. Az ősröbbanás irodalma
2. Földi ősköltészet
3. Allopoietikus irodalom
4. Modernség és posztmodernség
5. Cyberpunk
6. Khrón Alíz versei
7. Az összeomlás irodalma

Megjegyzés: a specifikus, magyar nyelvű irodalom története ehhez képest a következőképpen korszakolható. Időrendben:

1. A munkadaloktól Kovács András Ferencig
2. Khrón Alíz magyar nyelvű versei
3. A hanyatlás kora

Most pedig ideírom a világhírű Khrón Alíz *Egyes csimpánz-viselkedésre alapozott nézetek szerint az irodalom az életre vonatkozik* című pompás költeményét:

Nem gáz az univerzum
Szilárd szerkezetén
Ha mindig csak megírnak
Hol maradok én*

* A szerző versének ilyen jellegű közzétételéhez maradéktalan hozzájárulását adta. (A szerk.)

A Pitymalló Kesely prezentálja:

GYŐREI ZSOLT – SCHLACHTOVSKY CSABA

A PASSZÍV APASZÍV

vígjáték három felvonásban, öt képben

SZEMÉLYEK

Tasthebel Ottokár (53),
írógépszerelő
Tasthebel Ottokárné (51),
született Fancsal Erna, üvegviszaváltó
Tasthebel Demeter (24),
fiuk, vállalkozó szellem
Özv. Tasthebel Agenorné (75),
azaz Güzü néni, Ottokár anyja
Polczi Pongrác (57),
író, Güzü néni szomszédja
Genyőte Csongor (63),
gazdag vállalkozó
Akarattyai Beáta (55),
elvált felesége
Thuly Piros (21),
Genyőte barátnője
Genyőte Gyöngyvér (19),
Genyőtéék lánya a színpalak mögött
Tubica Laci (40),
diszkalkuliás vidékről
Manci néni (76),
jegyzető
Színész (47)
hangja

*Játszódik napjainkban; az első és a negyedik kép
Güzü néninél, a második és a harmadik kép a
Genyőte-villa szalonjában, az ötödik kép egy fővá-
rosi színház két szomszédos páholyában. A máso-
dik és a harmadik felvonás között egy hónap telik el.*

ELSŐ FELVONÁS

ELSŐ KÉP

Güzü néni nagyszobája, egy pesti bérház kétszobás lakásának legnagyobb helyisége. Belőle ajtó nélkül nyílik az előszoba, amin át közvetlenül rálátunk a bejárati ajtóra. A szobából balra a konyhába vezet ajtó, jobbra a kishálóba. A berendezés kopottas, szegényes: Güzü néni kanapéja, dohányzóasztalka, fotelok, vitrin, telefonasztal telefontal, telefonkönyvvél, mellette rengeteg dosszié és iratrendező, füzet, és egy zsebrádió.

◆ 1. jelenet ◆

(Güzü néni, Tubica Laci)

GÜZÜ NÉNI Nem kell ám minden áron megvárnia az unokámat, Laci úr.

TUBICA Laci. Nem kell engem urazni. Egyszerű parasztyerek vagyok én. Csak Laci vagyok faluszerte.

GÜZÜ NÉNI Akkor Laci, kedves komám!

TUBICA De azért jelzem, nem most jöttem a hathúszással Piripócsról.

GÜZÜ NÉNI Azt jól tette, ecsémbátyám.

TUBICA Vagy még jobb simán a Laci. Tehát amit mondandó volnék az unokájának...

GÜZÜ NÉNI Azt nyugodtan rácsomózhatja a Güzü néni lelkére. Mi egy bétében utazunk a Demókával. Én vagyok a Demóka beltagja.

TUBICA És néhanap a kültag is betéved?

GÜZÜ NÉNI Dejszen tudja, mit csinál a páva a vármegyeházára.

TUBICA Nem tudom. Ritkán járok Pesten.

GÜZÜ NÉNI Ha elfáradt a lába, csak hazahozza a gyomra.

TUBICA Addig is nem láthatnám a gépemet?

Telefoncsörgés

GÜZÜ NÉNI Bocsánat, ipamuram, ha meg nem sértem. (Felkapja a telefont) Halló, halló, halló, tessék, igen!

TUBICA (magában dohog) Méghogy ipamuram! Miféle kacifántos pesti blódség ez megint?

GÜZÜ NÉNI (egy óriási dossziéban lapozgat) Igen, rögtön. (Kivesz egy lapot, a kezében tartja) Keresem, még keresem. Még mindig keresem, de már majdnem találok is. Ez nem az. (Rákacsint Tubicára, sűgva) Ez az.

TUBICA Mi az az ez?

GÜZÜ NÉNI (a telefonba) Hová az ördögbe bújhatott?

TUBICA Tessék megmondani annak a telefonálónak, hogy jöjjön ide, és itt várjon a sorára!

GÜZÜ NÉNI (a telefonba) Megvan, megtaláltam. Mondom. Tessék írni! Olvasom. Tetszik írni? „Az Élet írja a darabot, de a függönyt a Halál húzigatja.” Nem, nem hal. Halál. És nem arab. Darab, mint színdarab, a színházban, érti. Persze, cseréljen betétet! (Tubicához) Kifogyott neki a tolla.

TUBICA Akárcsak a türelmem. Nem tudná rövidre fogni?

GÜZÜ NÉNI Az idő pénz. *(A telefonba)* Nem, nem magának mondom. „A Halál húzogatja.” „I”-vel. Nem „húzogatja”. Biztos. Egészen biztos. Lehet, hogy maguknál sapó, de mindenki másnál sapi. Efelől ne legyen kétsége.

TUBICA De hát mi a csodáról povedál itt összevissza? A Laci ügye, az meg közben smafu?

GÜZÜ NÉNI *(a telefonba)* Ezzel megvolnánk. Másra nem kíváncsi? Én örülök, hogy segíthettem. Sok szerencsét, minden jót, és... és sok boldogságot, és... Halló! Halló! *(Leteszi a telefont, felír valamit a noteszba)* Milyen udvariatlan emberek vannak!

TUBICA Akkor rátérhetünk az én dolgomra végre?

GÜZÜ NÉNI Tessék előhozakodni velem!

TUBICA Én? Maga hozakodjon szépen elő a gépemmel!

GÜZÜ NÉNI Mit hallok? Magának gépe van?

TUBICA Tőlem kérde, mikor maga a beltág? Hadd lássam, ha meg se javították, csak hadd lássam, hogy megvan! Hogy nem lett rosszabb! Én már annak is örülök.

GÜZÜ NÉNI Azt hiszem, mégis várja meg a Demókat! Nem lenne fájint dolog beleszáltnom az ő kölesébe...

TUBICA Hagyjuk ezeket a pesti blódségeket! A Demeter is mindig ilyenekkel jön nekem, aztán se gép, se pénz. És mehetek a hathúszszal Piripócsra!

GÜZÜ NÉNI De nézze csak, atyafi, mielőtt tovább nyüstöl! Megjött a Demóka.

◆ 2. jelenet ◆

(Voltak. Be Demeter a bejárati ajtón)

DEMETER *(nyegle kedélyességgel)* Halihó, Nagyanyó! Nicsak, nocsak! Kit fújt ide a szél! Tubica Laci, édes egykomám, az istállódat!

TUBICA Megint egy pesti blódség! A gépemmel mi van, arra válaszolj!

DEMETER A masinád, galambom? Jó, hogy kérdezed.

TUBICA Jó, hogy!

GÜZÜ NÉNI Ennél valamit, Demóka?

DEMETER Naná! Mondjuk, ebédet.

GÜZÜ NÉNI Jaj, te széltoló! Folyton a tréfán jár az eszed. *(Tubicához)* Nagy betyár ez a gyerek, igaz-e?

TUBICA Már betyár alatt azt érti, aki elveszi a más pénzét?

DEMETER Ugyan már, ugrat a Nagyanyó, Lacikám.

TUBICA Azt lehet is. Én jó fiú vagyok, engem kenyérré lehet kenni...

DEMETER De a biznic, az biznic, ugyi?

TUBICA Mit biznic? Pesten így mondjátok?

DEMETER Jó fej vagy te, Lacikám, eszem a zúzadat. Mikor tudnál benézni azért a masináért?

TUBICA Meg vagy te kattanna? Úgy nézek én ki, mint aki telefonon keres?

GÜZÜ NÉNI *(Demeterhez)* Egy kis rakott krumpli jól esne?

DEMETER Persze, a bendómba rakom a krumplit, csak uszgyi a konyhába, szedtevette!

TUBICA Nem bírok én eleget Pestre járni, hogy kitanuljam a szófordulatokat!

DEMETER Itt üzleti tárgyalás folyik, Nagyanyó.

GÜZÜ NÉNI Hát csak hegyibe! *(Rákacsint Tubicára, majd el a konyhába)*

DEMETER No, akkor minden úgy lesz, ahogy megtárgyaltuk. Ha Pesten jársz, érte jössz. De csak ezért nem muszáj feljőnnöd.

TUBICA Hova fel? Nem itt járok éppen?

DEMETER Na ja, de azt meg is kell ám bütykölni! Nem ám szarva közt a tőgyit!

TUBICA Minek van nálad fél éve? Otthon halomban áll a pénzem, és képtelen vagyok megszámolni.

DEMETER Miért nem mész el az ispotályba ezzel a nyavalyáddal?

TUBICA Mit nyavalya? Disz kalkulálom van, és kezelésre járok vele a klinikára. De egyelőre szükségem van a gépemre. Mondd meg, ha nem tudod megjavítani, elviszem máshoz.

DEMETER *(hirtelen)* Már bocs, hogy közbevágozok, de van itt valami. Jó is, hogy jössz. Ez tetszeni fog neked, garantálom!

TUBICA Hazudsz! Még sose mondtál semmit, ami csak egy kicsit is tetszett volna! Csak a pénzt húzod ki a zsebemből, kezdem azt hinni! Mit kezdem? Már ki sem térek ebből a hitemből! Hozom ide azt a magam sem tudom, mennyi pénzt...

Telefoncsörgés

DEMETER Szavad ne feledd! *(Felveszi a telefont)* Jó napot kívánok. Minden vonalunk foglalt, kérjük, várjon a kezelő jelentkezéséig! *(A telefon hallgatóját a zsebrádió elé teszi, bekapcsol valami monoton zenét)* Van, aki egy egész szimfóniát végigbír.

TUBICA Nem feledtem szavam. Ott tartottam, hogy nem kérek az ötleteidből. A pénzemből kérek, abból viszont az egészet!

DEMETER Bocs, most nem figyeltem egy percre. Szólok Nagyanyónak. *(El a konyhába)*

TUBICA Legközelebb telefonon fogok idejönni! Ezeket mindig előreveszik.

DEMETER *(visszajön)* Már itt is vagyok. Tehát hol tartottunk? Ja, a produkcióról faggattál! Kérlek szépen, sínen van a dolog. Néhány zsebbe csurrantottam a pénzedből...

TUBICA Állj meg egy pillanatra, de nagyon gyorsan! Én már egy ideje csak azt értem a beszélgetésünkből, amit én mondok!

DEMETER Pedig az én mondanivalóm sokkal izgalmasabb! Biznicről van szó, tisztá biznicről! Nagy pénzről, megszámlálhatatlanul sok pénzről!

TUBICA Most direkte bosszantani akarsz? Engem az érdekel, megjavítottad-e a pénzszámláló gépetem!

DEMETER Az egyszerűsége van a hangsúly. A zseniális ötletek mindig pofonegyszerűek. Ennyi a siker titka. Egyszerű ötlet, és ügyesen, pontosan befektetett tőke!

TUBICA Mit csináltál a pénzzel, a temérdek pénzzel, amit számolatlanul hagytam itt?

DEMETER Mondom: le van zsírozva a dolog! Az emberek meg fognak veszni!

TUBICA Meg tudom őket érteni.

DEMETER Te ne őket értsd meg, te engem érts meg! Tódulni fognak, érted? Egymás sarkát fogják taposni! Nem lesz egy ép sarok az egész országban! Variété, cirkusz, világ körüli turné!

TUBICA Az én pénzemről akarsz szórakozni a világ körül?

DEMETER Elmondom, hogy tisztán láss. Kiállsz a színpadra szmokingban...

TUBICA Én, szmokingban?

DEMETER Vagy népviseletben, ezen nem veszünk össze, és előrukkolsz a csodával! Be gyűjtöd a közönségtől a pénzt, egy nagy halom pénzt, bekötik a szemed, mondjuk megszagolod, azután azt mondod: húszezer! Azután belerakod a masinádba, az megszámlolja: húszezer! Tuti buli! Nem hisznek majd a szemüknek! Újra összedobják, aztán újra meg újra, és húszezer, és húszezer, és húszezer! Tudod, mennyi pénzed lesz?

TUBICA *(ordít)* Honnan tudnám? Elromlott a pénzsámláló gépem! Húszezrem lesz, amíg meg nem javítod, érted azzal a hülye fejeddel!

DEMETER Csss! Hallgass el egy kicsit! Mintha valami halk ordítást hallanék.

TUBICA Halk? Úgy ordítok, ahogy a torkomon kifér! Kikérem magamnak...

DEMETER Egy pillanat, ordításod ne feledd! *(Felveszi a telefont)* Maga ordít? Mi? Mi is, persze, de maga miért? Mondom, minden vonalunk foglalt! Várjon a kezelőre, majd azzal kezelteti magát. *(Nevet)* Igen, ez olyan szóvicc. Türelem! A türelem rózsát terem, ahogy falun mondják. *(Félreteszi)*

TUBICA Falun senki nem mond ilyen pesti blódségeket!

DEMETER Szóval minden a legnagyobb rendben. A legjobb kézbe tetted le a szerencsédet. Hoci a paroládat, a teremburáját!

TUBICA Hoci vagy nem hoci, de ide a gépemet! És ide a temérdek pénzemet, én nem is tudom, mennyit, amit azért adtam, hogy kipróbáld vele a gépet, nem pedig azért, hogy zsebekbe dugdosd számolatlanul!

DEMETER Megmondom én, mennyit! Húszezret!

TUBICA Mi az?

DEMETER Mondom: húszezret adtál! Megreparáltam a ketyerédet, beleraktam a pénzedet – ha hiszed, ha nem, pont húszezer volt!

TUBICA Az nem lehet. Az kizárt.

DEMETER *(diadalmasan)* Ugye? Ugye, milyen hatásos? Hogy bejön? Látod? Kár visszasírni azt a pénzt, amit így be lehet fektetni! Mondd, hogy adjam vissza most...

TUBICA Add vissza most, az utolsó fillérig!

DEMETER Mondhatsz petákot, ha az jobban a szádra áll!

TUBICA Majd mindjárt a szádra állok én, perc sem kell hozzá!

DEMETER De istók zicsi, nem szívesen adnám vissza. Képtelen volnék. Ezt Tubica Lacival, a komámmal, nem csinálhatom meg!

TUBICA *(vészterhes nyugalommal)* Ne engem kímélj, hanem magadat! Add vissza a pénzemet, gépestül!

DEMETER Már megint ez a kiabálás!

TUBICA Nem kiabáltam, sőt! Kimondottan higgadtan, főleg ahhoz képest, hogy...

DEMETER Nem te, a telefon!

TUBICA *(odarohan a telefonhoz, felkapja, beleordít)* Tessék abbahagyni! Tessék idejönni és sorba állni! Ez hallatlan! Persze, felőlem ítéletnapig várhat! *(Lecsapja)*

DEMETER Laci sógor, túlcsordult a galambepe?

TUBICA *(súlyosan, fenyegetően)* Egy hónapod van, Demeter.

DEMETER Persze, ahogy megállapodtunk.

TUBICA Abban a múlt hónapban állapodtunk meg! Most az életedből van egy hónapod. Vagy javítsd meg a gépemet, vagy igyekezz nagyon sűrűn élni, mert én egy hónap múlva feljövök, és nagyon ajánlom, hogy meglegyen a gépem és hozzá filérre pontosan a nem is tudom, mennyi pénzem! *(Kiviharzik, bevágja az ajtót)*

DEMETER *(rémülten)* Az istállóját!

◆ 3. jelenet ◆

(Demeter, Güzü néni, majd Polczi)

GÜZÜ NÉNI *(bejön a konyhából)* Megjött?

DEMETER *(gondterhelten)* Elment.

GÜZÜ NÉNI Valami kopogást hallottam.
 DEMETER Csapkodtuk a telefont.
 GÜZÜ NÉNI Lettetted?
 DEMETER Majd visszahív.
 GÜZÜ NÉNI Nagy mókamester vagy te! Megéred a pénzedet!
 DEMETER (*komoram*) Ha megérem. Nagyanyó, nem kellene eladnod a jegygyűrűdet?
 GÜZÜ NÉNI Nem kellett volna.
 DEMETER Ja, igen. Emlékszem. Esetleg a szobádat nem akard tőlem bérbe venni?
 GÜZÜ NÉNI (*körülnéz*) Ezt?
 DEMETER Felőlem az egész lakást. Csak az kicsit többbe lesz. Végül is én a konyhát se használom. Már, ha nyélbe ütjük végre ezt az átírást.
 GÜZÜ NÉNI Jaj, mindig ezzel az átírással szekálsz, te csibész!
 DEMETER Te sem akard, hogy kifizessem azt a bazi nagy örökösödési illetéket. Nem akarhatod, hogy ennyire megviseljen az elköltözésed!
 GÜZÜ NÉNI (*nevet*) Jaj, te annyira komisz vagy!
 DEMETER (*kedvetlenül*) Mindig ezzel ütöd el. Nem akarlak sürgetni, de esetleg addig is fizethetnél azért, hogy itt laksz.
 GÜZÜ NÉNI A saját lakásomban, te huncut!
 DEMETER Ez a legnagyobb üzlet, komolyan! Az ember bérbe veszi a lakást a saját bétéjétől. A bétéjébe forgatja a pénzt. Ez a bétének jó, és ami a bétének jó, az neked is jó! Gondold végig!
 GÜZÜ NÉNI (*nevet*) Csavaros az eszed! Elköltötted annak a szegény ecsémbátyámnak a pénzét? Mind a száznyolcvanezret?
 DEMETER Nem két fillér egy málnamagozó gép. Ha az emberek egyszer rákapnak a magozott málnára, miénk a piac!

Kopogás

GÜZÜ NÉNI (*izgatottan*) Ez a Polczi lesz! Én meg itt állok, ilyen kócosan!
 DEMETER Nagyanyó, te szerelmes vagy ebbe a Polcziba.
 GÜZÜ NÉNI Mi nem jut már az eszedbe, te gézengúz?
 DEMETER Gondoltam, átköltözhetnél hozzá. Bérbe vehetne téged a bététől. Az ilyesmiben van manapság a pénz.
 GÜZÜ NÉNI Ugyan már! Szegénynek annyi pénze van csak, amennyit tőlem lát!
 DEMETER Na, ezt lehetne visszaforgatni a bétébe! Ami a bétének jó, az ráadásul neked sem lenne rossz!
 GÜZÜ NÉNI Miket mondasz egy öregasszonynak? Ez a sok malacság, szörnyű! Engedd be azt a szegény fiút, mert azután hozzámöregszik az ajtó előtt!

Demeter kinyitja az ajtót, Polczi mogorván be, egyik kezében egy írógép, másikban egy szatyor

POLCZI Na, hála Isten!
 GÜZÜ NÉNI Magának is, szomszéd!
 POLCZI Nem tudták mire vélni, hogy az ajtó kopogó hangot hallat?
 GÜZÜ NÉNI Jaj, Pongrác, hát alig hallani a csapkodástól! Miért nem csönget?
 POLCZI Még kérdi? Tudja, hogy nem állom az elektromosságot! Az a sok elektron, ahogy áramlanak, mint az influenza! Van fogalmuk arról, egy csepp elektromosságban is mennyi az elektron? A kopogás, az igen, annak van hagyománya! Mióta ajtó van, azóta van kopogás is! És ugyan ki ragaszkodjék a hagyományhoz, ha nem a betűvető?

GÜZÜ NÉNI Az ám, hozott nekem valamit, Pongrác?
 POLCZI Muszáj a gyerek előtt? Kell, hogy fültanúja legyen a prostitúciónak, azzal az ártatlan, hamvas lelkével?
 DEMETER Nem szégyen az, ha valaki megél a tehetségéből!
 POLCZI De ha tengődik, és éppen nem belőle!
 GÜZÜ NÉNI Jaj, ne siránkozzon folyvást! Megyek, megnézem a rakott krumplit.
 POLCZI Nézze meg a gyerek! Az nem kunszt, nézni! Maga már látott eleget.

Demeter sóhajtva el a konyhába

POLCZI Telefon volt?
 GÜZÜ NÉNI Egy árva sem.
 POLCZI Hogy adja! Csakhogy én találkoztam valami futóbolonddal a gangon, aki azt ordibálta, hogy maguknál nem lehet megmaradni a telefoncsörgéstől!
 GÜZÜ NÉNI *(hamiskás mosollyal pénzt vesz elő)* Most megfogott. Mondjuk négyszáz, jó?
 POLCZI Istenem, hogy van szíve így visszaélni a büszkeségemmel, azzal, hogy gyűlölöm a pénzt? Ad egy ezrest, és szót se többet róla.
 GÜZÜ NÉNI Legyen magának. De mutassa, mit hozott!
 POLCZI *(átadja a szatyrot)* Keresztre feszít ezekkel a rejtvényekkel.

Kopogás a konyha felől

POLCZI Kopogás. Ezt már szeretem!
 GÜZÜ NÉNI Egészen megbolondítja a kisunokámat.
 DEMETER *(óvatosan benyit)* Nem zavartam meg semmit?
 GÜZÜ NÉNI Mit zavartál volna meg, te hétp próbás? Mi van a rakott krumplival?
 DEMETER Mi lenne? Meg van nézve.
 GÜZÜ NÉNI Most mondja meg, Pongrác, milyen szeleverdi!
 DEMETER Na, és mit hozott, Polczi bácsi?
 POLCZI Neked semmit! Ezt az írógépet, ha végre letehetném.
 GÜZÜ NÉNI Valami baja van?
 POLCZI Ami húsz éve. Nem szeret ebben a világban.
 DEMETER Mutassa, Polczi bácsi, majd helyrefofozom.
 POLCZI Pofozod ám az öreganyádat! Már a szívére ne vegye, szomszédasszony! Hol van már a fia? *(Az írógépet mutatja)* Nem azért hoztam át, hogy most meg itt őrizzem! *(Leteszi a gépet az asztalra)*
 GÜZÜ NÉNI Majd megjön, ha még nincs itt.
 DEMETER Addig megnézhetem, miért nem szuperál?
 POLCZI Tudom én, miért nem szuperál, nem kell ide a te kotnyelességed! Nem üti a „p” betűt, ennyi a baja!
 DEMETER Hát adja el! Most kell eladni, amíg a többi üti!
 POLCZI Eladni? A lelkemet? Már te is a nagyanyád kövét fújod? Hát már minden a pénzről szól? Ebbe betegedett bele ez a szerencsétlen írógép is! A „pénz”-t nem állta leírni!
 DEMETER *(felkapja a fejét)* Nem egy hülye ötlet! Miért nem ír egy olyan regényt, amiben nincs egy darab „p” sem?
 POLCZI Papperlapapp!
 DEMETER Hallgasson végig! Ha nagyot akar dobni, akkor egy pofonegyszerű ötletből kell kiindulni! Előnyt faragunk a hibájából! Egy regény, csupa „p” nélkül! Vinnék, mint a cukrot!

POLCZI Még csak az kéne! Amit visznek, az nem irodalom!
 GÜZÜ NÉNI *(közben nézegette a szatyor tartalmát, egy rejtvényűség lapjait szedegeti elő)*
 Amit maga hozott, az viszont nem valami sok.
 POLCZI Nekem több a soknál.
 GÜZÜ NÉNI De legközelebb legyen a többnél is több! Na, hadd lám azt a rakott
 krumplit! *(El a konyhába)*
 DEMETER Gondos asszony! És milyen jól főz!

Csöngetés

POLCZI Jaj, már meg ki szellőzteti az elektronokat? Nyisd ki, hátha abbahagyja!

Demeter ajtót nyit a szüleinek

◆ 4. jelenet ◆

(Voltak. Be Ottokár és Erna, később Güzü néni)

DEMETER *(egykedvűen)* Helló, Apuci. Puszi, Anyuci.
 OTTOKÁR Szervusz, fiam! Még megismersz minket?
 ERNA Jaj, kisfiam, százszor elmondtam, hogy ne hellózd apádat! Most miért kell bosszantani, amikor úgyis ideges?
 OTTOKÁR *(Ernához)* Miért volnék ideges? Csak, mert kihűl az ebéd, mire veled elindul az ember? Az anyám kiteszi a lelkét... *(Meglátja Polczit, átcsap kedélyesbe)*
 Polczi, az istenfádat! Szevasz! Ityeg még a fityeg? *(Megrázza Polczi kezét)*
 POLCZI Hála Isten. Kézcsókom, Erna. Jó, hogy jönnek valahára. Legalább megszabadítanak a fiuktól.
 OTTOKÁR Ha tudom, hogy itt vagy, nem hagyom, hogy bé nejem rádőljön a csengetőre.
 ERNA *(Ottokárhoz)* Most miért kell hazudni, amikor te csöngettél?
 OTTOKÁR Ne neveljél már! Csak jópofáskodom a cimborámmal, ha szabad. A fiadat nevelted volna inkább!
 ERNA Ugye, nem volt a terhére, Pongrác? Míg odahaza lakott, nagyon illedelmes fiú volt ám. Csak a drága nagyanyja azt sem tudja, hogy kényeztesse.
 OTTOKÁR Az anyám a lelkét kiteszi. Nade Polczi! Hallom, nyitnak megint egy új bútorszalont. Megkerestek téged is, mi?
 DEMETER Polczi bácsi új regényen dolgozik.
 OTTOKÁR Nocsak! És ez milyen lesz? Ez is püspöklila?
 DEMETER Dehogy püspöklila. Nem lesz benne „p” betű.
 POLCZI Ne tedd már magad butábbnak, mint amilyenre az Isten teremtett! Mít írok a fedelére? Olczi Ongrác?
 ERNA Nem buta, csak folyton butáskodik. Gyerek még.
 DEMETER Miért ne? Nagyon bejönne. Hülyére kereshetnének magunkat!
 POLCZI Hagyd már ezt az eszelős marhaságot ezzel a pénzzel! Apád is fütyül a pénzre, anyád is fütyül a pénzre, én is fütyülök a pénzre. Akkor kitől tanulod?
 ERNA Nem tőlünk, azt elhiheti. A mi családunkban mindig a szeretet, az összetartás volt a legfontosabb.
 OTTOKÁR Az anyám a lelkét kiteszi...

POLCZI De hát én is kiteszem a lelkem! Ott van kitéve minden bútorbolt minden könyvszekrényére. Ott lilállik.

ERNA Nagyon szép könyv, tényleg. Én gondoltam is rá, hogy elolvasom...

POLCZI Ne tegye, Erna! Megsért vele. Ami irodalom, azt nem lehet elolvasni. Azt eleve birtokba sem lehet venni. Hogyisne! Akárki beeshet az utcáról a könyvesboltba, benyúlhat a nyomorult zsebébe, előveheti a nyomorult tárcáját, előhúzhatja a nyomorult pénzt, és megveheti. És onnantól bármit csinálhat vele, mert az övé! Hát én ebből nem kérek, köszönöm!

ERNA Na, ez az! Mi is erre próbáljuk nevelni a gyereket. Hányszor mondtam neked, Demeter, hogy ne szórd a pénzt könyvekre!

POLCZI Próbálná valaki a bútorboltban megvenni a dekorációt! A szemébe nevetnének: vigye a szekrényoszt, a könyv marad! Semmi pénzért nem eladó! Gyönyörű! Csak vágyakozhat rá, csak nézheti, eheti a fene, vajon mi lehet benne, milyen gondolatok, mennyi szépség és bölcsesség! Elérhetetlen, értik? Sose leszek az övé, nem eszik belőlem, egy morzsát sem, a körmöm hegyét le nem rágja!

OTTOKÁR Ezt mondom én is a fiamnak, szóról szóra ezt.

ERNA Mit mondasz te? Nem mondasz te neki soha semmit. Te csak velem kiabálsz.

OTTOKÁR Ne mondj már ilyet! (*Bizonytalanul*) Mondom neki, hogy... hogy ezt így nem lehet a mai világban, manapság ez nem úgy megy, mint régen... Az írógépek is vagy megy a kocsija, vagy nem megy, ugye.

POLCZI Erről van szó! Erről a nyomorult mai világról! Te talán azért javítasz írógépeket, hogy megszedd magad?

ERNA Ugyan! A számlákat nem tudnánk kifizetni abból, amit hazához.

OTTOKÁR Ne beszélj így velem! Én a lelkemet kiteszem.

POLCZI (*fennkölten*) Már csak ketten maradtunk, Ottokár, a régi jó világból, ahol a betűvető még nem volt gazdasági szereplő, még nem voltak bestsellerek, nem volt számítógép, nem volt elektromosság! Mécsvilágnál, írógéppel. Mint a szerzetesek. A betűvető mindig pap is, akit nem vághat zsebre a pénz arisztokráciája.

OTTOKÁR Ezt mondom én is. Nem ezt mondom? Én se jókedvemben javítok írógépeket. Kérsz egy felest?

ERNA Miért felest? Máskor mindig papramorgónak hívod.

OTTOKÁR De most nem.

POLCZI Akármilyen milliomos, rusnya pénzeszsák nem vághat zsebre! Futhat utánam a világ végére is, én a szemébe vágom: nem kell a koszos pénzed, Genyőte!

OTTOKÁR Én is. Szóról szóra. Te, Genyőte, hát ki vagy te, hogy... Az ám, ki ez a Genyőte?

POLCZI Nem akarok erről beszélni. Azt ne higgyétek, hogy büszke vagyok rá, hogy egy ilyen rusnya pénzeszsák az összes megmaradt kötetemre ácsingózik! Köpedelem!

ERNA De miért? Ez igazán kedves tőle, hogy szponzorálni akarja.

OTTOKÁR Ebbe te ne szólj bele! Senki nem kért tőled pénzügyi tanácsot.

ERNA Több pénz megy át a kezemen, mint neked.

POLCZI Egyszóval én nem dicsekszem vele, hogy kapkod utánam.

DEMETER (*felélenkülő érdeklődéssel*) De mit akar egy könyvből annyival? Biztos van valami rafinált ötlete.

POLCZI Passzol a bútorárhoz, azt mondja. Ezzel küldte a nyakamra a bútorboltot: vigyek neki a sajátjaimból, amennyim csak van! De belőlem egy betűnyit sem lát! Én itt maradok a maguk Polczijának! Együtt úszunk az idő sodra ellenében. Ha zátonyra találunk, megpihenünk rajta, de a meggyőződésünket nem bocsátjuk áruba.

OTTOKÁR Azt nem is szabad. Ezt mondom mindig a fiamnak is.
 ERNA Nálunk is van egy fiú, a Sanyi, mindegy, milyen Sanyi, az állandóan kapacitál, hogy mondjuk minden üvegre, hogy nem betétes, hogy eldobható, vagy hogy nincs kiöblítve, és ha otthagyják, akkor váltsuk vissza magunknak.
 DEMETER Nem hülye a srác!
 ERNA Fiacskám, hogy mondhatsz ilyet?
 OTTOKÁR Mit ő? Te hogy mondhatsz ilyet? Mit érdekli a Pongrácot, mit sumákoltok össze, mikor ő éppen zátonyra fut, velem együtt!
 GÜZÜ NÉNI *(be a konyhából)* Hát itt vagytok, gyerekek? Gyertek, kész az ebéd, el ne húljön!
 OTTOKÁR *(Ermához)* Látod, ezért mondtam, hogy igyekezz.
 ERNA És azt miért mondtad, hogy sumákolok? Van képed lejáratni idegenek előtt?
 OTTOKÁR Nem kellek én ahhoz. Lejáratod te magadat. Pedig anyám kiteszi a...
 Az ám, Anyuka, mit főztél a kicsi fiadnak?
 GÜZÜ NÉNI Sós-kát.
 DEMETER És a rakott krumpli?
 GÜZÜ NÉNI Azt megnézheted.
 ERNA *(Ottokárhoz)* Nem szégyelled magad? Így beszélsz a gyereked anyjával?
 OTTOKÁR Ahogy te az anyám gyerekével.
 GÜZÜ NÉNI Velünk eszik, Pongrác?
 POLCZI Tudják, mennyit adott volna az a Genyőte? Amennyit hajlandó vagyok elfogadni tőle. Odamegyek, azt mondom: Polczi Pongrác – önti elem a pénzét. Azt a nyomorult pénzét! *(Güzü nénihez)* Nem bánom, bár rakott krumplira számítottam. De így vagy úgy, leeszem, amit rajtam spórol.

Demeter kivételével indulnak a konyhába

ERNA Isten őrizz, hogy előre engedj! Hadd lássa a gyerek, hogy illik bánni egy nővel!
 OTTOKÁR Hát gyere elem, legyél boldog! Csak a lábad járjon, ne a szád! *(el Ermával a konyhába)*
 POLCZI A felest kint kapom meg?
 GÜZÜ NÉNI Jól van, viszek egy kis papramorgót, csak ne siránkozzon folyton, Pongrác!

Pongrác el a konyhába, Güzü néni előveszi a házi pálinkát, Demeter a telefonkönyvhöz ugrik

GÜZÜ NÉNI Mit keresel, Demóka? Most ne olvasgass!
 DEMETER *(lázás izgalommal)* Szerinted hány Genyőte van, Nagyanyó?
 GÜZÜ NÉNI Ez megint valami beugratós kérdés, mi?
 DEMETER *(lapozgatva)* És hány Polczid van idehaza?
 GÜZÜ NÉNI Az a lila? Van itt vagy két tucat. Tudnám, miért nálam tárolja!
 DEMETER Elviszem, jó?
 GÜZÜ NÉNI Azon áll a varrógép a szobádban.
 DEMETER *(mohón)* Az a szép, régi varrógép?
 GÜZÜ NÉNI Azt el nem viszed.
 DEMETER De ez egy bomba üzlet, Nagyanyó! Ezt addig kell ütni, míg meleg.
 GÜZÜ NÉNI Te csak ne üsd az én varrógépet! Az nem írógép, hogy ütögetni kelljen.
 DEMETER A Polczi bácsi írógépét csak nem vihetem el.

Telefoncsörgés

GÜZÜ NÉNI *(felveszi)* Halló! Mondom a fősort, most nincs időm csevegni. Tessék? Hogy kicsodát? Ja, azt is lehet, persze. Mondom, csak figyeljen! Ez a hét roppant szerencsés az életében, ha nem megy fejjel a falnak. A magánéletét ne keverje össze a közéletével! Ha oroszlánt lát maga előtt, ne ráncigálja meg a csimbókot a farkán! Ja, és a lényeg! Tessék keresztrejtvényt fejteni, mert ha beküldi a megfejtést, jó esélye van rá, hogy részt vegyen a sorsoláson.

Demeter ezalatt némi tűnődés után felveszi Polczi írógépét, és eltűnik a szobájában

GÜZÜ NÉNI Tessék? Mit kérdeznek? A nevét sem tudom. Jól van! Tessék mondani, milyen jegyben született!

Függöny

MÁSODIK KÉP

Szalon a Genyőte-villában. Drága, ízléstelen berendezés. Rikító színű, üres könyvszekrény. Három ajtó: az 1. és a 2. ajtó a ház belsejébe, a 3. az előszobába vezet.

◆ 1. jelenet ◆

(Csongor, kezében egy mappával, Piros)

CSONGOR *(higgadtan)* Azért mondom, hogy fejezd be. Engem nem hozol ki a sodromból, hiába csinálod itt az arénát.

PIROS *(feldúlva)* Rohadt kedves vagy, igazán. Pont ma mondta a horoszkópom, hogy ha oroszlánt látok, húzzam a csíkot. De én hülye vagyok, én fejjel megyek a falnak.

CSONGOR Jó, én vagyok a fal. De a falnak is van füle, a fene egye meg.

PIROS Akkor miért nem hallgatsz meg?

CSONGOR Mert pontosan tudom, mit fogsz mondani. Azt hiszed, felszedtelek volna, ha csak egyszer is meg tudtál volna lepni?

PIROS Egy utolsó szemét vagy!

CSONGOR Te meg ezt tudtad az első pillanattól, úgyhogy kvittek vagyunk.

PIROS Hát nehogy azt hidd...

CSONGOR Hogy ezt sokáig csinálhatom veled, te is ember vagy, van lelked, megvanak a jogaid egy kapcsolatban... Jó, vedd úgy, hogy végighallgattalak. Akkor se fizetlek be arra a barom számítógépes tanfolyamra.

PIROS Tudom, hogy miért nem fizetsz be!

CSONGOR Te is tudod, én is tudom. Akkor min vitatkozunk?

PIROS Azért nem fizetsz be, mert kapnék egy képesítést, megtanulnék gépírni meg számítógépet felhasználni, és akkor nem szorulnék rád, mert olyan állást kapnék, amelyet akarok!

CSONGOR Olyan állást akarnál, amelyet kapnál.

PIROS Az ugyanaz!

CSONGOR Na látod, nem kell neked tanulni! Ilyen butának vagy jó, amilyen vagy.
 PIROS Én nem vagyok buta!
 CSONGOR Jaj, ne mondj már ilyen butaságot. Itt vagy, jó dudáid vannak, jó a segged
 – mi kell még neked az én boldogságomhoz?
 PIROS Egyszerűen...
 CSONGOR Nem hiszed el, milyen önző disznó vagyok! Látod, kitaláljuk egymás
 gondolatát. Komolyan, két galamb!
 PIROS *(hízlelésre vált)* Csongi, te olyan édi tudsz lenni, ha akarsz!
 CSONGOR Na látod, ezt szeretem, amikor hízelegsz. Így érdekel nélkül. Mert azt tudod,
 hogy úgysem érsz el vele semmit.
 PIROS Kevesebbe kerülne, mint egy új ruha.
 CSONGOR Menjél, vedd el egy új ruhát. Az legalább többre kerül.
 PIROS Persze, a Gyöngyvér tanulhat, amit csak akar!
 CSONGOR Nem akar az tanulni semmit.
 PIROS Énekelni is tanult, meg festeni!
 CSONGOR Ne keverjük a dolgokat, jó? A lányomból akarok csinálni valakit. Az kép-
 telenség, hogy ha valaki ennyire rusnya és tehetségtelen, az ne csináljon karriert
 ebben a világban.
 PIROS Én viszont...
 CSONGOR Te dolgozni akarsz, azt pedig nem tűröm.
 PIROS *(hízlelés)* Nem is akarok dolgozni, na! Én csak azt akarom, hogy legyen egy pa-
 pírom, hogy ne gondold, hogy azért vagyok veled, mert még egy papírom sincs!
 CSONGOR Elég volt nekem egy okos nő! Nem azért váltam el tőle, hogy befizessek egy
 másikra!
 PIROS Légyszi!
 CSONGOR *(sóhajt, mintha hajlana a szóra)* Hát komolyan, veled nem lehet beszélni!
 Ha annyira forszírozod... akkor inkább kimegyek.
 PIROS *(tajtékozva)* Te lelketlen rohadék! *(Kirohan a 2. ajtón)*
 CSONGOR *(maga elé)* Csak ne az oroszlánt!

Kintről csörömpölés. Csongor legyint. Kopogás az 1. ajtó felől

◆ 2. jelenet ◆

(Csongor. Be Demeter, Polczi írógépével és egy nagy halom lila könyvvel)

DEMETER *(óvatosan benyit)* Elnézést! Most már bejöhettek? Nem akartam megza-
 varni...
 CSONGOR Nem volt mit.
 DEMETER És elnézést a kopogásért is, de... *(Bizonytalanul)* nem szeretem az elektro-
 mosságot. Itt meg volt ez a szép ajtó, ez a... régi, hagyományos...
 CSONGOR Csengőt meg nem nagyon szereltem házon belülre. Bocs. Te meg már
 mondtad, hogy ki a hátam vagy? Takarító? Vagy a csajomat döngeted, és valahogy
 ittfelejtetted magad?
 DEMETER Jaj, dehogyis! Csak mondom, ugye, nem akartam csöngetni. Aztán meg
 láttam, hogy nyitva van a garázskapu...
 CSONGOR Csak bújjatok rajta? És visszafele is arra akarsz? Csak mert gyorsabb, ha itt
 a bejáraton doblak ki.

DEMETER *(kínban)* Nagyon menők az autói egyébként.
 CSONGOR Na! Ez tetszik, hogy érdek nélkül hízelegsz. Eridjél, míg jó dolgod van.
 DEMETER Csak még egy pillanat!
 CSONGOR Várjál egy kicsit! Azt a cumót a kezekben, azt hozod vagy viszed?
 DEMETER Ja, persze! Akkor már itthagynom, ha hoztam! *(Lepakol, odaad Csongornak egy könyvet)* Könyvek. Sok ilyen. Mind lila!
 CSONGOR *(leteszi a máppaját, átveszi, nézegeti a könyvet)* Polczi Pongrác. Honnét ismerős ez a hülye név?
 DEMETER Ez egy tekintélyes név... a bútorszakmában.
 CSONGOR Ja persze, beugrott! Te vagy a Polczi, akinek üzentem! Na, csakhogy! Hadd lám, mennyit hoztál!
 DEMETER Már úgy... darabra?
 CSONGOR Méterre, fiam. Könyvet csak méterre. *(Megnézi a cumót)* Több nem volt?
 DEMETER Csak ennyi.
 CSONGOR Akkor miért nem vastagabb? Nem tudtál többet írni?
 DEMETER De, csak a téma... Hogy is mondjam, ennyi jött ki belőle.
 CSONGOR *(belenéz a könyvbe)* Mert? Miről szól ez? „A színpadra vetett hal.” Miről szól ez?
 DEMETER *(zavartan)* Ööö... Mondhatnám, hogy nem olvastam...
 CSONGOR Ja, mert írtad. De miről?
 DEMETER A... halak meg a színpad kapcsolatáról.
 CSONGOR *(édeklődve)* Na, ragozd ezt!
 DEMETER Hát... van ugye, a kárász, a csuka, a compó, a sneci...
 CSONGOR *(lecsap rá)* És a márna?
 DEMETER Ó, hát a márna! Naná, a márna! Már szóval... van ilyen terve, hogy elolvassa? Már nem mindegyiket, csak valamelyiket?
 CSONGOR Hülye vagy te, ha meg nem bánталak. Miért meséltetném el veled, ha el akarnám olvasni?
 DEMETER *(megkönnyebbül)* Csak azért kérdezem, mert akkor jobban belemegyek a részletekbe. Úgy kifilézem, például ezt a... kecségét?
 CSONGOR Márnát. A márnát kérdeztem, a márnára válaszolj.
 DEMETER Márna? Miért ne? Sőt: külön fejezet!
 CSONGOR Hányadik?
 DEMETER *(óvatosan)* Miért?
 CSONGOR Mert, azért! Hányadik?
 DEMETER Ugye, ahogy vesszük. Mert fejezetnek fejezet, de úgy nem egybe-fejezet, hanem úgy szétszórva. Mint mikor az ember becsaliz, úgy szór mindenhova.
 CSONGOR Kár. Na mindegy.

Szünet

DEMETER Mondjak még halakat?
 CSONGOR Ne. Inkább egy összeget mondj. Én elosztom kettővel, és meg is állapodtunk.
 DEMETER *(elemében érzi magát)* Így van! Térjünk a tárgyra! Én sem állhatom üzleti dolgokban a hablatyot és a kecmecet! Bele a közepébe, ez a legjobb stratégia!
 CSONGOR Nekem pofázol, mikor a kufferoddal házalsz?
 DEMETER Bocsika. Csak azt gondoltam, hogy egy kölcsönösen előnyös üzletnek az is feltétele, hogy az üzletfelek egyetértsenek az alapelvekben!
 CSONGOR Közben számolsz, vagy mi van?
 DEMETER Tessék?

CSONGOR Most azt szorzod kettővel, amit kérni akartál? Nem kell szorozni, majd én osztom!

DEMETER *(szabódva)* Elsőre egy hangyányit nagynak fog tűnni...

CSONGOR Nem gond, majd kiröhöglek. Bökd ki!

DEMETER Háromszázhatvan.

CSONGOR *(megvető gúnnyal)* Mi van, elfogyott otthon a gyufa? Hát, öregem, legyen neked! Sőt, tudod, mit? Csináljunk egy ilyen irodalmi karácsonyt, vagy mi a rákot! Itt egy ezres, vidd haza mind! Egy kétezrest úgyis kinéztem belőled, legfeljebb mindketten jól járunk! Na, mi van? Most vedd el, amíg adom!

DEMETER *(zavartan kuncog)*

CSONGOR Arról volt szó, hogy én röhögök!

DEMETER Nem is, hogy röhögök, hanem hogy próbálok valahogy közvetíteni, hogy félreértett engem...

CSONGOR Tök ciki. Mert? Kellene mind a kétezer?

DEMETER Én ezt az ezret a... háromszázhatvan után gondoltam.

CSONGOR Na, az ezerháromszázhatvan.

DEMETER Inkább fordítva. Háromszázhatvanezer. Hehe.

CSONGOR Na, várjál, akkor most tényleg röhögni fogok. Addig osonjál ki szépen, nem kell neked, hogy itt legyél, mikor elmúlik a jókedvem.

DEMETER *(ellentámadásba lendül)* Na, ez jellemző! Ennyire becsülik a művészetet! És ha itthagynom az írógépet is? Egyedi darab!

CSONGOR Csak az volt kiírva a házamra, hogy „Hülyék Intézete”, vagy hogy „Hülyék Intézete És Őszeres”?

DEMETER Ez a nyavalyája ennek a mai világnak! Hogy nem tisztelik a hagyományt, nem pártolják a betűvetőt, hogy zátonyra futhasson!

CSONGOR Mit jössz itt a művészettel? Illik a szekrényisoromhoz, aztán slusszpassz!

DEMETER Csakhogy ez belül is könnyű! Azt hiszi, csak az számít, hogy lila? Vegye tudomásul, hogy belül még sokkal lilább!

CSONGOR Azt mondd?

DEMETER Tömény elvont marhaság! Ha a guppik beszélni tudnának!

CSONGOR Persze! Ott rádióznék az akváriumnál.

DEMETER Vagy ha színházba tudnának járni!

CSONGOR A halak?

DEMETER A halak!

CSONGOR *(jelentőségteljesen)* A márna is például?

DEMETER *(kapva kap rajta)* Főleg a márna! Az ott áll a színpadon! Mit áll? Vergődik! Kidülled a szeme és tátog, mintha énekelne, pedig csak nem kap levegőt, vagyis-hogy vizet!

CSONGOR *(elgondolkodva)* Maradj csöndben egy kicsit! Csöndben maradsz egy kicsit?

DEMETER Beleírom a márnát, legfeljebb ráfizet!

CSONGOR Azt mondtad, benne van. Hogy külön fejezet, ha nincs is külön. Akkor?

DEMETER Most lesz külön különfejezet is! Itt az írógépem, sutty, beleírom! A márna jó is, abban nincs „p” betű!

CSONGOR Ja. Az nincs. Figyelj, tényleg annyira akarsz keresni száznyolcvanezret?

DEMETER Háromszázhatvanat? De mennyire!

CSONGOR Ez szép! Látod, szeretem, mikor egy író arcpirulás nélkül eladja a lelkét.

DEMETER Belül pirulok! Belül már csurom lila vagyok! Mint a könyvem, hehe! Érti!

CSONGOR Figyelj, azt a száznyolcvanezret nem azért kapod, hogy engem szórakoztass.

Hanem írsz nekem egy darabot. Tudod, ilyen színházba valót. Amilyet ott játszanak. Színdarabot.

DEMETER Ja, nagyjából elötttem van.

CSONGOR Na, hát csak író vagy! Mindent megkapsz, művészi szabadságot meg mindent, amit akarsz, táncolhatnak benne, vergődhetnek, tátoghatnak... Egy kikötésem van.

DEMETER Hallgatom.

CSONGOR Jól teszed. A lányom játssza benne a főszerepet.

DEMETER Nem gond!

CSONGOR De gond. A lányomnak ugyanis van egy hibája, amit te legfeljebb adottságnak merjél szólítani. Ehhez írsz te egy olyan darabot, ami a szájára áll. Értem?

DEMETER Talán ha pontosabban azt a hibát... bocsi, adottságot...

CSONGOR Márnaszája van.

DEMETER Tessék?

CSONGOR Neked meg be van nőve a füled? Márnaszája van. Ehhez kell darab. Megoldható, ugye?

DEMETER És van neki valami, hogy úgy mondjam, színpadi előképzettsége?

CSONGOR Márnaszája van, hányszor kell még mondanom? Írsz neki egy olyan szerepet, amihez csak ez kell. Majd megveszek neki egy színházat. Vagyok annyira gazdag, ő meg annyira tehetségtelen, hogy sikere legyen. Színész nő lesz, punktum.

DEMETER *(behízélgőn)* És még ön mondja, hogy nem pártolja a művészetet!

CSONGOR Jól van, szép dolog a megalkuvás, de azért nyalni nem kell. Rendben volnánk? Két hét, gondolom, elég lesz.

DEMETER *(szabódik)* Attól függ, ragaszkodik-e a „p” betűhöz.

CSONGOR Te tényleg lila vagy. Kell a száznyolcvanezer, vagy nem?

DEMETER *(gyorsan)* Kell.

CSONGOR Látod. El tudod te adni magad, olcsóbbért is, mint gondold. Megyek, küldöm a lányomat. Te meg kapd össze magad, mert egy hónap múlva premier! *(El az 1. ajtón)*

DEMETER *(kétségbeesve körbenéz)*

CSONGOR *(visszajön)* Te, azért te mégis csak író vagy.

DEMETER Igen?

CSONGOR Úgy értem, mi lenne, ha magázódnánk? Még sose magáztam író! Mégis csak jobban venné ki magát! *(El az 1. ajtón)*

◆ 3. jelenet ◆

(Demeter, majd Piros)

DEMETER *(leteszi az írógépet az asztalra, próbálja felnyitni a fedelét)*

PIROS *(belép a 2. ajtón, kezében személtapát, rajta eozin bevonatú porceláncserepek, közöttük egy oroslán feje)*

DEMETER *(felkapja a fejét)* Csó... Én...

PIROS *(el a 3. ajtón, hallatszik, amint kimegy a bejárati ajtón, kiszórja a kukába a lapát tartalmát, majd visszajön)*

DEMETER *(közben nagy nehezen kinyitja a gépet, most gondterhelten fölé hajol)*

PIROS Szólt valamit?

DEMETER Csókolom. Én vagyok a... Polczi. Polczi Pongrác. Talán Genyőte úr...

PIROS *(metsző gúnnyal)* Persze, Genyőte úr! Ő tutira!

DEMETER *(bizonytalanul)* Bár most, hogy magára nézek... egyáltalán nem gondolnám, hogy...

PIROS Mi van? Mit nézeget maga rajtam?

DEMETER Tudniillik én vagyok az az író, aki a halakról ír... Tetszik tudni.
 PIROS Miféle halakról?
 DEMETER *(kínban)* Hát, ööö... mindenféle halakról. Nem egy konkrét halfajtáról.
 Már tetszik tudni, konkrétan melyik halfajtát mondom...
 PIROS Melyiket?
 DEMETER Nem vennénk inkább úgy, hogy ezt a részét letárgyaltuk a dolognak?
 Nem mintha...
 PIROS Mit mintha nem? Mit pampog?
 DEMETER Én nem is tudom, hogy Genyőte úr miért mondta magára, hogy...
 PIROS Mit mondott rám?
 DEMETER Nem, semmi... Csak meg vagyok lepve.
 PIROS Legalább van valaki, akinek még meglepetést tudok szerezni.
 DEMETER Méghozzá milyen szép meglepetést. Már bocsi...
 PIROS *(elmosolyodik)* Kösz, ez jólesett. *(Az írógépre néz)* Ez a magáé?
 DEMETER Nem, ez a... ez az enyém, igen.
 PIROS Milyen klassz. Ez írógép, ugye?
 DEMETER Hát nem is pénzszámlálógép. Egy írógép. Egy egyedi írógép. Nagyon értékes. És én vagyok hozzá az író.
 PIROS Jobb, mintha pénzszámláló lenne. *(Érdeklődve)* És akkor most írni fog? Nézzem kicsit?
 DEMETER Persze, tessék! Ha érdekl. *(Leül, elkezd tekergetni a henger végén lévő tekerentyűt)*
 PIROS Most mit csinál?
 DEMETER Most nem értem. Normálisan innét szokott kijönni a papír.
 PIROS Hozzak?
 DEMETER Ja?! Ja.
 PIROS *(szétnéz, megtalálja a mappát, kivesz belőle egy iratot)* Nézze csak!
 DEMETER *(elveszi, mutatja a teleírt oldalát)* De ezen...
 PIROS A másik oldalára! Az üres.
 DEMETER Oké. *(Megpróbálja előlről begyúrni a papírt a gépbe)* Na, sikerüljél már!
 PIROS Nem hátulról kell?
 DEMETER *(tettetett szakértelemmel)* Felőlem. Lehet így is, úgy is. Ahogy maga akarja.
 PIROS Megpróbálhatom?
 DEMETER Csak óvatosan. El ne rongta nekem!
 PIROS *(szabályszerűen befűzi a papírt)*
 DEMETER *(közben)* Viszi! Viszi! Hogy viszi! És hova? Ennek elő kellene bukkannia!
 Előbukkant! Baró! Állj, elég! Jó. Hol tanulta maga ezt?
 PIROS Még sehol. Csak szeretném.
 DEMETER Állati tehetsége van hozzá.
 PIROS *(meghatva)* Kösz. Maga jó fej. Na, most ír valamit?
 DEMETER Hát a darabot. Magáról.
 PIROS *(nevet)* Ne hülyítsen már! Be akar fűzni, vagy mi van?
 DEMETER Nem, dehogyis. Csak maga olyan... nem hibás! Olyan meglepően szép.
 PIROS Ez tök kedves, ahogy mondja. Mintha nem úgy értené, hogy buta vagyok. Hogy semmihez sincs tehetségem, semmit nem bírok megtanulni.
 DEMETER Semmit nem bír megtanulni? Hát ez gáz.
 PIROS Nem, ne higgye el neki! Akármit meg tudok tanulni.
 DEMETER Akkor jó. Akkor van értelme írnom.
 PIROS *(boldogan)* Írjon! Én meg leülök, és nézem, jó?
 DEMETER Jó. *(Tűnődik)* Kezdjük az elején! Mondjuk, a nevémmel. *(Belegondol)*

Mondjuk, ne a nevemmel! Inkább csapjunk a közepébe! Aszongya, hogy... Egy jó szó kéne! Minden ezen fordul meg. Mondjon egy jó szót!

PIROS Hát... (*Vállat von*)

DEMETER Akkor legalább egy betűt!

PIROS Legyen a „p”! Mind a kettőnknek „p”-vel kezdődik a nevünk.

DEMETER Nem bánom, mondjon egy másikat! Gondoljon arra, hogy ez egy történet első betűje lesz!

PIROS És mi lesz a történet?

DEMETER Az már majd úgy jön belőle. A darabírás nem boszorkányság. Kell egy pofonegyszerű ötlet, aztán ennyi!

PIROS De mi az ötlet?

DEMETER Hát én mondjam? Magára bízom. Amit maga akar. Én akármit megírok. Csak van ez a kikötés... onnantól művészi szabadság, meg minden. Nem mintha érteném, miért, de ahhoz ragaszkodom, hogy ez az adottsága, amit nem mernék hibának nevezni...

PIROS (*hűm haját igazgatja*) Ja, adottság, kösz. Csak az ember a francba kívánja, mikor zátonyra fut miatta az élete.

DEMETER Na, zátony! Ez jó, ez benne lesz. Mondjuk, árral szemben próbál evezni? Mint a pisztráng, mikor ívni megy?

PIROS Megy?

DEMETER Vagy úszik.

PIROS Ja, ez tök szép, ilyet láttam a tévében. Csak pont ez a bajom. Hogy én nem árral szemben... csak úgy a... az árral, lefele, a francba! Csak ez is olyan rohadt dolog. Ennek is ára van. Már bocs, hogy így kitálatlok.

DEMETER Ja, a pénzt nem adják ingyen. Ezt én is tudnám ragozni.

PIROS Ezt tök szépen mondta. És baromira igaza van. Azért ne higgye, hogy kurva vagyok, vagy ilyesmi! Jó, persze, pénzt fogadok el egy pasitól, ő tart el...

DEMETER Hogyhogy? Az apja nem ad semmit?

PIROS Ugyan már! Az apám egy vadbarom. Abból egy fillért nem lehet kisírni.

DEMETER (*riadtan*) Na, ezt ne mondja! Ezt nekem rossz hallani.

PIROS Mert magának van szíve.

DEMETER De üzletileg azért korrekt az öreg, nem?

PIROS Én nem tudom, maga mit nevez annak. Ha az korrektség, hogy valaki csinál egy gilisztafarmot, aztán azzal duplázza meg az értékét, hogy félbevágja az összes gilisztáját, akkor piszkosul korrekt!

DEMETER Ez milyen pofonegyszerű ötlet! És megvan még a farm?

PIROS Á, tojt a fejükre! Mint az enyéimre is. Hogy éljek meg a... az adottságomból!

DEMETER Ja, és itt jövök én a képbe, ugye?

PIROS Cuki, hogy így hajt rám! Sokkal jobb fej, mint a barátom. Az csak a pénzéért van oda meg vissza.

DEMETER Ez azért görény dolog. Nem azért mondom, hogy reklámot csináljak magamnak, de én köpök a pénzre. Nekem annyi pénzem lehetne, hogy meg se tudnám számolni, de... (*Észbe kap*) De nekem most meg kell írnom ezt a darabot.

PIROS Oké, békén hagyom. Biztos nyugira van szüksége.

DEMETER Nem, nekem direkt magára van szükségem.

PIROS Tudja, ez olyan furi, hogy itt ül valaki, és ilyen szépeket nyom nekem... Közben meg a barátom... De leálllok, mert akármikor bejöhhet. Jobb, ha lelépek. De ne dumálja ki neki, hogy itt sírtam magának. Túlságosan örülne neki.

DEMETER Fura egy pofa lehet.

PIROS (*fülel*) Na jó, remélem, még látom. (*El a 2. ajtón*)

♦ 4. jelenet ♦

(Demeter, Csongor és Beáta)

BEÁTA *(az 1. ajtón be Csongorral)* A saját szememmel láttam. Ripityára törte. Köszönöm az ilyen bejárónőt, aki csak a munkát csinálja az embernek! Ahova nézek... *(Körbenéz, meglátja Demetert)* Na, ez is itt kicsoda?

DEMETER *(szolgálatkészen)* Csókolom. Polczi Pongrác vagyok, az író.

CSONGOR Mondtam, hogy vettem egy író.

BEÁTA Magát akarja a férjem a lányom nyakába varrni?

DEMETER Ezt hogy tetszik érteni?

CSONGOR Csak dumál. Már elváltunk. És a lányomnak nincs is nyaka.

BEÁTA Isten előtt a feleséged vagyok, amíg élsz! Hacsak nem én dőlök ki előbb, mert halálra dolgoztatsz.

CSONGOR Jól jön neked az a pénz.

BEÁTA Miért nem mondod mindjárt, hogy a cseléded vagyok?

CSONGOR Mert nem tartozik rá.

BEÁTA Hát nem is fogom elnézni, hogy itt ilyen kupleráj legyen! *(Demeterhez)* Igen, jól hallotta! Kupleráj! *(Csongorhoz)* Vagy azt hiszed, ez a kis cafrika, akit idevettél, majd mossa a koszos gatyáidat, meg főz rád? Ha én egyszer nem jövök többet, belefulladsz a mocsokba, tudod! A fejedre omlik az egész szutykos bűnbarlang!

CSONGOR Hol kapsz te ennyit egy kis házimunkáért?

BEÁTA Megbüntet az Isten téged, Csongor! Minek csődítetted ide ezt az újabb kenyérszűrtöt? A lányodból is kurvát akarsz csinálni?

DEMETER Isten őrizz! Igaz?

BEÁTA Ne vegye az Istent a szájára!

CSONGOR Hagyjad, öreg! Kár beledumálni! Már bocs, hogy nem magázom. Nők így működnek. Egyszer fölteszik a lemezt, addig nem lesz csönd, amíg le nem játsszák. Csak ne akadna annyit a túl!

DEMETER Ami azt illeti...

BEÁTA *(Demeterhez)* Maga csak ne adja alá a lovat! Maga szarkeverő! Nem szégyelli magát? Itt ülni, és várni a sült galambra? És idehordani a kacatjait porfogónak?

DEMETER Ez egy nagyon értékes, egyedi írógép.

BEÁTA De nagyobb fogásra itt ne számítsen, amíg én élek, annyit mondhatok!

CSONGOR Hé, ez már egy másik lemez! Úgyhogy szünet! Azért ül itt, mert látnia kell Gyöngyvért.

BEÁTA Így árulod szegénykémet, mint a halpiacon?!

CSONGOR Azért ez ízléstelen volt. Még nekem is!

BEÁTA Akkor se vedd az én kis gyöngyömet egy ilyen disznó elé!

CSONGOR *(Demeterhez)* Ne szívj mellre! Már maga a mellére! *(Beátához)* Mert azt ugye tudjuk, hogy a mi gyöngyünk se egy olyan kis igazgyöngy.

BEÁTA Hogy mondhatsz ilyet? Képzelem, miket mondtál már rá!

CSONGOR Tudom, sose szerettem. Szégyen gyalázat, hogy egy apa ilyen lelketlen legyen, hogy így kivetkőzzön minden apai érzéséből... Ezt akartad mondani. Majd, ha a barátunk megnézi a saját szemével...

DEMETER Bocsánat, de már találkoztam vele.

CSONGOR Mikor?

DEMETER Az előbb. Itt volt, amíg maga máshol kereste.

BEÁTA Na tessék! Már le is csapott rá!

DEMETER Nem, csak bejött ide, és akkor már rögtön meg is beszéltek a Genyötte úr tervét.

BEÁTA Szépen állunk! Csongor, a lelked rohadjon el!
 CSONGOR Szusszanj már egy kicsit! (*Demeterhez*) És mit szól, Polczi? Ne kéméljen!
 BEÁTA Rajta, adja csak a férjem alá a lovat! Ezért kapja a pénzét.
 CSONGOR Te meg azért, hogy inkább a porszívóval lármázz!
 BEÁTA Úgy van! Hallgass a bérenceidre! Hadd húzza a füledbe, hogy a kislányom egy undok, buta, rusnya béka, egy savószemű, márnaszájú pörsenes!
 CSONGOR Na tessék! Hogy tetszett?
 DEMETER Hát nem is tudom, mit mondjak...
 BEÁTA Mondja, hogy furunkulus!
 CSONGOR Mondja már! Addig úgysem lesz boldog.
 DEMETER Azt azért nem mondanám rá, hogy tökéletes, hogy gyönyörű, (*átszellemlül*) hogy eszményi, hogy intelligens, de... de tudja fene, nekem tetszik!
 BEÁTA Még gúnyolódni mer, maga farizeus? Maga Istentől elrugaszkodott!
 CSONGOR (*elragadtatva*) Hagyjad a barátomat! Ilyen egy fazon! Komolyan! Ez mire nem hajlandó pár forintért! Ez az én emberem! Ez az ördög öreganyjának fényesre nyalná a seggét órabérben! Ha megtolom egy százassal, ez még veled is kikezdené!
 DEMETER Higgye el, Genyötte úr, én ezt a pénztől abszolúte függetlenül mondom!
 CSONGOR Naná! (*Beátához*) És ezt önszorgalomból csinálja! Egy szóval nem mondtam neki, hogy dicsérnie kell. Csak írja meg a darabot, és kész! De nem! Ennek van ambíciója.
 BEÁTA Nyilván rájött, hogy van mire spekulálnia. Megtalálta a zsák a foltját.
 DEMETER Mondjuk, én nem túl sok márnát láttam életemben... (*Célzatosan*) Mint ahogy gilisztákkal sem volt sok dolgom, ha érti, hogy értem.
 CSONGOR Giliszta! Ez jó! Ez még nekem sem jutott eszembe. Ehhez kell az író. Szóval magának bejön a giliszta?
 DEMETER Gondolom, nagy üzlet van benne. Aki halat akar fogni...
 CSONGOR No! Nyílt kártyákkal játszunk? Hadd menjen! Szóval volna kedve beszállni ebbe a giliszta-bizniszbe?
 DEMETER Ja, ez még fut?
 CSONGOR Még? Most fut igazán! Ahogy a lába bírja.
 BEÁTA Csongor, én elhányom magam tőletek!
 CSONGOR Figyeli? Az aktív anyagomor.
 BEÁTA A passzív apaszív!
 DEMETER Hát, ha fut még, én nagyon szívesen. Tulajdonképpen szívesebben, mint hogy ezt a darabot megírjam.
 CSONGOR Nana! A darab áll. Az a beugró. Ha lement, magáé a márnaszájú giliszta.
 BEÁTA Ezt én nem fogom végignézni!
 CSONGOR Miért, szerintem nagyon jó kis darab lesz. Ettől kitelik. Meg kit akarsz ennél rosszabbat a lányodnak?
 DEMETER Most éppen hova kanyarodtunk a gilisztától?
 CSONGOR Sehova. Ott vagyunk a gilisztánál meg a gyűrűknél. (*Beátához*) Lehet ennél ígéretesebb? Egy művész házaspár? Egy gátlástalan író meg egy ronda, tehetségtelen színész? A pletykalapok be fognak szarni a gyönyörűségtől.
 DEMETER Én nem is tudom... Az író, az ugye én vagyok, azt ugye mondtam, hogy én író vagyok. De ez a ronda, tehetségtelen... ezt nem értem. Meg művész házaspár?
 CSONGOR Már alkudozol? Még nem is mondtam összeget.
 DEMETER Háromszázhatvanezerben állapotunk meg.
 CSONGOR (*legyint*) Az csak a nászajándék. Tied a ház, meg ötmillió. Mondjuk kettő és fél. Hogy úgy be tudj vásárolni.
 DEMETER Abból úgy be tudok.

CSONGOR Ez a beszéd.

BEÁTA Ez a bűn! Ez a Szodoma és a Gomorra! Nem fogom hagyni, hogy a kislányom pénzért... Rádásul a mi pénzünkért!

CSONGOR Ott fogod ropni a lagzin.

DEMETER Elnézést, hogy összefoglalom, de ha egyszer arról beszélünk, hogy elveszem azt a rusnya lányt, aki nekem tetszik, akkor hogy kerül ide a giliszta?

BEÁTA Még egyszer meghallom ezt a szót, én kiokádok a beleimet! És nem fogom összetakarítani!

CSONGOR *(Demeterhez)* Most mi ez a rizsa, öreg? Mit akarsz? Már bocsz, hogy tegezzek, de úgylis rokonok leszünk.

DEMETER *(erőltetetten kacagva)* Hja, vagy földik, mint a giliszta! *(Bocsánatkérően néz Beátára)* Oké, ejtsük a gilisztát! Csak ugye nem úgy megy ez manapság, hogy megkérdezzük a lányt is?

CSONGOR Majd megkérdezi a pap, ezen ne majrézz!

DEMETER Igen, csak nem biztos, hogy nem azt a másik barátját... már úgy értem, a pasiját választja-e inkább.

CSONGOR Na, fékezzünk be! Mit nyökögsz?

DEMETER Csak, mert én nem szeretném őt elvenni... már attól a fiútól, aki van neki.

BEÁTA *(elérzékenyülve)* Udvarlója van? Ó, hát van Isten! Nem mintha eddig kétségeim lettek volna! De örülök, hogy legalább csinál is valamit. Jaj, de boldog vagyok!

DEMETER Pedig én ezt kimondottan mint problémát próbáltam...

CSONGOR Erről én nem tudok. Márpedig amiről én nem tudok, az nincs.

DEMETER Viszont...

CSONGOR De legyen! Kit érdekel? Engem még nála is kevésbé!

BEÁTA Szívtelen vagy!

DEMETER Csak, mert mégis egy magamfajta, mondjuk ki nyíltan, nem túlzottan vagyonos...

CSONGOR Aha, hát ez fáj? Jól van. Mondok egy összeget, te megszorozod kettővel, és megkapod kápében a háromszázhatvanezret.

DEMETER *(mohón)* Most, azonnal?

CSONGOR Ha vársz egy percet, akkor azonnal. Kiveszem a széfemből.

DEMETER Hát, jó. Ide vele! És ha beállít az udvarló?

CSONGOR Csak merje idetolni a pofáját!

DEMETER Meri az. Ide készül. Már az előbb is azt hitte a kislány, hogy ő jön, amikor maguk...

CSONGOR De mi bentről jöttünk.

DEMETER Talán nem csukták még be a garázkaput.

CSONGOR És csak úgy besétál? Vagy már eddig is be volt sétálva? Bejáratos? Bejáratja a lányomat? Az apja valagát! *(Demeterhez)* De ez téged nem zavar, ugye? Nem vagy ilyen kőkori, hogy szüzesség, meg mirtusz, meg mifene? Modern emberek vagyunk, nem?

DEMETER Meglepni meglep...

CSONGOR Ötszáz kápében.

DEMETER De nem zavar.

CSONGOR Nyerő válasz. *(El a 2. ajtón)*

◆ 5. jelenet ◆

(*Voltak, majd Piros*)

DEMETER (*nyájasan*) Ez ma már bevett dolog, nem igaz? Senki nem várja el egy kedves, csinos lánytól, hogy apáca legyen.

BEÁTA Mocskos szájú hozományvadász! Hogy mer ilyen cinikusan nyilatkozni?

DEMETER Úgy veszem észre, hogy nem nagyon kedvel engem. Pedig nagyon jó fejedek lenni.

BEÁTA Azonnal hordja el magát!

DEMETER Ha vár egy kicsit, akkor azonnal. De meg kell várnom Genyőte urat, hogy hozza a... hogy elbúcsúzzon tőlem.

BEÁTA Nincs magában semmi tisztesség? Hogy van képe a lányom boldogságának az útjába állni?

DEMETER Ami azt illeti, az a krapek sem egy fenékgig tejfel. Félre ne értse, nem magamat reklámozom, de vannak ott is problémák.

BEÁTA Rajta, mondja azt, hogy az is egy hozományvadász! Aki ugyanazt a gilisztát akarja a mocskos botjára szűrni!

DEMETER Már mint a horgára? Nem, ez nem giliszta kérdése! Egy gilisztát félbe lehet vágni, és akkor két horgásznak is jut!

BEÁTA (*megborzong*) Maga elmeháborodott!

DEMETER Engedje, hogy befejezzem!

BEÁTA Követelem, hogy fejezze be!

DEMETER Én csak a lányát védem! Mert ez a krapek, mondom, ez a pénzével kábítja! Csak mert az apja, már a lány apja, nahát, Genyőte úr, a kedves férje, szóval nem ad neki.

BEÁTA Ezt nem mondja!

DEMETER Egy fillért sem! Vagy petákat, ahogy falun mondják. Ez így van!

BEÁTA És az a fiú, az gazdag?

DEMETER Nagyon! Különben nem egy ilyen jó fej, ilyen, hogy is mondják, ilyen... kulturált, ilyen szépreményű... szóval nincs ilyen értékes, egyedi írógépe!

BEÁTA Na és?

DEMETER Egy könyve nincs a polcán, nem hogy lila! Sült bunkó, na! Egy tahó.

BEÁTA Ismerek ilyenet.

DEMETER Nahát!

BEÁTA De azt is tudom, hogy ezen nem múlik semmi! Egy ilyen embert is lehet szeretni!

DEMETER De minek, ha nem muszáj?

PIROS (*be az 1. ajtón*)

DEMETER (*kínban*) Csókolom. Csak beszélgetünk itt. Mindenféléről, hehe.

BEÁTA (*Piroshoz, megvetően*) Láttam az oroszlánt, azaz a hült helyét! Hát, ha maga azt nevezi portörülésnek, hogy előbb porrá töri, nem jósolok itt nagy jövőt magának!

PIROS Maga csak ne görcsölgjön a jövőmön!

DEMETER Pedig épp a jövője miatt aggódtunk itt!

BEÁTA Mit az ő jövője? Kétszínű fráter! Hát ezt is a horgára? Szép dolog, mondhatom!

De az én lányomból nem fog kurvát csinálni, mint ez itt! (*Kivonul a 2. ajtón*)

PIROS (*utánakiált*) Menjen csak, mosogasson! Bejárónő!

♦ 6. jelenet ♦

(*Voltak, később Polczi*)

DEMETER (*döbrent szünet után, hápogva*) Hát de... de... Hát mi ez? Mi van itt?
 PIROS Mi volna?
 DEMETER Nem hallotta, miket mondott? Hogy egy anya ilyet mondjon!
 PIROS Á, fel se vegye! Ez azt hiszi, hogy minden pasi a rusnya, márnaszájú lánya után
 sír! Örülhetnek, ha valami gyökér elveszi a pénzéért!
 DEMETER (*összeszavarodva*) Kicsodát? Kicsoda? Valahányszor bejön ide valaki, én egyre
 kevésbé értem, miről beszélnek! Az elején minden pofonegyszerűnek tűnt, most meg
 félek az ajtóra nézni!
 PIROS Hát ne nézzen. Nézzen rám!
 DEMETER (*kezdi összerakni, ijedten*) Mit mondott? Milyen betűvel kezdődik a neve?
 PIROS Mint a magáé.
 DEMETER „D”-vel? Dehogy, „p”-vel! Bár az már mindegy!
 PIROS (*megbántottságot színlelve*) Kicsit fájts is, hogy meg se kérdezte a nevemet! Le-
 het, hogy buta vagyok meg romantikus...
 DEMETER (*utolsó reménnyel*) És nem lehet, hogy Gyöngyvér is?
 PIROS (*kacag*) Gyöngyvér, ja! Mint a Csongor rusnya lánya! Szép is volna!
 DEMETER (*összetörve*) De milyen szép.
 PIROS Jó, nem az, hogy utálok, vagy ilyesmi. Tulajdonképpen még bírom is. Lehet,
 hogy hülyeség, de tényleg bírom. El lehet vele lenni. Most játsszam itt a mostohát?
 DEMETER (*kétségbeesve*) Mondja meg a nevét, kérem!
 PIROS (*kacéran*) Találja ki!
 DEMETER Á! Már tippeltem, és mi lett a vége!
 PIROS Annyit segíték, hogy a „vér” stimmel! Na?
 DEMETER (*reménye vesztetten*) Denevér? Kövér? Nem tudom.
 PIROS Úgy értem, a színe!
 DEMETER Lila?
 PIROS Ja, a Lilla nem is lenne rossz!
 DEMETER De, azért elég rossz lenne.
 PIROS Piros!
 DEMETER Milyen piros?
 PIROS Thuly Piros. Téháipszilonnal.
 DEMETER (*összetörve*) Nincs Isten! Rosszul mondta az anyja! Habár nem az anyja.
 De nem mondta jól.
 PIROS Mondott rám valamit?
 DEMETER Bár magára mondta volna!
 PIROS Ja, nem bírja lenyelni, hogy az ex-férje befíatalított.
 DEMETER A Csongor? Az nem is a maga apja?
 PIROS Az apám lehetne, ja. Csak akkor nem mászhatna az ágyamba.
 DEMETER (*elkeseredve*) De az apjáról is beszélgettünk! Meg a gilisztáiról!
 PIROS Milyen jól emlékszik mindenre! Maga nagyon jó fej!
 DEMETER Bár hozzá szálltam volna be a giliszta-bizniszbe!
 PIROS Az írók ilyesmivel is foglalkoznak?
 DEMETER Olyan jó lenne nála. Falun, ott szép az élet! Gilisztát felezni, kazalba hány-
 ni a pénzt, kiülni a lócára, és érthető dolgokat mondogatni, nem ilyen kacifántos
 pesti blódségeket!
 PIROS Mi ütött magába? Ki mondta, hogy falun lakik?

DEMETER (*legyint*) Az már részletkérdés. Ide nem kellett volna jönnöm. Jobb lett volna sűrűn élnem, ahogy a Tubica Laci tanácsolta!

PIROS Valami barátja?

DEMETER Most már úgy néz ki. Az egyetlen barátom.

PIROS Tényleg, én nem tudok semmit magáról. Meséljen valamit, ne csak rólam beszélgessünk! Mivel tölti a szabad idejét?

DEMETER Nincs nekem már szabad időm. Bevallok magának valamit. Meg kell írnom ezt a darabot. Muszáj.

PIROS Ezt azért irigylem magában. Csak leül, aztán ír.

DEMETER Egy betűt le nem írtam, és már többszörösen eladtam magam. Pedig én csak ezt az írógépet akartam eladni!

PIROS (*aggódva*) Azt nem szabad! Mit csinál a gépe nélkül? Maga író.

DEMETER (*magába roskadva*) Igen. Vagy az vagyok és írok, vagy becsukom a boltot. Ilyen pofonegyszerű. És akkor nincs tovább Polczi Pongrác.

Kopogás az 1. ajtón

DEMETER Jaj, ne! Mit akar még ez az ajtó szegény Polczitól?

Az 1. ajtó kinyílik, és belép rajta Polczi, bőrönddel

Függöny

MÁSODIK FELVONÁS

HARMADIK KÉP

Ugyanott.

◆ 1. jelenet ◆

(Demeter, Piros, Polczi – ugyanúgy, ahogy az első felvonás végén)

DEMETER (megrökönyödve) Polczi!

POLCZI (megrökönyödve) Demeter!

PIROS (csodálkozva) Thuly Piros. Mit akar itt?

DEMETER Csak benézett, hogy végképp tönkretégye az életemet!

PIROS Miért, ismerik egymást? Akkor miért mutatkoztak be?

POLCZI (gyorsan, idegesen) Nem, dehogyan ismerjük! Én egyáltalán nem járok ilyen helyekre! Itt is először vagyok, és egyszersmind utoljára.

DEMETER (tébolyultan) De legalább most itt van! Tényleg! Ez már nagyon nem lehetett volna rosszabb, de mégis!

POLCZI Neked rossz? Akkor én mit szóljak?

PIROS Maga csak ne szóljon semmit! Nem látja, hogy csak zavar? (Demeterre mutat) Fél attól az ajtótól.

DEMETER (apatikusan) Á, nekem már annyi! Legyen az övé a lakásom, a nagyanyám! Sőt: a lakás eleve a nagyanyámé!

PIROS (Polczihoz) Jézusom, ez teljesen kivan! Nézze meg, mit csinált vele! Hogy meri tegezni, ha nem is ismeri?

POLCZI Hagyjon nekem békét! Én nem ismerem se nagymamát, se ajtót, se istent, se embert! Sőt, mi több, Genyőte Csongort sem ismerem. Őt viszont szeretném minél gyorsabban megismerni!

PIROS (a bőröndre bökk) Mi, ideköltözik?

POLCZI Nem! El akarok innét menni!

PIROS Hát menjen! Ki tartja vissza?

POLCZI (önostorozóan) Ami idehozott, az! Hogy egy kupec vagyok, egy szennyes lélek-kufár, aki nem bír a saját szemébe nézni! (Könyörögve) Küldje azt a Genyőtét, szépen kérem, hadd köpjön szemem!

PIROS (Demeterhez) Nyugi. Nem szabad így kiborulni. Akárki is ez, majd Csongor elintézi. (Polczinak) Maga meg duguljon el, ha jót akar! (El a 2. ajtón)

◆ 2. jelenet ◆

(Demeter, Polczi)

POLCZI Demeter, Demeter! Miért üldözöl te engem?

DEMETER (síránkozva) Ne haragudjon, Polczi bácsi! Én megmagyarázom, én nem hallgatok el semmit. Én csak a maga kedvéért, hogy...

POLCZI Köpj szemem! Dobálj sárral! Forgass kátrányba és tollba! De ne árulj el, az ég szerelmére!

DEMETER Én nem árulásból... Én segítőkészségből... Nem akart idejönni, és...

POLCZI És mégis idejöttem. Igen. Mivé lettem! Hová jutottam!

DEMETER *(hisztérikusan)* És hogy jutott be?

POLCZI Mi? Ja! Hiába kopogtam a kapun. Lehet, hogy nemsokára már csöngetni is fogok? Köpedelem! Hogyan is hihettem, hogy ezt elvihetem szárazon? A hazug embert könnyű utolérni, főleg, ha már ott várják, ahová sántikál. De te hogy kerülsz ide?

DEMETER Nyitva volt a garázkapu. És egyszer csak itt voltam.

POLCZI *(észreveszti az írógépet)* És az írógépem? Én már semmit nem értek. Te hoztad ide, vagy már te is itt találtad?

DEMETER *(mentegetőzve)* Igazából... Gondoltam, átviszem apához, ne kelljen neki cipelni. El is jöttem ugye ebéd előtt... *(Hirtelen másra tereli a szót)* Az ám, milyen volt az ebéd?

POLCZI Milyen ebéd? Mit tudom én! Odakozmált a sóska, fasírt viszont nem is volt. Én meg végig az írógépet kerestem, felforgattam az egész lakást. De inkább veszett volna el, mint hogy így meredjen rám vádlón: „Polczi, te itt?” Csitt, ne mondd a nevemet!

DEMETER Meg se szólaltam. A gép volt.

POLCZI Csak a nevemet ne! Ha ezek rájönnek, hogy én vagyok Polczi Pongrác, én belenyúlok a konnektorba!

DEMETER *(visszaesik a kétségbe)* Pedig be fog jönni a Genyőte! És meg fogja kérdezni, ki maga, és maga azt fogja mondani, hogy a Polczi!

POLCZI Nem lehet! Nem szabad! Miért is jöttem ide?

DEMETER Ugye-ugye?

POLCZI A könyveim, az egyetlen könyveim! Portéka lett belőlük! Elárulom őket, kiárulom őket, és magamat! Bekebelez a fogyasztói társadalom!

DEMETER Engem meg kiokád!

Demeter és Polczi összehorol, zokog. Majd kissé megnyugodva szétválnak, szípnognak

DEMETER De legalább maga legyen okosabb, mint én! Ha halak vagy giliszták kerülnek szóba, fusson, és hátra se nézzen!

POLCZI Futok én, futok a Dunának!

DEMETER Sehova, ahol hal van! Ígérje ezt meg egy haldoklónak!

POLCZI Ne beszélj ilyeneket! Te még fiatal vagy.

DEMETER *(szomorúan)* Most már az is maradok. Sosem öregszem meg.

POLCZI Ezért érdemes tisztességben megöregedni? Gúnykacajért és iszapfürdőért? Hogy ez a pénzeszláda rámnézzen, és azt mondja: „Mennyit érsz, te Polczi? Ennyit meg ennyit érsz!”

DEMETER Kétezret fog mondani.

POLCZI Kétezret? Nyolcvan példányt hoztam.

DEMETER Akkor annyiért mond kétezret. Döbbsent egy tahó ez! Próbálja meg esetleg elsózni az írógépet is!

POLCZI Köszönöm, Demeter, ez kell nekem. Gyalázz, becsmérelj, gúnyolj! Ezt kell megérnem Polcziként! Miért kell egy ilyen fertelmes pillanatban éppen nekem lennem Polczinak?

DEMETER Nekem meg még azt se lehet! Még annyi időre se, míg a Genyőte odaadja a... míg elbúcsúzik tőlem!

POLCZI Te, Demeter! Nem lennél te a Polczi énhelyettem? Csak egy kicsit!

DEMETER Polczi bácsi, nem érne meg magának az életem egy apró szívességet? Olyan egyszerű lenne, olyan pofonegyszerű! Nem lennék boldog tőle, de mégis életben maradnék!

POLCZI Neked nem állna semmiből! Nem mintha egy széltoló csibész lennél, de nincsenek olyan határozott elveid, mint amelyeneket most én tiprok sárba!

DEMETER Hallgasson meg, Polczi bácsi! Tudom, hogy becstelenség, amire kérem...

POLCZI Bármit, ha ezzel az aprósággal leköteleztél!

DEMETER Rögtön, csak hadd mondjam! Itt sem kellene maradnia, én itt maradnék...

POLCZI Várjál már egy kicsit, a hétszázat annak a csökönös fejednek! Csak nem halsz meg, míg végigmondok egy mondatot! Itt sem akarok lenni, mire visszajön!

DEMETER Hadd legyen én a Polczi bácsi!

POLCZI Ne szekálj már! Hát olyan nagy áldozat, amit kérek? Egy negyedórát legyen Polczi, nem kell tovább! Elszód a könyveket, aztán elhozod a pénzt, és az arcomba vágod, jó? Mondd, hogy: „Itt az alamizsna, te megalkuvó!”, vagy bármi ilyesmit!

DEMETER Soha többé nem kérek semmi mást! És elszom a könyveket is, csak tegye meg nekem!

POLCZI *(bőszén)* Veled nem lehet beszélni! Itt a koffer, fogjad! *(Tukmálja)*

DEMETER Tessék ideadni! Tessék már ideadni! *(Kapkod érte)*

Egyre elszántabban ráncigálják a bőröndöt. Csongor be a 2. ajtón

◆ 3. jelenet ◆

(Voltak, Csongor)

CSONGOR Hol az az állat? Mi van, Polczi, nem mászik le rólad?

POLCZI Késő!

CSONGOR *(Demeterhez)* Nyugi, nyugi, nem kell kiborulni!

POLCZI De nem! Ez itt a Polczi, az író!

CSONGOR Tudom.

POLCZI Tudja? Gyorsan járnak a hírek! De az írógépet nem adja el!

CSONGOR Én meg nem veszem meg.

POLCZI Én meg megyek innét. Hátra se nézek.

DEMETER Menjen! Menjen! Isten hírével!

CSONGOR *(Polczihoz)* Nem mész te sehová. Szépen megvárod, amíg kidoblak. *(Demeterhez)* Te menj innét, Polczi fiam! Jobb neked ezt nem látni.

POLCZI Én már itt sem vagyok, csak beszélgessen a Polczival! Fogom az írógépet, a Polcziét tudniillik, és illa berek...

CSONGOR Hozzá nem nyúlsz! *(Demeterhez)* Polczi, vidd magaddal ezt a vackot, mert ez még lenyúlja. Na, itt az ötszázszáz, olvasgasd, aztán neki az írógépet!

POLCZI *(hüledezve)* Neki? Mit neki? És mit ötszázszáz ennek a Polczinak?

DEMETER *(hebeg-habog)* Ez nem az az ötszázszáz, ami kétezer... Ez nem, amit a Polczi, hanem... Szóval érti, bácsi, akárki is maga!

CSONGOR Menjél már!

Demeter zavartan kioldalog az 1. ajtón az írógéppel

POLCZI Ötszázezer? Ennyi pénz nincs is! Ezt el sem tudom képzelni!

CSONGOR Te ne is képzeld el. Ez a Polczié. Na, ne sírjál, az ex-nejem szerint te is jól vagy eleresztve.

POLCZI Nem tudom, én... egyáltalán ismerem azt a hölgyet, aki ennyire nem ismer engem?

CSONGOR Mi van, le vagy égve? *(A kofferre mutat)* Magaddal hurcolod az egész kéglidet? A lányom előtt meg adod a bankot?

POLCZI A lányát meg külön nem ismerem! Én nem ismerek itt senkit!

CSONGOR Majd mindjárt megismersz. Úgy fogsz ismerni, mint a tenyeremet.

POLCZI Ne tessék erőlködni! Engem könnyű kidobni! Elég egy rossz szó...

CSONGOR Persze, azután visszamászol a lányom ablakán! Nem szégyelled magad, te bakkecske? Megy még a sónyalás? Volt pofád rámászni a lányomra? Hát egy-kötöktől sem undorodsz?

POLCZI Bocsánat, ez azért erős, hogy így...

CSONGOR Azt ne mondd, hogy tetszik, mert belőlem úgyse látsz egy kanyit se! Hiába taposod itt a sarat, a giliszta meg van gyűrűzve, értem?

POLCZI *(ijedten)* Persze, persze, maga bizonyára!

CSONGOR Még ma meglesz az eljegyzés, úgyhogy jobb, ha egy házzal odébbállsz!

POLCZI Maradjunk ennél! Sok boldogságot, gyerekkacajt, mákosbejglit!

CSONGOR Kifelé, míg szépen vagyok.

POLCZI *(indul az 1. ajtó felé)*

CSONGOR Hova csámpázol? Nem azt mondtam, hogy költözz be! Mondom, kifelé! És itt ne felejtssd a kuffert!

◆ 4. jelenet ◆

(Voltak, Beáta)

BEÁTA *(be a 2. ajtón, rikácsolva)* Mit művelsz te itt?

CSONGOR Te meg mit nézel, mint a moziban? Azt, amit mondtam: kivágom ezt a pecást, aki beakasztott a lányomnak!

POLCZI Na, a halakat végképp nem várom meg!

BEÁTA Hagyd békén, te istentelen! Ne merészd!

POLCZI *(Beátának)* Tessék hagyni, már majdnem megvagyunk!

BEÁTA Maga nem mehet így el! Maga innen ellopta egy lány szívét!

CSONGOR Ja, tele van vele a kufferja! De te inkább a vacsorával törődjél.

POLCZI Bizony, könnyen odakozmál!

BEÁTA Azért, mert a cseléded vagyok, még nem vagyok a cseléded! Attól még a lányod a lányom!

POLCZI *(Csongorhoz)* Mit mondott, merre rövidebb?

BEÁTA Ne menjen el! Ne hagyja magát! Ne hagyja a lányomat!

POLCZI Igazán, jobb lesz mindenkinek. A hölgy is kiheveri: eddig sem látott, ezután sem fog. Én hátra se nézek...

CSONGOR *(Beátának)* Nyugi, egy fillérje sincs.

BEÁTA De a szeme! Ott csillog a szemében a mi kis gyöngyünk!

CSONGOR Szerintem inkább kápéra utazik. *(Polczihoz)* Elmegy, vagy megvárja, míg kinyomom a szemét? *(Kinyitja előtte a 3. ajtót)*

POLCZI Futok, amerre látok! (*Nagyon gyorsan el*)
 CSONGOR (*utánavágja a kuffert*) Hé, csövikém, vidd a lakásodat a lakásomból!
 BEÁTA (*zokog*) Édes Istenem! Édes jó Istenem! Te...
 CSONGOR Ne nevezd Poncius Pilátusnak!
 BEÁTA Te Heródes! Te gyerekgyilkos! Hogy a Pokol legsötétebb bugyrában rotyogjál az örökkévalóságig! (*Hisztérikusan kikiabál*) Gyöngyvér, édesem! Gyere, meggyilkolt az apád! Hol van? Az előbb itt volt, itt kóválygott a bánatos, szerelmes kis galambom!
 CSONGOR Azt meg miből látod, hogy bánatos? Azt ne mondd, hogy olyankor legörbül a szája.
 BEÁTA Ne merd még most is bántani!
 CSONGOR (*elégedetten*) Mindegy! Elsóztuk, nincs vele gond! Fordítsd meg a lemezt, és indíts a konyhába!
 BEÁTA Nem képzeld, hogy amikor te tort ülsz a lányod felett, én fogok a borjúszegeből...
 CSONGOR Dehogynem! Olyan pörköltöt fogsz belőle csinálni...
 BEÁTA Borjúszegeből? Pörköltöt? Meg vagy te veszve! Inkább elkárhozom!
 CSONGOR Na, elég most már!
 BEÁTA Eljegyzési vacsorára pörköltöt? Ahogyan azt Genyőte úr elképzeli! Nem fogsz a legjobb öltönyödben szaftot tunkolni a serclivel!
 CSONGOR Akkor rántsd ki, vagy tűzdeld, vagy göngyöld, vagy bánom is én!
 BEÁTA Jólzlesed, az aztán nincs! Persze, pörköltöt eljegyzésre! Hová akarod még alázni a lányodat? Mit tartogatsz még neki, hogy az Isten verjen meg? Csak mert kifogtál egy ilyen lumpent, aki még a szart is megeszi, ha aranyból van mellé a galuska!
 CSONGOR Hát ezt mondom! Ez megeszi! Min vitázunk? Komolyan, nőkkel vitázni! Azt mondja, amit én, de azért vitázik! A vita a lételeme! Teperj a konyhába!
 BEÁTA Csak aztán meg ne lepődj, Csongor! Egyszer nagyon meg ne lepődj!
 CSONGOR Ne csak ígéretnétek folyton!

♦ 5. jelenet ♦

(*Voltak, Demeter*)

DEMETER (*beóvakodik a 2. ajtón az írógéppel*) Zavarhatok?
 CSONGOR Te meg mit kódorogsz ezzel a retiküllel, mint egy töketlen?
 DEMETER Egy asztalt kerestem, egy másik asztalt.
 CSONGOR Mit másikat? Ez nem bútorbolt! Pakolj le, aztán tegeződj össze anyuval!
 DEMETER Már... a hölgyet mondod, apu?
 CSONGOR Nem velem, te balfék! Vele!
 BEÁTA Engem hagyjál ki ebből! Én nem fogok egy ilyenre főzni, egy ilyen latorra!
 CSONGOR Dehogynem. Na, puszi-puszi, aztán haladjunk! Nincs sok időnk.
 DEMETER Hát... csókolom, ha muszáj! (*Puszilkodni indul Beáta felé*)
 BEÁTA Viszi innét a randa pofáját, maga anyaszomorító! Inkább vessenek forró olajba, aztán az oroslán elé! (*Kirohan a 2. ajtón*)
 DEMETER (*pimaszul utánaszól*) Szia!

Kintről porceláncsörömpölés

DEMETER Akartam is kérdezni, hogy a kandallópárkányon miért csak az egyik oldalt van oroslán?

CSONGOR Már ott sincs. Ne ezzel foglalkozz, hanem készülj! Már fő a vacsora, vagy süll, vagy mit tudom én! Végzi a dolgát.

DEMETER Milyen vacsora?

CSONGOR Ne kérdezz annyi baromságot. Pénzt megszámloltad?

DEMETER Igen, és hát úgy tűnik... persze, tévedhetek, nem vagyok én pénzsámláló-gép, de mintha kétezerrel kevesebb...

CSONGOR Kétezerrel? Ez érdekes! Nem csupa húszezrest adtam?

DEMETER De! De! Akkor biztos elszámoltam.

CSONGOR Ne alkudozz, hanem iszkiri. Szólj az őseidnek, meg keríts valami tisztességes göncöt.

DEMETER *(kínban)* Ünneplünk valamit?

CSONGOR Ja, jól adod.

DEMETER Adoptálni akarnak? Már így az „apu” meg az „anyu” miatt kérdezem.

CSONGOR Az „aput” sürgősen felejtsd el. Megtartjuk az eljegyzéseket. Úgyhogy mondom, szólj az őseidnek, már ha vannak, és nem túl kínosak, tudnak asztalnál enni, ilyesmi.

DEMETER Lesz valami asztal... vagy hozzanak?

CSONGOR Barom. Hányas ujjad van?

DEMETER Tíz. Egy tízes sorozat.

CSONGOR Jól van, nem kérdezlek. Még rosszabb, mintha te kérdezel. Majd ráhúzzuk valahogy. Kapd össze magad, hétre itt legyetek! *(El az 1. ajtón)*

◆ 6. jelenet ◆

(Demeter, majd Piros)

DEMETER *(leroskad az asztalhoz, kinyitja a gépet, amelyben még ott az előbbi papír; gépel, egyre elcsigázottabban)* Öt-nulla-nulla-nulla-nulla-nulla.

Kinyílik a 2. ajtó, majd gyorsan bevágódik

DEMETER *(rémülten mered a 2. ajtóra)* Ki az? *(Odarohan az ajtóhoz, kinéz rajta, hátrahőköl, bevágja az ajtót, holsápadtan visszatántorog, leroskad a gép mellé, és addig üti a nullákat, míg a gép kocsija nem csiligel)* Nullanullanullanullanullanullanulla...!

PIROS *(be a 2. ajtón; kedvesen)* Maga folyton dolgozik?

DEMETER Ne! *(Megpillantja)* Ja, maga az?

PIROS Miért, kit várt?

DEMETER Várta a halál! A halál, a... Észrevette már, hogy a „halál” szó a halból származik?

PIROS Nahát! Csodás lehet, ha valaki ennyire ismeri a nyelvet!

DEMETER A száját! Azt az iszonyú száját!

PIROS Mi? Ja, a Gyöngyvérrel találkozott? Hát igen, a pasik elsőre mindig kicsit kiakadnak tőle. Kicsit olyan a szája, mintha folyton szomorú lenne. Pedig akkor is ilyen, ha röhög. Igaz, azt nem szokott.

DEMETER Ezentúl én se fogok szokni.

PIROS De miért csak róla beszélünk? Vártam a szobámban! Lepakoltam magának a fésülködőasztalomat! Csak azt ne mondja, hogy tőlem is berezelt!

DEMETER Félek én már mindentől. Hány óra? Az órától félek a legjobban.

PIROS Nincs rajtam óra.

DEMETER Akkor mennem kell.

PIROS Itt nem bír dolgozni? Haza akar menni?

DEMETER (*hisztérikusan*) Nem akarok hazamenni! Nem akarok hazamenni!

PIROS Akkor maradjon itt!

DEMETER Itt sem akarok maradni! Sehol sem akarok lenni! Talán az Északi-sarkon, eszkimó, hogy vastag jégpáncél válasszon el a halaktól!

PIROS Milyen izgi! Miért nem írja bele ezt is?

DEMETER Én nem tudok írni! Képtelen vagyok!

PIROS Pedig az előbb olyan jól ment! Annyira cuki volt. Tök jó volt nézni, ahogyan beleélte magát. Belekuksizhatok?

DEMETER Nem! Még nincs kész! És nem is lesz soha!

PIROS Ne sírjon, Polczi! Van ilyen, hogy nem jön a...

DEMETER (*a 2. ajtóra mutogat, üldözötten*) De jön! Folyton jön! Most is itt ólálkodik valahol!

PIROS (*nem érti Demeter célzását*) Akkor keressük meg együtt!

DEMETER Ne! Ne keressük meg!

PIROS Na, majd én megkeresem! Csak belepislantok, jó? Na, hagyja! (*Belenéz a gépiratba*) Ez a címe? Ez az öt... ötezer... millió... mi ez, trillió?

DEMETER (*keserűen*) Jó, mi? Idáig jutottam!

PIROS Hát ez nem valami sok!

DEMETER Ez több a soknál. Ez semmi.

PIROS Nem, azért címnek nagyon oké. Olyan klassz titokzatos. És ez rólam szól?

DEMETER A pénzről szól.

PIROS (*csalódottan*) Ja, pénz? Én azt hittem, rólam! Hogy hány sejtem van, vagy génem, vagy mit tudom én, fűszál a réten, csillag az égen, szóval ilyen költői dolog, érti. Mint a lassú számok a dizsiben.

DEMETER Pénz, csak pénz. A Genyőte rohadt pénze.

PIROS Ennyi pénz? Nem kapok én tőle ennyit! Csak egy író lehet ilyen naiv. Egy tanfolyamra sajnálja tőlem.

DEMETER Hány óra? Haza kell mennem!

PIROS Utál, ugye? Oké, értem! Húzzon innét, hagyjon itt a Csongor rohadt pénzével!

DEMETER Bár azt hagyhatnám itt! De csak magát hagyhatom!

PIROS Mit akar? Én is ember vagyok! Nekem is élnem kell valamiből! Persze, jó lenne valaki, akinek szíve is van, aki megért és tisztel! Magának könnyű, maga tehetőséges, maga ilyen gyönyörű darabokat tud írni! Maga rámvetheti, hogy eladom magam, hogy kurva vagyok!

DEMETER És akkor én mi vagyok? Egy lélekkufár, egy strici!

PIROS Ne legyen az! Menjen csak, hagyjon lógva, kopjon le! Majd én itt beledöglök! Ha nincs más, nincs semmi, csak a Csongor rohadt pénze... (*Lesmárolja Demetert; hosszú, elfúlt csók*) Miért kellett idejännöd?

DEMETER Ugye-ugye?

Függöny

NEGYEDIK KÉP

Güzü néni nagyszobája.

◆ 1. jelenet ◆

(Güzü néni, Ottokár, Erna)

Güzü néni otthonkában a telefonon lóg, javarészt várakoztat. Ottokár sötét öltönyben, Erna fekete zárt ruhában, türelmetlenül ülnek a dohányzóasztalnál, amelyen ott áll az írógép, kinyitva. Ottokár unalmában a gépet piszkálgatja

OTTOKÁR Nincs ennek semmi baja, ennek a gépnek. Jó kis gép ez. Annyi, hogy kiesett a pöcök a „p” karjából. Bele kell tenni egy másikat, aztán jónapot. Mit kell ezen ennyit problémáznai? Komolyan mondom, ez a Polczai is...

ERNA A te ivócimborád. Ne nekem panaszkodj!

OTTOKÁR Mert kéthavonta bedobunk egy papramorgót? Szépen ivócimborá! Miért nem vagyok mindjárt alkoholista?

GÜZÜ NÉNI *(a telefonba)* Mondhatom? Kettő... négy... azaz várjon, inkább őt! Jaj, hát nem kell rögtön beikszelni. Őt, igen. És mondjuk, húsz, huszonegy, huszonkettő. Miért, ugyanolyan esély van rá. Kérem, nem muszáj elhinni! Ha maga jobban tudja!

ERNA Akkor miért nem javítod meg? Minek hazacipelni?

OTTOKÁR Ja, tele van a zsebem pöckökkel, gondolhatod. A ballagó-öltönyöm zsebében hordom a pöckeimet. Beviszem a műhelybe, három hét múlva jöhet is érte.

ERNA Oktass ki, persze! Ez kell, hogy ezt lássa a gyerek!

OTTOKÁR Mit lát? Hát itt sincs! Meddig tollászkodik még?

ERNA Mit izgat? A végén úgyis miattam késünk. Nem az anyád miatt, aki képtelen lerakni a telefont.

OTTOKÁR Anyuka!

GÜZÜ NÉNI *(súgva, Ottokárhoz)* Egy pillanat. *(A telefonba)* Várjon, ne tegye le! Elmondom emelkedő számsorrendben.

OTTOKÁR Látod? A lelkét kiteszi.

ERNA Nekem bőven elég lenne, ha a telefont letenné.

GÜZÜ NÉNI *(a telefonba)* Ne tegye le! *(Leteszi)* Mennyi volt? *(Az órájára néz)* Háromtíz. Az is valami. *(Jegyez a füzetbe)*

OTTOKÁR Anyuka, ideje volna kitenni a lábunkat.

GÜZÜ NÉNI Jövök már, jövök már. Olyan türelmetlen vagy, mint apád volt.

OTTOKÁR Meg mint a fiam. Miért kell nekem két óra alatt összekapnom magam egy eljegyzési vacsorára? Ki hallott már ilyet!

GÜZÜ NÉNI Ne csomagoljak egy kis pitét?

OTTOKÁR Magadat csomagold, Anyuka, nem kell pite! Nyolcfogásos vacsora lesz, lesz ott pite. Remélem, lesz egy kis pörkölt is, borjúszegeyből, ahogyan szeretem.

ERNA Ahogy szeretnéd!

OTTOKÁR Mert te a boltból mindig csak a maradék mócsingot hordod haza.

GÜZÜ NÉNI Azt hiszem, a báli ruhám jó lesz. *(El a kisszobába)*

♦ 2. jelenet ♦

(Ottokár, Erna, be Demeter a kishálószobából, öltönyben)

OTTOKÁR Szóval olyan világszépe az a lány, fiam?

DEMETER *(ingatja a fejét)*

OTTOKÁR Akkor? Úgy maradt?

ERNA Nem szégyelled magad? *(Demeterhez)* Kisfiam, hát hogy képzelted ezt, ilyen sebbel-lobbal? Ennyit nem érdemelnek a szüleid, hogy bemutasd azt a kislányt?

OTTOKÁR Biztos szégyell minket. Hallottad, valami úrilány. Mi meg nem vagyunk urak, mi nem pecázunk egy zavarosból az ilyenekkel.

DEMETER *(felsír)*

ERNA Na tessék! Most boldog vagy? Élete legszebb napján sír, mert ilyen apja van! Minek zargatod? Biztos azért nem mutatta be, mert hirtelen jött a szerelem, első látásra.

Telefonszöveg. Güzü néni kombinéban be, felkapja a telefont

OTTOKÁR *(végigméri az anyját)* Na, szép kis bálok lehettek régen! *(Ernához)* Úgy fogsz kinézni az anyám mellett, mint egy apáca.

GÜZÜ NÉNI *(a telefonba)* Igen, az vagyok. Ön nagyon szép hét elébe néz. Illetve mikor született? Ajjaj, akkor rosszat mondtam! Ez a hét nagyon rázós lesz az Ön számára. A párkapcsolata kátyúba jut. Amíg nem vallja be magának, hogy homoszexuális, addig nem találhat rá az őszinte boldogságra. De! Ne velem vitatkozzon! Vitatkozzon a csillagokkal! Ha nem tetszik, lölje főbe magát! Attól nem lesz jobb hete. Esetleg hívjon fel a jövő héten, hátha addig átrendeződnek. Ne nekem köszönje! *(Leteszi)*

OTTOKÁR *(Demeterhez)* Te meg próbálj egy kicsit vidámabbnak kinézni, mint anyád!

ERNA Mi bajod velem? Én is tegyem ki a mellem, mint anyád?

DEMETER *(ordít)* Próbálok! Igenis próbálok! Vidám vagyok! Én vagyok a szerencse fia! Megcsináltam az évezred üzletét! *(Örjöngve)* Kifogtam az aranyhalat! A márnát!

OTTOKÁR Na, csakhogy kinyitod a szádat!

ERNA Ugye fogsz beszélni az eljegyzésen? Mondasz valami leánykérőt? Hadd lássák azok az úri népek, hogy mi is megadjuk a módját!

GÜZÜ NÉNI Megyek, felveszem a báli ruhám.

OTTOKÁR Ne legyél szenilis, Anyuka! Már ott van rajtad.

GÜZÜ NÉNI Jaj, de egy kópé vagy te is! Mint a Demóka. *(El a kishálószobába)*

OTTOKÁR *(végigméri a búskomor Demetert)* De mókás egy kópé, mondhatom!

ERNA Ne csúföld már folyton! Biztos a beszédjére készül. Olyan édes kis komoly a mi fiunk, nem? *(Demeterhez)* Na, áruld el anyunak, mit fogsz mondani! Mindjárt megöregszem a kíváncsiságtól.

OTTOKÁR Nem ülhetsz ott némán, mint a sült hal.

Demeter felpattan, hogy kirohanjon. Csöngetés. Demeter a csengő hangjára megtorpan

OTTOKÁR Mi van? Most csöngettek, most ugrálj!

ERNA Istenem, hogy pont most kell jönni valakinek! Nem fogunk odaérni.

Demeter közben kimegy a bejárati ajtóhoz, kinyitja

◆ 3. jelenet ◆

(Váltak, Piros)

PIROS *(belép a bejárati ajtón, csodálkozva néznek egymásra Demeterrel)* Te itt vagy? Már mióta ott állok az ajtód előtt! Tudod, nem szól a csengőd, úgyhogy próbáltam kopogni, de azt hittem, nem hallod, úgyhogy gondoltam, átjövök a szomszédba, hátha tudják a számodat, és odacsöröghetek, hogy nyisd ki.

DEMETER *(zavarban)* Nincs telefonja a Polczinak... már a másik lakásban nekem, sajnos.

PIROS *(örömmel)* Mindegy, hát itt vagy!

ERNA *(Ottokárhoz, sűgva)* Figyeled, ki ez a kis nő vele?

OTTOKÁR *(sűgva)* Hát akivel beszélget. Mit figyeljek rajta?

ERNA Hát hogy beszélget vele.

DEMETER *(Piroshoz)* Persze, itt vagyok. És te? Te is itt vagy?

ERNA *(sűgva, Ottokárhoz)* Tegeződnek. Csak nem ez a menyasszony?

PIROS *(Demeterhez)* Eljöttem otthonról.

ERNA *(sűgva, Ottokárhoz)* Hallod, idejött?

OTTOKÁR Látom. Hallani téged hallak.

ERNA Undok vagy.

OTTOKÁR Aki mondja.

PIROS *(sűgva, Demeterhez)* Ezek kik, ezek a sutyerákok?

DEMETER *(sűgva, zavartan)* Ez... egy házaspár.

PIROS Valami temetésre mennek? Vagy miért vannak így kirittyentve?

DEMETER *(mély keserűséggel)* A fiuk temetésére.

PIROS Ez kedves. Már, hogy így kiöltöztek. Jaj, olyan bunkóságokat beszélnek! Inkább odaköszönök, az öreglány már kinézi a szemét. *(Hangosan Tasthebelékhez)* Jó napot! Én tulajdonképpen a Polczy urat kerestem.

OTTOKÁR Nem lakik itt. Csak folyton itt van.

ERNA Jó napot!

OTTOKÁR *(sűgva, Ernához)* Mondtam, hogy ez nem a menyasszony.

ERNA Nem te mondtad, hanem én. És nem azt, hogy ez nem a menyasszony, hanem hogy ez a menyasszony. Csak te utólag mindent jobban tudsz, olyan okos vagy.

OTTOKÁR Én legalább utólag.

PIROS *(sűgva, Demeterhez)* Ezek rólunk dumálnak?

DEMETER Van elég bajuk nélkülünk is.

PIROS De valamit mondanom kéne nekik, nem? Úgy értem, ez így hülye dolog, hogy így itt állunk, és... *(hangosan Tasthebelékhez)* Nagyon sajnálom a fiukat.

ERNA *(csodálkozva)* A mi fiukat?

OTTOKÁR *(Ernához)* Hát nem is általában a fiukat, hanem nekünk mondta, hogy a „fiukat”. A mienket, a Demetert. Ha nem érted a beszélgetést, akkor nem kell belekotyogni. *(Piroshoz)* Ne sajnálja! Mi se sajnáljuk. Pedig nekünk az egyszem fiunk volt, aki most, hogy úgy mondjam, kiröppent a családi fészekből.

PIROS Bocs, de ez nem tiszta. Maguk tényleg nem sajnálják?

OTTOKÁR Sajnálja a fészkes fene! Eleget lébecolt már a világban. Huszonnégy múlt, éppen ideje volt, hogy rászánja magát.

PIROS *(sűgva, Demeterhez)* Ezek mekkora állatok! Mit csinált a fiuk? Öngyilkos lett?

DEMETER *(apatikusan, oda sem figyelve)* A pénz miatt volt minden. Azután nem volt megállás.

PIROS Istenem, ez iszonyat! Tudod, néha már én is ott tartottam... (*hangosan Tasthebelékhez*) Én pedig nagyon is megértem a fiukat.

OTTOKÁR Azt látom. Talán túlságosan is.

ERNA (*súgva, Ottokárhoz*) Ezt most kellett?

OTTOKÁR Ne falja itt a Polczi nőjét! Inkább szedelőzködjön az eljegyzésére! Tartsuk be a sorrendet!

PIROS (*súgva, Demeterhez*) Micsoda arcok vannak! Te, miért nem húzunk innét?

DEMETER (*kizökkenve*) Hová?

PIROS Hozzád. Én elszöktem, és nem megyek vissza oda. Veled fogok élni, és tudom, hogy annyira tuti lesz!

DEMETER (*körülnéz*) Muszáj ezt itt megbeszelnünk?

PIROS Mondom, menjünk át hozzád!

DEMETER Akkor inkább beszéljük meg itt.

OTTOKÁR (*Demeterhez*) Na, mi lesz? Irány Horány, fiatalúr! A szekér nem vár!

ERNA Most mit sürgeted, mikor az anyád nincs készen?

DEMETER (*izgatottan súgva, Piros*hoz) Azt akarod mondani, hogy elhagytad Genyőtét?

PIROS Mindenem lent van a kocsiban. Még a fészülködőasztalomért visszamegyek. Azt akarom, hogy azon tartsd az írógépedet.

DEMETER És most nincs hol laknod?

PIROS Nem érted? Hozzád költözöm! (*Elégedetlenül*) Mondjuk, nem örülsz valami b a r o m i r a !

DEMETER (*gyászosan*) Megvan az oka.

PIROS Jaj, bocs, de hülye vagyok! Jó barátod volt?

OTTOKÁR (*Demeterhez*) Na, mi lesz? Nem azért vágunk magunkat klakkba-frakkba, hogy miattad lekéssünk a muriról!

PIROS Ez egy horror, ez az ürge! Na mindegy, ha el kell menned velük, akkor menjél! Megvárlak a lakásodban. Legfeljebb addig egy kis rendet rakok. El tudom képzelni, milyen kupi van ott.

DEMETER Én is.

Telefoncsörgés. Be Güzü néni, immár báli ruhában

GÜZÜ NÉNI Jövök, jövök! (*Felkapja a telefont*)

PIROS (*súgva, Demeternek*) Ez ki?

DEMETER (*kínban*) A... nagy... mama.

GÜZÜ NÉNI (*a telefonba*) Melyiket? Mondom. „Az Élet írja a darabot, de a függőnyt a Halál húzigatja.” Húzigatja! Én nem értem, miért mindenki ezen a sapon lovagol.

PIROS Milyen sapon lovagol? Ez is dilis?

DEMETER Sapka becézve. De igazából sapi. Sokan ezen az egy betűn csúsznak el. (*Ko-moran*) Mint én a „p”-n.

OTTOKÁR (*Güzü nénihez*) Anyuka, jelenésünk van! (*Ernához*) Na, mi van? Nem szólsz rám, amikor az anyámat piszkálok? Most örülsz, mi?

ERNA Én már nem mondok semmit.

GÜZÜ NÉNI (*a telefonba*) Húzigatja. Megvan? Egy pillanat! Ne tegye le! (*Félteteszi a kagylót, bekapcsolja a rádiót, Pirosra ront*) Nahát, ki ez a kislány? Ez a kis tündér!

PIROS Thuly Piros. Őszinte részvétem.

GÜZÜ NÉNI Jaj, de drága! Tudja, Agenor már régen a föld alatt van. Persze, mi most látjuk egymást először, úgyhogy köszönöm.

PIROS Nem most halt meg az unokája?

GÜZÜ NÉNI Kicsoda? *(Felnevet, Demeterre mutat)* Azt biztos ez mondta, ez a csibész!

PIROS *(bizonytalanul, Ottokárra mutatva)* Meg az az úr is.

GÜZÜ NÉNI Jaj, hát az is nagy kópé ám! Annak sem szabad hinni. Nem, Agenor a férjem volt. Még a spanyolnátha vitte el. Ma már nem is ismerik ezt a betegséget.

ERNA *(súgva, Ottokárhoz)* Mikor beszéltél te ezzel a lánnyal?

OTTOKÁR Hagyjál már békén!

ERNA Átjársz a Polczihoz csajozni? Undorító, disznó banda!

GÜZÜ NÉNI *(Piroshoz)* Szóval te vagy a kis menyasszonya, igaz? Nem is hinnéd, ez a rosszcsont miket mondott rád!

PIROS Biztos túlzott. Nem vagyok én kurva. Különben még a menyasszonya se.

GÜZÜ NÉNI *(pillanatnyi zavart szünet után, nyájasan)* Persze, még nem vagy az. Nem szabad elkiabálni, tudja azt a Güzü néni.

OTTOKÁR Anyuka, ez a Polczi barátnője!

GÜZÜ NÉNI A mi időnkben még menyasszonynak mondták. Akkor még nem volt divatban ez az együttjárás, vagy együttválás... De hogyhogy a Polczié?

PIROS *(Demeterhez simul)* Úgy, hogy szeretem ezt a kis okostojást!

DEMETER *(felüvölt, kiborul)* Elég ebből! Én...

GÜZÜ NÉNI Várj egy kicsit! *(Felkapja a telefont)* Köszönöm a türelmét. Most már leteheti. *(Leteszi, majd Demeterhez)* Most mondd!

DEMETER *(elbődül)* Elég ebből! Én vagyok a Polczi, igen! Feketén-fehéren, tetőtől talpig! Pofonegyszerű!

ERNA Hogyhogy te vagy a Polczi?

PIROS Nem tudták, hogy ő a Polczi? Hát itt lakik a szomszédban. *(Demeterhez)* Csak a fiukat ismerted?

DEMETER Nem akarom megmagyarázni!

PIROS Ne legyél velem türelmetlen! Mondd, hogy buta vagyok, de ne legyél velem türelmetlen!

OTTOKÁR *(Demeterhez)* Mit vagy te Polczi? Azt te csak szeretnéd! Ahhoz gerinc kell, meg elvek! Nem gazdag lányokra ráugrani! Ezt tanultad otthon? Nézz meg engem, hogy nőültem!

ERNA Maradjál már! Több pénz megy át a kezemen, mint neked.

PIROS *(Ottokárhoz)* Én nem vagyok gazdag lány. Én most mondtam le mindenről.

ERNA És a lakást talán nem az apám vette a végkielégítéséből?

DEMETER Nem értitek, mit mond? Hogy idejött! Menjetek nélkülem! Hadd legyen egy boldog hónapom! Mindenki! Nagyanyó, tessék!

PIROS Miért Nagyanyó? Nem Güzü néni?

GÜZÜ NÉNI De, Güzü néni, éppen az. *(Demeterhez)* Mi bajod volt ezzel a kislánnyal? Kedves, bájos, udvarias, és szerintem nem is csúnya.

DEMETER Menjetek el! Zabáljátok degeszre magatokat a más pénzén!

GÜZÜ NÉNI Tényleg, ne csomagoljak egy kis pitét? Mégis így üres kézzel kézfogóra menni!

ERNA *(Demeterhez)* Hogy mondhatsz ilyet, hogy nélküled? Ilyet nem lehet csinálni, hogy hirtelen a más barátnőjével...

PIROS Én már nem vagyok a más barátnője! Én már csak a Polczié vagyok!

Csöngetés. Güzü néni a bejárati ajtóhoz megy

GÜZÜ NÉNI Ez biztos nem a Polczi. Az sose csönget.

PIROS Hogy lenne a Polczi, ha itt van?

DEMETER Nem magyarázom meg.

OTTOKÁR Menyasszonyod is van? Barátnőd is van? Ha még félórát tollászkodunk, kiderül, hogy nagyapa vagyok.

ERNA Persze, rám várunk, ugye?

PIROS *(Demeterhez)* Neked menyasszonyod van?

DEMETER Nincs menyasszonyom!

Közben Güzü néni beengedte Csongort, aki ekkor lép közéjük

◆ 4. jelenet ◆

(Voltak, Csongor)

CSONGOR *(szemlátomást feldúlt)* Nincs meg a menyasszonyod! Mi van, már tudod?

De gyorsan járnak a hírek! *(Piroshoz)* Te meg mit csinálsz itt, csak úgy mellesleg?

GÜZÜ NÉNI *(Csongorra mutatva, a többieknek)* Mondtam neki, hogy várja meg itt a Polczit.

CSONGOR Nem kellett soká várnom, az fix.

ERNA *(súgva, Ottokárhoz)* Hogy kerül ez ide?

OTTOKÁR Ne sugdolózz folyton! Ezt nem tanultátok az iskolában?

PIROS *(Csongorhoz)* Te hogy kerülsz ide?

OTTOKÁR *(súgva, Emához)* Látod, meg lehet kérdezni kerek-perec!

PIROS *(Csongorhoz, felháborodva)* Idejöttél utánam?

CSONGOR *(idegesen)* Utánad, persze, hogy utánad! Komolyan, én nem értem a nőket!

Itt volt előttem, aztán még megkérdezi!

DEMETER *(elszántan)* Genyőte úr!

ERNA Genyőte? Nem ehhez megyünk?

OTTOKÁR Látod, hogy ő jött hozzánk! Minek kérdezed, ha látod?

PIROS *(Csongorhoz)* De hiába jöttél, bocs!

CSONGOR *(Piroshoz)* Kérdeztem már, mi a francot keresel itt? Mindegy, te ráérsz. *(Demeterhez)* Polczi fiam, nagy szarban vagyunk!

DEMETER Hát igen, gyorsan járnak a hírek, ahogy mondja. És itt a dolgok kicsit más-hogy alakultak, mondhatnám, hirtelen fordulatot vettek...

CSONGOR De fene jól tájékozott vagy! Hát mit csináljunk?

DEMETER Hogyhogy mit csináljunk? Én azt gondoltam, hogy a ma esti program elmarad, és kész.

CSONGOR De sok eszed van! Ezt én is kitaláltam, köszi! *(Körbenéz)* Te, minek van itt ez a népgyűlés? Nem lehetne ezeket kizavarni? Vagy menjünk át hozzád?

GÜZÜ NÉNI Hozzá be se lehet férni a málnamagozó-géptől!

PIROS Ja, akkor a málnamagozó miatt nem akartad, hogy...

CSONGOR Márna? Még egy márna?

DEMETER Málna!

ERNA *(súgva, Ottokárhoz)* Ideje lenne bemutatkozni az örömapának, nem?

OTTOKÁR Hát mutatkozzál be! Ki tart vissza?

ERNA Talán bemutatnál, nem? Nem úgy illene?

CSONGOR *(Demeterhez)* Nem tudom, most tényleg pár málnamag miatt nem tudunk leülni?

ERNA (Csongorhoz, szívélyesen) Tasthebelné, Erna. Szervusz.

CSONGOR (odaveti) Helló. (Demeterhez) Figyelj, akkor megoldjuk állva. Nem kell begazolni.

OTTOKÁR (Csongorhoz) Tasthebel Ottokár. Helló-belló.

CSONGOR Mi van?

Telefoncsörgés

OTTOKÁR (zavartan) Telefon.

CSONGOR Ja? (Demeternek) Neked miért nincs telefonod? Mindegy, kapsz tőlem egy mobilt, nem ez a lényeg. Hanem, hogy hova tűnt a giliszta.

DEMETER (megdőbbenve) Eltűnt?

CSONGOR Az előbb már tudtad, mit adod a hülyét? Eltűnt, megszökött, na!

PIROS (kárörvendőn) Mert senki nem bír téged elviselni! Mert ilyen zsarnok vagy, ilyen önző állat!

OTTOKÁR (súgva, Ernához) A Polczi nője a Genyőtével? Meg a fiunkkal?

ERNA Mit nézel? Neked is megvolt, nem?

OTTOKÁR Nem szégyelled magad, a gyerek előtt?

GÜZÜ NÉNI (kizökken a tátott szájú ámulatból, és felveszi a még mindig csörgő telefont)

Halló! Bocsánat, csak itt kapkodom a fejem! Igen? Mondom. Egy, kettő, három...

Mi? Akkor iksz. Lottót mondott, de nekem mindegy, legyen igaza! Egy, kettő, iksz, tessék variálni! (Leteszi)

CSONGOR (Piroshoz) Csavard már le magad! Ez nem a te dolgod! Arra még majd visszatérünk.

ERNA (Csongor elé lép, tolakodón) Igazán nem akarunk zavarni, ha megbeszélésed van...

OTTOKÁR Látod, hogy megbeszélése van, mit zavarod? Annál később eszünk! (Csongorhoz) Mi itt sem vagyunk, tárgyaljatok nyugodtan! (Güzü nénihez) Anyuka, te se kagylózzál itt!

CSONGOR (Ottokárhoz) Persze, haverom, menjetek csak. Szevasz! (Demeterhez) Szóval, én tudom, hogy ez a gennyes, vén seggfej szöktette meg. Nem kell beszarni, meg kell találni. Úgyhogy kapd össze a fantáziádat, művészkém.

PIROS (Csongorhoz) Mit jössz ezzel a süket dumával? Azt hiszed, bedőlök? Nekem tiszta, miért vagy itt, oké? Miattam! Csak nem mered bevallani, inkább játszod a janit!

CSONGOR (fáradtan) Menjél már odébb, mulattasd ezeket a tóthéber haverjaimat, ezek még biztos nem hallották a lemezeidet! (Demeternek) Na, izzadd össze! Hol kezdjük? Menjünk át mégis hozzád?

PIROS Oda te be nem teszed a lábadat!

DEMETER Piros, én...

CSONGOR Hagyjad, rá se bagózz. Háttérzene, tudod. Mondjad, amit kérdeztem.

DEMETER (erőt vesz magán) Engem a maga lemeze nem érdekel, oké?

CSONGOR Mi?

PIROS Hallod! Nem érdekli a lemezed! Nem olyan hülye, hogy bevegye ezt a vakert, hogy a rusnya lányod miatt vagy itt!

CSONGOR (Demeterhez) Be vagy majrészva, értem én! Villinger! Persze, lehet, hogy párszor megmássza, na és? Modern emberek vagyunk! Az ő dolga, fene a gusztusát! Az eljegyzést megtartjuk, ha nem ma, akkor holnap!

ERNA (súgva, Ottokárhoz és Güzü nénihez) Halljátok? Holnap lesz az eljegyzés!

OTTOKÁR Halljuk! Nemcsak neked van itt füled!

PIROS (Csongorhoz) Mit érdekli a Polczit a lányod eljegyzése?

CSONGOR Téged mit érdekel a Polczi eljegyzése? Meg sem vagy rá hívva!
 PIROS *(döbbenet néz Demeterre)* Hogyhogy a Polczi eljegyzése?
 CSONGOR Ilyen buta nőnek minek nő szája? A Polczi eljegyzése ma a lánnyal!
 ERNA *(súgva, Ottokárhoz)* Úgy hallom, mégis ma lesz.
 CSONGOR *(Piroshoz)* Szóltam volna, de nem akartam, hogy ott legyenél. Még örültem is neki, hogy kihelődsz. Gondoltam, lesz egy nyugodt vacsorám.
 PIROS *(Demeterhez, teljesen kiborulva)* Te eljegyzed a Gyöngyvért? És egy szóval se mondd?
 DEMETER Nem lesz eljegyzés, hallod, hogy nem lesz! Ha ma nem, hát holnap sem!
 CSONGOR Ne magyarázz neki, ez úgyse fogja. Egyébként pedig higgadjál. Megtalálom én azt a gennygócot, ha a föld alól kell is kikaparnom.

Kopogás

GÜZÜ NÉNI Ez a Polczi lesz! *(Kimegy ajtót nyitni)*
 CSONGOR *(Demeterhez)* Te kopogsz? Ne kopogj, ha hozzád beszélek!

Az ajtóban megjelenik Polczi

DEMETER *(kétségbeesik Polczi látásán)* Én soha többé nem kopogok!

Függöny le, majd szinte azonnal fel (kvázi felvonásvég)

◆ 5. jelenet ◆

(Váltak, Polczi)

GÜZÜ NÉNI *(Polczihoz)* Na, mit hozott nekem?
 OTTOKÁR Vén csataló!
 ERNA Csakhogy befut! Már alig győztük mulattatni a barátnőjét!
 CSONGOR *(észreveszi Polczit, kikel magából)* Mi, te itt vagy? Te apaszomorító! Gyere csak ide, szentem!
 OTTOKÁR *(súgva, Ernának)* Ezek milyen jóban vannak!
 POLCZI *(megtörpan, rémülten Csongorhoz)* Maga? Maga itt? És még engem kérdez?
 PIROS *(Demeterhez)* Nézd, ez az a krapek, aki úgy kiborított! Lehet, hogy ő is ismerte a srácot, vagy a nagypapát, vagy végül is kit temetünk?
 CSONGOR *(a hátráló Polczit üldözi)* Gyere ide Genyőte bácsihoz! Ne félj, mókuska, legföljebb kiheréllek!
 POLCZI Ez igazán... én nem akarok erős kifejezést használni, de méltánytalanság! Az ellen nem volt kifogásom, hogy az otthonából kihajtsón. De hogy itt is várjon, ahová jövök!
 ERNA *(súgva, Ottokárhoz)* Ezek ismerik egymást?
 OTTOKÁR Nem ezt mondtam? Hallod, hogy az egyikük tegeződik.
 ERNA Biztos a nő miatt.
 PIROS *(Demeterhez)* Amúgy meg a temetés izgat a legkevésbé. Most akkor mi a helyzet ezzel az eljegyzéssel?
 DEMETER Nem lesz, nem érted? Nem írom meg a hülye darabot se.
 PIROS Neked hülye darab, amit rólam írsz?

DEMETER Ezt se érted? Te nem az vagy, akinek előszörre hittelek.

GÜZÜ NÉNI *(Csongorhoz és Polczihoz)* De hát üljenek inkább le! Csak kergetik egymást az asztal körül!

CSONGOR Visszaadod a lányomat! Ha a Polczinak ígértem, a Polczié lesz!

ERNA *(súgva, Ottokárhoz)* Most akkor miért akarja elvenni a Polczitól, ha a Polczinak szánja? És hogyan nem a fiunknak szánja?

OTTOKÁR Ha nem érted, minek szólsz bele? Legalább azt értsd, amit kérdezel!

CSONGOR *(felfigyel rájuk)* Na, mi van, haverek, kifogytatok a témából?

DEMETER *(Piroshoz)* A márnaszájúnak kellett volna írnom. De nem írom meg neki.

PIROS De nekem megírod, ugye? Tudod, a pisztrángról, amelyik elköltözik ívni.

CSONGOR *(Polczinak)* Ne várd meg, míg szétverem a fejedet! Elő a lányommal!

POLCZI De nem én vagyok Polczi, ezt ugye közben világosan látja? Egy Polczi ugye nem silányodna odáig...

DEMETER *(Piroshoz)* Nem írhatom meg. Nem tudom leírni a „pisztrángot”. Sem azt, hogy „Polczi”.

PIROS *(kiborulva)* Nem akarod, mi? Inkább a Genyőte lánya? De miért? Mondd meg nekem: miért?

OTTOKÁR *(Polczihoz)* Bocs, hogy futás közben zavarlak, de miért nem vagy te Polczi? Tudod, bé nejem nem érti.

CSONGOR *(Ottokárhoz)* Mit makogsz? Azért nem Polczi, mert a Polczi a lányom vőlegénye.

OTTOKÁR Ezt már végképp nem érti a nejem.

ERNA Hát nem is. Én azt hittem, Csongi, a fiam a lányod vőlegénye.

CSONGOR *(elképedve)* Mi van? Milyen fiad? Ki vagy te?

ERNA *(bűbájosan)* Neked csak Erna.

OTTOKÁR Én meg Ottokár. Tudod, mondtuk már.

DEMETER *(Piroshoz, kétségbeesett mentegetőzéssel)* Mert én meg nem az vagyok, akinek te gondolsz. Meg már az sem, akinek én gondoltam magamat.

GÜZÜ NÉNI Pongrác, magát úgyse hívták vacsorára. Nem enne egy kis pitét a sok siránkozás helyett?

PIROS *(Demeterhez, elutasítón)* És szerinted ennek van valami értelme?

DEMETER Ez azt jelenti, hogy én nem vagyok Polczi.

POLCZI *(Güzü nénihez)* Futás közben nem esik jól.

CSONGOR *(gyanakodva)* Milyen Pongrác?

OTTOKÁR *(értetlenül, Csongorhoz)* Milyen? Ez a neve. Ez egy név. Szervác, Pongrác, Bonifác. A középső.

POLCZI *(próbálja elkenni)* Ahogy Ottokár mondja. Ilyen keresztnév. Átlagos, ha nem is sűrű.

ERNA Ez a neve. Polczi Pongrác. Ő találta ki magának.

CSONGOR Erna lelkem, levennéd a tűt?

OTTOKÁR Na, azért több tiszteletet az örömyának, jó?

POLCZI *(ijedten Demeterre mutogat)* Mit én Polczi, ha ő a Polczi? Nem képzelik, hogy egy Polczi szóba áll egy Genyőtével? Hogy odamegy pénzért kuncsorogni?

PIROS *(Demeterhez)* Hogyhogy nem vagy Polczi? Hát így hívnak, nem?

OTTOKÁR *(Demeterhez)* Fiam, miért mondja a Polczi, hogy te vagy Polczi? És te miért mondtad?

CSONGOR *(elkapja Polczit)* Na, gyere egy kicsit, te pitezabáló! Megkérdezzük a Polczit, hogy hogy vagy te Polczi.

OTTOKÁR *(Güzü nénihez fejcsóválva)* Anyuka, nekem is hozhatnál egy tányérral. Valahogy nem adok nagy esélyt ennek a vacsorának.

CSONGOR *(Demeterhez)* Polczi fiam, ismered ezt a szarzsákot?
 ERNA *(Ottokárhoz)* Te mindig csak a beleidre gondolsz.
 POLCZI *(Demeterhez, könyörögve)* Fontold meg, mit mondasz ebben a válságos pillanatban! Jusson eszedbe, mit ígértél!
 CSONGOR *(Polczihoz)* Azt ígérte, elveszi a lányomat. Te meg azt ígérted, eltűnsz a fenébe.
 POLCZI Eltűntem! Hátra se néztem. Maga van itt.
 PIROS *(Demeterhez)* Most el akarod venni a rusnya lányát vagy nem?
 DEMETER *(kikel magából)* Elég ebből! Én...

Telefoncsörgés

GÜZÜ NÉNI *(Demeterhez)* Várj egy pillanatra! *(Felveszi a telefont, beleszól)* Tartsa a vonalat! Egyelőre téves. *(Félreteszi; Demeterhez)* Mondhatod.
 DEMETER Elég ebből! Én nem vagyok Polczi! *(Piroshoz)* Engem a gilisztával csőbe húztak. Én akkor jegyeztem el, amikor még nem ismertelek... vagyis, amikor még a márnaszájút nem ismertem, csak a giliszta...
 OTTOKÁR *(Demeterhez, kedélyesen)* Nem is tudtam, hogy ilyen nagy pecás vagy, fiam.
 CSONGOR *(Demeterhez, fenyegetően)* Mondd tovább, de nagyon gyorsan!
 DEMETER *(Polczinak)* Ne haragudjon, Polczi bácsi! Én azt hittem, jó ötlet, hogy én legyek a Polczi bácsi.
 POLCZI Nem is volt rossz ötlet, amikor kitaláltam.
 CSONGOR *(Polczinak)* Szóval mégis te állsz emögött az egész mögött?
 DEMETER A Tubica pénze áll az egész mögött!
 GÜZÜ NÉNI Igen, a Tubica. Ott vár a telefonban. Mondjam neki, hogy jöjjön személyesen?
 PIROS *(Demeterhez, megvetően)* Akkor ki a fene vagy? Miért ráztál át? Csak meg akartál dugni, mielőtt a márnaszájú beköltözik az ágyadba?
 CSONGOR *(Demeterhez)* Mi, a csajomra is utaztál? Nem volt elég a pénzem?
 DEMETER Nem kell a tetves pénze!
 POLCZI *(Demeterhez)* No! Muszáj feltétlenül így elragadtatnunk magunkat?
 DEMETER Az apám is fütyül a pénzre, az anyám is fütyül a pénzre, Polczi bácsi is fütyül a pénzre!
 ERNA Így van. A mi családjunkban csak a szeretet meg az összetartás számít.
 CSONGOR *(Demeterhez)* Az én pénzemre te csak ne fütyüljél! Fütyüljél a Tubica pénzére! Egyáltalán hányan tejelnek neked? Hány rusnya úrgazdag lányt jegyeztél el a pénzéért?
 PIROS *(Demeterhez)* Persze, leesett! A Csongor rohadt pénzéért akarod elvenni!
 DEMETER Nem akarom elvenni! Csak, mert megtetszettél, azért akartam elvenni!
 PIROS Gyorsan rájöttél, hogy jobban szereted a pénzt, mint engem!
 CSONGOR *(Piroshoz)* Mit? Hát én is jobban szeretem a pénzt, aztán nekem mégse nyafogtál. Nehogy már ezen álljunk le vitatkozni!
 OTTOKÁR Á, a nőekkel nem érdemes vitatkozni.
 CSONGOR Nem is lehet. Nem is lehet. *(Demeterhez)* Na jó, elmondom, mi van. Te visszaadod a pénzemet...
 POLCZI *(Demeterhez)* Látod? Mert folyton kapkodsz.
 CSONGOR *(Polczihoz)* Te is kapkodjál, ha jót akarsz! Kerítsd elő a lányomat, de szaporán!
 POLCZI Én meg vagyok ütődve. Én azt hittem, tudok bánni a szavakkal, bár sosem törekedtem közérthetőségre, amit meg lehet érteni, az szemét, nem irodalom, de...

CSONGOR Ne pofázz, mert abból nem lesz lányom!

POLCZI Csak azt vezettem fel, hogy én nem ismerem, sosem láttam. Bizonyára nagyon kedves, okos, bájos...

CSONGOR Te tényleg sose láttad. De akkor hol van?

PIROS *(Demeterhez, kikészülve)* Segíts neki megtalálni! Remélem, nagyon boldogok lesztek. És ne hívjatok meg az eljegyzésre! *(Kirohan a bejárati ajtón)*

CSONGOR Van valami törékeny a gangon?

Egy pillanatig mindnyájan csendben fülelnek

GÜZÜ NÉNI *(megkönnyebbülten)* Nem vette észre a begóniát.

POLCZI Demeter, magyarázd meg szépen Genyőte úrnak, hogy nem úgy gondoltad, hogy visszaadod a pénzét!

DEMETER Nem is adom vissza. A képebe vágom! *(Előhúzza a pénzt, Csongorhoz vágja)* Tessék, megszámlolhatja! Van is egy gép a szobámban.

CSONGOR *(teljes döbbenetben)* A málnamagozóval? El vagy te tévedve.

DEMETER Én futok az igazi menyasszonyom után! *(Kirohan a bejárati ajtón)*

OTTOKÁR *(Ernához)* Többet kellene foglalkoznunk ezzel a gyerekekkel. Egészen elvadult.

ERNA Anyád nevelése.

Demeter magán kívül visszarohan, becsapja az ajtót, bezárja, ráteszi a biztonsági láncot

OTTOKÁR *(Demeterhez)* Mi van? Kerget a tatár?

CSONGOR *(dühösen)* Visszajöttél két pofonért?

DEMETER Itt van! A gangon!

ERNA Kisfiam, hát másfelé nem mehet.

DEMETER De a menyasszonyom! Azaz a Polczi bácsi menyasszonya! Szóval a giliszta!

CSONGOR Ez a lányom. Hol van?

DEMETER Ott áll anyuval a Polczi bácsi ajtaja előtt!

OTTOKÁR *(Ernához)* Hol állsz te?

ERNA Persze, megint én vagyok a hibás.

Csöngetés

CSONGOR *(Polczihoz)* Szóval mégis te dugdostad, mi? Fene a gusztusodat! Mert te laksz a Polczi lakásában, nem? Na, mi van, senki nem nyitja ki? *(Ajtót nyit)*

◆ 6. jelenet ◆

(Váltak, Beáta)

BEÁTA *(elképedve)* Hát te?

CSONGOR Nem én, hanem te? Itt van? *(Kínéz a gangra)* Itt van! *(Beátához)* Minek hoztad ide?

BEÁTA Előled menekítettem, te istencsapása! Hátha a Polczi szíve megesik rajta, ha látja, milyen szerelmes. Ha már a könyörtelen apját nem tudta meghatni!

CSONGOR Azzal befürödtél. A Polczi nincs odahaza.

BEÁTA *(észreveszi Polczit)* Nahát maga is itt? A Polczihoz jövök, és kit találok?

OTTOKÁR A Polczit.

CSONGOR Ezt most ne ragozzuk!

ERNA *(Beátához)* Tasthebelné, Erna. Szervusz. A férjem: Ottokár. Kicsit faragatlan.

BEÁTA *(kikiált a gangra)* Gyöngyvér! Itt a szerelmed! Ne légy olyan félenk, kis gyöngyöm, gyere már! Csoda! Van Isten! Gyere már! Jön már!

Minden szem várakozón az ajtóra szegeződik

Függöny

HARMADIK FELVONÁS

ÖTÖDIK KÉP

Két szomszédos emeleti páholy valamelyik nagyobb fővárosi színházban, egy-egy ajtóval a közös folyosóra. Az 1. páholyban, azaz a díszpáholyban a felvonás elején Csongor, Piros, Beáta és Polczi foglal helyet. A 2. páholyban ugyanekkor Güzü néni, Ottokár, Erna és Demeter unatkozik. Az előadás második felvonása éppen véget ér.

◆ 1. jelenet ◆

(A páholyok homályban, még tart a második felvonás. A képzeletbeli színpadról egy színész szavalása hallik fel)

HANG Jaj nektek, ha e sellőnek meggörbül egy hajszála,
Vagy sírástól-zokogástól legörbül a halszája!

Tapsvihar: A képzeletbeli függöny legördül, a páholyokban kigyúlnak a lámpák. Az 1. páholyban (Piros kivételével) lelkesen, a 2. páholyban unottan verik a tenyerüket

◆ 2. jelenet ◆

(Az 1. és a 2. páholy felváltva, míg az egyikben zajlik a jelenet, a másik tetszőlegesen szorítható háttérbe fényhatással vagy bármi más módon)

1. páholy

CSONGOR Hogy volt! Hogy volt! (Polczihoz) Hogy volt ez, Polczikám? Hol a lányom?

POLCZI Ugyan, apu! Van még egy felvonás. Abban lép majd színpadra. Amikor felmegy a függöny, ő már ott áll középen, akár egy zátony az idő sodrában.

CSONGOR Hagyd ezt az „aput”! Azt meg mikor dumáltuk, hogy kihagyod az első két felvonásból?

POLCZI (kínban) Ugyebár a drámai koncepció parancsa, a hatás mechanizmusa...

CSONGOR Arra én magasról szarok. Engem az érdekel, miért hagytad ki a lányomat két felvonásból!

POLCZI Eredetileg benne volt, csak nem tanulta meg a szerepét.

BEÁTA Nekem azt mondta, megtanulta.

POLCZI Nekem is azt mondta. És én el is hiszem, én jóhiszemű vagyok. Bizonyára ott van a fejében, csak nem jön ki a száján.

CSONGOR Azért adtam hozzád, hogy színésznőt csinálj belőle. Stimmt?

BEÁTA Szegényke már biztosan nagyon izgul. Mégiscsak az első fellépése.

PIROS (eddig faarccal meredt a színpad felé, most feláll)

CSONGOR Te meg hova nyüzsögsz így se szó, se beszéd!

PIROS *(élesen)* Ha jól tudom, nem azért fizetsz, hogy beszéljek!

BEÁTA Jaj, de kis önérzetes! Tanulj egy kis alázatot, szívecském, mert így nem maradsz meg sokáig a cselédi pályán!

CSONGOR Ne egyétek egymást! Örömműnnp van. *(Piroshoz)* Azt mondd meg, hová kacsázol!

PIROS Muszáj az egész színháznak tudni, hogy megtelt a hólyagom?

CSONGOR Jól van, menjél! Nem értem, miért nem lehet az ilyet otthon elintézni.

PIROS *(ki a páholyajtón a folyósóra)*

Váltás a 2. páholyra

DEMETER *(kilép a folyósóra, de rögtön visszajön, és letaglózva a székébe roskad)*

OTTOKÁR Most mi van? Mégse kell pisilned?

DEMETER *(letargikusan)* Nem. Otthon elintéztem.

GÜZÜ NÉNI Nem szabad ám visszatartani. Az nagyon egészségtelen.

ERNA Ne mondjon neki ilyet, Güzü mama! Négyéves volt, mire végre leszedtük a pelenkát róla! Most meg ilyenekre tanítja!

OTTOKÁR Igaza van, jó? Igaza van!

ERNA Neked is ő tanította, hogy a bőfögést se szabad visszatartani?

OTTOKÁR Muszáj nekem ennyire otthon éreznem magam? Azért jövök színházba, vagy hogy a Polczi darabjának tapsoljak?

ERNA Egyébként ez a kis felesége színpadon egész helyeske. Nincs vele semmi baj.

OTTOKÁR Te otthon hagyta a szemüvedet?

ERNA Miért? Ha otthon hagyom, már nem is lehet önálló véleményem? Ha rossz a szemem, a számat se nyissam ki?

OTTOKÁR Csak ezért – ne! Hol láttad te a Polczi feleségét?

ERNA Hát... a Tuba Rózsikát játszotta, nem? A vén halász ifjú aráját, aki békát aszal a párnája alatt! Az ő, nem?

OTTOKÁR A mijét?

GÜZÜ NÉNI Aráját. Menyasszony, három betű.

OTTOKÁR Köszönöm, Anyuka! Nem nem tudom, mi az ara, csak motyog. Könnyű annak, aki álló nap rejtvényt fejt!

GÜZÜ NÉNI Mit csináljak? A Pongrác felmondott nekem, és elment milliomosnak.

OTTOKÁR Hogy nem süll le a pofájáról a bőr! És még ide is csődít minket a gerinctelen tróger! De neki van igaza! Így kell ezt csinálni! Cserbenhagyni a bútorszaktát! Jól van, tapsot neki! *(Ernához)* Meglátod, egyszer én is kivágom az összes ócska írógépet!

ERNA Inkább javítsd meg őket, akkor elviszik. Már egész mániás kezdesz lenni! Pont, mint a Sanyi nálunk, mindegy, milyen Sanyi. Az is, aszongya, hogy ő majd fogpiszkálókából hajókat épít a nem betétes üvegekbe, meg kis Betlehemet, arra biztos harap a kegyserbolt!

OTTOKÁR Hagyd már azt a Sanyit, annak csak a szája jár! Majd nézz meg engem!

GÜZÜ NÉNI Miért nem szállsz be a bétébe? Már így is alig bírjuk a Demókéval a telefonokat, hogy végre elcserélte a málnamagozót egy telefonközponttra! Pedig az csoda egy masina! Van rajta egy olyan funkció, ami minden hívást tíz percig zenére várakoztat! És az a tíz perc ugyanúgy kétszáznegyven forint plusz áfa percenként! De még így is annyi a telefon! A horoszkóp, a lottószámok, a rejtvények!

OTTOKÁR Meg a szex-vonal, mi?

GÜZÜ NÉNI *(nevet)* Te huncut, te! Látszik, hogy az unokám apja vagy!

ERNA *(Demeterhez)* Te miért vagy olyan kuka, kisfiam? Nem ismerek rád!
 DEMETER Olvasok. Megkaphatom a színlapot?
 ERNA Tessék! *(Odaadja Demeternek a színlapot)* Csak el ne rontsd a szemed!

Váltás az 1. páholyra

CSONGOR *(olvassa a színlapot)*
 BEÁTA Akkor most nem megyünk a büfébe?
 CSONGOR Elolvashatom? Megengeded? Igazán? Nem bánod?
 BEÁTA Tessék! Isten bocsássa meg nekem, hogy azt hittem, negyedóra alatt elolvasol tíz sort!
 CSONGOR Hinni a templomban kell. *(Polczihoz)* Na, Polczi, ez nagyon szépen ír a darabodról.
 POLCZI *(szerényen)* Én írtam.
 CSONGOR *(türelmetlenül)* Azt mondom, a darabodról!
 POLCZI Ezt írtam én itt. Ezt a szösszenetet arra a színlapra.
 CSONGOR Na! Hát nem vagy te hülye! Megumbuldáltad? Kinyaltad a saját seggedet? Ezt cirkuszban kéne mutogatni!
 BEÁTA *(undorral)* Polczi úr, nem kísérne el a büfébe, míg a férjem, bocsánat: az ex-férjem olvasgat?
 CSONGOR A Polczi marad. Odatalálsz egyedül is. És a Pirost is rángasd ki a klozettről, mielőtt elkezdik folytatni a végét.
 BEÁTA *(felhúzott orral kivonul)*
 CSONGOR Nézz ide, Polczi, én értem ezt a darabot, meg a hatás mechanizmusát, meg mi az anyád kínját! De mi ez? *(A színlapra mutat)* Az oké, hogy „a darabot az Élet írja”, ez oké, ez olyan költői marhaság. De mi a bánat ez, hogy „a függőnyt a Halál húzigatja”? Eleve mit „húzigatja”? Nem húzogatja?
 POLCZI Nos... ki hogyan becézi a sapkáját.
 CSONGOR *(eltűnődik)* Ez jó. Ezt bírom. Ez tuti, hogy így néha meglepsz. *(Megcsörren a mobilja)*

Váltás a 2. páholyra

OTTOKÁR Jézusom, már csöngetnek!
 ERNA Mi van?
 OTTOKÁR Te szemüveg nélkül azt sem hallod, hogy csöngetnek? Mindjárt kezdik.
 ERNA Nem baj. Annál hamarabb vége lesz.
 OTTOKÁR Nem úgy van az! Gyerünk a büfébe! *(Ernával kimegy)*

Váltás az 1. páholyra

CSONGOR *(vörös fejjel, dühösen ordít a mobiltelefonba)* Ezt nekem ne mondd! Neked így is, úgy is ki kell fizetned, ha cigánygyerekek potyognak az égből, értve vagyok? Különben pedig valahol meg is van az a rohadt kötelezvény! És majd lenyomom a torkodon, ha kitöröltem vele a seggemet!
 MANCI NÉNI *(feldúltan benyit)* Hát megvannak! Hála Isten!
 POLCZI Magának is.
 MANCI NÉNI Teszik le azonnal azt a telefont! Mit képzelnek? Színházban vagyunk! Itt nem lehet telefonálni!

CSONGOR *(felhorkan)* Hát itt nem lehet telefonálni! *(Manci nénihez)* Kuss legyen már!
(A telefonba) Neked is, te szarcsimbók!
 MANCI NÉNI *(megütődve)* Tessék? Ezt nekem...? Én itt csak a dolgomat végzem, és...
 Hát hol élünk? Én ezt azonnal jelentem az igazgatónak!
 CSONGOR Polczi, minek vagy itt? Dobd ki!
 POLCZI *(Manci nénihez)* Csakugyan tessék inkább távozni! Ne tessék megvárni, míg
 Genyötte úr dobja ki! Mert az bizony nem egy könnyű szülés.
 MANCI NÉNI *(feldúltan kirohan)*

Váltás a 2. páholyra

GÜZÜ NÉNI *(átles az 1. páholyba)* Most kiment a Mancsi. Csak ketten vannak.
 DEMETER Na és?
 GÜZÜ NÉNI Kihívhatnád a Polczit, míg telefonál a másik.
 DEMETER Most miért én adjam vissza neki? Apuci szerelte! Mi közöm hozzá?
 GÜZÜ NÉNI Jaj, tudod, milyen apád! Nem hajlandó vele szóba állni. Összekaptak
 valami zátonyon meg folyásirányon. Olyan furcsák az emberek!
 DEMETER Biztos, hogy csak ketten vannak?
 GÜZÜ NÉNI Hát mondom. Itt vakultam meg, ha mást is láttam.
 DEMETER *(beletörődően)* Jó, akkor kiveszem a ruhatárból. *(Kilép a folyosóra, majd nyom-
 ban zaklatottan visszajön)*
 GÜZÜ NÉNI Gyorsan megjártad. Már vissza is adtad?
 DEMETER *(lerogy, sírva fakad)* Nem bírom, Nagyanyó! Csinálj valamit, kérlek szépen!

Váltás az 1. páholyra

PIROS *(komoran be)*
 CSONGOR *(már letette a mobilt; mérgesen, maga elé)* De jó, hogy nem kapcsoltam ki
 a mobilt! *(Piroshoz)* Mi van, kiújult a hólyaghurutod?
 PIROS De gusztustalan tudsz lenni!
 CSONGOR Ne turbékoljunk, jó? Nem vagyok hangulatban.
 PIROS Most mit csinálsz? Félsz, hogy Gyöngyvérke belesül? A kis östehetség?
 CSONGOR Ki mondta neked, hogy tehetséges? Vagy a Polczi talán tehetséges, ezzel
 a sok ökörséggel?
 POLCZI Nana! Nanana! Azért csinálja a műbírálattal!
 CSONGOR De te mit pofázol bele, te majom? Írjál, ne pofázzál! Azért kaptad a számító-
 gépedet!
 PIROS Hagyja, Polczi! Rájött az ötperc.
 CSONGOR Öt perc? Egy teljes hónapja képtelen vagyok megtalálni azt a rohadt kötelez-
 vényt! Tudod, mennyit bukok én ezen? Nincs is akkora agyad, hogy elképzeld vele! Egy
 rohadt papíron! Egy ilyen szaros fecnin, mint ez! *(Összegyűri a színlapot, levágja a földszint-
 re, majd dühösen utána néz, és kihajolva lekiabál)* Mi van, öreg? Ne pofázz, mert lemegyek!
 GÜZÜ NÉNI *(közben kijött az 1. páholyból, most belép ide; nyájasan)* Elnézést! Jó estét!
(Piroshoz) Hogy van, kislány? De kivirult!
 CSONGOR *(lefelé ordít)* Előre nézzél! Nem voltál még színházban? Arra lesz a műsor!
(Visszafordul) Tényleg, mikor kezdik már? *(Észreveszi Güzü nénit)* Te mit keresel itt
 megint? Beszéltél az igazgatóval?
 GÜZÜ NÉNI Nem. Csak ezzel a bájos kislánnyal egy pár szót. Gondoltam, csak így illik,
 hogy beköszönök. Ne ülünk már itt egymás mellett, hogy szót se váltunk!

CSONGOR Miért ne? Kit zavar az?

GÜZÜ NÉNI Nahát, Pongrác! Üdvözlöm. Köszönjük a meghívást. Igazán, csak gratulálni tudok.

POLCZI Az nem sok.

GÜZÜ NÉNI Nagyon jó kis darab, tényleg. Az unokám is egészen odavan. *(Piroshoz, huncutul)* Érti, kedves! Le se veszi a szemét.

POLCZI Várjuk ki a végét!

CSONGOR Ja, ha elkezdődne. Én nem értem. Csak nem a rusnya lányommal van valami? Az a te valagadnak fog fájni, Polczi, ha gubanc van. *(Indul kifelé)*

MANCI NÉNI *(be)* Így van. Tessék csak szedni a sátorfát!

CSONGOR Ja, két mutter van? *(Manci nénihez)* Mi van?

MANCI NÉNI Beszéltem az igazgatóval. És nagyon meg volt rökönyödve.

CSONGOR *(visszafojtott dühvel)* Küldd ide! Küldd ide, szépen kérlek! Mit mondott?

MANCI NÉNI Azt mondta, hogy... *(Megtörve)* Hogy ne üssem bele mindenbe azt a ronda nagy orromat.

CSONGOR Akarod tudni, miért mondta ezt, öreganyám?

MANCI NÉNI *(szípgova)* Nem.

CSONGOR Hát megmondom neked. Mert a zsebemben van. Ő is, te is, az egész szemétdomb. A másikban meg a mobilom. Értve vagyok? Mert valamelyik zsebemet kiürítem, de azt nem a mobilom fogja bánni, oké?

MANCI NÉNI *(megszeppenve)* Értem.

CSONGOR No. Akkor miért nem kezdjük? Mit tökölünk még?

MANCI NÉNI *(alázatosan)* Tudja, uram, egy kis fennakadás van a büfében. Én illet még nem is láttam, mióta itt vagyok...

GÜZÜ NÉNI Pedig már vagy harminc éve itt vagy, Mancsi.

MANCI NÉNI *(hirtelen örömmel)* Jaj, Güzü! Szia-mia! Hát élsz még? De jól nézel ki!

GÜZÜ NÉNI Te is. Majd utána eltereferélünk, jó?

CSONGOR *(ordít)* Mi van a büfében, mutterok?

MANCI NÉNI Jesszusom, a büfé! Mindenki egymás feje tetején! Két hölgy összeverekedett az utolsó minyonon.

CSONGOR És még mindig egymást gyepálják?

MANCI NÉNI Főleg az egyikhez tartozó urat, aki szét akarta választani őket.

CSONGOR Na, lesz ott rend! *(Indul)* Meg a földszinten is kiosztok két pofont! *(El)*

MANCI NÉNI *(Güzü nénihez)* Szia. *(El)*

GÜZÜ NÉNI Puszi-pá! *(Polczihoz)* Ő volt a Mancsi. Tudja mit, Pongrác? Kísérjen le a ruhatárba!

POLCZI Ezzel büntet? Ezt érdemlem? El akar menni?

GÜZÜ NÉNI Fityfenét! Ki nem hagynám a végét. De ott van az írógépe megszerelve.

POLCZI *(megütődve)* Az írógépem? Az az értékes, egyedi?

GÜZÜ NÉNI Az. Na, örüljön már egy kicsit! Képzelve, csak egy pöcök volt eltörve a kallantyún. De a fiam hipp-hopp kicserélte.

POLCZI *(keserűen)* Az már nem az enyém. Vagy én nem vagyok már az övé? Akár-hogyan is, nem vagyunk már egymáséi. Szakítottunk, amikor kufárnak álltam.

GÜZÜ NÉNI Hogy győzi ezt a folytonos siránkozást? Szép, fiatal felesége van...

POLCZI *(szerencsétlenül)* Fia! az igaz. Még ha öreg lenne, mint maga! Akkor még megbékélnék vele.

GÜZÜ NÉNI Jaj, folyton udvarol, maga csibész! Jöjjön, ne kéresse magát! Meglátja, hogy fognak örülni egymásnak. *(El Polczival)*

♦ 3. jelenet ♦

(A két páholyt egyszerre látjuk. Demeter, Piros)

Piros és Demeter egy darabig csöndben feszengenek, időnként tükröz-szimmetrikusan egymás felé lesnek, fülelnek

PIROS *(elhatározza magát, és kikönyököl a párkányra)*

DEMETER *(maga elé kapja a színlapot, zavart buzgalommal belemélyed)*

PIROS *(idegesen)* Bocs, elkérhetem egy pillanatra?

DEMETER Tessék? Ja. Olvasom.

PIROS *(dacos dühvel)* Bocs, nem akartalak zavarni! *(Hátradől, duzzog)*

DEMETER *(megembereli magát, előrehajol, Piros felé nyújtja a színlapot)* Bocs. Elolvastam.

PIROS Kösz. Már nem kell. Majd, ha elkezdték. A sötétben. *(Maga elé néz)*

DEMETER *(idegesen előgyűr a zsebéből egy összehajtogatott papírt, és ezt nyújtja Piros felé)*

Komolyan. Kiolvastam. Vedd el, légszi!

PIROS *(egy pillanat habozás után odanéz)* Ez mi? Ez nem a színlap.

DEMETER *(esengve)* Nézd meg, légszi!

PIROS *(elveszi, kihajtja a papírt)* Ez mi? Valami hülye vicc?

DEMETER Fordítsd meg!

PIROS *(megfordítja, olvassa)* Öt... ezer... Ja, tudom, a trillió.

DEMETER Azóta is őrzöm.

PIROS *(élesen)* Azóta sem írod tovább?

DEMETER Haladtam vele. Legalább a hatodik nulláig megvan.

PIROS Micsoda?

DEMETER Felfutott a béténk. Folyton csörög a telefon.

PIROS *(közönyösen)* Örülök.

DEMETER *(erőltetett kedélyességgel)* A szomszédok nem annyira.

PIROS És? Mit érdekel engem a pénzed?

DEMETER Mert... én nem tudok darabot írni.

PIROS Ilyet mondjuk tudtál volna.

DEMETER De pénzt, azt már tudok keresni.

PIROS *(hidegen)* Jó neked.

DEMETER A Tubica Lacinak is megadtam a százhuszezrét.

PIROS Jó neki.

DEMETER *(bátortalanul)* De ki tudnék fizetni egy tanfolyamot is.

PIROS *(meglepve)* Egy tanfolyamot?

DEMETER Vagy többet. Akármennyit. És az jutott eszembe, hogy kéne nekünk a bétébe valaki, aki... szóval sok a telefon, és jelentkezhetne valaki kezelőnek...

Nem baj, ha gépírni is tud.

PIROS Én speciel nem tudok.

DEMETER *(merészen)* Az se baj. Tudniillik én pont rád gondoltam. Úgy viszonylag állandóan.

PIROS *(zavartan)* Ez most... ilyen vallomásszerű? Vagy mi ez?

DEMETER Ez egy... figyelemre méltó üzleti ajánlat. Hogy mégse a Genyőte tartson el téged.

PIROS *(enyhül)* Szerinted ez olyan jó ötlet, hogy együtt dolgozzunk, mikor ilyen... fásírtban vagyunk?

DEMETER Ha már így szóba hozod... hát éppen kibékülhetnénk.

PIROS *(párás tekintettel, kedvesen néz rá)* És ha véletlen ez túl jól bejönne?

DEMETER *(felvillanyozva)* Már ez a kibékülés-dolog? Arra is vannak ötleteim. Tulajdonképpen tele vagyok ötletekkel.

PIROS Például?

DEMETER Nagyanyó átköltözik a Polczihoz. Úgyis mindig erre vágott. Most meg a Polczi úgyis meghirdette a lakását. Megveszi a bétét, Nagyanyó meg kibérli tőlünk.

PIROS *(elneveti magát)* Te tök hülye vagy, tudod?

DEMETER Nem. Benne van a társasház szerződésében, hogy elővételi jogunk van rá.

PIROS *(rajongással)* Te tényleg tök hülye vagy.

DEMETER *(boldogan)* Ja, hát te is. Már nem úgy értem, hogy buta. Hanem, hogy szép.

PIROS *(elolvadva)* Asszem, tényleg hülye vagyok...

DEMETER Ja. Én is.

PIROS *(folytatja)* ...de nem költözhetnénk mi a Polczi lakásába?

DEMETER *(buzgón)* De. A Nagyanyó csak örül, ha nem kell kihurcolkodnia.

PIROS Mondom, hogy hülye vagy. És mikor költözhetünk?

DEMETER Muszáj megvárunk ezt a felvonást?

PIROS És a menyasszonyod? Nem vagy rá kíváncsi?

DEMETER *(átnyúl, megfogja Piros kezét)* Pont azért.

Hosszú csók a párkány fölött áthajolva

◆ 4. jelenet ◆

(A két páholyt egyszerre látjuk. Az 1. páholyba be Csongor, mögötte Beáta, maszatosan. Ugyanakkor a 2. páholyba be Ottokár, nyomában Erna, mindketten maszatosan)

Piros és Demeter szétrebben. Beáta és Erna a nyitott ajtóban állva, még a folyosón át kiabálnak egymással

BEÁTA Ki fogjátok fizetni! Te slamos liba!

ERNA Vén kakadu! A melledet is kiteszed, mi?

BEÁTA Te még nem láttál annyi pénzt egyben, amennyibe ez a nagyestélyi került! Ilyet nem találsz a turkálóban!

ERNA Hát ilyet nem is!

OTTOKÁR *(belefáradva a dühbe)* Jól megmondtad neki!

ERNA Ugye?

OTTOKÁR Most már gyere be!

CSONGOR Bejössz? Vagy felhozassak pár krémest?

BEÁTA Ennyit tudsz mondani? Nézd meg, mit műveltek a ruhámmal!

Erna és Beáta bevonulnak a páholyaikba. Innentől Csongor Beátával, Ottokár Ernával beszél

CSONGOR Én vettem neked a ruhát, nem? Akkor majd én rinyálok.

ERNA Van pofája turkálózni? Ez a nagynéném bérma-ruhája.

OTTOKÁR Legalább került rá egy kis szín.

BEÁTA Ezek a csórók! Akik szódát isznak a büfében! Ki se bírták volna fizetni azt a minyont!

ERNA Ez azt hiszi, mert pénze van, megveheti az egész büfét! Nem is kellett neki az a minyon!

- OTTOKÁR Mondjuk, előttünk állt a sorban.
- CSONGOR Higgadj már le! Még másik haját is veszek neked, csak pakold már le a seggedet!
- ERNA Persze, tőled hiába várja az ember, hogy kiállj érte! Hagytad, hogy én üssem! Sőt, hogy téged is üsselek!
- BEÁTA *(leül)* Persze, majd veszel ezt, veszel azt, ehhez értesz!
- CSONGOR Erről beszélek én is. Ezen se veszünk össze.
- OTTOKÁR Jól van, hadd tudja meg a bamba fiam is, milyen pipogya fráter vagyok! Csak szeretném végignézni ezt a darabot, ha már muszáj volt egy ilyen ökörségért idejönnünk!
- DEMETER *(boldog révületben)* Ilyet én is tudnék írni.
- BEÁTA *(kárörvendően)* Az biztos, hogy tönkretettem az egyetlen jó ruháját! Ebben legfeljebb rongyosbálba mehet, ha van még ilyesmi.
- ERNA *(leül; kárörvendően)* Csak az vigasztal, hogy egy vagyont krémeztem össze rajta. Az én ruhám meg ingyen volt.
- OTTOKÁR Jót spóroltunk ma is.
- CSONGOR *(kezdi megint hergelni magát)* Már, ha megtalálom azt a rohadt kötelezvényt! Nem te takarítottad el valahova? Azért fizetlek, hogy tönkrementek bele?
- OTTOKÁR *(hergeli magát)* És az öltönyöm? Ballagjak újra, hogy legyen egy új öltönyöm? Csak, mert kedved szottyant letegezni egy újjagdagot?
- BEÁTA Persze, felszippantottam a porszívóval, ugye?
- CSONGOR Vagy ablakot pucoltál vele, mit tudom én! De ha nem lesz meg, becsukhatjuk a boltot! Mehetsz a turkálóba, a giliszta meg mehet a férjével a cirkuszba!
- ERNA Kis híján rokonok lettünk, azért üdvözöltem.
- OTTOKÁR Ilyenekkel rokonok? Hogy egy életen át átnézzenek rajtunk? Én nem vagyok Polczi, hogy rajtam átnézzenek! Az öltönyömet bemocskolhatták, de a becsületed makulátlan marad!
- ERNA Majd beadjuk a patyolatba.
- BEÁTA Közönséges vagy.
- CSONGOR Nem vagyok közönséges! Majd, ha nem lesz pénzem, akkor leszek közönséges, gusztustalan, meg amit van pofátok mondani rám!
- OTTOKÁR Köszönöm. Patyolatba! Hogy egy hónapig kotoljanak rajta, és rondább legyen, mikor visszakapom? Nincs már becsülete az iparnak! Ott is csak a hasznot lesik! Hát én ebből nem kérek! Inkább legyek szegény!
- ERNA *(idegesen nyugtatgatja)* Hát az vagy. Emiatt nem kell itt feltűnést csinálni.
- BEÁTA *(nyugtatgatja Csongort)* Meglesz az valahol. Ne izgasd fel magad! Ne csinálj botrányt a saját lányod premierjén!
- CSONGOR *(kivetkőzik magából)* Nem értesz a szóból? Hát érdekel engem ez a tetves premier? Ennyi kidobnivaló pénzem van, mikor felkopik az állam? *(Felkapja a papírt, amelyet Piros Demetertől kapott)* Ér nekem ennyit, hogy a márnaszájú lányod nevét ezen a tetves színlapon lássam? *(Összegyűri, ledobja, utánakiált)* Nesze, repeta!
- PIROS *(hívős gúnnnyal)* Az nem színlap volt.
- CSONGOR Te is vitatkozni akarsz, te hülye kurva?
- PIROS *(vállat von)* Csak mondom, hogy nem színlap volt, hanem valami pecsétetes izé. Szerződés vagy kötelezvény, mit tudom én.
- CSONGOR *(elbődül, mint egy oroszlán, halálra váltan lebámul, majd eszeveszetten kirohan)*
- BEÁTA Most meg hova rohansz? Rögtön kezdik. Csongi, az istenfádat! *(Utánarohan)*
- OTTOKÁR *(felpattan, zsebkendővel takarítja az öltönyét)* Különb is, unom ezt az egész tetves nyalifalit! Itt jópofizni a nyomorult Polczinak!

ERNA Egész este hozzá se szóltál. Legalább gratulálni illene.

OTTOKÁR *(kivetkőzik magából)* Mihez? Hogy a nagyképű anyósa belénk törölte a saját minyonunkat? Hát abból nem esznek! *(Kirohan)*

ERNA Várjál már! Most hova rohansz, Ottokár? Rögtön kezdik. *(Demeterhez)* Mindjárt hozom apádat. *(Ottokár után rohan)*

PIROS *(átnéz a párkányon Demeterhez)* Akkor...?

DEMETER Inkább most!

Demeter és Piros egyszerre feláll, és üdvözült arccal kisiet

◆ 5. jelenet ◆

(Egy kis ideig senki, majd az 1. páholyba be Polczi, a 2. páholyba be Güzü néni és Manczi néni)

A szünet végét jelző csöngetés. Az 1. páholy ajtaja nyílik, még nem látunk senkit. A 2. páholy ajtaja is kinyílik, az ajtóban Güzü nénit látjuk, aki az 1. páholy irányában beszél valakihez a folyosón

GÜZÜ NÉNI Jó szórakozást, Pongrác! Fel a fejfel!

Polczi sápadtan, összetörve belép az 1. páholyba, kezében az írógéppel. Lemondóan körülnéz, majd a páholy legsötétebb zugában leroskad, magához szorítja az írógépet, és halkán, de teljes odaadással zokogni kezd

GÜZÜ NÉNI *(belép a 2. páholyba)* Elfér itt még egy vézna öreglány? *(Körülnéz)* Nahát, ezek hova lettek? *(Kikiabál)* Gyere, Manczi, lett itt hely bőven!

MANCZI NÉNI *(be)* Nem is hiszed, milyen nehéz összetrombitálni őket a szünetek végén! Remélem, nem mentek vissza a büfébe!

GÜZÜ NÉNI *(az 1. páholy felé bököd; halkán)* Ez a pofa írta a darabot! Tudtad?

MANCZI NÉNI *(felélnkül)* Tényleg? Író? *(Átlés az 1. páholyba)* Elég nyúzottnak tűnik.

GÜZÜ NÉNI Nem bírja a csöngetést, tudod.

MANCZI NÉNI *(évődve)* Azt hittem, utánad eszi a fene.

GÜZÜ NÉNI *(nevet)* Nagy huncut vagy, Manczi! Rólam már lemaradt! A kis primadonna a felesége!

MANCZI NÉNI *(elragadtatva)* Jaj, ezek a művész-házasságok! Olyan szépek! Az ember kisírja a szemét, ha látja őket az újságban!

GÜZÜ NÉNI *(leiül)* Gyere, ülj ide mellém!

MANCZI NÉNI *(leiül mellé, felteszi a lábát egy másik székre)* Jaj, ez milyen jó! Az embernek ez az egy öröme van az életben! Hogy néha kényelmesen felteheti a lábát!

GÜZÜ NÉNI *(bólogat)* Ez az egy, ami nem kerül semmibe.

Lemegy a fény. A képzeletbeli színpadon megkezdődik a harmadik felvonás. Fügöny

Vége

Hallgasd, hadd **mond**om el, || mit **mély** álomban láttam,
 különös látomás || **köszöntött** rám,
 míg a **beszéddel bírók** || **békében** nyugodtak.
Míntha láttam volna || a **magasba** nyúlni
 egy csodálatos fát || **fénnyel** körbefonva,
 tündökletes törzset. || **Tiszta** arany
 borította talpig. || **Tövénél** a földön
kövek ékítették, || a **keresztfa** vállán
 még öt **nemes** ékszer. || Gyönyörködve **nézték** az Úr angyalai,
 mert nem volt az **bűnöző bitója**; || a **boldog** seregek a mennyben,
 az örökre **szépek** || **szívükben** áhítattal álltak,
 s a **férfiak** a földön, || mind e **fenséges** teremtés.
Szépséges volt a **szabadulás fája**, || **bűnöktől** szeplős a lelkem,
gyalázat sebezte. || Láttam a **győzelem** fáját
 ékes öltözékben, || **örömben** ragyogni.
 Arany **díszítette**, || **drágakövek** fedték,
 fénnel **felövezték** || a **Fennvaló** keresztjét.
 A csillogás **mélyén** || **megláthattam** akkor
 a **gyarló bűnösök** || **gyötrelmes** kínjait,
 vérrel **gyöngyözött** a fa jobb oldala, || **vigasztalan bánat** szállta meg a lelkem,
reszketve néztem, || hogy a **ragyogó** jel
 öltözékét, színét **váltotta**: || olykor **vértől** volt csatagos,
 az élet **nedve** áztatta, || máskor **nemes** kövek takarták.
 Lábánál **hevertem** || **hosszú** ideig,
megindultan néztem || a **Megváltó** fáját.
 Egyszer csak **hallottam** || **hangja** zendülését,
 szavait így **fűzte** || a fák legjobbika:
 „Sok ideje annak, || – soha nem felejttem –
 az erdő **szélén** || **szekerce** hasított,
 vagdosta **gyökerem**. || **Vad** ellenségek ragadtak meg,
bitófává tettek a **báméskodóknak**, || **bűnözőket** kellett magasba emelnem.
 Férfiak vittek a **vállukon**, || **vonszoltak** a hegyre,
 hóhéraim hada **leláncolt** engem. || **Láttam**, ahogy az embernép Ura
 rendíthetetlen **jött** hozzám, || hogy **rajtam** magasba hágjon.
 Nem volt **szabad** nekem || az Úr **szava** ellen
repedni, eltörni, || mikor **remegni** láttam
 a földnek **felszínét**. || **Felkoncolhattam** volna
 ellenségeinket, || de **erősen** álltam.
 Ledobta **köntösét** az ifjú **hős**, || maga a **hatalmas** Isten,
 félelem nélkül, állhatatosan || **fellépett** a magas bitóra

mindenki láttára, merészen, || megváltani az embernépet.
Remegtem, mikor karjával körbefont az Ember, || kidőlni nem hagyott,
a föld színére esni. || Erősen kellett állnom.

Keresztnek állítottak. || Királyt emeltem a magasba,
a mennyek urát. || Nem mertem ledőlni.

Átütöttek engem fekete szegekkel, || a fájdalmas sebek még látszanak rajtam,
a gyalázat nyílt jelei. || Gyilkosuk nem lehettem.

Együtt szenvedtük mi ketten a szégyent, || vér szennyezett engem,
ami a Szent Gyermekek oldalából fakadt, || mikor szabadon engedte lelkét.

A hegy tetején || túrnöm kellett
fájdalmas sorsom, || láttam a seregek Urát
kínokban szenvedni. || A sötétség felhők
homályába vonta || a Hatalmas testét,
a fénylő ragyogást. || Felhők árnyékából
ránkborult a sötét. || Sírt az egész teremtés,
gyászolták a Király halálát, || Krisztust a kereszten.

Tanúja voltam, || hogy távoli földekről

Hercegükhöz jöttek || a hűséges szolgálók.

Keservesen kínzott a bánat. || Kezéhez hajoltam a férfiaknak,
alázatos lélekkel, készségesen. || Levették ők a mindenható Istent,
leemelték őt a kemény kínok közül. || A kardvivők otthagytak engem
vértől verítékezve állnom. || Vasnyilak nyoma sajgott rajtam.

Lefektették töretett tetemét, || testének fejéhez álltak,
nézték csendben a mennyeknek Urát, || s ő magában pihent,
kimerült a győzelem után. || Készíteni kezdtek neki földcsarnokot
az emberek, szemei előtt gyilkosának. || Szikrázó kőből faragták ki azt,
belefektették a győzelem Urát, || gyászaldalt énekeltek fölötte,
fájdalommal telve az estidőn. || Felkerekedtek aztán,
távozni készültek a magasztos Úrtól, || s ő kíséret nélkül maradt ott.

Sok ideig || sírtunk mi akkor

helyünkön állva, || hamvadta után is
harcosok hangjának. || A holttest kihűlt,
a lélek szép lakása. || Ledöntöttek minket,
a földre borultunk. || Betelt a végzet.

Mély gödörbe temettek minket. || De a Mindenható szolgálói,
a rokonok || rámláltak,
felöveztek engem || ezüsttel, arannyal.
Én szeretett hősöm, || hallhattad most,
hogy gonoszok tetteit || túrnöm kellett,
megtapasztalnom a szomorú szenvedést. || Most eljött ideje,

hogy leboruljanak || lábaim elé
férfiak a földön, || mind e fenséges teremtés
e jelhez imádkozzék. || Az Isten fia rajtam
megfeszítettetett. || Magasulok dicsőn
most a mennyek alatt, || és megváltok bűnéből
minden teremtetet, || aki tisztel engem.

Valaha én voltam || vétkek megtorlója,
gyűlölt halál fája, || de a helyes utat
én szabtam meg || a szó hordozóinak.
Lásd, megtisztelt || a magasságok Ura

az erdő fái fölött, || a fényes királyság Óre,
 mint ahogy Máriát, || ő maga anyját is
 a mennybéli Isten || mindenek számára
 nagyra tette || a nők nemzetsége fölött.
 Én szeretett hősöm, || halld hát küldetésed:
 fedd fel látomásod || a földi embereknek.
 Hirdesd, hogy ez || a halhatatlanság fája,
 hol a Mindenhatót || mardosta a kín
 a tévelygő ember || temérdek bűnéért
 és Ádám || átkozott cselekedetéért.
 Rajtam halált kóstolt. || De az Úr kikelt sírjából
 roppant erejével, || hogy reménységet adjon.
 A mennyekbe ment fel, || onnan tér majd vissza
 az embernép körébe || a középső földre
 az ítékezés napján || az Isten maga,
 a Mindenható, || minden angyalával.
 Számbaveszi ő, || a számonkérés Ura
 mindegyiküket. || Mulandó életük
 érdeme szerint || szól majd ítélete.
 Nem felelhet senki || félelem nélkül
 a szavakra, || miket szól a Hatalmas.
 Megkérdi a sokaságot, || merre van az ember,
 ki a Király nevében || a keserű halált
 meg merné kóstolni, || mint ő maga tette.
 Krisztus kérdésére || kevesen tudnak ott
 félelem nélkül || felelni bármit is.
 De félni e földön || fölösleges annak,
 ki keblében hordja || a kegyelem jelét:
 a kereszt által fog || a királyságba jutni
 a földi homályból || a halhatatlan lélek,
 ki a kegyelem Urával || kíván lakozni.”
 Imádkoztam a fához || felemelt szívvel,
 megújult hittel. || Magányom éjjelén
 senki sem látott. || Lelkem elszántsága
 vezérel most az úton. || Viseltem sokáig
 a vágyakozásnak hosszú idejét. || Vigaszom, reményem,
 hogy e fenséges fát || fellelhessem egyszer
 a többi ember előtt, || tiszta áhítattal
 elébe boruljak. || Benső szomjúságom
 betölti életem, || biztonságot, védelmet
 csak a kereszttől várok. || Kevés hatalmas
 barátom van e földön. || Felkerekedtek ők,
 a világ vidámságát maguk mögött hagyták, || a mennybéli Úrral
 lakoznak a magasban, || mindenek Atyjával,
 végtelen örömben. || Örökösen várom,
 mikor lesz, || hogy a Mindenható keresztje,
 mit e földi létben || látnom adatott,
 messzire visz || mulandó életemből,
 s oda ragad el, || hol repes a lélek,
 béke honol ott, || hol a Bárány népe

lakománál vigad || végtelen örömben,
s helyemre leültet, || házában lesz lakásom,
szentek seregében || szüntelen dicsőség,
boldogság lesz jussom. || Barátom Ó legyen,
ki itt a földön || fájdalmakat élt
a bitófán || a bűnös ember miatt,
ki megszabadított, || s mindünknek új életet,
mennyei otthont adott. || Megújult az öröm
kegyelemmel és áldással || az örök kínok helyén.
A Fiú győzelmes volt || fényes küldetésén,
hatalmas és sikeres, || mikor sokasággal jött
Atyja lakhelyére, || lelkek seregével
az angyalok kedvére || a kegyelem Ura,
és minden szentekére, || kik a mennyek országában
dicsőségben éltek, || mikor diadalmas uruk,
a hatalmas Isten || honába érkezett.

Óangolból fordította
Miklós Ágnes Kata és Nagy Andrea

Moduláció

Ősi dalok visszhangja ◀

A hagyomány mint a(z irodalmi) nyelv emlékezte

Nem kétséges, hogy az Ady-életmű kiemelt korpuszát jelentik az úgynevezett *kuruc versek*. Bár viszonylag kis számú verscsoportról van szó, különösen, ha a versek összességéhez viszonyítjuk, hatásuk az Ady-olvasásban jóval nagyobb a fenti aránynál. Mielőtt azonban „Ady kuruc verseit” méltatnánk, érdemes figyelembe venni azokat a kétségeket, melyekkel a tematikai verscsoportosítás mint elemző módszer szembesülhet.¹ A fenti korpusz primer határai is megrajzolhatatlannak bizonyulnak, Esze Tamás, aki – *nomen est omen* – a téma szakértője, mintegy tizenöt verset említ,² ám nyilván más adatot kapunk, ha a paratextuális utalások, illetve a szcenikai világ szereplői vagy a beszédmód jellegzetességei felől határozzuk meg a halmazt.³ Az mindenesetre egyértelmű, hogy esztétikai színvonal, kidolgozottság, poétikai világ és nyelvszemlélet tekintetében teljesen különböző versek kerülnek itt egymás mellé, ami annál is természetesebb, hiszen majd egy évtized választja el *A harcunkat megharcoltuk*⁴ és a *Bercsényi marsall huszára*⁵ megírását. Az időbeli határok persze sokkal tágabbak is lehetnek, ha az Ady-filológia azon (érthető, ám önkényes) döntését – mely az első két kötetet gyakorlatilag kizárja a költői művek korpuszából – figyelmen kívül hagyjuk, hiszen a *Rákóczi vén harangja* még a 19. században íródott. A *kuruc versek* együttese olyan mélyen gyökerezik Ady-értésünk hagyományában, hogy bizonyos versek elemzésekor még akkor is

¹ Vö. például H. Nagy Péter: Az Ady-líra poétikai dilemmái. *Iskolakultúra*, 1999/4. 72.

² Esze Tamás: Két szegénylegény egymással való beszélgetése. *Irodalomtörténet*, 1949/2. 261.

³ Ez utóbbira hajlik Király István, amikor harminc körülire teszi a számukat. Király István: A magyar lét mint küldetés: a kuruc-versek. In uő: *Ady Endre*. II. Budapest, 1970, Magvető Kiadó. 701.

⁴ Király István ezt a verset tartja az első „kurucos Ady-versnek”. Uo. 701. Földessy Gyula, az Ady-recepció domináns biografikus érvekkel operáló szereplője egy szintén életrajzi kontextusban a fenti verset rögtönzéseként mutatja be. A vers poétikai összetettsége vagy megalkotottsága ugyan nem mond ennek ellent, mégis inkább a mai értelmező számára az a felvetés lehet érdekes, amely szerint a kurucvers-imitáció mintegy köznyelve lett Ady rögtönzéseinek, ennyiben a kidolgozás magasabb fokán álló versekkel állítható szembe. A későbbiekben beláthatóvá lesz, hogy nem minden kuruc költemény hozható joggal összefüggésbe az igénytelen kidolgozás gyakorlatával. „Ady hirtelen raptusban, amibe a Hatvany elmondta eset elemi erővel ragadta bele, tudott azon frissiben írni (ilyenkor leggyakrabban a kuruc költészet hangján szedte versebe a mondandóit), de egyébként nehezen és izzadságosan írta a költeményeit, melyek mindegyike egy fájdalmas darab volt az életéből.” Földessy Gyula: *Ady-élmények. Nyugat*, 1923/15–16. 125–140. Groteszkeknek is tűnhet, hogy a kizárólag életrajzi retorikát alkalmazó beszédmód a versek egy csoportját a szerző életéből vett darabbal jellemezve értékeli le, míg a másik verscsoportot, melyet felértékel, a költő életének egy darabjaként jellemzi.

⁵ Ezt a verset Babits egy olyan fejlődési sor végpontjaként említi, amelyben a „kuruc-műforma”, a „külső és belső stílszerűség” csökkenésével párhuzamosan „elhal”. A megjegyzésben az a paradoxon az izgalmas, hogy annak ellenére tartja fenn a „kuruc-műforma” fogalmát, hogy abban a „stílszerűség” különféle fokain álló, igen különböző poétikai világú szövegek kapnak helyet. Babits Mihály: *Könyvről-könyvre*. Utolsó Ady könyv. *Nyugat*, 1923/24. 638–642.

kikerülhetetlen a számvetés a csoportosító szempontrendszerrel, ha annak poétikai produktívitasában nem hiszünk többé.

Dolgozatunk azonban nem a fenti *műforma* (Babits) elemzését tűzi ki célul, hanem az Ady-versek hagyományképét vizsgálja olyan versek segítségével, melyeket e csoportba szokás sorolni. A *kuruc motívum*⁶ (hogy egy újabb bevett, de tisztázatlan terminust idézzünk fel) mind elméleti, mind pedig filológiai szempontból kiemeli a tradíció kérdéskörét. Egy olyan vers olvasása, melyben a szcenikai világ szereplői a történelmi múlt intertextuális megidézését hajtják végre, elképzelhetetlen a múlt és jelen közötti párbeszéd valamilyen végrehajtása nélkül.⁷ (Elméleti szempontból joggal tehető fel a kérdés, van-e olyan vers, műalkotás vagy szöveg egyáltalán, mely a fenti dialógus nélkül elképzelhető lenne.) Másrészről az Ady-recepció vizsgálata azt mutatja, hogy a fenti motívum/műforma olyan – igen eltérő kontextusban – nagy hatású, kánonképző szerzők, mint Babits Mihály vagy Király István számára is Ady *hagyományhoz való pozitív viszonyának* emblémájává vált.

A KURUC-VERSEK FOGADTATÁSA A NYUGATBAN

Kéri Pál 1909-es tanulmányát olvasva nem kétséges, volt az Ady-recepciónak olyan rétege, ahová Király István gigantikus kísérlete, a forradalmi Ady-kép és -kánon megteremtése visszanyúlhatott. Itt nem elsősorban az Adyt felértékelő szövegek válnak érdekessé, hiszen ez a típusú megszólalás a korabeli Ady-irodalom jelentős hányadára jellemző (bár Kéri is az Ady-hívók táborába sorolták, mintegy személyes elfogultsággal „vádolva” az Adyhoz fűződő kapcsolata nyomán),⁸ hanem az az elemzői stratégia, mely a költői műalkotás jelentőségét a szerző szociális „gyökereinek” feltárásából véli megragadhatónak, és amely szerint a mű társadalmi, *forradalmi* mozgások/mozgalmak kifejeződése lenne.⁹ Jelen dolgozatban azonban kevésbé érdekelnek bennünket a diktatúra irodalomtudományának előzményei, sokkal inkább az Ady-versek egy korpuszá-

⁶ Vö. például Király István: A kuruc motívum Ady háború alatti költészetében. *Alföld*, 1981/7. 49–58.

⁷ Jó példa erre a fent említett korai „kuruc-vers”, *A harcunkat megharcoltuk*, ahol is a reflektált temporális távlat, mint áthidalandó távolság, a „történelmi csoda” szerkezetben válik kifejezetté. A történelmi szövegvilág mint megidézett intertextus és a *történelem* mint egy intellektuális (és jellegzetesen modern) nyelvi regiszter egyaránt elválik Tyukodi *pajtásának* horizontjától. A szerepvers azon illúziója, hogy a szerep meghatározta kognitív szint és a szereplőt élénk állító performatív szint élesen elválasztható, éppúgy felszámolódik, mint *Az utolsó kuruc* című versben az archaizáló és a hangsúlyosan modern szókincs keveredik – vö. Kulcsár-Szabó Zoltán: A szerepvers poétikájáról. *Pamasszus*, 1998/2. A vers eredeti címe konkrétan utal erre, amikor is a szöveget egyszerre régiként és újként (*Uj vitézi ének*) aposztrofálja. Régi és új párbeszédének a versolvasásban játszott kiemelt szerepét egyértelműsítik azok a szövegek, amelyekkel a Nyugatban egyszerre jelent meg a fenti vers. Mind a *Két szent vitorlás* („S mi lenne, ha fölkerekedne / Vérünk régi kedve? / Nekünk jogunk van újraélni”), mind pedig a *Tegnapiak és maiak* („Régi erőt és régi hitet, / Mit eldobtak a nénjeitek, / Visszaadjátok mai asszonyok?”) egy temporális oppozícióba rendezi a versek világát. Másrészről azt is érdemes megjegyezni, hogy a történelem intertextusa már az *Uj vitézi ének*ben is egy közismert (nép)dal *közvetítésével* megy végbe (*Tyukodi-nóta*), és erre a paratextus is felhívja a figyelmet. Ami annál is érdekesebb, mivel a Nyugat más költői, jelesül Juhász Gyula számára a kurucos-népdalos versvilág csupán a politikai pamflet kommunikatív szituációjának megszólaltatására bizonyult alkalmasnak (*Vitézi ének, Népdal*).

⁸ „A törtszívű Kéri Pál, aki megrészegedik Ady közelségétől és bornemissa állapotában Adyért parfümmel issza a pezsgőt...” Révész Béla: Ady Endre. *Nyugat*, 1921/16. 1229.

⁹ Kéri Pál: Ady Endre szociális gyökerei. *Nyugat*, 1909/10–11. 524–529.

nak hagyományhoz való viszonyával foglalkozunk. A fenti írás azonban ebben a kérdéskörben is tartogat meglepetést. Akkor beszél ugyanis Ady kuruc hagyományáról, mielőtt a tulajdonképpeni „kuruc versek” megszülettek volna. Ezek közül mindössze az *Uj vitézi ének* (kötetben: *A harcunkat megharcoltuk*) jelent meg a Nyugat 1909-es második számában.

Kéri Ady „hangjának” forrásaként két világot jelöl meg. Mindkettő a költői életvilághoz kapcsolódik, az egyik metonimikus, a másik metaforikus értelemben. Bár mindkettő érthető nyelvi világgént is, a kapcsolat valódi értelme a szerzői szubjektum mentalitásában keresendő, ilyen hasonlóságon alapul. „Családjában, mindkét ágon voltak prédikátorok és a protestáns tradícióknak, szonór, telthúsú, vértől kicsattanó beszédmódja termékenyíthette meg gyerekintelligenciáját.”¹⁰ A protestáns exegézis, a prédikátorok nyelvi hagyománya mint textuális világ ugyan része az érvelésnek, nem kétséges ugyanakkor, hogy a textusok esetleges összevethetőségének hátterében a szerzői szubjektum társadalmi, szociális „gyökérzete”, a metonimikus odatartozás áll: „Ady Endre szilágysági protestáns kisnemes.”¹¹ Ez az intertextuális viszonylatokat biográfiai metonímiává transzformáló retorika a Király-féle Ady-olvasás egyik legfőbb alakzata. Kéri más értelemben is megelőlegez számos későbbi fejleményt az Ady-recepcióból, mely a kuruc-intertextus kérdésében is döntőnek bizonyul. Ez pedig a francia hatással kapcsolatba hozott esztétista hagyománytagadás problémája. Kéri írásában a hagyományba való beágyazottság mint az Adyt ért kritikákkal szembeni affirmatív állásfoglalás a fenti – az intertextualitás minden formáját antropomorfizáló – olvasásmóddal kapcsolódik össze. „Temperametumát és eksztatikus alkotó-módját hozzátéve, bizonyára, e bibliai kultúrán táplált elokvenciája teszi azt, hogy mindent, érzéseket, elvontságokat, verstémáit, megszemélyesítsen és személy gyanánt szóljon hozzájuk, nem pedig Baudelaire hatása, amit csak azok állíthatnak, akik Ady Endrét talán olvasták, de Baudelairet semmi estre sem ismerik. Része lehet ebben az ösztönében talán annak a keleti vércsöppnek is, ami örmény eredetű anyja révén került az ereibe.”¹² Az utóbbi gondolat a mindig „önkéntes”, sohasem rögzülő intertextualitást a vérségi kapcsolat szisztematizált (illuzórikus?) szilárdságával helyettesíti. A kuruc hagyományról is ebben a kontextusban beszél Kéri, ez a kapcsolat is Ady hagyománytalanságával vitatkozik, újabb „gyökeret” tár fel. A *gyökér* növényi metaforikája szintén felfogható a stabilizálhatatlan intertextualitás metonimizálásának. Az a kérdés válik tehát érdekessé, hogy a kuruc hagyományra való utalás az Ady-versekben valóban a fenti „megkötöttség”¹³ értelmében az intertextuális viszonyok stabilizálásának eszköze-e. Jelen van-e a kuruc versekben egy nem „személy gyanánt” „megszólított” hagyományképzet? „Másik forrása az ő hangjainak a régi magyar irodalom gazdag oázisa, a kurucköltészet. Azok a régi kisnemesek, akik egy küzdelmes, mozgalmas, verekedő korban, nyugati műveltségtől beoltottan a biblia rezonanciájával lelkükben, föld nélkül, hazátlanul kóboroltak, szerte

¹⁰ A „telthúsú, vértől kicsattanó beszédmód” kifejezés különösen képszerűen hajtja végre az intertextuális kérdezőhorizont (*milyen szövegekkel vethetőek össze Ady versei?*) átfordítását az antropomorf jelzők révén a mentalitásbeli, a szerző biográfiájára koncentrált olvasásmódba. Kéri: i. m. 526.

¹¹ Uo.

¹² Kéri meglepően jó szemmel választja el az Ady-líra személyiségközpontúságát Baudelaire költészetétől, melyre a textuális sokkal összetettebb, és a hangsúlyozott jelszerűség irányába nyitó formái jellemzőek. Kéri: i. m. 527.

¹³ Király István elemzi a *Síjja régi babonának* című verset a megkötöttség verseként. Király István: A megkötöttség verse: Ady Endre: *Síjja régi babonának*. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1973/2–3. 277.

Magyarországon és a világban, mi[n]t ő és tavasz múlását, szerelmüket, harcaikat énekeltek maguk mulattatására. A kuruc versek lüktetését, amelyeket egész az ő idejéig nagyon elhanyagoltak az újabb magyar költők, ő ébresztette új életre a maga költészetében és ha Ady Endre mesterét, elődjeit keressük, nem kell, hogy »szemünket Párizsra vessük,« hanem idehaza, a kuruc korig kell visszamennünk.¹⁴ Látható, hogy ebben az érvelésben a kuruc költészet és Ady verseinek tematikai, poétikai vagy ritmikai hasonlósága (lüktetése) a szerzői szubjektum mentalitásbeli hasonlóságára vezethető vissza.¹⁵

Néhány évvel később Babits Mihály már olyan Ady-versek befogadása utáni tapasztalat felől említheti a kuruc hagyományhoz való odafordulást, melyek jelezték a gesztus nagyobb jelentőségét. (Kéri Pál írásának érdekessége éppen az, hogy megszületésekor a kuruc motívum tematikai háttere a versekben még elenyésző volt.) Az írás a karácsonyi könyvtermés fényében a korabeli líra egészére vet pillantást, és a lezajlottnak tekintett költői forradalom lényegeként – paradox módon – a hagyományhoz való visszatérést jelöli ki. „Ma már világos lehet mindenki előtt, aki munkáikat igazán ismeri, hogy ez ifjak forradalma nem a hagyományoktól való elszakadás, hanem azokhoz való visszatérés volt.”¹⁶ Ebben a kontextusban szerepel Ady is,¹⁷ Kérihez hasonlóan Babits szintén a kuruc dalokat és a protestáns énekeket említi, csak kiegészíti egy szépirodalmi párhuzammal, Csokonaival. Maga az érvelés a magyar századelős modernségről kétségtelenül eszünkbe juttathatja Ady hírhedt *A duk-duk affér* című cikkét,¹⁸ míg a Csokonait (Petőfivel szemben) felértékelő szövegek Ady Csokonairól szóló írásait idézik fel.¹⁹ Számunkra inkább az válik érdekessé, hogy a kuruc költészet Ady tradíciókhoz való tartozásának szimbólumává válik.²⁰ Majd tizenöt évvel később még egyértelműbb ez a szimbolikus szerep. A *kettészakadt irodalom* vita polemikus diszkurzív világában, mikor is a klasszikus modern líra tradíciószemléletét („hagyománytalanságát”) kell megvédeni, újra Ady lesz a fő érv, és ismét a kuruc versek jelentik a döntő bizonyítékot a fenti támadásokkal szemben. „Nem hiszem, hogy akadna köztünk valaki, aki úgy érezné, hogy a multat »le kell rázni« vagy hogy »mindennek a mából és tegnaptól kell

¹⁴ Kéri: i. m. 527.

¹⁵ Az utóbbi Kéri Pál írással Földessy Gyula vitatkozik, bár mindössze a dekadencia vs. életigenlés oppozíció értelmében Földessy: i. m.

¹⁶ Babits Mihály: Az irodalom karácsonya. *Nyugat*, 1913/2. 82.

¹⁷ „Még Ady is, aki legintenzívebben élte át a forradalmár-hangulatokat, művészi ösztönétől vezetve, Csokonaihoz, a kuruc dalokhoz, a régi protestáns énekekhez fordult, Petőfi, kihez talán egyéb rokonszenvei vonták volna, nem lévén annyira az emlékek embere, hogy a hagyományoknak elég gazdag bányáját képezhette volna.” Uo.

¹⁸ „Nem, én nem tudom ezt az ügyet, s nem tudok semmit arról a forradalomról, amely állítólag nevemben, az én nevemben dúl. Se Balassánál, se Csokonainál, se Petőfinél újfélébbnek, modernebbnek nem tartom magamat. Különben is régen tisztázott dolog, hogy a modernnek roppant szolid emberek a jövődjé klasszikusai.” Ady Endre: *A duk-duk affér. Új Idők*, 1908. november 15.

¹⁹ „Petőfi fénomén volt. A dal első magyar zsenije Csokonai. Ha a petőfisták nem Petőfi gigászi bércein véreznek el, de Csokonaihoz járnak tanulni, ma sokkal gazdagabb a magyar líra”. Ady Endre: Csokonai Vitéz Mihály. *Budapesti Napló*, 1905. május 21., vagy máshol: A költői nyelv és Csokonai. *Nyugat*, 1910/20. 1474–1475.

²⁰ Szemben például Ignotus reflektálatlanul felértékelő, kritikátlan vélekedésével, amely a szerző korlátlan fensőbbiségét hirdeti azon versek esetében is, amikor az intertextus nyilvánvaló. „Ady Endre óriás volt. Nemcsak hogy újat hozott, de az újban mindjárt a netovábbot is. Hogy mennyire, azt akkor lehetett megmérni, mikor játékos kedvében néha elvirtuskodott és virtuózkodott valami régi formával, hanggal vagy stílussal, egy sapphicum fordításával, stanzás regénnyel, kurucz nóta variálásával. [...] Mindent tudott, amit akart, és legjobban tudta. S ezzel a tökéletességgel tudta világgá alakítani a magával hozottat. Ezért lefordíthatatlan és utánozhatatlan. Az Ady-korszak vele kezdődik és vele zárul le.” Ignotus: Halhatatlan Ady. *Nyugat*, 1919/4–5. 223–224.

kiindulnia«. Sőt ép mi, a Nyugat első generációja, voltunk azok, e század kezdő évtizede végén, kik az akkori tegnap – a kilencvenes évek – elfakult lanyhaságából régebbi magyar multak frisebb forrásaihoz áhítoztunk vissza: Ady a kurucokhoz, Csokonaihoz; mások Vörösmarty vagy Berzsenyi felé.”²¹ Ahogyan a magyar (klasszikus) (lírai) modernség szimbólumává a Nyugat folyóirat vált, Ady a folyóirattal kapcsolatos irodalmi diszkurzus jelölője. Ezért volt elengedhetetlen, hogy a hagyománytalansággal vádolt szerzők vagy azok nevében éppen Babits Ady hagyományhoz tartozását bizonyítsa. Ezzel a szisztémával függhet össze, hogy Babits a Nyugat húszéves jubileumára írt versében egyetlen személynév szerepel, méghozzá a vers utolsó szava: „úgy lobogjon, mint mikor ama / kuruc tüdő fútt rá s ama dacos kar / intett vele Isten felé: Ady!”²² A *kuruc tüdejű* Ady kép nemcsak azt jelzi, hogyan próbált meg a magyar klasszikus modernség távol kerülni a jól ismert vádaktól. Arra is utalhat, hogy Babits – a Kéri Pál írásban bemutatottakhoz hasonlóan – maga is hajlamos az intertextualitás antropomorfizáló biográfiai olvasására. „Ám Dózsa csak egyetlen kép abban a nagy galériában, mely Adynak a magyar multtal való kapcsolatait szimbolizálja. Mennyi »őse« volt neki a magyar korok mélyein keresztül, mennyi Barla diák, Mátyás bolondja, Esze Tamás komája, s Bottyán vezér, mennyi Táncsics Mihály és Vajda János. Nem mindig rokonszenves névsor a Ma konzervatív emberének: de nem vonul-e tagadhatatlanul a magyar történelmen keresztül egy kuruc és rebellis hagyomány is? Nem igaz gyermeke-e ez is a magyar temperamentumnak, s kívánhatjuk-e e hagyomány végleges megszakadását? Ady még leglázázóbb forradalmában is ősoket keres, tradícióba kíván kapaszkodni. S ahol igazán elszakadtnak érzi magát, ahol nem tudja megtalálni az őshöz fűző kapcsot: ott magyar fájdalom a tragikus kétségbeesésig emelkedik: [...] (Ond vezér unokája).”²³ A hagyomány átöröklődésének fenti elképzelése a *temperamentum* és az *ős* fogalmainak segítségével az intertextualitás nyelvi karakterét úgy szorítja háttérbe, hogy a szerzői mentalitás válik a művek szövegközöttiségének legfőbb referenciapontjává. A kurucos mentalitás, a kuruc őshöz való hasonlóság vajon milyen szövegformát nyer magukban a versekben?

Mielőtt azonban ez utóbbi kérdésre térnénk át, az Ady-recepció egyik meghatározó figurájának, Schöpflin Aladárnak a kuruc-versekről szóló gondolatait érdemes felidézni. Ennek indoklására több érvet is fel lehet hozni. Az egyik, hogy sajátosan készítik elő Király István, a kuruc-versek legnagyobb elemzője/ideológusa majdani szemléletét. Másrészt a kuruc intertextushoz egy olyan utalással járul hozzá, mely a *mentalitás–temperamentum–ős* fogalomkör által jelölt biográfiai antropomorfizáló szövegközöttiség-szemléletet a hagyomány *közvetített* átadásának képzetével helyettesítheti.

1923-ban jelent meg a Nyugatban Schöpflin tanulmánya (pontosabban könyvfejezete), mely Ady költészetének politikai szempontú elemzésére tesz kísérletet. A nemzeti karaktert sajátosan kifejező formációjaként írja le, mint sajátosan magyart, miközben olyan retorikai eljárásokkal operál, melyek a *karakter* fogalmán keresztül kerülik meg a szövegköziség textuális „karakterét.” „Az emberek nagy többsége politikai elfogultságok alapján ítél róla, a maga pártállása szerint s nem veszi észre sem költészetének mély nemzeti gyökereit, sem fajtájával és annak sorsával való szenvedélyes szolidaritását, amely oly éles tragikai vonást ad szellemi fizionomiájának s belső kényszerűség erejével

²¹ Babits Mihály: A kettészakadt irodalom. Válasz Berzeviczy Albertnek. *Nyugat*, 1927/7. 527–539.

²² Babits Mihály: A húszéves „nyugat” ünnepére. *Nyugat*, 1927/1. 1.

²³ Babits: A kettészakadt irodalom. 535. Babits Ady „hagyományait” kutatva ebben az írásában konkrétan idéz is abból az írásból (*A költői nyelv és Csokonai*), melynek jelenlétét valószínűsítettük *Az irodalom karácsonya* című szövegben. Lásd a 16. és a 17. jegyzetet.

hajtotta a magyar probléma újra meg újra való heves átélésére – és még kevésbé veszi észre, hogy milyen pregnánsan fejeződött ki Adyban a történelmi magyarság néhány olyan eddig irodalmilag kifejezetlen karakter vonása, amely a nemzet egész történelmi élete alatt döntő befolyással volt az egész fajta sorsának alakulására.”²⁴ A *szellemi fizio(g)nómia* kép nagyon beszédes abban az értelemben, hogy a szerző a költői életművet nem szövegek valamifajta halmazaként, intertextusok szövedékeként, sokkal inkább a fizikai megjelenés mintájára képzelem el. A *fiziognómia* szó ’arcvonások’ jelentése értelmében a fenti kifejezés hangsúlyossá teszi, hogy a költői életmű egységét az egységes személyiség képzetével analóg módon képezi meg, a szövegek összehasonlításának módszere pedig a szerzői személyiségek, karakterjegyek összehasonlítása: a szövegek mint arcok *hasonlítanak egymásra, és nem idézik egymást*. Különös hangsúlyt ad ennek az elképzelésnek, hogy a magyarság „*irodalmilag kifejezetlen karakter vonása*” csak úgy jelenhet meg Ady verseiben, ha az irodalmi intertextualitás azokban nem játszik *karakterisztikus* szerepet. Konkrét „szöveg munkával” is alátámasztja Schöpflin ezt a koncepciót, mikor Ady verseit élesen elválasztja a hazafias költészeti hagyományoktól. Sőt a szöveg a nem szerzői lélekrajz értelmében, hanem „szavak szerint” olvasó stratégiát nyíltan el is utasítja: „És még süketebbek azok, akik csak a szavakból olvasnak és nem hallják ki belőlük [...] mindazt a keserűséget, amelyet Ady nemzetére kiönt”.²⁵

A mi számunkra azért válik különösen érdekessé ez az olvasásmód, mert érvrendszerének csúcspontján éppen a „kuruc motívum” áll.²⁶ „Benne mindenkinél vehemensebben élt a kuruc tiltakozás szelleme. Származása is erre predesztinálta: abból a kisnemességből származott, amely egy évezred óta mindig erjedő kovásza volt a közéletnek, az elégedetlen és nyugtalan elem a magyarság történelmi hierarchiájában, természetes ellenfele a nagybirtokos nemességnek.”²⁷ A *kuruc* szó itt tehát egy nemzetkarakterológia ideológiájába épül be, semmiképpen nem jelenti tehát valamely szövegkorporusz megidézését. Ezért is hivatkozik a szerző Ady életrajzára – a versek helyett. A szisztéma érdekessége, hogy bár az argumentáció (társadalom)történeti, mivel maga a karaktermodell statikus, atemporális szerkezet rögzül.²⁸ Nem kétséges, hogy ebben a történetiséget és nyelvi reflexiót egyaránt nélkülöző retorikai térben lehetetlen a versek poétikai világának igényes feltárása. Ady kiteljesedett költészetében nem a kuruc kor költészete szólal meg Schöpflin olvasatában, hanem „kurucvér”, mint egy – mindig eredeti formájában – a magyarság alkatából adódó identikus formáció, mely – mivel a szerző és befogadó egyaránt részese – nem feltételez pretextust, közvetítést vagy a megértési munkában áthidalandó távolságot.

Schöpflin tehát eszme-futtatásában Ady politikai kontextusát úgy rajzolja meg, hogy egy atemporális nemzetkaraktert rajzol fel, Adyt pedig a fenti karakter egy – irodalmilag korábban meg nem jelenített – vonásának megtestesüléseként állítja elénk. Ez a vonás,

²⁴ Schöpflin Aladár: Ady körül. *Nyugat*, 1923/5. 296.

²⁵ Uo. 298.

²⁶ „De ennél még mélyebbre kell hatolnunk, hogy Adynak a magyarságban elfoglalt helyzetét megérthessük. Meg kell benne látnunk, irodalmilag legpregnánsabban kifejeződve, a magyar arc egy történelmi arcvonását, a mindenkori magyar élet egy fontos, egész történelmünkön végig vonuló jelenségét, – egyikét azoknak az őstípusoknak, amelyeket a magyarság önmagából évszázadok harcai és szenvedései alatt kifejlesztett.” Uo.

²⁷ Uo. 301.

²⁸ „A szükségszerűséggel számoló józan ész és a fellázadó temperamentum meghasonlása ez, többé-kevésbé megvan ma is minden igazi magyar emberben és elejétől végig mindig megvolt a nemzet egészében, amely mindig – éppen e miatt – kétfelé volt osztva. Egyszerű, mindenki számára érthető, történelmi vezető szóval ezt a megosztást úgy lehet kifejezni, labanc-kuruc ellentét.” Uo. 299.

a *kuruc vér*, a protestálás szelleme, nem utal a tanulmány érvelésében kiemelten az ún. *kuruc versekre*,²⁹ e korpuszról csak áttételesen van szó, és a gondolatmenet az életmű egészére vonatkozik. Más alkalommal azonban kitér e verscsoportra, és beemeli a fent vázolt politikai kontextusba. Sőt más verseknél erőteljesebbnek tartja e szövegek politikai-társadalmi referencializáltságát, és az értelmezést teljes mértékben ennek rendeli alá. „Ebben az irányban külön téma a kuruc-versek aktuális vonatkozásainak kihüvelyezése. Ezek a mesterien hangutánzó versek mindig valami aktualitásból születtek. Hogy csak egy példát mondjak, ha Ady Bottyánt írt, Justh Gyulára gondolt – s igazán csak akkor érthetjük meg őket, ha aktuális háttérüket ismertük.”³⁰

Egy másik helyen, sőt egy másik költő kapcsán, néhány évvel a fenti cikkek megszületése előtt tér ki Schöpflin Ady kuruc verseire. Csakhogy ebben a rövid megjegyzésben sem a politikai kontextus, sem pedig az aktuális-személyes utalások nem játszanak szerepet: valódi szövegközi kapcsolatot említ a szerző. Még hozzá egy mára a kánonból kiesett költő, Endrődi Sándor korában rendkívül népszerű kuruc dalainak irodalmi továbbélését állapítja meg Ady költészetében. Erre a kis megjegyzésre már csak azért is érdemes kitérnünk, hiszen ezt az intertextuális kapcsolatot Király István nem győzi tagadni, hiszen Endrődi kuruc romantikája nehezen egyeztethető össze a forradalmi Ady-képpel. Schöpflin Endrődi legsikeresebb kötete kapcsán jegyzi meg: „Tömérdek utánzatuk támadt, csaknem mind értéktelen és súlytalan, de irodalmi hatásuk mégis nevezetes: Ady Endre Endrőditől kapta az ösztönzést kurucos hangú verseihez.”³¹ Hogy mennyire irodalmi hatásként érzékelt Schöpflin ezt az intertextuális kapcsolatot, arra egy későbbi szövege is bizonyíték lehet, ahol is a Thaly Kálmán–Endrődi–Ady hatásvonalat vázolja fel.³² Schöpflinhez hasonlóan (Király ellenében) más szerző is érvel az Endrődi–Ady intertextus mellett. Komlós Aladárnak az ötvenes évek végén megjelent kötetében található az a rövid írás Endrődi Sándorról, melyben kifejti: „Sokat utánozták is – rosszul, s Ady is tőle kapott ösztönzést kuruc motívumokat felhasználó verseihez.”³³ Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy Schöpflin karakterjegyekben, személyes, politikai referenciákban gondolkodó elemzési stratégiája a konkrét szövegek kapcsán időnként tért ad egy kevésbé antropomorf intertextualitásképnek, mely az *irodalmi hatásra* nem a szerzői szubjektum karaktere, hanem a szövegek felől tekint.

²⁹ Kuruc versekről Schöpflin csak egyszer beszél, akkor csak azok szcenikájának szereplői – mint történelmi alakok – válnak hangsúlyossá. „Különös figyelemre méltó, hogy Adynak Esze Tamás volt a kedves alakja, rajta kívül még az alacsony sorsból felvergődött Vak Bottyán. Kuruc verseiben mindig ezek panaszába, bánatába, ínségébe olvasttja bele magát.” Uo. 300.

³⁰ Schöpflin Aladár: Ady-Múzeum. *Nyugat*, 1924/20. 563.

³¹ Schöpflin Aladár: Endrődi Sándor. *Nyugat*, 1920/23–24. 1147.

³² „A magam részéről jobbnak tartottam volna Thaly verseit időrendi helyükben felvenni, főképpen azért, mert ezekkel kezdődik egy költészetünkben nem jelentőség nélküli folyamat: a kuruc-motívumok és formák irodalmi értékesítése, az a kuruc-hangutánzó költészet, amelyből Endrődi kuruc-nótái lettek s melyet Ady is felhasznált kurucos verseiben.” Schöpflin Aladár: Hivatalos anthológia. *Nyugat*, 1929/5. 350–351.

³³ Komlós Aladár: Endrődi Sándor. In uő: *A magyar költészet Petőfitől Adyig*. Budapest, 1980². 303. Érdekes, hogy Komlós ezen észrevételét éppen a fent idézett *Nyugat*-beli Schöpflin-cikkkel támasztja alá. Kosztolányi Endrődiről írva szintén megemlíti Adyt, de a kontextus ellenkező, Ady „Istenes” versei éppen Endrődi vallási élményével szembeállítva szerepelnek. Mindenesetre Endrődiről szólva itt is Ady kerül szóba, még hozzá közvetlenül a kuruc versek tárgyalása után, ez érvenek talán kevés, de az olvasó érezhet némi áthallást. Vö. Kosztolányi Dezső: Endrődi Sándor. *Nyugat*, 1920/23–24. 1147–1148. és in uő: *Kortások*. H. n., é. n., Nyugat kiadás. 77.

A KURUC: STILÁRIS HŐS

Király István első Ady-monográfiájában fejt ki azt a líraelméleti érdekű koncepciót, melynek középpontjában a „stiláris hős” áll. Az elképzelés önmagában is érdekes, hiszen a magyar líratudomány igencsak szűkölködik érdemleges elméleti eszme-futtatásokban. Ide azonban azért kívánczok, mert az argumentáció centrumába a kuruc versek kerülnek. Ráadásul a Nyugatban Ady kuruc verseiről megjelent írások – bár kivétel nélkül a tradíció primátusát említik – nem vesznek tudomást az intertextualitás nyelvviségéről és közvetett, közvetített létmódjáról. (Éppen ezért jellemző, hogy az egyetlen irodalmi hatásokat kereső szempont egy nem Adyról szóló szövegben található.)

A fentiekhez képest a *stiláris hős* koncepció már címében is a nyelv kiemelését implikálja. „A szavak, a képek s egyéb formai elemek összjátékában, egybecsengésében minden költészet mélyén ott él egy sajátos, rejtett [...] hős.”³⁴ A fenti – szándékos kihagyással idézett – definíció pontosan azt a kérdést hagyja nyitva, hogy a lírai mű központi jelentésképző instanciájaként élénk állított *szubjektum*, a *hős* milyen kapcsolatban áll a lírai énnel és az (implicit) szerzővel. A következő sorok eligazítanak ebben a kérdésben: „Bárkinek nevében, bármilyen személyben is beszél a szerző: a logikai-gondolati tartalomtól s a megjelenített lírai szereplőktől teljesen függetlenül a szavak, a kifejezések, az árnyalatok megválasztásában ez a hős ad folyvást életjelt magáról. Jelen van a mélyben, a vers zenéjében.”³⁵ Király tehát a *stiláris hős* elméleti meghatározásában eltekint a (faktikus) szerzői szubjektum hagyományos orientáló szerepétől, a lírai ént és a díszlettér szereplőit pedig egy alacsonyabb szövegontológiai szintre helyezi. Ezáltal gondolatmenete párhuzamba állítható Heinz Schlaffer líraelméleti koncepciójával, abból az aspektusból legalább, hogy a versbefogadás központi figurája hasonló ontológiai elsőbbséget élvez a *stiláris hős* és a *retorikai én* esetében.³⁶ Nem kétséges, hogy a magyar líraelméleti gondolkodás egyik kiemelkedő teljesítménye ennek az alakzatnak a megteremtése. Csak hogy a fenti *láthatatlan*,³⁷ csak hangsúlyosan nyelvi értelemben megkonstruálható alakzatot Király olyan módon vetíti vissza a versek szcenikai terébe, hogy ezáltal elvész az ontológiai elsőbbség, és az egész koncepció elveszíti produktivitását. A meghatározás első mondatából fentebb kihagyott rész ugyanis nem hagy kétséget afelől, hogy a *stiláris hős* nem ontológiai értelemben rejtett és láthatatlan, hanem csak *többnyire*: az elemző fenntartja magának a jogot, hogy egyes versek lírai énjét „költői önstilizációnak” minősítve felszámolja a *pragmatikai* és *retorikai én* különbségét, az utóbbi primátusát. Éppen ez utóbbi különbségtétel hiánya az, ami miatt Király *stiláris hős*ről beszél. A *hős* irodalmi értelemben a prózai művek, eposzok vagy regények fiktív szereplője, nem prózapoétikai-ontológiai értelemben különbözik a többi szereplőtől (mint például a narrátor). Király líraelméleti gondolatmenete tehát a versolvasás nem szcenikai-pragmatikai szintjeit (a verszenét, az alakzatokat, képeket, a szóválasztást és kombinációt) egy olyan *fiktív szubjektum* megképzésének aktusa alá rendeli, melynek alapvetően *prózapoétikaiak* az ismérvei. „Az 1908 utáni, sajátos Ady-féle régies veretű népi hangoltság mélyén pedig mint ilyen rejtett nyelvi hordozó egy táltos lovon ügető »holt magyar úr« tűnt fel.”³⁸ Azáltal, hogy Király a versek befogadásának végső instanciájává egy *fiktív prózai szereplőt* állított, lehetségessé vált a biográfiai horizontú Ady-

³⁴ Király István: A stiláris hős. In uő: *Ady Endre*. II. 547.

³⁵ Uo. 547.

³⁶ A párhuzam hatóköre természetesen korlátozott, hiszen Király sem a befogadást, sem a hangzó utánmondást nem tartja a versolvasás elsődleges tényezőinek. Vö. Heinz Schlaffer: *Die Aneignung von Gedichten*. 52.

³⁷ Király: i. m. 547.

³⁸ Uo. 547.

receptió jelentős hagyományának integrációja, ugyanakkor a versolvasás – a hős fikatív karakterének hangsúlyozása révén – elválaszthatóvá lett a konkrét Ady-életrajztól. „Nem az egykorú magyar valóságban, az 1900-as évek Magyarországon élt ez a hős, hanem valahol a mélyben, a messiási századokban, az idők országútján, egy sajátos történelembe emelt népi tájon, a képzelet Mindszentjén.”³⁹ A *fiktív szereplői identitás* mint a versolvasás terméke azáltal, hogy *hősként* aposztrofálódik, azt a heroikus pózt is integrálja, mely Király forradalmi Ady-képének egyik fő sajátossága. Király ugyanakkor azt a hagyományt (közhelyet?) is folytatja és megújítja, mely Ady líratörténeti értékeit nem az egyes versek, hanem a „lírai életmű egésze” felől véli igazolhatónak. Ha ugyanis ugyanaz a *stiláris hős* (egyes szám!) rejtőzik el, illetve mutatkozik meg különböző versszövegekben, akkor az egyes lírai darabok önállósága az értelmezésben felszámolódik. „A nyelvi elemekből, mint kirakó kockákból, ki lehet rakni az ő [a hős] túnt életét [felsorolás következik, az „építőkövek” tucatnyi versből vannak kiválogatva].”⁴⁰ A fikatív szubjektum megteremtésében Király a versek szcenikai világát, az abban megszólaló lírai én(ek)e)t, a költő életrajzát és a kommunista történelemteleológia terminológiáját (például *népi forradalmár*) teljesen differenciálatlanul használja fel. „Társadalmi határhelyzete: a néptől való különállása s mégis összeforrottsága alkalmassá tette ezt a típust arra, hogy az Ady-féle népiségnek, a peremvidéki öntudattal élő kétmeggyőződésű forradalmár népiségének nyelvi hordozója legyen.”⁴¹ Hogy mennyire erőteljes a próza olvasási kódjának hatása Király István líraolvasási gyakorlatára, arra jó példa az az utalás is, mely a *stiláris hős* „világának” leírásában egy irodalmi mű, jelesül egy 19. századi regény címét rejti el.⁴² (Hasonlóan jellemző, hogy a stiláris hős műveltséganyagának feltárásában kizárólag prózai szöveghagyományokat említ: népmesék, népmondák, antikvitás, Biblia, míg a népdal, vagy a líratörténet mint olyan említetlenül marad.) A *stiláris hős*nek – mint prózafigurának – nemcsak „élete”, de *díszlettere* is van, még hozzá olyan, mely az itt leírt formában egyetlen versben sem jelenik meg. „Kibomlott a versek képeiben egy múltba süppedt falu, s egy múltban élő táj. Ez volt a környezet, a stiláris hős tája: egy különös, messiási, sajátos magyar, történelmi-népi táj.”⁴³

Király István a kuruc verseket azon darabok közé sorolja, ahol a *stiláris hős* „művészi önstilizációként”, azaz közvetítetlenül jelenik meg.⁴⁴ Ezért is érdekelhet bennünket kiemelten, hogy a *stiláris hős* azon gondolat (szó szerint) megtestesítőjévé válik, mely az 1908 utáni verseket a tradícióhoz való odafordulás terepeként olvassa. „Tovább élt itt a képek anyagában az egész eltúnt messiási magyar világ, tovább élt a múlt.”⁴⁵ A kuruc versek reprezentálta *stiláris hős* olyan *temporális távolság* jelképévé válik Király olvasatában, mely valóban nélkülözhetetlen a fenti versek igényes értelmezése számára. Ezzel kapcsolatos eszmefuttatása még akkor is izgalmas, ha annak célja sem az egyes versekben, sem pedig azok ciklusaiban meg nem alkotható vizionált (próza)világ.

Király István líraelemző gyakorlatának legproduktívabb momentuma, mely a magyar líraolvasási hagyományok tükrében különösen értékes, hogy a verselemzések argumentatív terében döntő szerep jut a nem szemantikai elemeknek. Így a vers zeneisége,

³⁹ Uo. 548.⁴⁰ Uo. 549.⁴¹ Uo. 548. Vö. Kulcsár Szabó Ernő: Király István: Intés az őrzőkhöz. In uő: *Műalkotás – szöveg – hatás*. Budapest, 1987. 525.⁴² „a képeken és a szavakon át egy régi udvarház magányos gazdájának eltúnt világa elevenedett meg” (kiemelés P. G.) Király: i. m. 549.⁴³ Uo. 550.⁴⁴ „Megjelentek a kuruc versek bujdosó vitézei [...] Bennük jelentkezett a stiláris hős, a mélyben ott ható nyelvi ihlet.” Uo. 547.⁴⁵ Uo. 551.

a ritmus, a rímelés, a betűk számaránya vagy a szavak hangulati-diszkurzív világa egyaránt szervesen épül be az érvelésbe. A *stiláris hős* világának, a „népiesítésnek” a feltárása szintén nagyban épít ilyen nem szemantikai összefüggésekre (erre utal a már idézett definícióban a gondolati elemek háttérbe állítása – ami másfelől persze az egyes versek önálló jelentésképzésének a korlátozását is elősegíti). Király az 1908–12 között írott verseket vizsgálja, és homogén koncepciót épít ki, melynek lényege egy olyan „népiesítés”, mely szembeállítható a nyílt *stilizálással* mint „népieskedő” beszédmóddal. A „*kis eltérések* nyelvi törvénye”⁴⁶ itt azt jelenti, hogy a különféle „népiesítő” eszközök, a szóképzleti, alaktani stb. sajátosságok nem az egyes versek speciális nyelvi világának megteremtését célozzák, hanem egy általában népies poétika létrehozásában érdekeltek. Ebből a *virtuális poétikai világból* (mely úgy gondolja integrálhatónak a versek tucatjait, hogy azokat egyenként alapos elemzésnek vetné alá) azonban „kilógnak” a nyíltan archaizáló versek: „A naturalisztikus stilizáló ábrázolásokkal ellentétben csak árnyalatokban, kis százalékban – mint az ételben a só – lehet itt jelen a stílus veretét, belső hangoltságát meghatározó nyelvi mozzanat. S néhány szántsándékkal archaizáló versen kívül (lásd például *Ki elveszti harcát; Az utolsó kuruc; Fajtáddal együtt átkozlak*), így volt ez mindig Ady Endrénél. [...] jobbára láthatatlan volt a stiláris hős: rejtőzött a mélyben.”⁴⁷ A kuruc versek tehát – mint a stiláris hős *nyílt* megnyilvánulásai – végső soron kikerülnek a népiség kánonjából, az érvrendszer margójára szorulnak. Nem véletlenül, az a módszer, amellyel Király a kiemelt nyelvi elemek *népi(es)* és *archaizáló* funkcióját folyamatosan egybemossa, nem teszi lehetővé a kuruc versek alaposabb elemzését, hiszen a temporális távolságot egy lokalizálatlan, ám tovább nem elemzett virtuális szcénában véli feloldhatni. „A különféle nyelvi elemeknek ellenállhatatlan belső sodrásuk volt: egy sajátos, régi, elsüllyedt világba, a századok mélyi népi világba, a stiláris hős világába vitték magukkal a versek olvasóját.”⁴⁸ Király elmélete szerint éppen a stiláris hős *direkt* megnyilvánulásaként olvasott kuruc versek válnak ki a fenti – világszerű illúziót felépítő – versek közül, mert ezekben a stilizálás a *népi* vagy *régi* felidézését nem természetesként, hanem távlattal állítják eléink. Márpedig azon gondolatmenet, mely szerint Ady az esztétizmus egyéniségcentrikusságát odahagyva közösségi élmények kifejezőjévé vált, nemigen szinkronizálható a múlt megidézését stilizációként, hangsúlyos közvetettségben felmutató verskorpusszal. A kuruc versek fenti temporális távlatosságát (melynek jó példája a már korábban említett *A harcunkat megharcoltuk* vagy *Az utolsó kuruc*) Király István nem érzékeli, de a „szántsándékkal archaizáló”⁴⁹ kuruc verseket folyamatosan alárendeli a múlthoz fordulást nem tematizáló szövegeknek. „Nemcsak olyan szántsándékkal archaizáló kurucos verseket írt ő hangsúlyos, kemény ütemekben, mint a *Bujdosó kuruc rigmusa; Esze Tamás komája*; [...] Ott élt ez olyan versekben is, melyekben nemzete sorsán töprengett a költő [...]. Ott olyanokban, melyekben forradalmi düheit idézte [...] S a közösségi hangú költeményeken túl a lágy simuló szerelem is tudott suttogni magyaros zenében.”⁵⁰ A szöveg nem hagy kétséget afelől, hogy a „közösségi hangú költemények” jelentik a kánon csúcsát. Király István jó szemmel ismeri ugyan fel, hogy a költői útkeresés esztéta hagyományellenessége után a tradíció átsajátítása felé fordul, de az a társadalmi-szociális beszédmód, melyet a paradigmaváltás leírására használ (*arisztokratikus vs. demokratikus*) nem teszi lehetővé, hogy a hagyományhoz való viszony reflektálttá válhasson, hogy a tradíció átsajátítása a szubjektum számára közvetítés, szellemi munka vagy csak egyszerűen távlatok kérdése lehessen. A tanulmány mégis beszédesen feltárja vakfoltját, amikor is

⁴⁶ Uo. 556.⁴⁷ Uo. 556.⁴⁸ Uo. 576.⁴⁹ Ugyanez a kifejezés kétszer is a leértékelő hangsúly hordozója. Uo. 556. és 579.⁵⁰ Uo. 580.

a leértékelt verseket *naturalisztikus stilizáció*nak nevezi. Azt állítja, túl nagy százalékban idézik fel a *régit*, illetve *népit* (ez a dolgozatban: szinonima), tehát *naturalisztikusak*. Valójában azonban éppen a *stilizáltság* magasabb foka: a *performatív* és *kognitív* szólamok szakadása, ami a felértékelt versekkel szemben az elemzőt zavarja, vagyis hogy nem *természetes, reflektálatlan* múlt és jelen egybeépülése.

Király István első Ady-monográfiájának utolsó fejezete a *kuruc versekről* szól. Az érvelés középpontjában a kiegyezés utáni és század eleji viszonyok ostorozása áll – összhangban a kommunista történelemkép idevágó képzeteivel, ezen belül pedig az ún. *kuruc romantika* kerül a lehető legelítélendőbb fénybe. Az egész szisztéma az argumentációban azt a célt szolgálja, hogy Ady kuruc tematikája szembeállítható legyen azokkal a közvetlen hagyományokkal, melyekkel kapcsolatba szokás hozni: Thaly Kálmánnal és Endrődi Sándorral. „Ami a kiegyezéskori szabadságharcos romantikában még egybemosódott, itt elkülönült már. Az úri-retrográd kuruc-kultusztól kezdett elválni a demokratikus. Érlelődött az újfajta: – az osztályharcos, népi kurucság.”⁵¹ Elég világosan belátható, hogy az elszigetelés gesztusa a bináris oppozíció mindkét tagjának eltorzítása árán hajtható csak végre, Endrődi kuruc dalairól írottak különösen szembeötlően esnek áldozatul a fenti ellentétnek. Így például Komlós Aladár Endrődiről írva éppen azt a szociális aspektust emeli ki a dalokban, amelyet Király kizárólag Ady találmányaként tár elénk.⁵² Az Ady-féle kuruc versek nyilvánvaló textuális előképeit, Thalyt és Endrődöt Király alapos érvelés nélkül rendkívül agresszív, személyeskedő retorikával utasítja el, Schöpflin korábban említett meglátását „legendának” bélyegzi.⁵³ Átveszi azonban annak nemzetkarakterológiai terminológiáját: „A történelmileg kialakult magyar népi jellem egyik legértékesebb, legszebb vonása öltött testet benne: a helytálló hűség, a nem egyezkedő, nem alkudozó belső elszántság. S Ady Endre ezt érezte meg, ezt a hagyományt teljesítette ki; befejezte mintegy a szimbólumteremtést.”⁵⁴ Király István tehát azt a már Schöpflinnél kiteljesedő hagyományt viszi tovább, hogy a kuruc versek a *nem irodalmi értelemben vett hagyomány* szimbólumaivá válnak. Schöpflin számára a magyarság atemporális jellemrajzának egyik fő vonása a „kuruc” által megtestesített protestálás. Király szerkezete nagyon hasonlít erre, amikor is a versek végső mondanivalójaként a „*mégis morálját*” teszi meg.⁵⁵ Méghozzá éppolyan atemporális szerkezetben, mint a Nyugat 1923-as számában megjelent Schöpflin-szöveg: „Átfogóbbá tette az ősi gondolatot: a szóba ivódott morális tartalmakat általánosította. Zrínyi Miklós harca, Szondi üzenete. Dózsa keménysége, Hajnóczy halála, Rákóczi és Kossuth meg-nem-alkuvása, az »Ugocsa non coronat« vétőző virtusa lelt itt szimbólumra.”⁵⁶ Király forradalmiságmélete tehát arra a nemzetkarakterológiai logikára támaszkodik, mely az Adyt ért támadásokkal szemben a versek lírai énjének, a szerző konstruált jellemrajzának és egy feltételezett magyar karakternek az egymásra vetítéséből nyert érveket. A két gondolatmenet közös pontján a szubjektum olyan koncepciója áll, mely az identitást nem teszi ki a történő lét temporalitásának, ez az időtlenség az egyik legfőbb karakterjegye Király *stiláris* hősének is. És ezt a személyiségképzetet Király a kuruc versek paradox temporális világával szemközt is fenntartja. Innen ered, hogy *Az utolsó*

⁵¹ Király István: A magyar lét mint küldetés. In uő: *Ady Endre*. II. 705.

⁵² „Kuruc nótáinak főtartalma németgyűlölet és bújdosó-bánat; de a szegénylegények nyelvén itt-ott az urak elleni elkeseredés is kitör [...], ami Thalynál soha.” Komlós Aladár: Endrődi Sándor. I. m. 303.

⁵³ „egy rendezetlen, meghasonlott magánéletű, elvetélt sorsú, félbe maradt költő, Thaly Kálmán”. Király: i. m. 702. és „az Endrődi-féle hetykén hencső, s letörten esdeklő, hiszteroid hangulatú, asszonyosan lágy kuruc-dalokhoz [Adynak] nem volt semmi köze”. Uo. 704.

⁵⁴ Uo. 709.

⁵⁵ Uo. 709.

⁵⁶ Uo. 709.

kuruc és más versek hangsúlyos anakronizmusai csak a személyiség már előfeltételezett integritását erősítik meg. „S nem stílusterés, de szándékoltság volt ez a vegyítés: a kiélezett személyességnek volt a nyelvi jele.”⁵⁷ A temporális síkok nyelvi keveredése nem a szerepelvű líraolvasási kód monolit előfeltevéseinek újragondolására sarkallta az értelmezőt, hanem az időtlen karakterjegyek megtestesüléseként értett szubjektum újra-megerősítésére: „Forma volt Ady számára a bujdosó kuruc kép: a sorsos magyarság érzésén belüli forradalmiság megtalált formája.”⁵⁸ Paradox módon az anakronizmus, mely a „ki beszél?” kérdés konstruálta lírai én önazonosságát nem teszi lehetővé, az érvelésben a még tökéletesebb „azonosulás” jelképévé válik, és olyan „szuverén egység” jön létre, melyet Király a „szerep-dal” *helyzetdal* fölötti magasabbrendűségével hoz párhuzamba. A paradoxon, mely szerint a teljes azonosulást nyelvi összeférhetetlenség fejezi ki, feloldhatatlan. Ráadásul a helyzetdalra példaként említett Endrődi-szövegek ugyan valóban nem állítanak egymás mellé nagy kontrasztú, archaizáló és anakronisztikus nyelvi elemeket, ettől azonban nem mentesek a fenti problémától. Kosztolányi éppen úgy jellemzi őket, mint „átköltéseket” „régimagyarból újmagyarrá”,⁵⁹ bár egy kis elszólás itt is jelzi a temporális viszonyok bonyolultságát. (Kosztolányi szerint a 17. századbeli motívumokat Endrődi átteszi 20. századi nyelvire, a kötet ellenben – már címében is – 17. századi korra utal, kiadása viszont még 19. századi.) A kötet elemzésében Komlós ugyanazokat az aktualizáló jelentésképző effektusokat hangsúlyozza, melyek alapján Király Adyt el kívánja választani e korpusztól: „a Thaly révén közismertté vált kuruc költészet formáit, képeit és hangulatait aktuális érzések kifejezésére használta fel”.⁶⁰ Összességében tehát elmondható, hogy azok az előfeltevések, melyekre Király István a kuruc versek elméleti taglalását építi, nem teszik lehetővé a *textuális* értelemben vett irodalmi hagyományozódás és a *temporális* szakadások mentén megképződő tradíciókép bevonását a vizsgálatba. Ennek hátterében egy olyan felfogás áll, mely az irodalmi művek olvasását egy szuverén, monolit és időtlen szubjektumképzet megalkotásában látja. „Megjelenítődött az emberhez méltó, helytálló élet, a hűség élet, a mégis morálja: az örök kurucság.”⁶¹ Ebben az értelemben tehát Király líraolvasási kódja csak paramétereiben, és nem szerkezetében lép túl az esztétizmus megbélyegzett hagyományán.

A fenti belátások alapján nem meglepő, hogy a *Bujdosó kuruc rigmusának* elemzése olyan nemzetkarakterológiai végkövetkeztetésekbe torkollik, melyek az újraintegrált szubjektumot kirefektálják a vers megidézte történelmi és privát időviszonylatok közül: „a magyarság-versek tragikus hangjára visszavágott daccal a magyarság-versek másik változata, a nemzeti jellem legvonzóbb vonása: a hajthatatlanság, a kurucos keménység”.⁶² Az elemzés a verset úgy osztja három részre, hogy azok egymásutánja a kételyek eloszlásának, a szubjektum homogenizálódásának apológiájává váljon. A paradoxonok, melyeket az elemzés példászerűen tár föl és mutat be grammatikai-stilisztikai szinten is, végül a végső szintézisben feloldódnak. Ez a mozgás a kételyből a „küldetésesség” felé a szerzői biográfiával („Tanúvallomást tett a költői fejlődés.”) és a kommunista teleológiával kerül párhuzamba. Ez utóbbi szempont követeli meg, hogy a szubjektum a közösség reprezentánsaként mintegy háttérbe szorítsa saját individualitását. Ez a reprezentatív póz azonban nem a közösségben való feloldódás, az individuum elvesztése vagy szóródása felé mutat, éppen ellenkezőleg: a szubjektum legfőbb értékének az *integritás, időtlen önazonosság* minősül.

⁵⁷ Uo. 708.⁵⁸ Uo. 708.⁵⁹ Kosztolányi: Endrődi Sándor. I. m. 77.⁶⁰ Komlós: i. m. 302–303.⁶¹ Király: i. m. 713. (Kiemelés P. G.)⁶² Uo. 719.

A vers azonban másképpen is olvasható, amennyiben az utolsó két versszak viszonyát a korábbiakhoz nem a szintézis logikája alapján akarjuk leírni. A befejező két szakaszt hangsúlyos népdalszerűsége és sematikus toposzrendje (születés, szerelem, halál) elkülönítik a korábbi, leíró, történetyszerű szituációt megjelenítő szcenikai világtól. E szakaszok toposzait Király István is elemzi, ám azok toposzszerűségét, idézetjellegét nem vonja be az argumentációba, hanem visszavezeti őket a szintézisalkotó retorikához, a „nehéz emberi sors” és az „emberi élet egésze” közhelyszerűségét, az ebben megnyilvánuló távlatosságot nem érzékeli, direkt közlésként olvassa.⁶³ Az egész erkölcsi mondanivalót az utolsó versszak utolsó sorára alapozza, elszakítva azt az utolsó egység hangsúlyos dalszerűségétől, idézett státusától. Ha azonban az utolsó szakaszokat mint a „végek dicséretét” olvassuk,⁶⁴ a korábbi versszakok pragmatikai rendje átalakul. Királynál az első négy szakasz a lírai én múltjának, míg a következő kettő a jelenének a leírása. Ha azonban az utolsó két versszak éneke nem azonos az előzőkével, hiszen idézett, a dal műfaja által teremtett énről van szó, ez a múlt és jelen kettősségében megjelenített én kérdéses viszonyba kerül az „énekes” hangjával. Az ellentmondás a szöveg tematikai szintjén is megtalálható. A vers jelen idejében megszólaló beszélő mind a múlt, mind a jelen leírásában panaszoló beszédaktusokkal él. A jelenben az adott helyzet kárhovatatása jellemzi a megszólalást („*Be jó volna...*”), és saját múltjában is a *sirattam*, *sirattalak* alakok jelezte negatív modalitást emeli ki. Az utolsó versszakok *vitézi éneke* azonban nem vesz tudomást azokról a pragmatikai „tényekről”, amelyeket a vers korábbi jelen idejű grammatikai formája közöl, míg az első részben az *ínséges* életnek vége van, addig a „dal” a *nincsen véged* formulát állítja, a *kínhalálban* megtestesülő *üdvösség* sem kapcsolódik a *lengyel urak ágyában*, *lengyel asszonnyal* vigadó lírai énnel. Az utolsó két sor esetében különösen nagy a kontraszt, hiszen a korábbi történetyszerű utalások alapján „tudjuk”, hogy a lírai én *nem esik bénán koporsóba*, és bár *élt vitézmódra*, de csak egy ideig. Ha tehát ezen ellentmondásokat nem a szubjektum elszánásának, öntudatra ébredésének *mentális* folyamatszerűségében oldjuk fel, lehetővé válik a vers egyfajta újraértelmezése. Ezek szerint az ötödik és hatodik szakaszok jelen idejű alakjai által díszletterbe helyezett lírai én két, egymással nem szinkronizálható módon beszél el saját „történetét”. Az egyik a *siralom*, a másik a *heroikus póz* műfaji implikációi felől közelíthető meg. (Nem véletlen, hogy Cs. Szabó László csak az utóbbi két versszakot – mint dalszerű egységet – idézi, a „magyar sors teljes vállalása” annak a *heroikus* kódznak a felismerése, amely nem működtethető a vers egészének olvasásában, s melyre a vers egésze felől távlat nyílik.)⁶⁵ Az elbeszélés, megéneklés összeférhetetlen stratégiái a múlt megalkotásának műfajfüggő kódoltságára vetik a hangsúlyt, melyet az is megerősít, hogy a hatodik szakasz első két sora Arany János *Epilógusának* áthallásaként is olvasható,⁶⁶ mely szöveg éppen a visszatekintő múltalkotás beszédhelyzetének eminens példája. Az „utáni” pozíciót a cím is kiemeli. Ha összevetjük a verset a Nyugatban megjelent többi verssel, még hangsúlyosabb a kérdés olyan iránya, mely a (jelen) szemlélődés és a (múltbéli) aktivitás különféle formáit állítja egymás mellé (*Fájdalmas, bús kitérő; Nézni fogunk, hejhajh*). A vers Nyugat-beli megjelenésében⁶⁷ éppen az a versszak

⁶³ Uo. 718–719.

⁶⁴ Király a vers egészét nevezi „megkéssett, huszadik századi végek dicséretének”. Uo. 715.

⁶⁵ Cs. Szabó László: *Ady. Nyugat*, 1939/2. 76.

⁶⁶ A Nessus vérére való utalást ebben a lehetséges intertextusban a *máglyaként égető ágy* képben térne vissza. Ha elfogadjuk a párhuzamot, az Ady-vers azáltal olvassa ironikusan Arany klasszikus költeményét, hogy éppen az abban hiányolt és beteljesületlen vágyként panaszolt *nyugalom* jelenti a beszélő felpanaszolt jelen idejének díszletterét.

⁶⁷ *Nyugat*, 1909/17. 246.

hiányzik, amelyik a jelen idejű szóalak és a pozitív szemantikai tartalmú főnevek és szerkezetek révén (*nyugalom, kevés gond, vendégség, vigalom, bor, asszony*) ráirányítja a figyelmet a múltalkotó tevékenység *performatív* vetületére. Ezen később beillesztett szakasz egyetlen igéje, melyet az enjambement is kiemel, éppenséggel szemben áll a múltat a jelen ellenében felstilizáló dalszerű zárlattal, amennyiben nem valami (sikertelen) végállapotot, hanem az *élet*(szakasz) *indulását* hangsúlyozza. Lehetővé téve egy olyan olvasást, mely a *heroikus pátoszú* befejező szakaszok modalitásának előfeltételeként nem a múlt *vitézi karakterét*, hanem a visszatekintés *jelenének nyugalalmát* teszi meg: olyan távlatot, mely a múltban *an sich* nem adott. Ezt az olvasatot az egyik szövegváltozat is alátámasztja, az ötödik versszak *vendégséggel* szava helyett ebben a változatban *feledéssel* szerepel, a *vitézi ének* előfeltétele a *feledés*, az a mentális tevékenység, mely kizárja annak feltételezését, hogy a múlt felidézése valami meglévő pusztá reprodukálása lenne.⁶⁸

Király István második Ady-monográfiájában építi tovább a kuruc versekről kialakított koncepciót. A korábbiakban már kitértünk rá, milyen feloldhatatlan paradoxonok közé zárul az archaizálásról a szerepvers fogalmán keresztül számot adó gondolatmenet. A „*naturalisztikus stílizáló ábrázolás*” terminus jelezte a kérdés tisztázatlanságát. Ugyanakkor látható volt, hogy a probléma megoldandó kérdésként van jelen a szerző számára, és a megoldásnak elméleti tépje van az argumentáció terében. Ezért is kap külön hangsúlyt *Az utolsó kuruc*, melyben – mint Zolnai Béla rámutatott,⁶⁹ és Kulcsár-Szabó Zoltán a szerepversről írt tanulmányában is kiemelt⁷⁰ – az archaizáló elemek mellett hangsúlyosan „*anakronisztikus*” *modernizmusok* (Király István) szerepelnek. A problémakör az Ady háború alatti költészetét vizsgáló kötetben olyan sematikus kontextusban kerül újra elének, mely jelzi, nem érinti többé az elemző számára az érvelés lényegi területeit. „Az archaizálás mellett hozzátartozott beszédmódjához a marginalizálás is. Annak bizonyos jellegzetességei (például az urbanizmusok vagy aktualizmusok) a szerep természeténél, a történeti jelleg folytán formálisan nem kötődhetnek ugyan hozzá: a lényegyet nézve azonban ez a tendencia is az ő egyéniségének vetülete volt; jelezte a patvarba vetettségét, a peremen élést.”⁷¹ Az egyéniség, valamint az életmű egységének hite (a versek önálló jelentésképzésének rovására) kiiktatja az anakronizmusok és modern nyelvi elemek egymás mellé kerülése által indukált textuális és temporális paradoxonok minden következményét. Ez a művelet nem megy zökkenőmentesen, így például az archaizálás és marginalizálás kettősét a népiség alá rendelő érv esendősége különösen akkor nyilvánvaló, ha visszaemlékszünk: a *marginalizálás aktualizálást* és *urbanizálást* jelent, azaz semmi köze semmiféle népies nyelvi regiszterhez. Szintén kevésbé meggyőző, hogy a tanulmányban minden dialogikus versnyelvi jelenség automatikusan a *közösségi megköötöttség* kifejezőjének minősül, ezáltal egy pragmatikai szerkezeti elem az egyes versekben betöltött retorikai funkciótól függetlenül nyer rögzített jelentést. A fenti versolvasási szokások tükrében nem meglepő, hogy a *polifónia* fogalmát sem valamely nyelvi-diszkurzív összetettség formájában emeli be az elemzés folyamába, annak konkrét jelentése Királynál „*jellemképletek*” bináris oppozíciója.⁷² Míg a *személyiségőrzés* fogalma a szubjektum önazonosságának mindenek feletti értékességét, addig a nemzetin túlnövő „*összemberi típus*” az időtlenség elemzői preferenciáját implikálja.⁷³

⁶⁸ *Aradi Közlöny*, 1909. nov. 12., idézi Ady Endre *összes költeményei*. I. Budapest, 1980, Szépirodalmi Kiadó. 629.

⁶⁹ Vö. Király: i. m. 707.

⁷⁰ Lásd a 7. jegyzetet.

⁷¹ Király: A kuruc motívum Ady háború alatti költészetében. I. m. 49.

⁷² Uo. 50.

⁷³ Király összehasonlítása, mely a harmadik világ gerilláit és a kuruc figurát az Ady versekben

A fenti előfeltevések fényében a következő verselemzés kevés meglepetéssel szolgál, bár másrésről az is megkockáztatható, hogy a *Két kuruc beszélget* versek nem tartoznak sem a kuruc tematikájú szövegek, sem pedig az egész Ady-korpusz legmagasabb színvonalú alkotásai közé. (Az archaizáló-aktualizáló szövegfunkciót az egyik ilyen szöveg példás módon prezentálja. A *zsebrák* szó szlenges, illetve tájjellegű stílusértéke⁷⁴ ugyanis történelmi jelentéssel párosul, melynek felismerése függ a befogadó tájékozottságától. Az aktív, illetve történelmi jelentéssel egyetlen szóalak is képes a szövegek temporális paradoxonát és a kognitív/performatív szólások egymásba játszását megjeleníteni.)⁷⁵ Király a *Merre, Balázs testvér...* kezdetű vers elemzését két önálló szubjektivitás által megnyilvánított két – időből kirefektált – emberi magatartásmód vitájaként értelmezi.⁷⁶ A *hit* és *hitetlenség* vitája a végkifejletben a két szempont szintézisaként – cseppet sem okozva meglepetést Király olvasójának – a megfontolt hit győzelmével zárul. Ha azonban megkérdőjelezzük a versolvasás azon praxisát, mely minden versbéli jelentéset szuverén szubjektumok megképzésére használ fel, lehetőség nyílik a vers egy más irányú jelentéssé tételére. Láthatóvá válhat ugyanis, hogy a bináris pragmatikai világ egyes terein más nyelvi szintek dominanciáját mutatják. Míg a „hitet” képviselő beszélő nyelve az ideológiai konstrukcióké, addig a „hitetlen” szólam nyelvi megnyilatkozásai szinte kivétel nélkül pragmatikai-szemantikai értelemben üres redundanciák, a figuratív nyelv önműködő, önmagán kívül másra nem utaló alakzatai. A két *nyelvfelfogás párbeszéd*ként értett szöveg *alakzat* és *jelentés*, *figuráció* és *denotáció* kettősségében tárul elénk. A karakterek, jellemelek, morális szisztémák elsődlegességére támaszkodó olvasás így mintha csak az egyik szólalót „hallaná meg,” az ideológia beszédét, mely maga is ilyen értelemben olvassa félre a szöveg figuratív szólalót, és teszi annak kételeyeit morális kritika tárgyává. Balogh és Balázs párbeszédét tehát Király éppen úgy olvassa, ahogyan Balogh Balázsét: az alakzatok, melyek nem adnak választ az ideológiai kérdésekre, mint amorális nyelvi cselekvések utasítatnak el, sőt ellenségnek minősülnek. A vers tapasztalata ebben az értelemben Király István egész líraelemző gyakorlatának is a tükörképe, olyan olvasásmódot állít elénk, mely számára a nem ideológiai kérdésekre vonatkozó, „csak poétikus”, „csak esztétikai” ellenségként identifikálható. Az „Itt régik a bűnök, itt régik az átkok / S itt újak a bűnök s itt újak az átkok.” (kettős) kiazmus nem bizonyul értelmesebbnek az *irányulás*, a *vég(zet)*, az emberi *dac* vagy az *etika* kérdésirányai felől. Az ideológia szólalója vaknak bizonyul saját megnyilatkozásainak olvasásában is, két olyan megnyilvánulása is utalhat arra, hogy az „ellenség” – mint a nyelv működése – belül van, megkerülhetetlen, de mindkét alkalommal elkerüli az ebből adódó tapasztalatok levonását. A *saját szívben lakó ellenség* képe példázza, hogy maga az ideológia szólalója hogyan van ráutalva az elítélt figuratív nyelvi dimenzióra, mégsem ismeri fel ezt az implikációt, és a vég képzetait társítja hozzájuk, a figuratív dimenzió kikerülhetetlenségének felismerése a (kuruc) szerep végét jelenti. A második példa az ötödik versszak harmadik sora, ahol is egy kérdés formájú, a kontextus alapján azonban tagadó értelmű mondat a másik istentelenségének kifejezője.⁷⁷

az antiimperializmus „platformján” véli egyesíthetőnek – jó tíz évvel a rendszerváltás után – immár nem a *bálványrombolók diuhét* (Kulcsár Szabó Ernő), hanem inkább egyfajta értetlen szomorúságot vált ki a jelen olvasójából afölött, hogy a páratlan poétikai érzékenységgű elemző miért nem esztétikai kérdésekkel foglalkozott tudósi pályája döntő részében.

⁷⁴ Vö. *Magyar Értelmező Kéziszótár*. II. 1539.

⁷⁵ *Nyugat*, 1918/9. 799. Kötetben: *Két kuruc beszélget*. III.

⁷⁶ Lásd a „kétfajta magyar” szembeállítás hagyományának felidézését. Király: i. m. 54.

⁷⁷ „A kérdező itt nem kérdezett többé, de mint aki tudja a maga mélyes igazát, kérdés formájában vádolt, elítélt.” Uo. 55.

A mondat azonban – ha a hangsúlyt az *így* és nem a *hát így* egységre tesszük – immáron nem tagadó, hanem valóban kérdő értelmű. Ez a kettősség azonban nem látható be afelől a kérdéssor felől, mely – poétikaiak helyett – morális kérdésekre koncentrálna nem reflektálja saját nyelvi kondicionáltságát. A feltett (grammatikai értelemben) kérdésre a „válasz” a kérdés pragmatikai irányultságának kikerülésével érkezik, amikor is egy frazeológiai egység, a *jóságos Isten* jelzőjére utal vissza, dekonstruálva a morális indítást. Hasonlóan „felel” a vers utolsó szakasza a vers kezdetén feltett kérdésekre.

Ezekre a kérdésekre – hiába a dialogikus forma – nem érkezik „értelmes” válasz, hiszen az *áll* ige háromszoros ismétlődése éppen a nyitó *merre?* deixisének megválaszolatlanlanságát szuggereálja. Király ezt a dadogó-redundáns alakzatot próbálta egy formális párhuzammal a *helytállás* fogalmára vonatkoztatni, a versre teljesen a kérdező szólam szempontjai felől tekintve. Egy szövegváltozat jól kifejezi azonban a vers azon szólamát, mely – Király olvasatával ellentétben – nem ad választ a megfogalmazott kérdésekre; a „Kuruc életünket úgy ahogy csináljuk” sor más módszerrel, de ugyanúgy üres deixisekkel felel az orientáció kérdéseire.

SÍPJA RÉGI BABONÁNAK

Király István harmadik kuruc versről szóló elemzése⁷⁸ éppen abból az időszakból választja tárgyát, mely a két nagymonográfia között helyezkedik el, így mindkettőből „kimaradt”. Talán innen származik, hogy sokkal kevésbé ideologikus, mint a korábban elemzett szövegek (különösen a második), hiszen nem köti a monográfiák terminológiai szisztémája és a teleologikus makroszerkezet. Király István legjobb verselemzéseinek egyike, értő füllel hallja meg a vers paradox jelentésképződésének hangjait, a különféle nyelvi-poétikai szintek eltérő, sőt ellentétes „üzenetét”. Ideológia és esztétikum viszonya mintha megfordulna, a tanulmány ötödik része inkább egyfajta mentegetőzésnek tűnik, semmint a vers – Királynál nem éppen ritka – hozzáigazításának valamely marxista elvhez. Ez a relatív szabadság teszi lehetővé, hogy Király István verselemzési gyakorlatának egy korábban nem explikált jellegzetességére felfigyeljünk, és e szempont birtokában vállalkozzunk magunk is a szöveg elemzésére, azt remélve, hogy a vers izgalmas válaszokkal szolgálhat dolgozatunk kérdésirányával, Ady és az ún. kuruc versek hagyománytapasztalatával kapcsolatban.

Az elemzés egy – Király analíziseiben szintén nem ritka – kettős ellentét köré épül fel. A *távolítás* és *azonosulás* kettőse a versvilág két konkrét szintjéhez kapcsolódik, míg a „logikai-szemantikai” szint a *distancia*, addig a „képi-zenei” az *identitás* kifejezőjeként kerül elénk. Az utóbbi „sík” vizsgálata a nem szemantikai értelemben jelentéses tényezők megszokottan bravúros feltárására épül. A versritmusra, a rímszerkezetre, a trópusok működésére és hangulatára való utalás mind szervesen épül az érvek rendszerébe. A szemantika vizsgálata ugyanakkor feltűnően nem tud mit kezdeni a „szerepdal” diktálta beszédhelyzet kettősségével; mint láttuk, a korábbiakban említett verselemzésekben szintén apóriaként jelentkezett e probléma. A jelentéstanra épülő következtetések ezért jelölhetik meg alanyukként a vers egészét és az azzal azonosíthatónak vélt költői szubjektumot. „Az ellenség kritikájával való azonosulás distanciát jelzett már pusztán formailag, egymagában is, s még inkább azt jelzett a bírálat tartalma. A XIX. századi nemzetkritika központi mondandóját [...] tette szóvá Ady Endre is.”⁷⁹ Csak hogy a vers egészében Király elemzése szerint nem a távolítás, hanem a megkötöttség,

⁷⁸ Király: A megkötöttség verse. I. m. 277.

⁷⁹ Uo. 280.

a nemzettel való azonosulás a döntő, ami mellett nehézkes érvelni, ha a jelentéstani eszmefuttatás argumentációja a bíráló szempontot nem egy, a versben – más szövegek mellett – megjelenő szövegmintaként, hanem a költői szubjektum direkt véleményeként aposztrofálja. Ezt a paradoxont Király, a korábbi elemzésekhez hasonlóan, itt is egy, a versolvasás során létrejövő integráns szubjektum képzetével oldja fel: „Szemantikai-logikai síkon távolítás hatott; azaz a rideg ész, a pusztá racionalitás, a felszíni érdek mondta a vétőt, a dühödt nem-érdemest. Zenei-képi síkon, az érzelmek síkján viszont azonosulás élt: mélyen, ösztönösen idetartozónak érezte magát az egyéni lélek.”⁸⁰ Értelem és érzelmek kettőssége tehát egy identikus szubjektum belső világának analógiájára szintetizálja a paradox elemeket. Annak ellenére, hogy a szerepvers feloldhatatlan paradoxonjai mégis nyomot hagynak ezen az elemzésen, sokkal reflektáltabb módon, mint a tárgyalt korábbiakon. „S jelen volt ez a paradoxitás a műfajválasztásban: a szerepdal kettős – elszemélytelenítő, éntől menekítő s ugyanakkor közösségiesítő, énkiteljesítő – visszás jellegében.”⁸¹ Az idézet folytatása azonban jelzi, a szerepvers poétikai dilemmái, a performatív és kognitív szövegek paradox viszonya nem válik a verselemzésben ható tényezővé, a paradoxonok megmaradnak tematikai, szemantikai szinten. Sőt a jelentéstani ellentétek (*veszett népem – édes népem*), illetve a bujdosó „hős”, „a két lábon járó belső ellentmondás”⁸² végül egy „mélyen a magyar múltba” gyökerező „típus” és egy „nagy súlyú érzelmek”⁸³ antropomorfizációiba torkollnak. A vers végső mondanivalóját Király István a „belső bizonytalansággal telített patrióta érzés” kifejezéseként rögzíti.

Az a sajátos helyzet, hogy a vers ontológiai síkjai között és a műfaji kódokban egyaránt érzékelt ellenmondást az elemző végül mégis egy atemporális diszpozíció antropomorf terére korlátozza, legfőképpen a *pragmatikai viszonyok, a ki beszél?* kérdésének szinte teljes negligálására vezethető vissza. Innen ered, hogy a szemantikai vizsgálat nem veszi számba az egyes szakaszok énekeinek egymáshoz való viszonyát, és a „bírálatot” az egész vers háttéréként projektált szerzői szubjektum világára tükrözi vissza. Annak ellenére, hogy az idézetszerűsége több helyen is érzékeli. A pragmatikai dimenzió figyelmen kívül hagyásával párhuzamba állítható, hogy a szerepdal – korábban jó szemmel meglátott – áttételessége, közvetett jellege teljes mértékben negatívumként kerül elénk, és egy parciális „műfaj”, a „forradalmi *mi-vers*” egy alacsonyabb szintű formájának minősül. „Az azonosulás közvetlen formája, a *mi-forma* helyett azért választotta csupán a közvetett, az áttételeset, mert forradalmi apály korszakába érve, a *mi* öntudatával nem beszélhetett: hiányoztak ehhez a megmozdult tömegek.”⁸⁴

A következőkben arra keresünk választ, hogy a fenti elemzésben figyelmen kívül hagyott szempont, a pragmatika vizsgálata felől adhatunk-e a „forradalmi apály” fogalmánál „poétikaibb” magyarázatot a Király István által érzékelt *áttételesség, distancia* versbéli funkciójára. Vajon lehetővé válik-e a fenti paradoxonok olyan újrafogalmazása, mely nem egy ellentmondásos emberi érzésben nyer értelmet?

A cím eltávolító perspektívát nyit a vers egészére. A *babona* a huszadik századi gondolkodás számára nemigen nyerhet elismerő modalitást.⁸⁵ Az Ady-publicisztika éppen ebben a kontextusban él vele, tucatnyi írásban a szó a vallásos elfogultság, a butaság és agresszió jelzője.⁸⁶ A tízes években azonban változás következik be a szó használatában, és feltűnnek a *babona* pozitív kontextusai is, így például a Király István által is említett

⁸⁰ Uo. 287.⁸¹ Uo. 285.⁸² Uo. 285.⁸³ Uo. 286.⁸⁴ Uo. 284.⁸⁵ A *Magyar Értelmező Kéziszótár* „tévhitként” határozza meg a szó jelentését.⁸⁶ Például egyetlen kontextus, egy párbaj kapcsán: „Ebben a világban egy derék embert, egy ártatlan embert nem ölnek majd meg lovagiasan. Ideje lesz már magatokba szállni óh elfogultság, sötétségnek, önzésnek és babonának emberei!” *Nagyváradai Napló*, 1902. május 3.

Vallomás a patriotizmusról című cikkben (1913): „A babonátlanság nekem olyan kedves lapjában írván, tetszik nekem az, hogy kiválasszak egyet restellt babonáim közül. Azt már kevesen hiszik el, hogy nem volnék kissé túlságosan is magyar, s hogy hivatásnak érezném a magyarpusztítást. Szóval hát bizony én erősen magyar vagyok, persze evoltomat is kegyetlen kritikával kísérve.” Ady hagyományellenességének átalakulását talán pontosabban jelzi ezen fogalomnak az átalakulása, mint a *szittyá* szóé, melyet Király István választ ki a fenti átalakulás bemutatására.⁸⁷

A régi jelző a *babonához* társulva két irányba indíthatja el az értelmezőt, egyrészt a régiség *babonájának* és a régiséghez képest megjelenített jelenbeliség diszkontinuitását jelezheti, azaz a babona inaktivitására, jelen és múlt elválasztottságára vethet hangsúlyt, míg más szempontból egy eredetében régi, ám a jelenben is élő hit kontinuitását is szuggerálhatja. A két értelemléhetőség grammatikai szinten úgy írható le, ha a *babona* szót kiegészítjük azzal a beszéd tárgyival, ami a jelentésszerkezetben benne foglaltatik. A jelentések különbözősége abból adódik, hogy a régi a *babonás ember* jelzős szerkezet mely tagjára vonatkozik. Egy (mai) ember régi *babonájára* vagy egy régi *emberekre* jellemző *babonára*. A versszöveg vizsgálata kimutatja, hogy éppen ez a már a cím szerkezetében is inherens kettősség, a múlt továbbélése és ennek szubjektumvonatkozásai válnak a jelentésképzésben hangsúlyossá.

A *síp* motívuma gyakran szerepel a *népi hangszer* toposzban, ugyanakkor önértelmező kódként is olvasható, amennyiben a vers megszólalása egy *síp* hangjával kerül analógiás kapcsolatba. Nem kétséges ugyanakkor, hogy a vers *sípszóval* való párhuzama⁸⁸ a hang meghallásának problematikáját állítja előtérbe, amely ily módon a vers befogadására is vonatkoztatható.

Az alcím ugyanakkor mintegy felülírja a cím utasításait, hiszen a verset „mondó” alany *ő-jét* és a megnyilatkozás műfaját egyaránt újrakódolja. Mindkét ponton antropomorfizál, létrehozva egy olyan bizonytalanságot, mely a cím paratextusa alkotta énre is hatással van. A vers megszólalását tehát olyan feszültség kondicionálja, mely egyrészt *ének és/vagy sípszó*, illetve *bujdosó és/vagy babona* kettősségében értelmezi a megszólalás gesztusát. A két címszöveg azonban nem juttat azonos funkciót a performativitásként elénk kerülő éneknek. Míg ugyanis a *babona sípjának* prezentációja előtérbe állítja a performatív gesztust (hiszen sem a *sípszó*, sem a *babona* nem fogható fel kvázi-reális szövegalkotó tényezőként), addig a második egy fiktív alakot társít a megszólalandó hanghoz, a szerepvers olvasási kódját aktiválva.

Az első sor az architextusok sorába egy harmadik elemet állít, tulajdonképpen a cím–alcím folyamatba illeszkedve szintén a megszólaló én viszonyait rekontextualizálja. A megszólalás pragmatikai terének e folyamatos átrendezése jellemzi tehát a vers kezdetét. Az alcím *ő-je énként* szólal meg az első sorban,⁸⁹ ugyanakkor a verscím *énje* által *éneknek* nevezett tevékenység a megszólaltatott *én* számára *sírás*ként jelenik meg. A *magamban sírom* azonban további magyarázatot kíván. A *magában sír* ugyanis jelentheti azt is, hogy *hang nélkül*, és azt is, hogy *egyedül*, társaság nélkül.⁹⁰ Sőt az utóbbi jelentés újra kettős pragmatikájú, jelentheti ugyanis a megszólaló társ vagy a hallgatóság hiányát. (A magányos alkotó a művészi kiválasztottság, elkülönülés romantikus gyökerű klasszikus modern pátoszára is utalhat.) Maga a *sír* is kettős értelemben szerepel,

⁸⁷ Király István: A tradíciótlanságtól a hagyományvállalásig. In uó: *Ady Endre*. I. m. II. 537.

⁸⁸ Az azonosítást a verscím kettős funkciója teszi lehetővé. Egyrészt a vers egészének jelölője, másrészt kondicionálja a versszöveg olvasását, horizontot nyit a szöveg textuális világára.

⁸⁹ Hasonló átalakulásra hívja fel a figyelmet Schlaffer Wordsworth *Composed by the Side of Grasmere Lake* című szonettje kapcsán. Schlaffer: I. m. 52.

⁹⁰ Erre Király is kitér a vers elemzésében. Király: A megkötöttség verse. I. m. 279.

hiszen tulajdonképpen értelemben a bujdosó sírhat (*weinen*), másrészt saját ének/beszédmegnyilatkozását is minősítheti a modalitást jelezve sírásnak (vö. *sírások*), mintegy önnön szövegének architextuális kódját alkotva meg. A saját szöveg műfajmegjelölési gyakorlatát tehát a címek énjétől a hangsúlyosan ezen én által előállított, egy inszcenézott performatív aktus eredményeként elének kerül *én* veszi át. Az inszcenézott performativitás radikalizálása már az első sorban megtörténik, amikor is a grammatikai egyes szám első és harmadik személy poétikai kimozdítása után a második személy is a vers sajátos pragmatikai világába kerül.⁹¹ A második személy megidézése mint aposztrofikus gesztus még abban az esetben is a beszélő nyelvi aktusára fordítja a figyelmet, ha a megszólított valamely, a vers díszletvilágában reális, akár jelen lévő személy, tehát elméletileg megszólítható.⁹² A vers első sora azonban már a második szóalakban utal az én egyedüllétére, így az aposztrofé figuratív voltára, ily módon emeli ki annak poétikai működését, az én performatív gesztusára való utalást. Ahogy tehát a vers a műfaji kódok kijelölését az éntől való távolodás folyamatába ágyazza bele, ugyanúgy a hangsúlyozott performativitással is ez történik. Az első sor aposztroféja ugyanis nem a címek énjének, hanem az alcím ő-jének nyelvi cselekvésére hívja fel a figyelmet. A befogadó, aki az utánamondás során megalkotja a vers retorikai énjét, mind az architextuális kódolás, mind a nyelv kognitív szintje performatív beágyazottságának kérdésében hangsúlyos *inszcenézottsággal* kell, hogy szembesüljön.

A második sor az aposztrofé tárgyát, a *népet* a *vér* képzetével hozza kapcsolatba. Az én–vér szinekdoché prefigurálja az én–nép metaforát, akárcsak Yeats *Among School Children* című versében a fa képében a rész–egész viszony folyamatossága és összetartozása a táncos és tánc kapcsolatát.⁹³ Másrészt a sor megidézi azt a vérségi toposzt, mely a nemzet fogalmát a rokoni/vérségi összetartozás képzetére építi fel. A hármás birtokviszony (*én–vér–nép*) olyan hangsúlyos poeticitású sorban jelenik meg, mely – a korábban elemzett *Két kuruc beszélget* szöveghez hasonlóan – a figuratív működést helyezi előtérbe. A magánhangzók hármás ismétlődése (é–e) vagy a kiasztikus szerkezet olyan idézetszerűséget indukál az olvasásban, mely tulajdonképpen szembeállítható a szöveg megidézte vérségi toposszal. *Én, nép* és *vér* összetartozása a kognitív szövegben antropomorf formációt mutat, míg performatív szinten olyan idézet, mely a rím és a retorikai alakzat hagyományos formáit pusztán megismétli. Olyan túlidézett rím-és toposzorról van itt szó, mely a *nép–kép–ép* sorhoz hasonlóan⁹⁴ az egész magyar versirodalom alapeleme – és közhelye lett. Az egyén és közösség viszonya tehát az első sorok alapján két szinten válik jelentéssé, a vér szerinti odatartozás ideológiáját és annak figuratív/tradicionális/poétikai háttérét is megidézi. Ez utóbbira vonatkozathatók a szöveg önnön beszédtevékenységét jellemző utalások, melyek *ének* és *sírás* „műfajilag” kódolt beszédeként állítják elének a *vér* mítoszt. Pragmatikailag pedig én és közösség elválasztása (*magamban*) kontextualizálja a közösséghez szóló beszédet.

A versszak további sorai a *síró* alany díszletterére és körülményeire vonatkoznak. Mint a fentiekből kiderült, a vers első soraiban a sírás annak a performatív tevékeny-

⁹¹ Schlaffer hosszan elemzi, miféle változáson esnek át az egyes grammatikai személyes névmások azáltal, hogy a versbe kerülnek.

⁹² Schlaffer joggal jegyzi meg, hogy a vershagyomány úgy kondicionálja az aposztrofé poétikáját, hogy a vers fiktív terében jelen lévő te-től sem várunk választ, azaz a második személy elszakad a mindennapi kommunikáció pragmatikai rendjétől.

⁹³ Paul de Man: *Semiotics and Rhetoric*. In uő: *Allegories of Reading*. New Haven and London, 1979, Yale UP 11.

⁹⁴ Vö. Imre Mihály rímtoposz-vizsgálatával: *Egy rímtoposz története (nép–szép–kép–ép–tép)*. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1984/4. 399–426.

ségnek vált a jelölőjévé, amely a szubjektum és a közösség egymásba fonódó nyelvi megalkotódását teszi lehetővé. Az azonban, hogy az én saját magára *magányos*ként, a közösségtől elválasztottként gondol, kognitív és performatív elválasztását sugallja. A lírai én megnyilatkozásai nem idézik fel a sírás képzetét, inkább egy konkretizált díszlettér kialakításában érdekeltek. Amit megtudunk a beszélő környezetéről, kevésbé látszik érdekesnek ahhoz képest, amit helyzetének önértelmezéséről hallunk. A magát *világgá menőben, útrakészzen* megjelenítő beszélő viszonya megváltozik ahhoz a közösséghez, melyhez tartozását a paratextusok *énje* éppúgy hangsúlyossá tett (*bujdosó magyar*), mint a szöveg lírai *énje* (első két sor). Az első sor (beszéd)cselekvése, a sírás kerül itt új horizontba azáltal, hogy a beszélő az önértelmezésének kulcsponjtját képező közösség elhagyásának folyamatában áll benne. Az én saját léthelyzetét a közösségtől való kényszerű (*bús világgá, fáradt lábbal*) távozásra való elhatározás utáni és annak megvalósítása előtti pozíció jellemzi. Ez a feszültség azonban korántsem az én reflektált tudata, hiszen a *nép*, a *sors* és a *szubjektum* kölcsönviszonyát olyan figuratív és műfajilag preformált összjáték jeleníti meg, amely a játék részese számára tapasztalatként nem állhat rendelkezésre. Az első versszak lírai *énje* tehát nem szemlélője, csak résztvevője annak a retorikai összefüggésnek, amely az első sorokban megtörténik. Ennek megjelenítéseként foghatjuk fel a már említett *magányt* vagy a beszélő konkrét környezetére való reflektálását (3. és 4. sor), ez a két sor is arra a feszültségre utal, amely az én önértéte és a vers problematikája között feszül. Míg kognitív szinten *sátor*, *bor* és *vásár*, addig a performativitás szintjén *vérségi kötelék* és *lírai kód* összefüggése képezi a kérdések autentikus terét. A sírás egyrészt az én számára egy konkrét, *magányos* és *fájdalmas* élethelyzet panaszolása, másrészt az a nyelvi közeg, ahol ráláthatunk az én, te és mi nyelvi feltételezettségére. Sőt e kettősség külön hangsúlyt is kap a szövegben azáltal, hogy a szubjektum éppen annak a közegnek az elhagyására készül, amely a közösség retorikáját preformálta, lehetővé tette.

A második versszak harmadik és negyedik sora egy újabb műfajt emel be a már így is túlsúlyolt architektuális viszonyrendbe. A lírai én egy rajta kívül álló, az övétől megkülönböztetett hangot lokalizál és minősít. E performatív gesztus azáltal is hangsúlyossá válik, hogy a lírai én többé-kevésbé egyértelműen kellemetlen hangként azonosítja ezt az új szólamot (*a fülébe sípol*). Az azonban, hogy a *babona* hangját a lírai én a *sípolás* tevékenységével azonosítja, pontosabban fogalmazva hogy a *babonához* valamely antropomorfi, ugyanakkor zenei hangot társít, saját performatív nyelvi cselekvésének dominanciáját is kifejezi. Míg tehát a vers kognitív színterén a lírai én által korábban erőteljes vonásokkal megalkotott diszharmonikus díszletvilágba (*sátor*, *bor*, *vásár*) illeszkedik az új hang, mintegy beépül a lírai én által konstruált tárgyi környezetbe,⁹⁵ addig a vers performatív cselekvéstere éppenséggel újabb szinttel bővül, amennyiben immáron nemcsak a paratextusok *énjének* elő-állító tevékenysége válik láthatóvá, melynek során a címek ő-jéből, a tárgyból én, beszélő lesz, de ez a vers terében megalkotott én megismétli a fenti folyamatot, és maga is performatív aktusba bocsátkozik. Olyan szólamot idéz, amelynek *énjét* elválasztja korábbi beszédtevékenységének *énjétől*. Ez a gesztus azonban lényegesen különbözik a korábitól, hiszen a szólamot *hangként* azonosítja, *arcot* azonban nem társít hozzá. A pusztán hangként aposztrófált szólam érdekessége, hogy mivel nem szubjektumkarakterű entitásnak kölcsönzött szó, nem képez a lírai éntől ténylegesen elválasztható beszédtevékenységet. A *síp*-szó tehát megalkotásának pillanatától kezdve egyszerre a lírai én beszéde, és attól el is választódik. Olyan köztes térben

⁹⁵ A vásár képéhez a síp hangja a poétikai hagyományban is hozzárendelődik. Lásd például Kosztolányi Dezső: *A szegény kisgyermek panaszai*, *Milyen lehet az élet ott kívül*. Jellemző, hogy a síp itt is a diszharmonia részeként jelenik meg (*és síp füttyöl és zeng a rossz zene*).

jön létre, amelynek tulajdonképpen nincsen lokalizálható eredete, nem beszélük, csak hallják (vagy beszélük is és hallják is). Ezt a rendkívül különös és hatásos poétikai jelenséget számos további stratégia fokozza. Így például a cím változatlan formájú megismétlése a vers tizedik sorában. Ennek az ismétlésnek a hatása többszörös. Természetesen nem identikus az ismétlés, hiszen a két azonos materiális formájú megnyilatkozás beszélő alanya nem azonos. Ezáltal a két én összevetését is elvégzi, melynek eredménye: a vers lírai énje korlátozott tudású, hiszen nem ismerheti fel a sor paratextuális jellegét. A verszöveg énje tehát úgy idéz egy textuálisan őt megelőző szöveget, hogy nem láthatja be annak citátum voltát. Másrészt a paratextuális létesítő tevékenység, a címadás aktuasa utólagosan idézésnek minősül át, amely a versszöveg egy sorára mutat. A vers, pontosabban az olvasás textuálitása diktálta lineáris időbeliség tehát dekonstruálódik,⁹⁶ ugyanakkor a paratextuális én a vers-én fölé magasodik. Az előbbi rendelkezik a versszöveg ismeretével, mely tudást azonban a lírai én nem birtokolhatja. (Itt Király koncepciója, mely minden megnyilatkozást a szerzői énhez rendel, újra megkérdőjeleződik.) Meg kell azonban vizsgálni, milyen hatást gyakorolhat ez a technika a retorikai én tapasztalatára. Ez utóbbi olyan szöveget mond újra, amely a materiális redundanciák révén a nyelv performativására fordítja a beszélő figyelmét. A retorikai én tevékenysége ugyanis mind a paratextuális, mind a versben megjelenő énytől eltér, hiszen egyszerre képes megtapasztalni a szövegben a beszélő naivitását és reflexivitását. A befogadóra tett hatás lényege, hogy a mindennapi kommunikáció horizontját meghaladó nyelvi figyelem, amely kognitív és performatív összjátékaként tekint a nyelvre, sokkal összetettebb képet kaphat a nyelv működéséről, ugyanakkor a beszédtevékenységbe olyan vakság is bele van vésvé, amely lehetetlenné teszi az adott saját szöveg performatív összetevőinek teljes feltárását. A retorikai én tehát köztes pozícióban van a paratextuális és a lírai beszélő szólamaihoz képest. Éppen ezért fontos az a köztes szólám, melyre már korábban utaltunk, és amelyet a lírai én a hallás retorikájába foglal bele, és amely éppen a címismétlés kiemelt szerkezeti pontján veszi kezdetét. Hogy ez a szólám a retorikai én megalkotásában a bizonytalanság radikalizálásával áll kapcsolatban, az a második versszak utolsó soraiban válik egyértelművé. Már említettük, hogy a lírai én performatív tevékenységének következtében létrejön egy újabb én, amelyhez azonban nem társul szubjektivitásformáció, arc. Egy grammatikai kétértelműség révén ez a bizonytalanság úgy hatványozódik meg, hogy a második versszak utolsó két sorának pragmatikai rendje kétértelmű, a beszéd énjeként mind a bujdosóként azonosított lírai én, mind pedig az ez által konstruált-meghallott hang azonosítható. A *szól a sípszó* az egyik esetben a beszélő azonosítása (*ezt mondja a sípszó*), míg a másik esetben olyan közbevetés, mely a lírai én beszélő és „halló” tevékenységének szinkronitására utal; miközben beszél, hallja, hogy *szól a sípszó*. A *ki beszél?* kérdés itt tehát egyértelműen nem válaszolható meg. Ezt egyébként joggal tarthatjuk a lírai kód egyik alapjellemezőjének, hiszen – mint Heinz Schlaffer igen meggyőzően kifejti – a napi kommunikációban ilyen jelenség nemigen fordulhat elő.⁹⁷ A retorikai én megalkotója tehát azzal szembesül, hogy a felettes tudás, a nyelvre való reflexió sem szavatol a pragmatikai és performatív viszonyok tisztaságáért. A fenti tapasztalat megerősítéseként olvasható az is, hogy a vitás pragmatikájú sor egy aposztrófával kezdődik, mely hagyományosan a lírai én létesítő gesztusaként azonosítható.⁹⁸ A létesítés alanya

⁹⁶ Király István elemzésének egyik szép esszézerű bekezdése érvel a lineáris-szemantikai vers-elemzés gyakorlata ellen, bár az érvei nélkülülzik a beszélő hangok pragmatikai koncepcióját, így kevésbé meggyőzőek. Király: i. m. 281.

⁹⁷ A mindennapi kommunikációban még akkor is egyértelmű, hogy a szerző egy és csak egy meghatározott személy, ha annak kiléte bizonytalan. Schlaffer: i. m. 39–40.

⁹⁸ Lásd Jonathan Culler híres tanulmányát: *Apostrophe*. In uő: *Pursuit of Signs*. Ithaca, 1981.

tehát nemcsak kétértelmű, hanem bizonytalan is, míg tárgya olyan elvont entitás, melynek létesítése az első versszak szemhatárán a szubjektum megalkotásának problémájához kapcsolódott. Ott azonban a beszélő státusa nem adott helyet ilyen zavarnak. Az aposztrófé ismétlése (mindkét esetben *nép* áll a beszélővel birtokviszonyban álló *te* helyén) tehát a már tárgyalt címismétléshez hasonlóan a beszélő én pragmatikai és performatív helyzetének dekonstrukcióját végzi el, az aposztrófé alapsémája defigurálódik általa, hogy az aposztrófé énje bizonytalan. Másrészt egy „üres” én által végrehajtott megszólítás magára az aposztrófikus retorikai műveletre reflektál, mintegy annak szerkezetét teszi láthatóvá. A helyzetet tovább bonyolítja a birtokos eset. A második sorban a birtokviszonyban a birtokos a lírai én. A második versszak úgy idézi az elsőt, hogy a birtokviszonyban a birtok megegyezik ugyan, ám a birtokos „személye” eldönthetetlen, a kontextusból mind a lírai én, mind az általa hallott *síp* is lehet. Itt tehát a *bujdosó népe* (második sor, illetve tizenegyedik sor egyik olvasási lehetősége) a *nóta népével* kerül szembe. Az első esetben a lírai én és a vele rész-egész viszonyban álló közösség tudása és a lírai preformáltság közti különbség válik hangsúlyossá, a második esetben pedig a közösség és a szubjektum viszonyába az *audiális befogadáson keresztül áramló hagyomány mint közvetítő lép be*: a *nép* nem más, mint *dalok visszhangja*. A beszélő számára a közösséghez való odatartozás mint diszpozicionális konstans egyik esetben sem problematizálódik, ugyanakkor a retorikai én megalkotásában e kapcsolat összetettebb formái bomlanak ki mindkét alkalommal. Ennek egyik alapsémája a hang és az őt hangként azonosító lírai én viszonya. A hang ugyanis elválaszthatatlan attól a meghallástól, amely számára a zaj hangként azonosítódik, ugyanakkor nem tekinthető pusztán az egyén alkotásának, éppen ezt fejezi ki a *sípol a fülembé* potenciális kellemetlen konnotációja. A hang tehát egyszerre a szubjektum alkotása és tőle független entitás, a *nóta* egyszerre van *belül* és *kívül* a hallgatón. (Éppen ez a kettősség teszi zárójelbe Király elméletét az *azonosulásról*.) A versben ez a hang a *babona* hangja, mely az Ady-publicisztika fényében joggal állítható párhuzamba a hagyomány fogalmával, mint az elemzés elején kitértünk rá. A befogadó horizontján tehát a *nótaként* azonosított hang a hagyomány és szubjektum viszonyának válik az analógiájává. E viszony legfontosabb jellemzői tehát a szubjektum és a hagyomány hangjának megkülönböztethetlensége, valamint az, hogy a szubjektum számára ennek belátása nem adott tapasztalat. A második versszakra nézve ennek különösek a következményei. Mivel a grammatikai alany az utolsó sorban a megnyilatkozás tárgya is egyben, és ez a grammatikai alany pragmatikailag bizonytalan, e sor tárgya is bizonytalanává válik. Pragmatikai viszonyok szerint ugyanis a nótát hallgató, illetve a maga is énekelő (alcím) én összekeveredik. A versbefogadás mikéntjéről beszélve Schlaffer a népdalok énjét példaként állítja elének.⁹⁹ Ehhez igen hasonló a vizsgált vers retorikai énjének tapasztalata. A *Sohse lesz jó, sohse látlak* sor ugyanis a lírai én olyan utánamondó tevékenységének a példája, melyben az *inszcenúrozott befogadó énje* immáron nem különíthető el a *befogadott dal énjétől*. Éppen ezért eldönthetetlen, hogy akár a *népre* vonatkozó *édes* jelző, akár a *népem* birtokviszonya vagy a *sohse lesz jó* jóslata a szubjektum önkifejezése, vagy olyan befogadó tevékenység, melynek tárgya (vagyis inkább partitúrája) a *régi babona*. A *nóta népe* (a hagyomány által anticipált közösségtudat) és az egyén közösségtudata bár nem azonos, nem választható el. Így tehát a vers befogadásában e két szólam összetartozása én és közösség viszonyát én és hagyomány kapcsolatával hozza összefüggésbe, melynek megértéséhez a lírai mű elsajátítását kell tanulmányoznunk. A lírai én és a befogadó énjének paradox viszonya segít megértenünk, milyen viszony áll fenn az egyén, a közösség, és a *közösség verbális emlékezete* között.

⁹⁹ Schlaffer: i. m. 40.

A harmadik versszak teljes egészében a már elemzett utánmondás beszédaktusával írható le. A lírai én tehát saját hangját kölcsönzi egy olyan hangnak, amely a vers terében a hagyomány és a közösség diszkurzív szerepét veszi magára. Ez utóbbi azonban éppen a közösségről beszél, még hozzá erőteljesen bíráló formában. E bírálatnak azonban a retorikai énhez való viszonyában inkább a *közvetettség* válik hangsúlyossá, mint a mondottak kognitív megítélése.¹⁰⁰ Így például a közösséghez való korábbi odafordulások után, tehát a grammatikai második személyt követően a *nép* a harmadik személy pozíciójába kerül. Nemcsak az *édes* és az *átkozott* jelzők szemben álló diszpozíciója, hanem a grammatikai viszonyok is ellentétet sugallnak. Míg az én és közösség viszonyának pozitív kimondása az én–te viszonytal kerül össze, addig az én szembe fordulása a közösséggel a tárgyként eltávolított te grammatikai transzformációját követeli meg. Vagyis a vers olvasásának előrehaladó temporalitását is érvként használva a közösségről való beszéd tárgyi eltávolító és érzelmileg szemben álló viszonyulásának előzményeként áll előttünk az első két versszak, ahol is az én és közösség megalkotódásának és kölcsönös egymásrautaltságának poétikai tapasztalata kerül a befogadás centrumába. A közösség tárgyiasító-eltávolító, kognitív megjelenítésének *performatív, figuratív, antropomorfizáló és tradicionális: nyelvi* előfeltételei vannak.

A közösségről való beszéd a harmadik versszakban valóban áttételes. A *szól a sípszó* – mint már kitértünk rá – a lírai én performatív aktusát emeli ki, hiszen a síp „szava” nem verbális, hanem zenei. A sípnek tehát csak az őt „idéző”/fordító én alkothatja meg a szavait. Ez a lírai én interpretatív-befogadó tevékenységére is utal. A *síp hangját* azonban a lírai én korábban *nótával* azonosítja, amely a zenei sípszóval szemben verbális információsort is tartalmazhat. A sípszó tehát olyan dallamot is játszhat, amelynek szövege ismert a befogadó lírai én számára. Az tehát, hogy a lírai én *produktív* vagy *reproduktív* szerepet játszik *síp* és *szó* egymáshoz rendelésében, nem válaszolható meg a vers tapasztalati terében. Éppúgy, ahogy a versmondó egyén tevékenysége is csak az *alkotás* és *utánzás, ismétlés* és *újítás* közties terében érthető meg. Már kitértünk rá, hogy a versben a közösség megalkotódása a nyelvi hagyomány függvényeként, annak közvetítésével jelenik meg (ezen képzet kifejtéseként olvasható a *Régi énekek ekhója* című vers is). Így tehát az a *nóta*, amely az ő-ként bírált magyarságról való beszéd alanya, maga is a közösség részeként kerül elénk. A harmadik versszak énje, mely dal és utánmondó befogadó között helyezkedik el, a közösség olyan szupplementuma, amely nélkül az előbbi nem értelmezhető, nem is létezik. A közösség létének közege tulajdonképpen ez a közties tér, egyén és verbális hagyomány viszonya. Miközben azonban a vers performatív szinten ezt kommunikálja, addig az én éppen ezt a közösséget átkozza. Itt nem pusztán az *átok* mint nyelvi cselekvés léte megiszilárdító tevékenységéről van szó, sokkal inkább arról, hogy a közösség önmagáról való tudása milyen erőteljesen szemben áll az e diszkurzust lehetővé tevő nyelvi eseményekkel. A versszak nem kognitív tudást körvonalaz, mint azt Király feltételezte. Olyan hangsúlyozott performatív gesztusok sora, amelyek sokkal inkább az én viszonyulását, mint a tárgy valamely lényegi és konszenzusteremtő tulajdonságát írják le. Az *átkozódó én* összetett formációt mutat, az átok „honnanjának” pragmatikai helye, a nézőpont nem könnyen lokalizálható. A hazáját elhagyni szándékozó szubjektum ugyanis hangsúlyozottan nem saját független beszédtevékenységén belül képez valamely autonóm diszkurzust. Éppen ellenkezőleg, ahogyan a közösségben való benne-állás nyelvi körülmények függvénye, ugyanígy a távolodás, kiszakadás, átok diszkurzusa is közösségi feltételezettségű. Az én csak úgy érvelhet a (nyelvi) közösség elhagyása mellett, hogy öntudatlanul a közösség beszédét mondja újra. Innen származik a versszak hangsúlyozott idézetszerűsége, melyet a kettőspont is

¹⁰⁰ Király – mint említettük – a bírálat alanyaként Ady Endrét nevezi meg.

alátámaszt. Nehezen válaszolható meg az a kérdés, hogy mikor Király István az *átkot* egy konkrét történelmi személy véleményének felidézéseként azonosítja, akkor nem a vers poétikai viszonyait cseréli-e fel egy filológiai retorikára. Az azonban bizonyos, hogy az idézettség kódja alapvetően a vers poétikájába van beírva, és az elemzői filologizálást ez kondicionálja. Csak ez a poétikai háttér engedi meg, hogy produktívan bevonhassuk az elemzésbe, hogy Kollonich Lipót a hagyomány szerint ugyanezen „váddal” illetve a magyarságot.¹⁰¹ Király elsősorban ezen versszak alapján utalta a verset a reformkor vers-hagyományához. Csakhogy, mint már Imre Mihály tanulmánya kapcsán utaltunk rá, az itt megidézett toposzokat a reformkor éppen úgy átvette, mint a versszak lírai énje. A vers kapcsán ezért nem a reformkor történelem- és magyarságszemlélete, de a (lírai) toposzok átöröklődése válik hangsúlyossá. Így nem pusztán a *Himnusz* szövegi párhuzamaira kell figyelniük, hanem hogy ez is egy toposzrend örököse, melyet a kutatók Rimay Jánostól a Rákóczi-nótán át a reformkorig, illetve napjainkig vezetnek.

A *Sípja régi babonának* harmadik versszaka felidézi ugyan a közismert szólamot a magyarság „elátkozottságáról”, de a megidézett szövegek temporális linearitását, a jövő pozitív vízióját vagy reményét nem ismétli meg. A bujdosó mintegy félreolvassa a magyarság nemzeti öntudatának irodalmi kánonját. Az utolsó versszak elhatározása az ország elhagyására azt a retorikai szólamot defigurálja, mely a magyarság tragikus közös sorsának létesítésén keresztül alkotja meg a nemzetet mint közösséget. A bujdosó az *átkozott nép* szólamából nem a cselekvéshez, de az *elszakadáshoz* merít erőt. (Sarkítva: a *Himnusz* szövegéből a *haza elhagyásának imperativusát* olvassa ki.) A bujdosó nincs tudatában annak, hogy az általa hallottak/mondottak lírai idézetek. Odatartozása mégis a nyelv létébe van beleírva: a nyelvként értett közösség úgy adja a bujdosó szájába a szavakat, hogy azoknak idézet voltáról nincs tudomása. A lírai én számára ez az eredendő(en nyelvi) odatartozás nem tudatosul, a közösségi lírakánon nyelvén fejezi ki a közösségtől való megválás elhatározását. Az utolsó versszakban megszólított földrajzi nevek azért üzenhetnek a lírai én *után*,¹⁰² mert az én biztos benne, hogy üzenetük immáron nem érheti el őt. Csakhogy az én beszédtevékenységét mindig is a nem reflektálható hangsúlyozott idézettség jellemezte. Míg tehát a lírai én horizontján az *üzenhetek már* a hazától való elhatárolódás *lehetőségét* jelenti, addig a retorikai én számára belátható ennek lehetetlensége és e lehetetlenség potenciális rejtettsége is. Másrésztől kiemelt szerepet kap a lírai ének ezekhez a topográfiai elnevezésekhez való viszonya is, amennyiben az aposztrofikus gesztus mindig a lírai én létesítő tevékenységére tereli a figyelmet. A majtényi sík megszólítása az adott kontextusban szintén felfogható egyfajta defigurációként. A retorikai én folyamatosan azzal szembesül, hogy a lírai én kognitív és performatív aspektusa között szakadás áll fenn. Innen nézve a fenti történelmi szimbólum is kettős státusú lehet, nem tudjuk, vajon a bujdosó a fegyverletétel helyszínéül vagy más – mondjuk személyes – okból idézi azt meg. Késmárk Thökoly Imre szülőhelyeként kevésbé van kitéve ennek a kettős olvasási alakzatnak, bár dialektikus formában szerepel, illetve élőbeszédet és ezen keresztül személyes létviszonyt jelez, amely a lírai én nem ideogén viszonyára utal, újra megképezve a fent már említett oppozíciót. A toposz egyébként a megírás korának temporális nyomaként is olvasható, hiszen Thökoly hamvait 1906-ban, a keletkezés közelmúltjában hozták haza Törökországból, s a korszak történeti olvasója számára ez személyes érintettséget sugall.

¹⁰¹ Király: i. m. 279. A Kollonich-féle mondáshoz lásd például „»A magyar nem túri az igát s nem tud élni a szabadsággal« fakadt ki állítólag egyszer Kollonich bíboros.” Cs. Szabó László: Éljen az egyenlőség! *Nyugat*, 1938/12. 462.

¹⁰² Az utolsó versszakot is tekinthetjük a nóta részének, de ezt a döntést a grammatikai lehetőségen kívül nem támasztják alá poétikai érvek.

A privát létviszonyt hangsúlyozza a földrajzi fogalmak sora is, tovább mélyítve a lírai én tudása és a hagyományképződés folyamata közötti szakadékot. *Hegy, sík és határ-szél* bár részesei lehetnek a történelem figuratív terének, egymás mellé állításuk sokkal inkább a *gyalogolás* privát terét jellemzi. A gyalogolás olyan értelemben defigurálja a történelmi topográfiát, hogy a földrajzi környezetet nem a nemzeti jelképzés alapján ítéli hegynek és síknak, erre a *fáradt lábbal* jelzős szerkezete is visszautal. A *botot vágok* ismét erre a privát tér és történelmi tér szembeállításán nyugvó módszerre utal. A *határ* képzete is ebbe az osztott diszkurzív térbe íródik bele, oly módon határolva el e két térképzetet, hogy azok érintkezési felületét is megképzí. A bujdosó éppen azáltal léphet át a közösséghez, annak szöveg-hagyományához való reflektálatlan odatartozás privát szféráján, hogy kilép a közösség „területéről”. Hogy e kilépés mely határ transzgresszióját jelenti, az a vers különféle horizontjain különféle lehet. Nem feledkezhetünk meg ugyanis arról, hogy a privát létszféra határképzeten valamely, a személy áttekintette élőhely konkrét, ismert, „bejárt” határait érti, a *hegy* és *sík* domborzati és nem szimbolikus-történelmi jelentésmezőjében. Palimpszesztusként másolódik itt egymásra a *határ* két, *privát* és *történelmi* léptékű értelme. A bujdosó történelmi kontextusa a kuruc kor határviszonyait is bevonja a vers értelmezési terébe. Nem szükséges kiterjedt történelmi kutatásokat végeznünk ahhoz, hogy az (ország)határ identikus rögzítésének lehetetlenségét a 17–18. század fordulóján beláthassuk. A politikai-katonai diszkurzus számára a határok átrajzolása napi feladat. E második, a kuruc kor viszonyait reflektáló határképzetre épül rá a versben a *magyar nép határai* elképzelés, mely történelmi-retorikai létesítés eredménye. A privát, a történelmi és a jelenkori határképzetek nem identikus egymásra épülése a vers ilyen értelemben szakadt díszletvilágában érvényteleníti azt az *azonosulás*-fogalmat, mely Király elemzésében a vers nemzeti identitását jellemzi. Az a retorikai én, melyet az ezredvég olvasója alkot meg a vers utánmondásában, bizonyosan továbbrajzolja azt a palimpszesztust, melyen nem identikus határképzetek íródnak egymásra, továbbépítve ezáltal a vers azon stratégiáját, mely a létesülés és figuráció jövő felé nyitott folyamatába helyezi a határfogalom történetét.¹⁰³ Egyszóval a vers igen összetett módon képes arra reflektálni, hogy ami a lírai én számára a *határ-szél* privát tere, az a retorikai én tapasztalatában határképzetek létesülésének egész „karrierje”.

Az sem hanyagolható el azonban, hogy a lírai én kognitív nyelvi terében jelenik csak meg a távozás, valójában az én nem lép át „határt”.¹⁰⁴ Az első versszakban elhatározását nyilvánítja ki, az utolsóban pedig emellett felvázolja a határátlépés „tervét”. A *botot vágok* jelen ideje ugyanis nem azonos a lírai beszédével. Ezáltal a lírai én megkettőzi magát, az utolsó versszak énje a lírai én által létesített én, a lírai én beszédének tárgya. A tárgy-én a határátlépés folyamatát hajtja végre, a *határszélen vág botot*, és a határ túlsó feléről (*nem*) néz vissza. A lírai én aktuális itt-és-mostját a *vásár* szcenikája, a *nóta* hallása (és mondása), a távozás indoklása határozza meg, az *útrakészen* pedig diszpozíciójának jelzése. A lírai én tehát a határátlépés gesztusára készül, illetve elképzeli magát az átlépés folyamatában. Az *átléphető* határ tehát pusztán annak az alanynak a létesítése, akinek reflexív kompetenciáját a vers redukálja. A retorikai én horizontján azonban a határ olyan palimpszesztus, amelynek topografikus leképezése nem identikus diszkurzusok függvénye. Azt a határt ugyanis, amelynek helyét nem a helyismeret, hanem a nyelv/retorika/narráció határozza meg, nem olyan könnyű átlépni.

¹⁰³ A határ kérdésébe a mai kor olvasója óhatatlanul beleolvassa Trianon és az Európai Unió ilyen irányú tapasztalatait. A vers közlésképességének határnélküliségét példázza, hogy a szöveg ilyen módosult elvárásokkal szemben is párbeszédképes.

¹⁰⁴ Király István ezt a kettőséget valóság és fiktív látomásosság oppozíciójába rendezi. Király: i. m. 283.

A lírai én utolsó versszakbeli megszólalását olyan effektusok sora kíséri, melyek nem láthatóak be ezen én számára, ugyanakkor magát a határátlépés kérdését *helyezik el*. Az egyik szerkezeti, a másik kettő ellenben intertextuális jelenség. A határátlépés utáni visszanezés tematikailag utal Lót bibliai történetére¹⁰⁵ (Ter 19,1). E szerint Lót felesége visszanezett a bűnös városra, és sóoszloppá változott (Ter 19,26). Ez az intertextus tehát élesen szemben áll a lírai én saját jövőbeli viselkedésére vonatkozó jóslatával, az én – Lót feleségéhez hasonlóan – bízik benne, hogy képes elhagyni a közösséget. A versszak másik fontos pretextusa egy népdal.¹⁰⁶ Az *íssa–vissza* rímpár úgy idézi meg a népdal szövegét, hogy annak eredeti kontextusa és az azt citáló lírai én szándéka ellentétbe kerül: míg az én a határátlépés és a közösség elhagyásának jövőbeli képét alkotja meg, addig a vers a népdal szövege révén a szülőföldtől való érzelmi függetlenedés lehetetlenségét állítja elének. A lírai én tehát mást mond, mint az őt (elénk) állító performatív szólam. Akárcsak a korábbi citátumok esetében, a lírai én számára nyelvének performatív maradványa rejtve marad, akárcsak a projektált (érzelmi) függetlenedés illuzórikussága. Ezt erősíti a harmadik említett effektus, mely arra épül, hogy a versek utolsó szerkezeti egysége mindig kiemelt hangsúlyt kap. A *vissza* szóalakot, mint a vers utolsó szavát a ritmus is kiemeli, hiszen a szó egésze rímhelyzetben van. A befejező szó tehát a két intertextust erősíti, melyek az én kognitív tudását („el” – *vissza*) ellensúlyozzák. (Király István több Ady-verssel kapcsolatban említi ezt a jelenséget, így a *Sípja régi babonának* és *Az utolsó kuruc* kapcsán is. Ez utóbbi elemzésében a *megmaradt* verszáró alak a vers – és a sor – pesszimizmusával szemben a megmaradás hitét implikálná.)¹⁰⁷ Ráadásul a lírai én nem tudhat a *versbeszéd* szerkezeti- és ritmushangsúlyairól, tehát számára ez a jelenség is rejtve marad. A népdal és az őt reflektálatlanul citáló lírai én közé azonban még egy közeg ékelődik. E népdal ugyanis olyan irodalmi bestsellerben is szerepel idézetként, mely annak ellenére, hogy a lektúr diszkurzusába illeszthető, kétségtelenül formálta a magyarság önképét. Ez pedig az 1901-es Gárdonyi-regény, az *Egri csillagok*,¹⁰⁸ amely – a közvélekedés szerint – a világon az egyik legismertebb magyar irodalmi mű. Ebben az értelemben tehát a versszöveg a közösség nyelvi megalkotódásának igen áttételes képét közvetíti.

A vers terében tehát az én és közösség viszonyában megalkotódik egy szólam, amely nincs tudatában önmaga nyelvi feltételezettségének, és egy másik, amely éppen e helyzet példaszzerű létesítésének alanya. Baudelaire a nevetésről írott esszéjében reflexió és benne-lét viszonyait hasonlóképpen vázolja fel.¹⁰⁹ A reflexió öntudatlan tárgyánál, aki megbotlik, többet tud az őt megfigyelő szólam, de legbölcsebb a kettő különbözőségén gondolkozó filozófus vagy művész, mely tudás azonban nem védi meg őt magát a bukástól. Az önmagunkra vonatkozó tudás gyarapodása azonban nem más, mint a versbefogadás tulajdonképpeni eredménye. A vers terére vetítve a lírai én nem tud szubjektivitásának és közösséghez tartozásának textualitásáról. Nála többet tud az a performatív szólam, amely éppen az öntudatlanságtól való különbözősben jön létre. Legtöbbet pedig az a retorikai én tud, akinek lényegi tevékenysége reflexió és benne-lét különbségén való gondolkodás. Ez a tudás nemhogy kirefektálná az utánamondó ént a hagyománytörténés folyamatából, hanem éppen az abban való bennfoglaltságot tudatosítja. Baudelaire szerint nem elég a bukást látni, magunknak is el kell bukni

¹⁰⁵ Uo. 280.

¹⁰⁶ Király István „múlt századi népies dalnak” nevezi. Uo.

¹⁰⁷ Király: *A magyar lét...* I. m. 712.

¹⁰⁸ Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*. Budapest, 1963. 197.

¹⁰⁹ Charles Baudelaire: *A nevetés mibenlétéről és általában a komikumról a képzőművészetben*. In *Baudelaire válogatott művészeti írásai*. Budapest, 1964.

ahhoz, hogy bölcssek legyünk. Ezért a pusztá reflexióra épülő paratextuális szöveg nem érheti el ezt a tudást. Az utánmondásban létrejövő retorikai én azonban a dichotómia mindkét szövegének (beszéd)tevékenységét sajátként éli meg, így tehát „elbukás” és „nevetés” egyszerre válik saját tapasztalattá. Ezáltal valóban gyarapszik önmagáról alkotott tudása, hiszen nem csak belátja, hanem meg is tapasztalja az én és közösség textuális létmódját. Ezáltal pedig láthatóvá válik a líraolvasás legsajátabb princípiuma, mely az utánmondó alkotás révén sajátként képes megtapasztalni valamely eredetében nem-sajátot, és ezáltal nem pusztán reflexíve, de a praxis realitásában ismerheti meg másként, jobban önmagát. Így megtörténhet valami olyasmi is, melyre az ironia önmagában nem képes, hiszen „az ironikus nyelv a szubjektumot kettéosztja egy inautentikus empirikus énré és egy olyan énré, mely csak ennek az inautentikusságnak a tudását hordozó nyelv formájában létezik. Ettől azonban nem válik autentikus nyelvvé.”¹¹⁰ Ez a többlet az, amely a líraolvasást minden más (nyelvi) tevékenységtől megkülönbözteti. Azért olvasunk verset, hogy saját beszédünkben ismerhessünk rá a nyelvre, mely a szubjektum, a nemzet és a líra nyelve egyszerre.

Mint látható, Ady kuruc verseit olvasva olyan poétikai szisztémára bukkantunk, mely a hagyomány sokkal összetettebb, textuális átöröklődésének képzeteit is példázni képes az olvasás folyamatában. Schöpflin Aladár, Babits Mihály vagy Király István, az Ady recepció jelentős formálói mind egyetértettek abban, hogy a kuruc versek Ady hagyományhoz való pozitív viszonyának szimbólumává tehetők. A hagyomány átöröklődésének folyamatát azonban olyan versolvasási struktúra felől tekintették, amely nem szövegek, de szubjektumok kapcsolatának analógiáját használta. Innen azonban lehetetlenné válik egy olyan hagyományfogalom megalkotása, mely az én és közösség viszonyát egészében nem explikálható szöveg- és műfajtradíciók továbbéléseként képzele el. Ady egyes verseiben ilyen értelmű tradíciókép lendül mozgásba a befogadás tevékenységében, és ezen mozgásnak válik jelképévé és alanyává a *régi énekek ekhójaként* értett Ady-vers.

¹¹⁰ Paul de Man: A temporalitás retorikája. 41.

► Ady-palimpszesztek

Kicsoda büntet bennünket?

„Igazság és hazugság egyre-megy”
Villon

„ez itt az igazság«, »ez itt a hamisság«
Kosztolányi

Az Ady-líra hatástörténetének legutóbbi – éppen alakuló – fejezetében olyan szempontok jelentek meg az értelmezések játékterében, melyek minden bizonnyal eme költői szituáció újfajta pozicionálását tették lehetővé. Ezen interpretációk közös mozzanata, hogy nem az életmű egészének újraszituálásában váltak érdekeltté, hanem egy-egy szöveg (vagy szövegrészlet) jövőből történő rekontextualizálásán keresztül nyitottak horizontot azok retorikai megalkotottságára és poétikai kérdésirányaira. Szirák Péter az Ady-recepció kanonizációs stratégiáit elemző tanulmányának indító gondolatmenetében utal arra, hogy a kortárs költészet mértékadó teljesítményei alig teremtenek intertextuális viszonylatot az Ady-versekkel és – például a József Attila-lírával ellentétben – nemigen „zavarják össze” azok kanonikus rendjét: „Kovács András Ferenc Ady-intertextusain túl leginkább a *tematikus* idézettségre lehet itt gondolni, amely a Nagy László- vagy a Baka-recepcióban nem átrendezi az Ady-olvasás »nyelvtanát«, hanem megerősíteni igyekszik a költői nyelv teremtő dinamizmusától és potenciális sokértelműségétől »távol tartott« Ady-féle *szereptudat* sémáit.”¹ Igen fontos annak hangsúlyozása tehát, hogy jelen esetben *nem* a tematikus utalásokra, szemantikai allúziókra, illetve a költőelőd alakként való megkonstruálására terelődik a figyelem, hanem azokra a funkcionális szövegek közötti kapcsolatokra, melyek infratextuális viszonylatokat „írnak bele” az Ady-kánon alakulástörténetébe.

A tematikus idézettségre Nagy László *Homage*-versei (például *Ady Endre andezitből, A föltámadás szomorúsága* stb.)² mellett valóban jó példa Baka István költészetének néhány fejezete (például *Háborús téli éjszaka, Ady Endre vonatán* stb). Az Ady és Baka

¹ Szirák Péter: Kanonizációs stratégiák, történeti konstrukciók az Ady-recepcióban. In *Újraolvasó. Tanulmányok Ady Endréről*. Szerk.: Kabdebó Lóránt – Kulcsár Szabó Ernő – Kulcsár-Szabó Zoltán – Menyhért Anna. Budapest, 1999, Anonymus Kiadó. 35. és 40.

² Az előbbi puszta Ady alakjára reflektál: „A zsolozsmák malmait hamuvá roszasztani jobb, / és döglött bagolyként a Bibliát csapni sarokba, / ahogy végül Ady cselekedte. [...] de a magvaszakadt / Ady Endre kőben hallgat, nem dalol, nem levelez, / másodszor nem nyújt kezét, ha a hajdani parola is / legyalázva ég”; az utóbbi a címében jelölt Ady-vers beszélőjét azonosítja a költő életrajzi énjével: „A Magas Tátrában tébolyog Ady Endre régen, vele a Föltámadás szomorúsága. Nézi szöghelyes tenyerét, belenéz a Csorba tóba, mint később a csorba tükörbe, görbe tükrökbe, és nem ismer magára: Föltámadtam, jaj, föltámadtam!” Tamás Attila idevonatkozó tanulmánya szerint „Nagy László már az ötvenes évek elején eleven kapcsolatot talált Adyval, de – úgy érzik – inkább csak ember voltában, nem annyira alkotói minőségében”. *A föltámadás szomorúságában*, azonban ott érződik a költői azonosulás emocionális telítettsége is”. Tamás Attila: *Az Ady-hagyomány élő költőink munkásságában*. In uő: *Értéktérmentők nyomában*. Debrecen, 1994, Csokonai Kiadó. 46–47.

lírójának összehasonlító elemzését ígérő tanulmányában Szigeti Lajos Sándor igen sok példát hoz arra, hogy az Ady-hagyomány miként él tovább Baka interkulturális poétikájában. Bár a dolgozat az újrólvasás folyamatosan változó közegeként határozza meg az irodalomtörténeti korszakok archívumát, e kinyilvánítás ellenére szövegértelmezései inkább az automatizmusok mentén, a hasonlóság elvének reprezentációiként kerülnek egymás mellé. Ily módon Baka költészetében valóban egyre több momentum, motívum, verselési eljárás stb. emlékeztet Ady megoldásaira, vagyis újra és újra „Ismét nem nehéz felismerni az Ady-magatartást!”³ (Meg kell itt jegyeznünk, hogy ez az elemzői stratégia igen jellemző az Ady-recepció korábbi fázisaira, legjobb példaként talán Halász Előd monográfiája említhető.)⁴ A továbbiakban tehát olyan interpretációkra érdemes utalni, melyek nem az Ady-féle attitűd folytonosságának kitüntetett fejleményeként olvasták újra a költői tradíció beszédét, hanem a fentebb említett – Szirák Péter gondolatmenetében is explicitté tett – előfeltevésekből indultak ki. Az utóbbi években két olyan elemzés látott napvilágot, melyeknek alapvető mozzanatait azért érdemes röviden idézni, mert a „jövőből történő” újraértés hermeneutikai következményeinek, ugyanakkor differenciált retorikai szerkezetének – jelen dolgozat számára már eddig is – irányadó „képleteit” szövegezték meg.

Kulcsár Szabó Ernő Ady „kései” poétikájára (is) horizontot nyitó tanulmánya több példát hoz arra a temporális dialógusra, amely jól szemlélteti minden irodalomtörténeti esemény utólagosságát. Ezek közül szempontunkból a Kosztolányi-líra egyik intertextusa érdemel leginkább kitüntetett figyelmet. Az *Ének a semmiről* első sorainak szokatlan hármassríme (*elejtem–elfelejtem–rejtem*) minden bizonnyal Ady *Nem feleltem magamnak* című költeményének zárlatát, annak hangzasképletét eleveníti fel („Bizony, lelkem, / Én az Életet elejtem, / Én magamat már elrejtem. // Ki nem »fejtem«: / Megint rossz szó. Elfelejtem. / Ezt és mindent. Nem feleltem / Magamnak.”). Kosztolányi darabja jelölt intertextuális viszonyba lép Ady említett versével, ennek továbbírásaként is értelmezhető.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a *Nem feleltem magamnak* nem az egyedüli Ady-darab, amellyel az *Ének a semmiről* kapcsolatba hozható. Hiszen a Kosztolányi-vers második strófájának felütése („Annál, mi van, a semmi ősebb, / még énnekem is ismerősebb”) a *Szeretném, ha szeretnének* című kötet nyitódarabjának („Sem utódja, sem boldog őse, / Sem rokona, sem ismerőse / Nem vagyok senkinek”) idézéseként is olvasható; többek között az Ady-vers szcenikájának ellenpontosításaként. Azonban ennél sokkal beszéde-sebb, hogy az *Ének a semmiről* úgy utal vissza a *Nem feleltem magamnak* önmagára reflektáló – de az önkimondását célzó vallomástétel ellehetetlenülését fölismerő – szubjektumára, hogy tudatosítja annak önmegértésbeli akadályait; más választ adva az ott körvonalazódó (időközben új távlatba került, ezért már nem ugyanazt kérdező) kérdésre:

³ Szigeti Lajos Sándor: Álom és látomás. Az Ady-hagyomány Baka István lírájában. In *Újrólvasás*. 216. Fried István Baka költészetéről szóló tanulmánykötetének *Összegzése* árnyaltabban fogalmaz, sőt az ilyen jellegű párhuzamok kapcsán az értelmezés esetlegességeire is felhívja a figyelmet: „az »istenes« vers Ady-típusú képzete minden különbözősége ellenére a Balassi-költészet egy rétegét hívhatja elő, Baka István ekképpen látott/láttatott lírája viszont (például) Ady Endrére vagy József Attilára látszik visszautalni. Annál is inkább, mivel Baka István hol közvetve, hol – több ízben – közvetlenül megidézi az előd lírikusokat. Csakhogy ennek leltárba vétele egy olykor mechanikussá váló művelet során jelzi azt a veszélyt, amely az intertextualitás parttalanlanná tágításában rejlik”. Fried István: *Árnyak közt mulandó árny. Tanulmányok Baka István lírájáról*. Szeged, 1999, Tiszatáj Könyvek. 192.

⁴ Halász Előd: *Nietzsche és Ady*. Budapest, 1942, Danubia Könyvkiadó. Illetve egy – gondolatmenetünk szempontjából – „közelebbi” példára utalva: Papp István Géza: Ady öröksége Áprily Lajos költészetében (vázlat). *Életünk*, 1988/2. 176–184.

„Amit ma tartok, azt elejtem, / amit ma tudtam, elfelejtem, / az arcomat kezembe rejtem. [...] Ha félsz, a másvilágba írnék át, / verd a halottak néma sírját, / tudd meg konok nyugalmuk íróját, / de nem felelnek, úgy felelnek, / bírjuk mi is, ha ők kibírják.” Kosztolányi verse tehát mindenekelőtt azért értelmezhető egy újfajta önmegértés tapasztalataként, mert saját kérdezőhorizontjának kialakítását nem a szubjektivitás önkényes döntésével kapcsolja össze, hanem egy már létesült hagyomány beszédén keresztül teszi próbára. Kulcsár Szabó Ernő tanulmányának konklúzióját idézve: „Így érhetne el a klasszikus magyar modernség éppen ott a maga líratörténeti végpontját, ahol azért nyílt módja érvényesen együttformálni a késő modernség új horizontját, mert az önmegértéshez hozzásegítő kérdést tudott továbbadni annak. Nem kis valószínűséggel kockázatható meg e helyen az a föltételezés, hogy Ady készülő szemléleti fordulatainak ilyen eredményei nélkül vagy nem ekkor, vagy pedig egészen másként következnek be a késő modernség horizontjának megszilárdulása.”⁵ Vagyis a két szöveg viszonylatában az Ady-vers nyitott kérdésként továbbadott tapasztalatára a Kosztolányi-vers más horizontból érkező választ ad, de mindez csak ebben a konstellációban nyeri el temporalitását; sőt a kérdés „nyitottságának” felismerése is ebből következik. A két vers „önmagában”, egyik a másik nélkül nem tartalmazza ezt a viszonyrendet; összjátékuk eredményeképpen azonban elkülönбöződnek „önmaguktól” a dialógus nyelvi terében. E horizontot fenntartva kérdésként vetődik fel, hogy az Ady-líra rendelkezik-e hasonló történeti indexű potencialitásokkal.

Másik példaként Lőrincz Csongor *Az eltévedt lovas*-elemzése említhető. A tanulmány szerint József Attila *Téli éjszaka* című verse a hangzáson keresztül „olvassa” az Ady-szöveget mint infratextust (ennek jelölői például a „cs” alliterációk ismétlődései, illetve a „csengés emléke száll” sor utalása stb.), azaz eleve beszédként értelmezi. Szirácz Péter „hozzászólásából” idézve: „Tesi ezt olyképpen, hogy a szöveghez intézhető kérdések »megtalálását« és színrevitelét az ideologikusan »erőssé« konstruált és utóbb már stagnáló, megmerevedő Ady-kánon dekonstruálásának teljesítményétől teszi függővé, a kérdések érvényességét pedig igyekszik a szöveg »ellenállásának« nem le-, hanem felépítésével ellenőrizhetővé tenni.”⁶ Ugyanakkor – a dolgozat gondolatmenetét folytatva – a József Attila-vers dezantropomorfizációs technikája visszautal *Az eltévedt lovas* egyik jellegadó eljárására, a dehumánus létezők antropomorfizációjára is, mely a szubjektum többszöri elhelyezését eredményezi. A *Téli éjszaka* énjének beszéd és hallás kereszteződésében való multiplifikálódása tehát egy másik szöveggel való dialógusból (is) következik. „Sőt, az »én«, a versben beszélő »hang« tropológiai-beszédhermeneutikai feltételezettsége csak az így megszólaltatott »infratextus« teljesítményéből látható be igazán. A két szöveg közötti viszony az idézettség mentén inkább allegorikusságot fog jelenteni – olyan temporalitást »ír bele« *Az eltévedt lovas*ba, amely annak önmagában nem »sajátja«, hanem csakis az utólagosságon keresztül képződik, lép működésbe.”⁷ Ennek következtében a hangzás előtérbe kerülése – megmutatva az antropomorfizáció megelőzöttségét – új módon tünteti fel az Ady-vers deiktikáját, míg a *Téli éjszaka* idézetszerűségének elbizonytalanítása a nyelvi megértés ambivalens jellegének és nem szubjektumfüggő feltételeinek lesz tulajdonítható.

Kétségtelen, hogy Lőrincz Csongor elemzése kapcsán több kérdés is megfogalmaz-

⁵ Kulcsár Szabó Ernő: Az „én” utópiája és létesülése. Ady Endre avagy egy hatástörténeti metalepszis nyomában. In *Újraolvasó*. 24.

⁶ Szirácz Péter: Az olvasás „visszatérése”. Hozzászólás Lőrincz Csongor A retorika temporalitása című dolgozatához. *Iskolakultúra*, 1999/2. 82.

⁷ Lőrincz Csongor: A retorika temporalitása. Az eltévedt lovas mint intertextus. In *Újraolvasó*. 188.

ható, mely a tanulmány értelmezési stratégiáit érinti. Szirák Péter konstruktív „kritikája” szerint például „Az aposztrophé és az »én«-hez kapcsolódó beszéd egymáshoz való viszonya, a perspektíva antropomorfizálódása (például ezt tematizálják a »mert annyi mosoly, ölelés fönnakad / a világ ág-bogán« sorok is) [...] másképpen is létrehozható volna, s itt valóban talán a József Attila-recepció »ellenállásának«, egy összetettebb verzió nagyobb mérvű megképzése sem bizonyulna felesleges műveletnek, amelynek hatástörténeti »igazságai« nincsenek még elbúcsúztatva.”⁸ Mindezek ellenére a dolgozat az Ady-értés szempontjából kulcsfontosságúnak bizonyulhat, hiszen „az Ady-recepció kulturális didaché köré szerveződő diszkurzusának ismét van – aligha esélytelen – versenytársa: az élvező megértés olvasási retorikája”.⁹

Az utóbb említett két, kiemelt jelentőségű tanulmány¹⁰ egyaránt jelzi, hogy az Ady-líra fragmentumainak funkcionális „átírásai” miként „szólhatnak bele” annak hatástörténeti értelmezhetőségébe, és mozdítják elő „nyelvbe való visszatérését”. Eszerint – mint Szirák Péter fentebb idézett dolgozatának kifutása megfogalmazza – „éppen a szövegek »egymást olvasásának« különbségtermelő szabadságaként újulhat meg az Ady-olvasás”.¹¹ Kérdés persze, hogy ez a „különbségtermelés” nem vezet-e olyan interpretatív ismétlődésekhez, melyek az Ady-kánon tetszőleges elhelyezhetőségét vagy ismételt megmerevedését készítik elő. Mivel a fentebbiek alapján erre nemleges válasz adható, érdemes fokozottan szem előtt tartanunk azt a hermeneutikai maximát, mely szerint a szövegek bizonytalanságához való visszatérés a horizont-összeolvadás szélesítését, de egyben – óhatatlanul – szűkítését is, azaz átrendezését vonja maga után. Amikor tehát a „kötelező intertextusokról” a rejtettebb allúziókra terelődik a figyelem, nem feltétlenül a játék végteleníthetőségének képzete erősödik fel, hanem sokkal inkább a költői eljárások történetileg meghatározott mássága kap nagyobb hangsúlyt. Ez pedig annak megértésében részesíthet, hogy a rekanonizációt a jelen egyik lehetőségeként, a múlt új kérdéseket implikáló alternatívájaként fogjuk fel. Bányai János felejthetetlen szavaival: „vannak Ady költészetének a megértés történeteiben jelenbe integrálható »kitöltetlen helyei«. Olyan helyek, amelyeknek feltárása csak részben az irodalomtörténet és -elmélet feladata, sokkal inkább lehet a költői beszéd felfedezése.”¹² S itt érdemes komolyan vennünk a megfogalmazás többértelműségét, a nyelv teljesítményét, hiszen „a költői beszéd felfedezése” egyszerre utal az Ady *utáni* líra retrospektív illetékeségére, az Ady-verselés *újra*értelmezésére, az Ady-líra *beszéd*ként való megjelenésén (illetve a poliszémikusságon) keresztül pedig az Ady-féle beszélő *hang* rögzíthetlenségére. Mindezek alapján jelen dolgozat sem vállalkozhat másra, mint egy „kitöltetlen hely” – a jelzett előfeltevésekből kiinduló – újrakonstruálására.

⁸ Szirák: i. m. 84.

⁹ Uo. 84.

¹⁰ Harmadik példaként idézhető lenne Palkó Gábor fontos tanulmánya is, amely érintőlegesen és – bevallottan – némi önkénnyel ugyan, de – egy ponton – a fentiekhez hasonló módon lépteti párbeszédbe József Attila *Távol, zongora mellett* című versét Ady *A fekete zongora* című darabjával: „A vers első sorában a zongorából ömlő hangok *A fekete zongorát* idézhetik. Ez utóbbi szöveg tizenegyedik sorában a zene *ütemére ömlik ki* a lírai én *szívének vére*. A József Attila-vers úgy képes megidézni ezt a zene és a diszpozíció negatív kapcsolatára utaló potenciált, hogy annak antropomorfizáló és interiorizáló retorikáját nem ismétli meg. Ami ebben a versben a középpontba kerül, az már nem a szubjektum személyes hangulata, amely a zene milyenségét saját pretextusává degradálja, hanem a zenei hang redukálhatatlan hatalma, amely anélkül képes a szubjektumot a (különféle médiumok közötti) megszülető és megszűnő távolságok játékává tenni, hogy maga felszámolódna ebben a játékban.” Palkó Gábor: Hangszer – hang – meghallás. *Alföld*, 2001/8. 80.

¹¹ Szirák: Kanonizációs stratégiák... 40.

¹² Bányai János: Az Ady-vers kitöltetlen helyei. In *Újraolvasó*. 82. (A kötetben idézi az *Előszó* is. 8.)

Bányai János tanulmánya felhívja a figyelmet arra, hogy elsősorban *A halottak élen* és *Az utolsó hajók* versei között akadnak olyanok is, melyek nyelvi és formai jegyeik alapján „rámutathatnak az Ady-líra másságára”.¹³ Természetesen nem lehet véletlen, hogy éppen az életművet záró kötetek kerülnek szóba e probléma kapcsán, mint ahogyan az sem, hogy a fentebb idézett két elemzés is ezen kötetekben szereplő műveket emelt ki példaként. Kulcsár Szabó Ernő következtetései szerint ugyanis a „szimbolikus látás naturalizált kódjaira” épülő Ady-költészet 1912 után a lírai modernség nyelvi fordulatának vonzásába jut, s ennek hatástörténeti fejleményeit éppen e fordulatot kiteljesítő klasszikusok alkotásai jelzik: „nemcsak a korán Ady-hatás alá került Szabó Lőrincnél, de József Attilánál éppúgy határozott nyomai vannak e periódus – s részint a későbbi versek hasonló poétikai – újításai átvételének, mint a kései Kosztolányinál is. Mert ahogy ebben a temporális dialógusban a kései Ady nyúl vissza az 1909-es *Esti kérdés* szölamához (»Mik a jelenek s mik a voltak / Mik jönnek az északi széllel, / Mi üt ránk ma és mi lesz holnap«), ugyanúgy kapcsolódik vissza *Az Egy álmai* vagy a *Tao Te King* kérdéshorizontja a *Száz hűségű hűségére*.“¹⁴

Az egyik említett példánál maradva, a(z) egyébként nemigen emlegetett) *Kicsoda büntet bennünket?*¹⁵ kérdéssorozatra épülő retorikája valóban olvasható a Babits-vers szölamának felelevenítéseként. (Mint ahogyan ez utóbbi Komjáthy Jenő *Megőszült a világ* című drámai monológjával is kapcsolatba hozható: „A vers szimbólumképző energiája részben itt is a megszólítotthoz fordulás irányáiban és irányváltásaiban, a monológ fiktív hallgatójával való »személyes« kapcsolat kiépítésében, az alanyiség ilyen meghatározásában rejlik.”¹⁶ Szintén a két vers horizontjának összetartozását erősítheti a „Minek a bölcső, hogyha ott a sír?” problematikája, melyhez hasonló kérdések majd a Babits-versben is exponálódnak.) Az *Esti kérdés* első fele az est leszálltát ecseteli: a dolgok (fűszál, virágok, lepke) mintegy változatlanul őrzik alakjukat. A közbeékelések után a vers az első sor gondolatát folytatja („Midőn az est [...] a féltett földet elta- karja [...] olyankor bárhol járj a nagyvilágban”), de már egy megszólítottat konstruál. A *vagy* szóval egymás mellé rendelt kijelentések szinkrón emberi tevékenységek sorát írják körül, majd az idő bekapcsolása után („merengj a messze múltba visszaráván” stb.) egy kérdésbe torkollik a felsorolások, mellérendelések menete: „csupa szépség közt és gyönyörben járván / mégis csak arra fogsz gondolni gyáván: / ez a sok szépség mind mire való?” (E sorokban a beszélő minősíti is a megszólítottat.) Ezután kérdések sora következik: a természeti elemek ugyanúgy megkérdőjeleződnek, mint az emlékek vagy az idő. E részletek egyes utaltjai visszacsatolnak a vers eddigi mellérendeléseire, a „jelek áramlásához”, így az *Esti kérdés* kiépülése egyben le is bontja önmaga képi szerkezetét. Rába György kimerítő elemzését idézve: „A mégis-ek, minek-ek és miért-ek sorozata úgy tárja föl az imént fölröppent emlékek madártávlati, mert a jelenből szemlélt és a jelen diktálta rendjét, hogy magának a versnek a gondolatzajlására kérdez rá.”¹⁷ A vers zárósorai pedig (mintegy összegzésül) ismét a természeti metaforikára utalva magát a körforgást teszik kérdéssé, azaz a körforgás felől kérdeznek rá a dolgok értelmére: „miért nő a fű, hogyha majd leszárad? / miért szárad le, hogyha újra nő?” A költemény kérdező retorikája mindezek mellett határozottan az emberi perspektíva jelenlétére utal

¹³ Uo. 82.¹⁴ Kulcsár Szabó: i. m. 23.¹⁵ A vers értelmezését nemcsak Király István Ady-monográfiája (*Ady Endre*. I–II. Budapest, 1970, Magvető Kiadó.) kerüli meg, hanem az újabb szakirodalom, Kenyeres Zoltán Ady-könyve (*Ady Endre*. Budapest, 1998, Korona Kiadó.) is.¹⁶ Eisemann György: *Szimbólum és metafizikum Komjáthy Jenő költészetében*. Budapest, 1997, Széphalom Könyvműhely. 105.¹⁷ Rába György: *Babits Mihály költészete*. Budapest, 1981, Szépirodalmi Könyvkiadó. 320.

(például megszólító, megszólított, emberi tevékenységek tematizációja stb.). Ebből arra is következtethetünk, hogy a vers az organikus természeti példákon keresztül az ember helyére is rákérdez, hiszen analógiaként kínálja az idő, az emlékek stb. tapasztalatát. Ugyanakkor fontos lehet, hogy a feltett kérdéssor variációja tulajdonképpen minden alakzatot közös nevezőre hoz, mégpedig oly módon, hogy a kérdés ugyanaz marad. (Nemes Nagy Ágnes elemzése is kiemeli, hogy a szöveg „végén sorakozó kérdőmondatok [...] egyetlen alapkérdésnek csupán a változatai”.)¹⁸ A vers szerkezete így valóban a többszörös körkörösség elvére épül, amelynek centrumát maga a kérdés alkotja. De a körkörösség ezáltal le is épül, hiszen általa kérdőjeleződnek meg az egyes alakzatok. (A zárlat születést és halált, okot és célt összevonó képe, a folyamatok értelmének megkérdőjelezése így a kompozíció allegóriája is lehetne.) Mindez pedig feltételezi, hogy a lírai én olyan átfogó, egyre bővülő távlattal rendelkezik, amely képes átlátni az összefüggések analogikus természetét, felszámolva a köztük lévő hierarchiát. Az *Esti kérdés* ily módon egyetlen elvet tesz meg kiindulópontul: a kérdés elsődlegességét, amely a dolgok rendjére irányul.¹⁹ Fontos azonban, hogy mindez (mármint a kérdéssor) a lírai én által megalkotott lírai alany (lírai te, a megszólított)²⁰ „gondolata”, amelyhez a beszélő viszonya nem feltétlenül egyértelmű. A vers tehát úgy is olvasható, hogy a kérdéseknek nem a tartalma, hanem egyirányúsága válik problémává.

A *Kicsoda büntet bennünket?* kérdéssorozata – bár több ponton érintkezik a Babits-vers tematikájával – más szerkezetű. Egyrészt a kérdések alapkonstrukciója nem csak a hiábavalóság és a körkörösség elve felől építkezik, másrészt kitüntetett szerephez jut a dolgok azonosíthatatlanságának és beláthatatlanságának horizontja (például „Mik az élők, mik a halottak, / Mit hoz a nappal és az éjjel”; „Mik a jelenek s mik a voltak, / Mik jönnek az északi széllal, / Mit üt ránk ma és mi lesz holnap”²¹). Emellett itt az én szólamába egy olyan többes szám íródik bele („bennünket”), amely a vers zárósorának minősítő szerkezetében az „Igazakat” állítással azonosul. A többes szám egyező szakaszrészekben való visszatérése eltéríti az én kérdésirányait s a „büntetés” kontextusára tereli a figyelmet (például „S bennünket / Milyen ellógott Isten büntet?”; „S bennünket / Szülönk gerjedelme mért büntet?”). A vers megalkotottságában tehát – mint már látható – kulcspozíciót tölt be az ismétlések szimmetrikus és aszimmetrikus játéka. Ezt erősíti a rímtechnika, mely formailag kettébontja a szöveg egészét (az első strófa a harmadikkal, a második a negyedikkel alkot párt); a *bennünket–büntet* párrím versszakzáró megjelenése; továbbá a nyitó- és záróstrófa kezdősorainak felcserélése; és nem utolsósorban a belső rímek iterabilitása, mely folyamatos előre- és visszacsatolásokon keresztül strukturálja az egyes sorok, illetve sorok közti viszonyok hálózatát. Ez utóbbi nemcsak a szövegsegmentumok változékonyságát teszi hangsúlyossá, de a vers végső

¹⁸ Nemes Nagy Ágnes: A hegyi költő. Vázlat Babits lírájáról. In uő: *A magasság vágya. Összegyűjtött esszék*. II. Budapest, 1992, Magvető Könyvkiadó. 29.

¹⁹ Rába György monográfiája szerint: „Az *Esti kérdés* alapeszméje épp a kérdések állandó sorozata: nincs és nem is lehet rájuk válasz, a kérdés végtelen ritmusa maga a felelet.” Rába: i. m. 320.

²⁰ Nemes Nagy Ágnes szerint az *Esti kérdés* „költői énjének” helyzete a grammatikai elmozdulásokon át az általános alany pozicionálásáig vezet: „Az itt szereplő »te« mintegy glisszandóval csúszik át az »én«-ről a mi, az ők, a mindenki felé.” Nemes Nagy: i. m. 33–34.

²¹ Eme sor kezdőszava több kiadásban *Mi* alakban szerepel; itt megtartjuk a tárgyasetre kérdező változatot. (Kulcsár Szabó Ernő fentebb idézett tanulmányában a kérdés alanyesetben volt olvasható.) Kritikai kiadás hiányában a következő szövegközlésre támaszkodunk: Ady Endre *művei*. I–II. A szöveget gondozta és a jegyzeteket összeállította Láng József és Schweitzer Pál. Budapest, 1977, Szépirodalmi Könyvkiadó. (A jegyzet nem tesz említést a fenti problémáról; a kiadás a Nyugat 1917. szeptember 1-jén megjelent számának közlését veszi át; a tárgyrag elhagyása tehát későbbi kiadások nyomdahiába lehet.)

kérdésének modalitását is elbizonytalanítja. Az összecsengő szavak ugyanis a nyelv jelölő funkciójának rendelik alá a mondottak referenciális vonatkozásait. Vagyis az *Igaz–Gaz* kiemelése csak látszólag fűz tovább, alapoz meg egyfajta etikai viszonyrendet,²² mivel az utóbbi beleíródik az előbbi grammatikájába és így – minden valószínűség szerint – jelentésánába is. Az utolsó sor ily módon nem pusztán a vers eddigi kérdésirányai („Sors”, „ellógott Isten”, „Szülők gerjedelme” és „Gaz” izotópiája szemben a többes szám „Igaz”-ságával) felől válik olvashatóvá, hanem betűszerintisége alapján is, mely szerint a „Gaz” büntetése az „Igaz”-ban való bennfoglaltsága lenne. Ilyen értelemben a „Gaz” valóban meglopja, aláássa az „Igaz”-at (mint ahogyan a nyitókérdés ezt állítja), és heteronómmá alakítja.

Mindezek mellett az Ady-vers – a Babits-darab retorikáját felelevenítve – a bizonytalanság és a látszat eldöntetlensége által konstruálódó nyitott, válasznélküli kérdések sorozatának tűnik („Halottak-e már a halottak”, „S alusznak-e nagy gödrű mélyvel” stb.). Hiszen a zárlat is a címet parafrázeálva a „Gaz” azonosíthatóságára („ki”) kérdez rá – antropomorf válasz(oka)t feltételezve –, ily módon annak szerepe csak részben magyarázható a betűszerintiség szintjén (mely az eddigiekben maga is antropomorfizmusok mentén vált leírhatóvá). Az értelmezés továbbfűzésének érdekében érdemes egy olyan vershez fordulnunk, mely a *Kicsoda büntet bennünket?* zárlatbéli „megoldásához” kapcsolódva veszi fel újra az Ady-vers által elejtett fonalat.

A József Attila-kánon differenciálódásának történetében szerepet játszó kortárs lírai alkotások folyamatosan fenntartják és megújítják az életműhöz való kapcsolódás feltételrendszerét. Ennek egyik nyilvánvaló következménye az örökölt kánon belső rendjének instabilitásával függ össze. Ugyanis a József Attila-versek továbbírásának jelentős darabjai (például a *Már nem sajnó* című, *József Attila legszebb öregkori verseit* tartalmazó kötetben) nemcsak a hagyomány folytonosságának fenntartását, hanem emlékezetének „széttördelését” is jelzik.²³ Ebből adódóan a kánon felnyílása olyan műveket tesz láthatóvá, melyeknek mindeddig nemigen volt konstruktív poétikai szerep tulajdonítható, marginális helyzetüknél fogva inkább az értelmezetlenség, a történeti felejtés példái-ként válhattak hozzáférhetővé. A József Attila-életműhöz való viszony szempontjából utóbb jelentőségre tett szert az Alföld 1992-es felkérésére készült „szonettcsokor”. Többek között azért, mert egy addig periférikusnak tartható verset tüntetett ki az újraírás alkalmaként. E költői játék eredményeképpen József Attila *Ember*ek című szonettje újabb kapcsolódási lehetőségekkel bővítette a szerzői kánon repertoárját, ugyanis e palimpszesztek igencsak eltérő módon szólaltatták meg a József Attila-féle hangot.²⁴ Ily módon a kortárs líra egyben a széthangzás indexével is ellátta e pretextus poétikai kondicionáltságát. Az *Ember*ek azonban nemcsak ezért érdemel kitüntetett figyelmet...

²² Ezen a ponton tehát nem követnénk a mű azon klasszikus olvasatát, mely a tematikára alapozva „lázas versként” értelmezi Ady költeményét. Vö. Földessy Gyula: *Ady minden titkai*. Budapest, 1962, Magvető Könyvkiadó. 254.

²³ Kulcsár-Szabó Zoltán recenziója a következőképpen fogalmaz az említett kötetrel kapcsolatban: „remek lehetőséget nyújt arra, hogy a József Attila-recepció mára már eléggé automatizálódott reflexeit megakasztva egy »polifonizált« József Attila elképzelésével új nézőpontot irányítson a 20. századi magyar költészet talán legjelentősebb hatású életművére”. Kulcsár-Szabó Zoltán: »Szelíd« újraolvasás. Már nem sajnó. József Attila legszebb öregkori versei. In uő: *Az olvasás lehetőségei*. Budapest, 1997, József Attila Kör – Kijárat Kiadó. 132.

²⁴ Lásd ehhez: H. Nagy Péter: A szöveghatárok feloldódása. Kovács András Ferenc: J. A. szonettje. In *Az irodalmi szöveg antropológiai horizontjai*. Szerk.: Bednics Gábor – Bengi László – Kulcsár Szabó Ernő – Szegedy-Maszácz Mihály. Budapest, 2000, Osiris Kiadó. 221–240.

A vers maga is többféle változatban látott napvilágot különböző lapokban.²⁵ Az apróbb eltérések, grammatikai „javítások” mellett feltűnő, hogy a szöveg variálódása azoknak a soroknak a felcserélhetőségére épül, melyek az első két oktáv (*jövevény–szövevény–szövegén*) hármásrímét alkotják. E sorok ugyanis oly módon emelkednek ki közvetlen kontextusukból, hogy egymás jelölőivé válva eloldódnak az explicit beszédhelyzet kinyilvánító modalitásától. Vagyis nemcsak az etikai szituáció felől, hanem a szövegszerveződés retorikája alapján is értelmezhetők. Mindez horizontot nyithat az *Ember*ek tropológiai játékterére.

Első közelítésre a József Attila-szonett állításai történetbölcseleti kérdésekkel társulnak. Az önidentikusnak, változtathatatlanak elgondolt „szöveg” az interperszonális viszonyok (érdek mozgatta közösség) megtapasztalhatóságának állandósult alapját képezi. A többes szám első személyben megszólaló beszélő az „igaz”-nak hitt szubjektív létezését a kollektivitás fundamentumaként értelmezi. A többes számú soroktól elválnak azok a mondatok, amelyekben nem jelenik meg a beszélő helyzete, még énként sem azonosítható („Kibomlik végül minden szövevény.”, „A dallam nem változtat szövegén.”). Ugyanakkor éppen ezek a betétek utalhatnak arra, hogy a vers építkezésében a nyelvi szövet elsődleges lehet a fiktív beszélő és a szerzőfunkció alanyiségához képest. Szintén itt juthat fontos szerephez az „igaz”-ként inszenézott narratíva elbizonytalanítása a tematika („dölyffel hisszük magunkat igaznak”) és a jelölők (*gaz–igaz* rím) szintjén is. Ebből következően a vers egy lezárhatatlan folyamatot, nyelvi történetet is színre visz.

Az *Ember*ek első két versszakában különös jelentőségre tehet szert az egyes szavakba beékelődő *gaz* jelölő játéka: „Az érdek, mint a **gaz**da, úgy **igaz**gat, – / ezt érti rég, de ostobán, ki **gaz**dag”; „Csak öntudatlan falazunk a **gaz**nak, / kik dölyffel hisszük magunkat **igaz**nak.” Mint látható, e sorok kiemelt szavai a *gaz* jelölő közbejöttje alapján vonatkoztathatók egymásra, ily módon létrehozva annak tropológiai láncolatát. Vagyis az első két strofa textúrája e jelölő burjánzására épül. Feltűnő ugyanakkor, hogy egyes sorok kommentálják is e nyelvi szituációt: például a „Kibomlik végül minden szövevény” a szöveg felfejlésére, a retorika kiterjedésére utalhat;²⁶ mint ahogyan a „Csak öntudatlan falazunk a gaznak” kijelentés is e tropológia önkomentárjaként olvasható: a szavak megpróbálják elfedni a „gaz” jelenlétét. Emellett az idézett két részlet perspektívaváltást is feltételez, mivel az első a szövegszerveződés metatextusaként, míg a második a nyelv önreflexiójaként értelmezhető. Az *Ember*ek ezek szerint olyan poliperspektivikus szövevé alakítható, melynek jelképzése folyamatosan átírja az önkonstitúció feltételeit. (Ebből következően a versnek olyan interpretációja is lehetséges, amely a nyelv materialitása alapján újabb fenomenális szintre „ugorva” a *gaz* – mint gyom – elszaporodásaként, azaz növényhasonlat analógiájaként olvassa a szöveg allegorikus kompozícióját.)

Innen nézve a szonett híres „A dallam nem változtat szövegén.” sora is több funkciót tölthet be a mű partitúrájában. Mielőtt azonban erre visszatérnénk, érdemes újraolvasnunk a (formának megfelelően) törést előidéző, *De fordulattal indító két tercet*

²⁵ *Népszava*, 1935 május; *Ünnep*, 1936 február; *Szép Szó*, 1936 december. A vers – jelen pillanatban – kanonizált variánsa a *Népszava* május 19-i számában jelent meg, ezt követik a kötetbeli közlések. Elemzésünk is erre támaszkodik.

²⁶ Szabolcsi Miklós monográfiája e sort az *Eszmélettel* hozza kapcsolatba: „A »felsejlo törvény« pandanja az *Ember*ek kibomló szövevénye – de ott már egyértelműen az emberiséget káromló kontextusban, immár ellensúly nélkül.” Szabolcsi Miklós: *Kész a leltár. József Attila élete és pályája 1930–1937*. Budapest, 1998, Akadémiai Kiadó. 358. Mint látható, értelmezésünkben ez az „egyértelműség” nem kap kiemelt szerepet.

jelviszonyait is. Feltűnhet, hogy eme sorokba is belesimulnak olyan szavak, melyek egymást visszhangozzák: „De énekelünk mind teli **torokkal** / s eddzük magunkat **borokkal, porokkal**”; „Úgy teli vagyunk apró, **maró okkal**”. Eme jelölők ugyanakkor inkább hangzásuk szerint vonatkoztathatók egymásra, létrehozva ezáltal egyfajta homofóniát. Ez esetben is megfigyelhető, hogy az egyik állítás magára a szöveg alakíttóságára is utalhat: az „Úgy teli vagyunk apró, maró okkal, / mint szúnyoggal a susogó füzes.” hasonlat úgy is olvasható, mint amely (a szavak beszédeként) az „o” betűk sokaságára hívja fel a figyelmet. Vagyis a szonett második fele egyrészt átírja az első két versszak materiális emlékezetét, másrészt a záróhasonlatban egyenrangúsítja a nyelv nem emberi dimenzióját a természettel. (Ellentétben például azzal az eljárással, ahogyan a Babits-vers természeti metaforikája utal a körkörösség és a hiábavalóság tematikájára.)

Mindezek alapján elmondható, hogy az *Ember*ek mintegy dekonstruálja saját retorikáját, s a „A dallam nem változtat szövegén.” kijelentés nyelvi ellendiszkurzusát is kiépíti.²⁷ Ezzel egybehangzóan a cím által keltett elvárás kisiklatásával az antropomorfizmusokról a nyelv materiális természetére helyezi át a hangsúlyt. Vagyis az Ady-versben tematizálódó, antropomorf horizontot feltételező, etikai kérdésre a József Attila-szonett tropológiai „választ” ad, majd homofóniába fordítja, idegen hangzássá alakítja át a felvett diszkurzus monotóniáját. (Tegyük mindjárt hozzá: ez jelzi is a két poétikai eljárás közti különbséget).²⁸ Kétségtelen azonban, hogy az elkülönböződés lehetőségét már a *Kicsoda büntet bennünket?* nyitott szerkezete is „előírta”, hiszen éppen a „vég” alakzatán keresztül szituálta önnön kérdésirányának esetlegességét. Éppen ezért érdemes még egy pillanatra – a József Attila-vers tapasztalatának fényében – visszatérnünk az Ady-darab retorikájához.

Említettük, hogy a *Kicsoda büntet bennünket?* „végső” kérdése az antropomorfizáció horizontjába illeszkedik. Az *Ember*ek poétikai „válaszai” azonban felerősíthetik az Ady-vers kompozíciójának azon sajátosságait, melyek a nyelv közbejöttével dekonstruálják a perszónifikáció esélyeit. Amennyiben tehát Ady alkotásába átszivárog(hat)nak a József Attila-féle beszéd nyomai, akkor annak nyitottsága az antropomorfizáció felejtéseként is értelmezhetővé válik. Ahogyan például a vers felütésének „Bennem és künn-künn, szerte-széjjel” sora önreflexióként is funkcionálhat (azaz a mű határaitra vonatkoztatható), ugyanúgy a zárósorok betűszerintisége is szétszabdal(hat)ja a kérdés fenomenális intencióját. A „Gaz” büntetése tehát valóban tropológiai természetű, hiszen úgy utal vissza az „Igaz”-ra, hogy pusztán jelölővé minősíti azt. Vagyis az „Igaz” nyelvben létesül, a nyelv egyszerre állítja az „Igaz”-at és annak ellentétét, a „Gaz”-t; de a szöveg retoricitása mindkettőt materiális elemként viszi színre. Ily módon az „Igaz”-ban a „Gaz” is „megszólal”, ezért nem lehet rákérdezni mint önálló entitásra. A fenomenalitás kudarcát egyébként a József Attila-vers egy sora is kommentálja, mely

²⁷ Vö. Lőrincz Csongor némileg eltérő véleményével: az *Ember*ekben „ez a kijelentés a vers egészén megtartja affirmatív tónusát”. „Noha a József Attila-vers is éppen az »én« primátusát vonja kérdőre (»az érdek, mint a gazda, úgy igazgat«), ezt rögzített hangnemben teszi a vers egészén át.” Lőrincz Csongor: *Médiúm, név és „a líra lehetősége”*. Kovács András Ferenc: J. A. szonettje. In *Vándor szövevény. Az Alföld Stúdió antológiája*. Szerk.: Szirák Péter. Debrecen, 2001, Csokonai Kiadó. 47., 51.

²⁸ Szabolcsi Miklós idézett munkája szerint az *Ember*ek Szabó Lőrinc *Célok és hasznok között* című versével rokonítható – „hangvételük” alapján. Szabolcsi: i. m. 489–490. E párhuzamot kevésbé érezzük meggyőzőnek. Szabolcsi Miklós egyébként életrajzi mozzanatokkal indokolja észrevételét. Ennél összetettebb kiindulási pontot kínálhat az Ady-párhuzam, mely ugyanakkor poétikai különbségeket is láthatóvá tesz.

egyszerre olvasható az *Ember*ek kérdéshorizontjának önreflexiójaként és retrospektíve az Ady-vers szólamának felnyitásaként: „Erényes lény, ki csalódni ügyes.” E konstellációnak tehát olyan értelmezése is lehetséges, mely József Attila versét az Ady-féle kérdésirányból származó produktív komponens kiterjesztéseként, etikai hangoltságának retorikai átkomponálásaként vezeti vissza a nyelvi materialitás lezárhatatlan játékába.

A *Kicsoda büntet bennünket?* című Ady-vers ezek szerint egy olyan temporális polilógus részeseként is megszólaltatható, melyben az *Esti kérdés* tematikai érdekelttségéről a kérdés immanenciájára és nyelvi feltételezettségére, majd megelőzöttségére, az antropomorfizáció kisiklításán keresztül pedig a széthangzó lírai beszéd retorikai dimenzióira nyílik horizont. Annak megtapasztalhatóságát ugyanakkor, hogy a kérdések a közbejövő „válaszok” defiguráló műveleteinek eredményeképpen már nem ugyanazok a kérdések, mi sem bizonyíthatja jobban, mint az a líratörténeti esemény, mely az *Ember*ek poétikájában éppen az Ady-darab szövegszegmentumának szétszalazásával jut el az önmegértés olyan nyelvi megalapozásáig, amely további kérdéseket implikál, majd kortárs újraírásai „végleg” felismerhetetlenné teszik textuális vonatkozásainak eredetét.

▶ Vakfoltok a horizonton

*Az esztétikai tapasztalat
összetettségének kérdéséhez*

„Az irodalom szerepét még nem látjuk tisztán.”
Pilinszky János

„Természetesen mi sem *tudjuk*, hogy mi a rossz vers.
Ennek éppúgy nincs kritériuma, mint a remekműnek.”
A *Megfívom fűzfalantomat* című antológia szerkesztői

I.

Az esztétikai tapasztalat többrétűségének, többszakaszosságának s időbeli voltának (temporalitásának) elve ma már alig vitatott alapvetése irodalmi közgondolkodásunknak. Legtöbbet minden bizonnyal az irodalmi hermeneutika tett azért, hogy a megértés–értelmezés–alkalmazás fogalomhármásában szemléltetett olvasási, befogadási folyamat (lélektani és) metodikai mikéntje világosabbá váljék. A hermeneutikai alapozású recepcióesztétikai gondolatkör egyik legfontosabb eleme az olvasó „jogainak” elismerése: annak bizonyossága, hogy „jelentés” önmagában nem létezik; a szöveg értelmét az olvasás hogyanja, az olvasat mineműsége teremti meg. A művet a nyelv, a hagyomány, a szerző és az olvasó *együttes erőfeszítése* hozza létre.

E belátások nyomán fölvethető a kérdés: ha a megértés (mint elsődleges esztétikai „hozzáférés” a műhöz) szükségszerűen megelőzi s ily módon tulajdonképpen előlegezi és „előkészíti” az értelmezés részletező, elemző, kifejtő munkáját, vajon nem határozza-e meg *alapvetően* annak kritikai irányát, ítélkező hangsúlyait. Ha igen, úgy tehát a hagyományoktól uralt, de végeredményben egyéni, egyedi ízlésnek ez az első észlelete, benyomása és értékítélete az értelmezői látószöveget és szempontrendszert éppúgy előre kijelöli, amint azt is: mit tételez, mi mellett érvel, mit igazol, vagy milyen következtetésre jut *majd* az elemzés. Vagyis az elemző-értelmező tevékenység tétje nem az volna (ahogy talán a szakmai köztudatban is él), hogy módszeres analízis *eredményeként megállapítsa*: „jó” avagy „rossz” a mű, s jelentésszerkezete ilyen vagy olyan, hanem hogy *visszaigazolja* azt, amit a befogadás első fázisa érteni, megérteni vélt. Ebben a megközelítésben az interpretáció nem más, mint kritikai *érveket keresni*, válogatni, alkotni a – megértés fázisában szerzett – benyomáshoz. Mert mi mást lehetne értelmezni, mint amit egyszer már megértettünk? És mi egyébről lehetne értékelő ítéletet hozni, mint aminek minősége felől egyszer már döntött az észlelő olvasat? (A kánonokat a *kritikai* hagyományoktól nagyban befolyásolt [több]személyes *ízlés* [a *szakmai közízlés*?] alkotja meg, illetve rombolja le vagy alakítja át.)

Hipotézisünk: mivel – e gondolatmenet szerint – az interpretáció a személyes ízlés által megértettet közelíti meg reflexív módon, amely személyes ízlés ellen pedig kritikailag nehéz a szakszerűség érveivel föllépni (ez egyik magyarázata lehetne a különböző értelmezői nyelvek közti párbeszéd nehézkességének is), lényegében bármely kanonikus olvasatnak az ellenkezője is „igaz” (hiteles) lehet – feltéve, hogy az interpretációt elégséges nyelvi-módszertani koherencia jellemzi.

Ennek lehetőségességét két vers tudatosan rögzített előfeltevésekkel dolgozó elemzésén keresztül próbáljuk bizonyítani.

Az egyik Kosztolányi Dezső *Őszi reggeli* című verse 1929-ből. (Kötetbeli megjelenése: 1935.) A másik Szittyá Attila Bendegúz *Én mint nemesi sarj* című alkotása 1934-ből. (Kötetbeli megjelenése: 1937.) (A két szöveget – ezt csak a rend kedvéért tesszük szóvá előzetesen – terjedelmük, tematikai s életműbeli hangsúlyosságuk és keletkezési idejük is összekapcsolja; poétikájuk – nyelvi, műfaji, szemléleti megalkotottságuk – azonban merőben különböző költészeti horizontokba utalja.)

E sorok írója nem tud elképzelni művelt, a nyugati irodalmi kánonon iskolázott olvasót, akinek „szerzett versérzéke” (Szilasi László) ne azt mondaná: Kosztolányi verse jelentős mű, Szittyá Attila Bendegúzé ellenben dilettáns módon sikerületlen munka.

És mégis: a fentebb vázoltak jegyében ennek igazolása és cáfolása egyaránt érvényes kritikai művelet lehet.

II. 1.

Kosztolányi Dezső: *Őszi reggeli*

Ezt hozta az ős. Hús gyümölcsöket
üvegtálon. Nehéz, sötét-smaragd
szőlőt, hatalmas, jáspisfényű körtét,
megannyi dús, tündöklő ékszerét.
Vízcsöpp iramlik egy kövér bogyról
és elgurul, akár a briliáns.
A pompa ez, részvételen, derült,
magába-forduló tökéletesség.
Jobb volna élni. Ámde túl a fák már
aranykezűkkel intenek nekem.

Kanonizált, „normatív” (hagyományos és „elvárt”) olvasatban ez a vers tehát jelentős mű. Egy „normaszegő” („ez a vers nem tetszik nekem, nem tartom jónak” típusú) olvasat ezzel szemben így érvelhetne:

A vers tíz rímtelen sorban, ötös és ötödféles jambusokban, egyetlen szövegtömbben egy magányos beszélő lélettől való búcsúját elégizálja. Mindezt az elmúlástematika irodalmi toposzai-val: őszi jelenetezéssel, gyümölcsöstállal és antropomorfizált faalakokkal.

A mű Kosztolányi sikerületlenebb darabjai közül való. Ezért elsősorban az elmúlásról való lírai beszéd hagyományát újraértelmezni, vagyis a témaválasztás közhelyességét átpoetizálni nem képes versnyelv ugyancsak közhelyes megoldásai – a szcenika, a metaforák, a modalitás újszerűséget nem hozó jellege – a felelősek. Végző fokon pedig a zárlat giccsesen patetikus (erre hajlamos olvasatban: komikus) jelenetének: az „aranykezűkkel” „intó” fák elrajzolt képének melléfogó mítosziassága.

A nyelvi megformáltság minőségét keresett, modoros, kimódoltan túlfogalmazott részek teszik igen kétségessé. Ilyen az ámde körülményeskedő kötőszava vagy az inkább költőies, mint költői megannyi.

A megalkotottságbeli hiányosságokat kép-, pontosabban szóképzavar tetézi: a „hús gyümölcsök” mint „tündöklő ékszerek” metaforikája után az „egy kövér bogyról” leguruló

„vízcsőpp” is „brilliánsként” azonosítódik. Vagyis két különböző létszint elemei jelölődnek ugyanazzal a metaforaképzettel – zsúfolttá, zavarossá, következtelenné téve a vers szóképrendszerét. (A szöveg tropológiáját indokolatlanul bonyolulttá, követhetetlenül „kuszává” teszi, hogy a gyümölcsök jelölő ugyancsak olvasható – ráadásul több értelmezéssíkon – metaforaként vagy szimbólumként. Vö. Halmi Tamás: „Ha félsz, a másvilágba írh át”. *Versnyelv és világkép a Kosztolányi-líra utolsó szakaszában*. Prae, 2000/3–4. 165–167.)

Megjegyzendő, hogy – természetes mód – *ugyanaz* a nyelvi-poétikai mozzanat vagy mozzanatsor az értelmezés mikéntje szerint föltűnhet pozitív és negatív minőségben is. Ilyen módon interpretálható többféleképpen például a vers metaforarendszerének vagy a versbeszéd modalitásának érvényessége, a zárlat poétikai értékserűsége avagy a tárgyalt nyelvi elemek helyénvalóságának problematikája.

II. 2.

Szittyá Attila Bendegúz: *Én mint nemesi sarj*

Én mint nemesi sarj
Szeretem a lovat a kutyát s a nőt,
Mivel életvilágom
Már ehhez nőtt.

Én mint nemesi sarj
Szeretem a jót, nemeset s szépet,
Miből verseimhez
Ihletet meritek.

Forrás: *Megfúvom fűzfalantomat. Szórakoztatóan rossz versek antológiája*. Válogatta, összeállította és az utószót írta Kövesdi Péter, Marton Péter, Szilágyi Márton. Budapest, 1990, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó. 17. (Zenit Könyvek)

„Normatív” olvasatban ez a vers sikerületlen munka. Egy „normaszegő” („ez a vers tesz nekem, jónak tartom” típusú) olvasat a következő kijelentéseket tehetné:

A vers kétszer négy sorában egy (nagy valószínűséggel) férfi foglalja össze életfilozófiáját és költői hitvallását arányos szintaxisú, egyensúlyos dikciójú, kiérlelt retorikájú mondatokban.

A lírai én határozott, ráadásul versföliűtő helyzetű s egyben címadó öndefiníciója – melyben a mint szócska révén a személyiség többszattatúságának, egzisztenciális szerephelyzetek szerinti „önsokszorosíthatóságának” szubjektumfilozófiai belátása érvényesül – jótékony poétikai feszültségben áll a szöveg verstani megalkotottságának funkcionális „anomáliáival”: ütemhangsúlyos és időmértékes (s ezen belül is jambikus és trochaikus) verselési mód rendszertelen váltakozásával; a szótagszám következtelen alakulásával; a rímelés részbeni esendőségével.

Hangsúlyos, a cím által is kiemelt szöveghely a nemesi sarj szintagma. Egyrészt a nemesi jelző miatt, amely történeti távlatot nyitva nemzet- és társadalomtörténeti hagyomány-összefüggésben teszi értelmezhetővé a vers által mondottakat. Másrészt a sarj kitétel folytán: eldönthetetlen ugyanis, a tényleges „nemesi” mivolt múlt avagy jelen idejű életállapotként értel-

mezendő-e a versben. E finom kétértelműség a történeti-történelmi korszakváltások sorsfordító „hatásmechanizmusának” összetettségére mutat rá a személyes lét színterén.

A vers jelentésszerkezetének összetettségére jellemző, hogy míg a németes életvilág kifejezés a nyugati kultúrkör s a saját történelmi múlt kapcsolatának területére utalja a versbeli én által képviselt életeszmény eredeztethetőségét, addig a „ló”, a „kutyá” s a „nő” hármassághoz való életmódbeli viszony számmisztikai, számszimbolikai kontextust vonva maga köré mélyíti el az ekképp definiált önazonosság komolyságát.

Az első versszak szintaktikai és retorikai szerkezetét leképező második strófa e filozofémák mentén pedig immár az életgyakorlattal összehangzónak föltüntetett, hármas tagoltságú idealizmus („jó”, „nemes” és „szép” etikai-esztétikai rendszere) művészetképző, kultúrateremtő erejére hívja föl a figyelmet a saját költői gyakorlat ürügyén – s egyszersmind egy saját példán (a jelen versen) keresztül.

A már szóba hozott verstani „gyöngeségek” köre itt nyelvi, nyelvtani „hibákkal” bővül. Az ehhez és a miből látszólag tévesen (mert egyes számban) egyeztetett voltára, valamint a szépetre rímelő meritek rövid „i”-jére s ebből következően rontott záró trocheusára gondolhatunk itt. Ám e „hibák” olvasatunkban nemcsak cáfolhatóak, de indokolhatóak is. Cáfolhatóak, hiszen egy „második” olvasat azt észrevételezhetné: az ehhez nem a lovat a kutyát s a nőt hármasságára s a miből nem a jót, nemeset s szépet fogalmaira vonatkozik, hanem mindkettő magára a szeretés gesztusára (ezzel is a versértelem elvont-fogalmi jellegét erősítve); ami pedig a meriteket illeti, alighanem a korabeli helyesírási gyakorlattal vagy annak egy lehetséges változatával volna érdemes szembesíteniünk a jelenséget. És indokolhatóak is e példák, amennyiben – mint a „funkcionális anomália” kifejezéssel már céloztunk rá – szerepüket egy olyan olvasat keretében értékeljük át, amely azt mondhatja: általuk lényegében nem történik más, mint hogy a mondás határozottságát, magabiztosságát, bizonyosságát a mondás hogyanja maga övezi a bizonytalanság (nyelvi-formai) komponenseivel – a nemesi (és részben az alkotói) mivolt és életkörülmények időnek, változásnak, mulandóságnak kitett voltát érzékeltetve.

A versbeszéd tárgyának és mikéntjének kivételes műgonddal kimunkált kapcsolatára jó példa lehet végül egy apró, fono-poétikai mozzanat: a nőt–nőtt rímmegoldás, melyben a „t” hangzó szófajváltó érvényű megkettőződése mintegy hangzati erőteljességével érzékíti a „hozzánótság” magas fokát, erőteljességét.

Figyelemre méltó, hogy itt is megragadhatnánk olyan szövegi összetevőket, amelyek az értelmezői ízlésvilág és szemszög függvényében mutathatnák magukat sikeres vagy éppen sikertelen poétikai megoldásnak. Elég talán csak az elemzett verstani következtetlenségekre s grammatikai szabálytalanságokra utalnunk.

III.

A dolgozat nem törekedett tételek rögzítésére, csupán az esztétikai tapasztalat összetettségének kérdéséhez való hozzászólás vagy inkább hozzászólási kísérlet kívánt lenni. Tanulságok levonása helyett is inkább ötletek felvillantásában, szempontok megajánlásában látta célját. Ki-ki tekintheti egyszeri tréfának, érdemi kísérletnek vagy éppen amatőr okvetlenkedésnek: az „olvasás lehetőségeit” (Kulcsár-Szabó Zoltán) legkevésbé a magát a szöveg szerzőjének valló személy korlátozhatja.

▶ Nem is vagy igazi amerikai!¹

Kovács András Ferenc: Jack Cole daloskönyve

Egy fiktív fordítás olvasási lehetőségei

„Nem tudom, mi a különbség az át-költés és a mű-fordítás között.”²

„A fordításnak két alapelvét ismerjük: az egyik azt kívánja, hogy az idegen nemzetiségű szerzőt a közelünkbe hozzák, olyképp, hogy a magunkénak tekinthessük; a másik viszont azt követeli tőlünk, hogy mi közelítsünk az idegenhez, idomuljunk körülményeihez, beszédmódjához, sajátosságaihoz. Minden művelt ember ismer ragyogó példákat e két elv igazára. Barátunk [Christoph Martin Wieland], aki itt is középutat keresett, a kettőt próbálta összekötni, ám érző, s jóízű emberként a kétes eseteket az első alapelv jegyében oldotta meg. Talán senki sem érezte nála jobban, milyen bonyolult dolog a műfordítás. Milyen mély meggyőződése volt, hogy nem a szó, hanem a szellem elevenít!”³

Goethe koncepciója a (nyelvtől független, nyelveket áthidaló) gondolat – a *szellem* – tulajdonképpen transzformálhatóságát feltételezi, logikus tehát, hogy a fordítás feladatát is éppen e „transzformációban”, illetve e transzformáció lehetséges variánsaiban (idegenség eltörlése vs. idegenséggel való szembesítés) határozza meg. Lényegében ebből a paradigmából indul ki Babits Mihály koncepciója is, és Babits nyomán ez az előfeltevés lesz az alapja annak a hazánkban máig legszélesebb körben elfogadott modernista fordításfogalomnak, mely a forrásszöveg (*source text*) és célszöveg (*target text*)⁴ viszonyát egyfajta „eleve elrendelt” hierarchiában gondolja el. Olyasféle hierarchiában, melyben a forrásszöveg a célszöveg fölött helyezkedik el, és melyben a forrásszöveg szükségszerűen „igazabb” a célszövegnél. Igazabb, hiszen (a célszöveggel szemben) *eredeti*. Logikusan következik tehát, hogy a fordítás (és a fordító) feladata nem más, mint a forrásszöveg lehető leghívebb megfeleltetése a célszövegnek: a fordítás annál sikeresebb, minél inkább megközelíti az eredetit, az „igazit”, minél közelebb hozza magához az idegent.⁵

„A műfordítás tehát – mondja Babits –, amely a nyelvet a gondolat után hajlani kényszeríti, a nemzetek finomabb gondolati közösülésének jóformán egyetlen eszköze. De természetesen igazi közlekedőeszköz két nemzet lelki élete között csak a ritmushű

¹ Ezúton mondok köszönetet Hansági Ágnesnek és Stella Szonjának a dolgozat megírásakor nélkülözhetetlen segítségükért.

² Kovács András Ferenc: *Jack Cole daloskönyve*. 1996, Jelenkor. 121.

³ Johann Wolfgang Goethe: Wieland testvéri emlékének. In uő: *Antik és modern*. 1981, Gondolat. 486.

⁴ A forrásszöveg, illetve a célszöveg elnevezés szintén Babits előfeltevéseinek logikáját tükrözi.

⁵ Vö.: Goethe: i. m. 486.

fordítás lehet.”⁶ Ez az eszmény egyrészt inkább *hű* és *hűtlen* fordítás szembeállítását sugallja, semmint az egymással, illetve más átköltésekkel versengő fordítások lehetőségét,⁷ másrészt tetten érhető benne az a prehumboldtianus nyelvfelfogás, mely a nyelvet csupán a gondolat, a kifejezés eszközeként tekinti; olyan eszköznek, mely (legalábbis a költészetben) funkcióját maradéktalanul képes betölteni. Babits és Rába György nyomán a magyar műfordítás gyakorlatában és elméletében e nézet vált egyeduralkodóvá, mégpedig az evidencia értelmében (az oktatásban, a közgondolkodásban egyaránt).

Míg Babits szemlélete az idegen (szöveg) sajátja tételében, egyfajta kulturális *transzmisszióban* érdekelt, Kosztolányi figyelme a két kultúra, a két nyelv, a két szöveg viszonyára, *dialógusára* irányul.⁸ „Az igazi talány, melynek csak egy megoldása van. Más remekműveknek el tudom képzelni több jó fordítását, Dante egy-egy terzináját oly talánynak érzem, melynek minden nyelven csak egy tökéletes megoldása lehetséges...”⁹ – mondja Babits. „A műfordítás művészi munka, kompromisszumok sorozata, sok kompromisszum legügyesebb megoldása – ha úgy tetszik, zseniális csalás. De költeményt a törvényszéki hites tolmács hűségével oly kevésbé lehet lefordítani, mint egy szójátékot. Újat kell alkotni helyette, másikat, amely vele lélekben, zenében, formában mégis azonos, hamisat, amely mégis igaz.”¹⁰ – mondja Kosztolányi, aki nem hagyja figyelmen kívül azt a tényt, hogy a fordítás szükségszerűen értelmezői aktus, ilyen értelemben rokon az olvasással.¹¹ A *jelentettel* szemben nála a *jelentőre* tevődik át a hangsúly; elgondolásában a célszöveg válik elsődlegessé: „Nekem a legnagyobb becsvágyam, hogy szép magyar verset adjak, amely az eredetit lehetőségig megközelíti.”¹² Eszerint az a fordítás tekinthető sikeresnek, melyben a célszöveg képes beilleszkedni nyelvének irodalmi kánonjába.

Míg Babits a két kultúra „összeegyeztetésén” fáradozik, Kosztolányi szemléletében – amint azt Kulcsár Szabó Ernő részletesen is kifejti¹³ – a fordításnak, felismerve, hogy nincs módja kilépni anyanyelvéből, éppen az idegen azon tulajdonságát kell saját tapasztalatává tennie, hogy az olyasmivel bír, amivel a saját nem. A saját (nyelv, kultúra) gazdagodása eszerint *nem* az idegen *mint olyan* áttemelése, hanem az *idegen elgondolás* megtapasztalása által történik.¹⁴

Ha belátjuk, hogy forrás- és célszöveg, *idegen* és *saját* egymással részint összebékíthetetlen, részint egymástól szétválaszthatatlan, a fordítás megvalósítja a „hamisat, mely mégis igaz”,¹⁵ joggal vetődhet fel, hogy a fordításról, mint – Genette fogalmával élve – a transztextualitás¹⁶ egyik esetéről beszéljünk. Genette fogalomrendszerében a fordítás

⁶ Babits Mihály: Dante fordítás. Műhelytanulmányok. In uő: *Esszék, tanulmányok*. I. 1978, Szépirodalmi. 274.

⁷ Szegedy-Maszák Mihály: Fordítás és Kánon. In *A fordítás és intertextualitás alakzatai*. Szerk.: Kábdéb Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár-Szabó Zoltán, Menyhért Anna. 1998, Anonymus. 69. U. o.

⁹ Babits Mihály: *Az európai irodalom története*. Budapest, é. n. 395.

¹⁰ Kosztolányi Dezső: A holló. In uő: *Nyelv és lélek*. 1999, Osiris. 495.

¹¹ „Műfordításaim nem úgy viszonylanak az eredetihez, mint festmény a festmény másolatához, inkább úgy, mint festmény ahhoz a tárgyhoz, melyet ábrázol. Úgy érzem, hogy a festmény hűbb, becsületesebb, izgatóbb, mint a fotográfia.” U. o. 501.

¹² U. o. 508.

¹³ Kulcsár Szabó Ernő: A saját idegensége. In *A fordítás és intertextualitás alakzatai*. 93–111.

¹⁴ Vö. Uo. 107.

¹⁵ Kosztolányi: i. m. 495.

¹⁶ Transztextualitás „mindaz, ami a szöveget nyilvánvaló vagy rejtett kapcsolatba hozza más szövegekkel.” Gérard Genette: Transztextualitás. *Helikon*, 1996/1–2. 82.

kapcsán itt elsősorban a „paratextusra”,¹⁷ illetőleg az „architextualitásra”¹⁸ kell gondolnunk. A Genette által *transztextualitásnak* nevezett jelenség Riffaterre terminológiájában az *intertextualitásnak* felel meg:¹⁹ „az intertextualitás az a jelenség, amelyben az olvasó egy mű és az azt megelőző más művek között fennálló összefüggéseket észleli”.²⁰ A műfordítás intertextuális viszonyként való értelmezése azonban a fiktív fordításról való gondolkodást is azok közé a keretek közé helyezi, melyek közt a fordításról magáról tehetünk érvényes kijelentéseket. Ennek alapján ugyanis belátható, hogy a fiktív fordítás olvasását éppúgy az „intertextuális előfeltevés”²¹ irányítja, akárcsak a fordításét. (Irányítja, hiszen a megjelenés körülményei, az eredeti/önmagát eredetiként definiáló szöveg költőjének neve, az „eredeti” címek mindenképpen valamiféle intertextuális viszonyra utalnak.)²² Riffaterre az intertextuális előfeltevések mellett megkülönböztet „kötelező intertextualitást” is: „az intertextus [...] nem az idézés tárgya, hanem egy előfeltételezett tárgy. Az intertextus maga [...] ismeretlen is maradhat.”²³ A forrásszöveg tehát ebben az esetben az előfeltételezés tárgya lesz; az olvasó pedig az anyanyelvén megszólaló, más nyelvről (már) lefordított szöveg olvasása közben folyamatosan tudatában van egy előzetes szöveg létezésének, annak ellenére, hogy – tipikus esetben – a forrásszöveget magát nem ismeri.

Amennyiben viszont fiktív fordításról beszélünk, szükségképpen a forrásszöveg hiányáról beszélünk. A forrásszöveg hiánya azonban nem „kontextushiányt”²⁴ jelent, hanem éppenséggel egyfajta *többszörös kontextust*. (Kontextuson egyaránt érthetjük a forrásszöveg kontextusát, a célszöveg kontextusát, illetve forrás- és célszöveg egymás kontextusaiként is elgondolhatóak.) Az olvasó azon „előzetes” tudása, hogy az adott szöveg *fordítás*, önmagában elegendő ahhoz, hogy az olvasó játékterébe bekerüljenek – akár intertextuálisan is – az adott kultúráról, irodalomról alkotott előfeltevések, akár oly módon is, hogy a szöveg olvasója képessé válhat a nyelvi, kulturális, temporális különbségekből adódó konfrontációk felismerésére.

Természetesen mindez igaz arra a tudásra is, hogy a szöveg fiktív fordítás. A forrásszöveg ismerete tehát nem (elengedhetetlen) feltétele effajta intertextuális háló fölrajzolásának, sőt a fordítás mint műfaj épp a forrásszöveg ismeretének hiányát feltételezi: így a célszöveg a forrásszöveg helyére áll a fordítás fogyasztója számára, miközben a forrásszöveg

¹⁷ „A második típust az az általában kevésbé explicit és távolságtartóbb kapcsolat alkotja, amely – egy irodalmi mű formálta egységben a tulajdonképpeni szöveg és aközött áll fenn, amit aligha hívhatunk másként, mint a szöveg paratextusa: cím, alcím, belső címek; előszók, utószók, bevezetők, előjáró beszédek stb.; lapszéli, lapalji, hátsó jegyzetek; mottók; illusztrációk; mellékelt szórólap, címszalag, borító és számos más járulékos jel, sajátkezűleg vagy mások által bejegyezve, melyek a szövegnek egy (változó) környezetet teremtenek [...]” Uo. 84.

¹⁸ „[...] az általános vagy transzcendens kategóriák – diskurzustípusok, közlésmódok, irodalmi műfajok stb. – együttese, amelybe minden szöveg beletartozik.” Uo. 82.

¹⁹ Vö. „Riffaterre – elvben – nálam jóval szélesebb értelmet tulajdonít az intertextualitásnak, látszólag mindarra kiterjesztve, amit én transztextualitásnak nevezek [...]” Uo. 83.

²⁰ Michael Riffaterre: *Az intertextus nyoma. Helikon*, 1996/1–2. 67.

²¹ Az intertextuális előfeltevés: Olyan intertextualitás, melyet „az olvasó nem tud nem észlelni, mert az intertextus a szövegben egy kitörölhetetlen nyomot hagy, olyan formai állandót, amely az olvasási szabály szerepét tölti be, és irányítja az üzenet irodalmi vonatkozású megfejtését, vagyis dekodolását a kettős referencia szerint”. Uo. 68.

²² Vö. Józán Ildikó: *Műfordítás és intertextualitás*. In *A fordítás és intertextualitás alakzatai*. 136.

²³ Riffaterre: i. m. 72.

²⁴ Vö. „lehetetlen még elgondolni is mondatot kontextustól függetlenül” Stanley Fish: *Van szöveg ezen az órán? In Testes Könyv*. I. Szerk.: Kiss Attila Atilla, Kovács Sándor, Odorics Ferenc. Szeged, 1996, Ictus és JATE.

mint kontextus valódi kontextusként lesz jelen (sőt az értelmezést is irányítja). A fiktív fordítás tehát éppúgy képes felidézni a (fiktív) „forrásszöveg” (feltételezett) kontextusát, mint a fordítás, mindemellett azonban (éppen a forrásszöveg hiányából következően) a célszöveg kulturális-nyelvi kontextusát sokkal dominánsabban tartja játékban.

Látható, hogy a fordításról való gondolkodásban minden esetben kulcsfontosságú a forrás- és célszöveg egymáshoz való viszonya, sőt éppen e viszony megítélésében érhetők tetten a különböző fordításelméletek fundamentális különbségei. Amennyiben azonban forrás- és célszöveg viszonyát egymással versengő kijelentések dialógusaként fogjuk fel (elvetve a forrásszöveg eredetiségének, a célszövegénél „eredetibbségének” elvét), radikálisan ki kell terjesztenünk a fordítás köznapi értelemben vett fogalmát: a fordítás végső soron az értelmezés szinonimájává válik. Ennek alapján belátható, hogy az a fajta újraértelmezés, újraírás, amely KAF-nál különösen hangsúlyosan artikulálódik (például az olyan szövegekben, mint a *Póz, a homály homálya*, amely József Attila *Csak az olvassa versemet* kezdetű versének sorról sorra, szinte szóról szóra való újraírása), éppen úgy megfelel a fent vázolt fordításfogalomnak, mint a fiktív fordítás. Amennyiben viszont dialógusról, intertextualitásról beszélünk, végső soron minden szöveg olvasható valamely másik szöveg (esetleg éppen fiktív) fordításaként.

A *Jack Cole daloskönyve* azonban a fordításhoz képest lépéshátrányban van: legitimálnia kell önmagát, mégpedig fordításként, és – ezzel párhuzamosan és ellentétes irányban – dekonstruálnia is kell önnön legitimitását. Két ellentétes irányban mozgó befogadási horizontot kell folyamatosan játékban tartania: a fordításként való olvasását, illetve a fiktív fordításként való olvasását. Az a tény ugyanis, hogy egy szöveg fiktív fordítás – paradox módon – éppen a fordításra, a fordíthatóság problémájára irányítja a figyelmet. (Hasonlatos ez ahhoz, mint amikor megszokott tárgyakat elmozdítanak megszokott helyükről: a hiány rögtön szembetűnik, holott – éppen, mert megszoktuk őket – ha a helyükön maradnak, esetleg föl sem tűntek volna.)²⁵ A *Jack Cole daloskönyve* tehát (lévén fiktív fordítás) éppen az ekvivalenciaelvű (gyakorlati) fordításfogalom poétikai értelmezhetetlenségét teszi nyilvánvalóvá befogadója számára.

Ahhoz azonban, hogy mindez megtörténhessék, feltétlenül (és folyamatosan) fenn kell tartania a „fordítás látszatát”. Folyamatosan, hiszen a játék a forrásszöveg hiányának (folyamatos) felismer(tet)ésében érdekelt, illetőleg abban, hogy (egyáltalán) (hiányként) felismerjük.

Bizonyos kódok tehát, a „Jack Cole daloskönyve” cím, tipográfiai jellemzők, a kötet borítója első ránézésre is a szöveg fordításként való olvasásának irányában hatnak. A „daloskönyv” cím valójában csak a mindennapi beszédhasználatban jelenik meg birtokviszonyban, például így: „Petrarca daloskönyve”, (holott a szöveg címe: *Daloskönyv*, csupán a szerzője Petrarca). Ha tehát a „daloskönyv” – ráadásul kötetcímmé emelve – birtokviszonyban jelenik meg, az ekvivalenciaelvű hagyományban szocializálódva joggal várhatjuk, hogy a birtokos maga a (biográfiaileg dokumentálható) szerző legyen: léteznie kell tehát egy Jack Cole nevű szerzőnek, akinek a „daloskönyvét” a kezünkben tartjuk. (Olyannyira, hogy az interneten fellelhető szinte valamennyi forrás²⁶ Jack Cole-t mint létező kortárs amerikai költőt említi.)²⁷ A westernfilmek főcímeit idéző

²⁵ Vö.: „[...] ha arra kérnek bennünket, hogy fontoljunk meg egy mondatot, amelynek nincs megadva a kontextusa, automatikusan abban a kontextusban fogjuk meghallani, amelyekben a leggyakrabban találkozunk vele.” U. o.

²⁶ Vö. <http://www.sztaki.hu/~blb/irodalom/cole/index.html>, illetve <http://www.btk.elte.hu/irolap/miem/kafe/colemuve.html>

²⁷ A keresési feltételekről: www.origo.hu + jack + cole (tehát olyan szövegeket keres, amelyben mind a Jack, mind a Cole karaktorsor szerepel); 297 találat 2000. november 19-én.

(„jellegzetesen amerikai”) betűtípus, a „jellegzetesen amerikai” portré a borítón, „jellegzetesen amerikai” napszemüvegben, baseballsapkában (USA felirattal), mely tulajdonképpen az olvasóban Amerikáról, az „amerikaiságról” élő közhelyek (képi) ábrázolása, a címhez hasonlóan a szöveg fordításként való olvasásának lehetőségét erősítik.

Az olvasóban Amerikáról élő közhelyek kontextusképző erejének kiaknázása folyamatosan tettenérhető a szövegben, a McDonald's-tól Jim Morrisonon keresztül egészen Allan Ginsbergig. (Persze ugyanez visszafelé is működik, az Ó, *Trensz, Trensz, Trensz!*-ben az amerikaiak Erdély-képe jelenik meg, illetőleg amit mi gondolunk, hogy gondolnak róla.) Arról van szó ugyanis, hogy az általunk (több generáció átlagolvasója számára?) „amerikai kultúraként” ismert korpusz kifejezetten az úgynevezett popkultúrán keresztül érkezett a kánonba; például Kerouac Dean Moriartyje (többek közt) Jim Morrisonon és a Doorson, Ginsberg (többek közt) Hobó átköltésain keresztül. Az olvasó tisztában van azzal, hogy csak igen felületesen ismeri az adott kultúrát (természetesen problematikus lehet „ideálisan tudatlan olvasót”, totális „kulturális inkompetenciát” előfeltételezünk, úgy tűnik, mégsem haszontalan), és eme (szükségképpen) szerény tudás révén hatalmas mennyiségű adathalmazzal kellene megbirkóznia. Ebben az adathalmazban az olvasó a számára már ismert kulturalközhelyek mellett számos, számára – inkompetenciája mértékétől függően több-kevesebb – „azonosíthatatlan” elemmel kerül szembe, melyek azonban formailag beleillenek az adott kulturális kódok sorába, mintegy ezt a sort „folytatják”. Amennyiben ezeknek a kódoknak az a szerepe, hogy a forrásszöveg kontextusának idegenségére irányítsák a figyelmet, hogy legitimálják ezt a kontextust, akkor a befogadó szempontjából a fiktív/valós, illetve az igaz/hamis oppozíció referencializálhatósága irrelevánssá válik.

A kötet szerkezete szintén képes lehet a fordításkötet illúzióját kelteni, hiszen a KAF jelsorral jelölt átköltő maga is megszólal, a fordítói utószóban (*Az átköltő epilógja*) a kötet szerkezetéről, keletkezésének körülményeiről beszél:

„Jelen kötetünk tulajdonképpen ez utóbbi művet, az időközben botránykővé vált Jack Cole-féle Daloskönyvet tartalmazza, továbbá a *The Damnation of John Coleman* (John Coleman elkárhozása) című hosszabb, részben önéletrajzi véttetésű szöveget [...]”²⁸

Már az értelmezésnek ezen a pontján előrebecsálható, hogy a kötet jól elkülöníthető részei, miközben külön-külön fölfoghatók az egyes részek elején található idézetek (tételemondatok) fordításaiként (értelmezéseiként, kifejtéseiként), a *Biciklirodeo* a Walter von der Vogelweide-szöveg,²⁹ a *John Coleman elkárhozása* az Emily Dickinson-citátum³⁰ „fordításaként” [(*Az átköltő epilógja*) ebből a szempontból kivétel], együtt tulajdonképpen egymás „fordításaiként” lennének olvashatók. A *John Coleman elkárhozása* a *Biciklirodeo*t magyarázza, és viszont, (*Az átköltő epilógja*) pedig az egész kötetet. A *Jack Cole daloskönyvében* tehát könnyedén érvényre juttatható az az elgondolás, mely szerint: „bár valamely szöveg és annak fordítása önálló nézetekként is felfoghatók, [...] csak együtt mondják meg mi is ez a közlemény”.³¹

Az eddig említett kódok egyértelműen a szöveg fordításként való olvasásának irányába hatottak, a játék fenntartásához azonban (vagyis hogy a két lehetséges befogadási horizont: a fordításként való olvasás, illetve a fiktív fordításként való olvasás

²⁸ Kovács András Ferenc: (*Az átköltő epilógja*). In uő: *Jack Cole Daloskönyve*. Pécs–Kolozsvár, 1996, Jelenkor–Polis. 126.

²⁹ Uo. 6.

³⁰ Uo. 96.

³¹ Kulcsár: i. m. In uő: *A megértés alakzatai*. Debrecen, 1998, Csokonai. 73.

lehetősége egyszerre, egymás mellett válják fenntarthatóvá, hogy tehát a kettő közti „billegés” folyamatosan fennmaradjon) szükség van nyilvánvaló vagy kevésbé nyilvánvaló „valótlanságok”, fikciók játékba vonására is. A szöveg tulajdonképpen az olvasónak a (következetesen összerosott) fikció vs. referencializálható szétválasztására irányuló igényét aknázza ki. Az átköltő mondja John Colemanról a kötet legvégén:

„Egyszerre hasonlították már Robert Frosthöz és Gregory Corsóhoz, Whitmanhez és Ezra Poundhoz, Emily Dickinsonhoz és Allan Ginsberghez”

Ha Jack Cole/John Coleman egyszerre hasonlít egymástól lényegesen különböző szerzőkhöz, tulajdonképpen önazonossága kérdőjeleződik meg, hiszen a hagyományos szubjektumértelmezés a szubjektum önértékét éppen a más szubjektumoktól való különbözőségben határozza meg. A továbbiakban, a szöveg előrehaladtával három egymással sajátos viszonyban lévő hasonlat vetődik fel:

„De John Coleman költészetével kapcsolatban komolyan felvetődött [...] Jack Kerouac, Neal Cassady, Dean Moriarty [...] neve is.”³²

Dean Moriarty regényhős, s bár regénybeli szerepe szerint valóban költő, mivel egyetlen ismert sora sincs (tehát fiktív költő!), Jack Cole költészetét nehéz lenne az övéhez hasonlítani. (Vagy éppen hogy nagyon is megfelelő az összevetés?) Tovább bonyolódik a helyzet, ha figyelembe vesszük, hogy Kerouac Dean Moriarty alakját arról a Neal Cassadyról mintázta, akit a szöveg szintén megemlít az idézett felsorolásban, közvetlenül Dean Moriarty előtt. Eszerint: Jack Cole/John Coleman (fiktív költő) egyszerre hasonlít egy „valódi” költőre és annak hősére, aki a regényben szerepe szerint költő, illetve egy olyan „valódi” költőre akiről a „valódi” költő költőhősét mintázta. A hasonlító tehát – „valóságához” való viszonyukban – olyan *háromszintű hierarchiában* foglalnak helyet, melyben – a szöveg fordításként, illetve fiktív fordításként való olvasásának függvényében – vagy Jack Kerouac, vagy Dean Moriarty válhat a leginkább meghatározó elemmé. (Ha ugyanis fiktív fordításként olvassuk a szöveget, a Dean Moriarty-hasonlat találó, ezzel szemben ha fordításként, tehát ha az elmondottakat referencializálható „tényként” kezeljük, a hasonlítás aktusa elvégezhetetlen.) Mivel azonban a hasonlat lényegénél fogva feltételezi (a hasonlító és hasonlított közti) különbözőséget, illetve hogy tulajdonképpen a különbözőség és hasonlóság (idegen és saját) közti feszültségen, sőt éppen e feszültség feloldásán alapul,³³ e hasonlítások végső soron a fordítás modelljévé válnak. (Eszerint forrás- és célszöveg viszonya hasonlító és hasonlított viszonyával volna leírható.) Ez esetben viszont, ha az átköltő lemond a hasonlat (egyetlen) igazságának érvényesíthetőségéről – „Nem tudom, számomra legalábbis szinte átláthatatlanul kaotikusnak tűnik [...] ez a gubanc”;³⁴ „A fene, az izé sem tud, tehát senki nem tud kiigazodni sehogyan, semmikor, semmin. Én sem.”³⁵ –, tulajdonképpen tételesen is tagadja a fordítás mindmáig közkeletű (babitsi) értelmezhetőségét.

Ha tehát elfogadjuk, hogy a *Jack Cole daloskönyve* (többek között) magát a fordítást, a fordíthatóságot tematizálja, belátható, hogy a szöveg olyan önreflexív mezőt hoz létre, mely lényegénél fogva egy meghatározott befogadói beállítódást előfeltételez (ti. azt, amikor fordításként olvassuk a szöveget, miközben (!) „valószínűleg” tudjuk, hogy nem az).

³² KAF: (Az átköltő epilógja). I. m. 124.

³³ Fónagy Iván: *A költői nyelvről*. Budapest, 1998, Corvina. 239.

³⁴ KAF: i. m. 124.

³⁵ Uo. 125.

Az önreflexivitás azonban nem csupán az olvasói beállítódás, az olvasást irányító kódok szintjén fontos szervező elem, hanem az egyes lírai darabokban is. A *Büszke Navarra királya*,³⁶ amint az ajánlásban olvasható, (fiktív?) ófrancia ballada fiktív fordítása, a cím azonban szokás szerint angolul is fel van tüntetve. Eszerint az „eredeti” (fiktív) ófrancia (?) (provanszál?) szövegnek „létezik” egy angol (fiktív) fordítása, amelyet a (KAF jelsorral jelölt) (ál)fordító lefordított magyarra. Az az irodalomtörténeti tény pedig, hogy a provanszál nyelv a maga korában „európaszerte” a líra, illetőleg bizonyos lírai műfajok specifikus nyelve volt, még tovább bonyolítja a képet. A provanszál nyelv ugyanis, s így maga a szöveg, ebben a kontextusban az egyetemes kultúra, egyfajta nyelven kívülség allegóriájává válik, azt az idilli (és idealizált) állapotot mutatva föl, melyben (a kultúra „egyetemességéből” adódóan) a fordítás szükségtelen volt (illetve lehetett volna). Az univerzális (tehát nyelveken felüli) lírai nyelv esélyvesztése azonban – pontosan a *Büszke Navarra királya* című szöveg követhetetlenül bonyolult (nyelvi) megelőzöttsége következtében – visszafordíthatatlan.

Lírai szövegen keresztül tematizálódik a fordítás a már említett Walter von der Vogelweide-idézetben is. A szöveg meglehetősen frekventált helyen jelenik meg, közvetlenül a *Biciklirodeo* ajánlása után, cím nélkül, számozatlan oldalon, egyfajta mottóként. Az által a tény által, hogy a (legismertebb) német Minnesänger (legismertebb) versét idézi a szöveg, ráadásul cím nélkül, Walter von der Vogelweide szövege az olvasó számára a „trubadúrlíra mint olyan” reprezentánsává válhat. Ha pedig figyelembe vesszük a szöveg (elhelyezéséből adódó) különleges státuszát, a *Biciklirodeo* szövegei – egységes szöveggként olvasva is – Walter von der Vogelweide szövegének „fordításaként” lesznek értelmezhetők az olvasó számára, ennek alapján Jack Cole az amerikai vagabundus költő, egyfajta „posztmodern trubadúrként” volna definiálható. A szöveget mindössze egyetlen aláírás azonosítja: Walter von der Vogelweide Radnóti fordításában. Egészen pontosan így: „(Walter von der Vogelweide – Radnóti Miklós fordításában)”³⁷

Nem mellékes odafigyelnünk a határozói szerkezetre, illetőleg hogy a gondolatjel mint írásjel itt modális funkciójánál lényegesen fontosabb szerepet tölt be. Az idézet ugyanis ebben a formában így olvasható: 'Walter von der Vogelweide Radnóti Miklós fordításában, de más fordításában ez más lenne'. (A hangsúly így a „Radnóti Miklós fordításában”-ra kerül.) Ezt az olvasatot erősítheti a cím hiánya is, mintha azt mondanánk: ez egy példa arra, hogyan fordítja (értelmezi) Radnóti Walter von der Vogelweidét (eszerint itt szintén a fordításnak az értelmezés szinonimájaként való használata érhető tetten). A cím nélküli Walter von der Vogelweide-szövegnek azonban formai (például az *Üdvözet Oregonból*³⁸ és a *Monticello*³⁹, melyek vizuálisan egyaránt a Walter von der Vogelweide-szöveg töredezettségét idézik), illetve tematikus (például a *Sziú éjszakák, navahó nappalok*⁴⁰ és a *Wadnyugat végvidéke*⁴¹, melyek egyfajta elvesztés-élményt tematizálnak) ismétlődés alapján számtalan „fordítása”, újraértelmezése fellelhető a *Biciklirodeo*-ban. (Olyan szövegek tehát, melyek könnyedén képesek a Walter von der Vogelweide-fordítással dialógusba lépni.) Tulajdonképpen – bizonyos szinten – e szöveg fordításaként olvasható az egész *Biciklirodeo* (a ciklust egységes szöveggként olvasva), amennyiben mindkét szöveg valamiféle „identitásvesztést”, részint valóság és álom, igaz és hamis szétválaszthatatlanságát, részint a „valamin túl levés”⁴² posztmodern élményét tematizálja. A „valami után levés” a fordítás (illetve az átköltés) metaforája lesz:

³⁶ Uo. 16.³⁷ Uo. 6.³⁸ Uo. 9.³⁹ Uo. 49.⁴⁰ Uo. 7.⁴¹ Uo. 36.⁴² Uo. 121.

„Aki átkölt, az már áttört, átvágott minden álmon, államon, tartományon. Át van tehát, túl van tehát: valami után van, vagy legalábbis valaminek a határvidékén. Nem tudom. Nem tudom mi a különbség az át-költés és a mű-fordítás között?”⁴³

Az *átköltés* kifejezés részpozícióban jelenik meg, az *áttörés* rímpárjaként. Az áttörés az átvágással rokon értelmű, így az átköltés az átvágás motívumát teszi hangsúlyossá a szövegben, ami a „valami után levés” posztmodern tapasztalataként értelmezhető.

Az a „valami”, ami „után vagyunk”, a Walter von der Vogelweide-fordításhoz hasonlóan jelölt (jelöletlen) Emily Dickinson-fordításban tematizálódik:

„Vágd szét a pacsirtát – benn a zene
Ezüstbe burkolt rétegek.
[...]

Zsilipet nyiss – és fékét veszti
A néked őrzött áradat.
Hitetlen Tamás! Véres próba!
Úgy-e valódi volt a madarad?”⁴⁴

213

A pacsirta, és a pacsirta énekének szétválaszthatósága a szó és a szellem szétválaszthatóságának⁴⁵ modernista eszménye helyén jelenik meg. Ha tehát a pacsirta a művészet, a költészet toposza, a „vágd szét a pacsirtát” nyelvi aktusra szólítja fel az olvasót. A „benn a zene” a tartalmazott és a tartalmazó különállását implikálja (a költészet „lényegéhez” való hozzáférhetőség ígéretét rejti). A szétvágás nyelvi aktusának végrehajtása viszont éppen azért lesz önfelszámoló, mivel a „valódiság” kritériuma teljesíthetetlen, holott az aktus éppen e „valódiság” megismerését tűzte ki céljául. Megtörténik a pacsirta (a nyelv) szétvágása, de a szellem mint „valami nyelvtől függetlenül létező” („benn a zene”) felfedezése helyett az aktus csak „véres próbaként” aposztrofálható, sőt végső soron a nyelv, a madár „valódiságának”, egységének fölbomlását vonta maga után (hiszen a „valódi volt a madarad”-ban már a létige múlt idejű alakja szerepel). (Amennyiben a pacsirta szétvághatatlansága a nyelvtől független, nyelven kívüli szellem létét kérdőjelezi meg, a modernista fordításfogalom egy újabb metaforájához jutunk.) A „Zsilipet nyiss – és fékét veszti / A néked őrzött áradat”-ot a kötet aranymetszésében elhelyezkedő *Be hírhedt hely ma Oakland*⁴⁶ „J. C. a selyma öklend” sorával együtt olvasva viszont mindez úgy értelmezhető, hogy ez a hasadás tulajdonképpen (valahol) magában a *Jack Cole daloskönyvében* megy végbe (s e hasadás produktuma volna a „fékét vesztett áradat”, J. C. hánnyása a hídon keresztül, végső soron maga a szöveg).

Ez a formailag már a Walter von der Vogelweide-„fordításban” megkezdődő, az Emily Dickinson-„idézetben” tematikusan is végbemenő hasadás teljeseedik ki a J. C.-vel jelölhető szubjektum hasadtságában. A *Jack Cole daloskönyvében* legalább kettő, de inkább három (egymástól elválaszthatatlan, ám összegegyeztetetlen) szubjektumot kell megkülönböztetnünk:

„Kezdetben vala az Ige, aztán hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy John Coleman meg egy Jack Cole, hosszú éveken át kettecskén heverésztek a hol hűvös, hol túl forró fövényen [...]”⁴⁷

⁴³ Uo. 121.⁴⁴ Uo. 96.⁴⁵ Vö. Goethe: i. m.⁴⁶ KAF: i. m. 41.⁴⁷ KAF: John Coleman elkárhozása. In uó: i. m. 116.

Jack Cole és John Coleman funkciójukban nyilvánvalóan különböznek egymástól: Jack Cole a *Biciklirodeo*, John Coleman a *John Coleman elkárhozása* című rész szerzője. Az átköltő azon magyarázata,⁴⁸ mely szerint a Jack Cole pusztán John Coleman művészeve volna, a fentiek fényében természetesen nem oldja fel a kettősséget. A monogramok azonossága azonban nyilván szembetűnő: John Coleman és Jack Cole monogramja egyaránt J. C. Ennek fényében, ha a szövegeket (el)hangzó szöveggként (dalszöveggként) kezeljük (amint arra meglehetősen hangsúlyos kódok is utalnak: a *rhythm*, a *blues*, és különösen a *daloskönyv* műfajmeghatározás, mely a teljes szövegre vonatkozik), a dalok hallgatója a J. C. (fonetikusán dzséj szí) *hallatán* akár a magyar költészettörténet újabb fejleményeit tekintve paradigmaticussá vált Dsuang Dszire is asszociálhat, amit a szöveg egyébként meg is erősít:

„hé Jack, mondd John, hát akkor, hogy is van ez, tisztázzuk, végtére is Csuang-Ce álmodta a pillangót, avagy a pillangó álmodta-e azt a nagyokos Csuang-Cét”⁴⁹

Jack Cole és John Coleman (J. C. és J. C.) viszonya eszerint (a fordító magyarázatát is fenntartva) sokkal inkább (legalábbis azzal párhuzamosan) Dsuang Dszi és a lepke viszonyával volna leírható: „Amikor egy reggel John Coleman nyugtalan álmából felébredt, szörnyű Jack Cole-lá változva találta magát ágyában.”⁵⁰ Illetve: „Amikor egy reggel Jack Cole nyugtalan álmából felébredt, szörnyű John Colemané változva találta magát ágyában.”⁵¹ Itt azonban nem áll meg a szöveg: „Amikor egy reggel J. C. nyugtalan álmából felébredt, szörnyű J. C.-vé változva találta magát ágyában.”⁵² A Kafka-intertextus⁵³ hangsúlyos jelenléte további áthallásokra ad lehetőséget: Gregor Samsa monogramja G. S., angol fonetikával olvasva: Dzsí Esz, melyből újra csak J. C.-re, fonetikusán Dzséj Szíre asszociálhatunk. A nevek, az ezekhez kapcsolódó „szerzők” és szöveghegyek egymásra olvashatósága és felcserélhetősége alapján Gregor Samsa átváltozása hasonlóképpen egyfajta fordításként lesz olvasható. Gregor Samsa átváltozása azonban nem „transzformáció” abban az értelemben, hogy amivé lesz, többé már nem identikus saját eredetével és megfordítva. Ha J. C. különféle *olvasatai* a szöveg több pontján a helyettesítés különféle alakzataiként úgy strukturálódnak, hogy végül az *értelmezés* aktusaként értelmezhető, az átváltozás aktusában is a *transzformálhatóság* lehetetlenedik el. (Innen olvasva a KAF monogram a Kafka jelszó rövidített változataként, újraírásaként is olvasható.)

Dsuang Dszi, illetőleg a lepke dilemmája tehát a „Dsuang Dszi álmodja a lepkét, a lepke őt”⁵⁴ egyfajta „kölcsonös bennefoglaltság” paradox logikája alapján oldódik meg. Nem választható szét, hogy Dsuang Dszi álmodja a lepkét, vagy a lepke őt, Jack Cole beszél John Colemanról, vagy fordítva: a hierarchia felbomlik. Eszerint Jack Cole és John Coleman viszonya tulajdonképpen a posztmodern fordításfogalom metaforájává válik:

⁴⁸ „John Coleman mindeddig hat verseskönyvvel jelentkezett: [...] illetőleg a közelmúltban (éppen 1996-ban) kiadott egy hetedik verseskötetet is *Bike Rodeo* (Biciklirodeo) címen, ám ezt a specifikusan amerikai »canzonieré«-t már közismertebb(!) »művésznévén«, vagyis Jack Cole néven szignálta [...]” KAF: i. m. 126. (Az átköltő epilógia).

⁴⁹ KAF: i. m. 117. (John Coleman elkárhozása).

⁵⁰ Uo. 118.

⁵¹ Uo. 118.

⁵² Uo. 119.

⁵³ „Amikor egy reggel Gregor Samsa nyugtalan álmából felébredt, szörnyű féreggé változva találta magát az ágyában.” Franz Kafka: *Az átváltozás*. In uő: *Elbeszélések*. 1973, Európa. 87.

⁵⁴ Szabó Lőrinc: *Dsuang Dszi álma*. In Szabó Lőrinc *összegyűjtött versei*. Budapest, 1960, Magvető. 517.

„John Coleman meg Jack Cole kifeküdtek [...], s mivel szögesen ellentétes, egymástól teljesen (vagy csak nagyon) különböző szokásokkal, műveltségekkel, ízlésvilágokkal, élményekkel, életmódokkal, ésatöbbikkel voltak megáldva, hát istenem időközben csak úgy elernyedten elbeszélgettek, esztendőkön keresztül lazán elvitatkoztak [...].”⁵⁵

Eljutottunk tehát a posztmodern dialogikus fordításfogalmához. Jack Cole és John Coleman egymás fordításaiként olvashatók, nem állíthatunk fel köztük semmiféle hierarchiát, sőt önazonosságukat saját maguk sem képesek belátni. Ha a paradicsomból való kiűzetés a jó és a rossz (igaz és hamis) tudásának (szétválaszthatóságának) következménye, Dsuang Dszi és J. C. története egyfajta második bűnbeesésként értelmezhető: éppen az igaz és hamis szétválaszthatatlanságából következik a kárhozat:

„Nem is tudom – mondja John Coleman – kettőnk közül melyikünk írja e sorokat: J. C. vagy J. C.? Ez itt a kérdés. Föl a szívekkel! Elkárhozunk. Valamennyien együtt kárhozunk el. Majd a pillangókkal és a pacsirtákkal egyidőben. Én mondom J. C.”⁵⁶

A kárhozatnak, illetve megváltásnak, mint az Újszövetség egyik alapproblémájának, ilyen hangsúlyos helyen való megjelenése (a *John Coleman elkárhozása* utolsó bekezdése) újabb lehetőséget kínál a J. C. monogram feloldására: J. C. ebben az esetben Jesus Christként volna olvasható.⁵⁷ Ez a megoldás kétségkívül az utolsó esély a „megváltásra”, hiszen a Szentháromság egységének (három, mégis egy) ígéretét rejti Jack Cole-ra, John Colemanre, illetve a fordítóra vonatkoztatva. Mivel a Megváltó kijelentése („elkárhozunk”) saját megváltó voltát tagadja, a szöveg végén álló, immár referencializálhatatlan J. C. jelölő megjelenése pedig az azonos jelölővel jelölt, ám különböző jelöltek szétválaszthatóságát, összeegyeztethetőségét vonja kétségbe, a szöveg a posztmodern dialogikus fordításfogalmának újabb modelljét állítja fel.

⁵⁵ KAF: John Coleman elkárhozása. I. m. 117.

⁵⁶ Uo. 119.

⁵⁷ Stella Szonja ötlete alapján.

► Talán

Mócsai Gergely: Csumasz

Mikoron Mócsai Gergely *Csumasz*ának¹ olvasásába fogtam, még nem tudtam, mire vállalkozom. Kétségbeesetten próbáltam *ki*-hozni valamit, de többszöri olvasás után is az volt az érzésem, hogy nem enged *be*. Ne várjon hát senki – aki ilyesminek létét feltételezi – „objektivitást”; talán eme esetben valóban igaza van Susan Sontagnak, és a művészet anti-művészetté vált (fránya posztmodern – hogy mi az?): ellenáll az értelmezésnek. „Egyszerűen van”, „felszínként mutatkozik be”, ilyes. Kizárt, hogy beenged.

Állhatunk a küszöbön – ez a küszöb pedig pusztán az ismerősnek *tűnő* jelek biztonság *tűnő* szigetecskéje, nagyon hamar arra lehetünk figyelmesek, hogy – Nietzschével szólva – „a pillanat küszöbére telepedtünk”: az ismerős jelek nem illeszkednek az ismerős horizontba, a várva várt biztos(nak tűnő) pont elillant. Talán a „jelentés nélküli jelek” egy „jelentés nélküli hálózatával” futottunk össze (megint). Talán nincs is igaza Gáspár Jenőnek, mikor a borítón található fraktál kapcsán (nem Csumasznak hívják, legalább ezt a fraktált illene felismerni) ezt írja Az irodalom visszavágban: „szokás szerint semmi köze a belső tartalomhoz”.² (Az „elég sivár nyitánnyal” – Mandelbrot-halmaz – mintegy harminc éve foglalkoznak a nem-lineáris algebrát szakértő szakértők. Még mindig találnak új dolgokat. Még mindig.)

Az írások tehát kirekesztenek, ellehetetlenítik nemcsak a (centrál)perspektívát, de önnön nézőpontunkat is. Önmagában – önmagán belül – sem lelhetünk biztos talajra. Talán mint ahogy a fraktál esetében is, itt is egyszerűen (?) egy önhasználó alakzatról van szó – hiába próbálunk nézőpontot váltani: bárhogy fókuszálunk (a jelekre? szimbólumokra? indexekre?), ugyanannyira engednek közel magukhoz.³ (Semennyire.)

A(z általam) felvállaltan behatolhatóan költemények/írások/mozaikok etc. rizómájában azonban van egy csoport, melyet egyszerűen és pofátlanul lehet „fogni”, elmiszolás, szimplifikálva a dolgot. A kötetben szereplő írások egy jó része ugyanis *kép*. És (tartok tőle, most kezdenek nyílni a bicskák a zsebekben) Wittgenstein óta tudjuk, ugye, mi a kép értelme. Innen közelítve lehet, hogy a kötet halmazán belül a „képversek” komplementer halmazának is ez az értelme. Nem is lenne jó megállapítás, ha nem lenne kivétel (mert szeretjük a kivételeket, gyarló emberi tulajdonság), ez pedig a nyitó(írás)költemény, az *Is* és – talán – a *HOT + I MIX*.

Az *Is* olyan, mint egy gonosz kis törpe a kapuban. Be látszik engedni; a központozás hiányán már jó ideje nem hördülünk fel, a többé-kevésbé (bár ez esetben talán tényleg

¹ Mócsai Gergely: *Csumasz*. Budapest, 1999, Fiatal Írók Szövetsége. Szerk.: H. Nagy Péter. (56 szöveg 68 oldalon...)

² Miért kellene a borítónak a „belső tartalomról” (megkülönböztetendő a külsőtől?) szólni? Hiszek abban, hogy ez magának az írásnak a dolga.

³ Gondoljunk itt Escher képére, melyen önmagát rajzolja a kéz. Kezek. (Escher rajzolta...? Ezt a könnyítést azonban *itt* nem engedhetjük meg magunknak, mert akkor óhatatlanul felüti a fejét az a csekélyke probléma, amit de Man már „külpolitikának” nevez, erre pedig itt sem hely, sem kedv.)

inkább többé) megfogható, kissé „kispálos” Is mosolyogva csalogat minket a költészet csarnokába. Ott pediglen az első „illető”, akivel találkozunk, imígy szól hozzánk:

„Levegő a fagyban új.
Kabátja új.
Kotorászása zsebeiben is.”

Enyhén meglepődünk; sebjaj, gondoljuk, lehet, hogy ez még csak egy amolyan hangulatruhatár, valaki itt felejtette. Következő találkozásunk azonban nem erősít meg ebben:

„Meggzóaltatott háttérből egy küldő nyújtja
előre kezeit, már csak a markában tartott
föld, virág, szirmai felett az égbolt itt már
a hozzávalókkal, madársikoly a tengeren
nem hall”

Itt aztán már tényleg el lehet vacakolni olyan dolgokkal, hogy *hall* meg *hal*, meg ilyesmi, és ezt később lehet is folytatni, de azt hiszem, nem is ez a lényeg. Arról is lehetne cikkezni, hogy vajon ez most jó vagy rossz; *igazi* posztmodern vagy süketelés; folytatnám, de annak sem lenne értelme. Ez esetben valóban Parti Nagy Lajos halhatatlanja állja csak meg a helyét, és csak ebben a formában: „de Gusztival nem lehet vitatkozni”.

Valójában tényleg inkább olyasmiről lehet szó, hogy – talán – (csak) „hangképek” szintjén értsük a verset. Ahogy H. Nagy Péter írja a Magyar Műhely 103. számában – igaz, ő pusztán a *HOT + 1 MIX* kapcsán: „[...] felhívja a figyelmet írás és olvasás betűhű, illetve kiejtés szerinti különbségére”. Az igazság azonban az, hogy ezt sem tehetjük (általános) gyakorlattá, hisz’ oly találó – és érthető – összetételek is vannak itt (igazából inkább afféle *markok*), melyek valóban élvezetesek és fogadhatók – annak ellenére, hogy (természetesen) be persze nem engednek. Olyanokra gondolok, mint „elrendezi készülő holttestét” (*Cipzár*), „Tested még lélegző gyarmat. / Ejtsd le.” (*Valamiként*) etc.⁴ És ez egy cseppet sem segít meg minket, mert a megfoghatatlanba megfogható(nak tűnő) részek beillesztése egyáltalán nem jelenti azt, hogy ezáltal az írás(ok) egésze létszen befogadható, sőt talán csak még jobban kivonja magát alig-élő kontrolunk alól.

Talán lehet, hogy éppen ez a cél – ilyet persze nem könnyű szívvel ír le az ember, ha nem akarja, hogy az *intentional fallacy* vádját olvassák fejére –, a kezdetekkor említett anti-művészet megformálása, magának a művészetnek a kifigurázása.⁵ *Valóban* játék a szavakkal. Talán tényleg nem is művészet – valami egészen más.

Talán. Persze lehet, hogy tévedek.

⁴ Igazán nem lehet azt mondani, hogy „bármilyen szót kicserélhetünk egy tetszőleges másikká bármiféle következmény nélkül egy Mócsai-költeményben” (Gáspár Jenő); ezen (fél)mondat kapcsán itt hívnám fel a figyelmet arra, hogy a „vers” és a „költemény” szavak nem cserélgethetők felelőtlenül. Mócsai írásai nem versek.

⁵ Vagy esetleg a logika mellett egy alternatív gondolkodási „utat” nyújtó transzlogika mintájára afféle „transzművészet”.

Coda

Baglyoknak jánya ◀

*Részletek az Fajiságról és Judaismusról**John Aubrey, R. S. S. által
(1686–87), (262–263. old.)**

Ezen történetet nemes Edmund Wyld úr barátom adá kezembe, kinek az öreg Mr. Farringdon mesélé el mondván, régtől ösmert volt vala már a maga idején es. Dymton városában egy étszaka valamely újszülött jánygyermeket hagytak vala oda a templom eleibe, ahol es másodnap reggelre kelvén talált reá a sekrestyés, és a csöpp jányka imhol szorongata vala egy kuriózus dolgot mégpenig bagolynak köpetjit, az mi szétmorzszálván egy bagolyköpet szokásos compositióját mutatta, úgymint: bőrke és fogak és apró csontok.

Meghallván a város idős asszonyai mind imígy szólának: hamarast égetnék meg halálra e gyermeket, aki hahogy nem asszonytul való úgy baglyoknak jánya. A városatyák és vének mindáltal mást gondoltanak, és került vala a gyermek a klastromba (minthogy mindezek röviddel a pápista üdők után történtenek, és a klastromot lélek nélkül hagyák, mert mind a vára népek úgy hívék, az ördögnek és az ő angyalinak tanyája, és kuvikok esmeg gyöngybaglyok, valamint bőregerek fészkeltenek a toronyban), a gyermeket pedig ehelyt hagyák, és rendelének melléje egy vára asszont hogy etetné etcetera.

És jövendőlvé vagyon, hogy a kised keves üdők múlva eltávozóék ez világbul, az mit ő meg nem cselekedék: hanem inkább nevedék 14 nyaratszaki szűzjányjá. Haj, minő vala az a jány, gyönyerő viola, töltvén az ő nappalit, valamint étszakáit magos kúfalaknak megette, emberi tekéntetektől ment, az hol csupáncsak az az egy asszon fordult meg minden reggeleken. Történt pedig egy vásári napon, hogy a jóasszon hangasabb szóval dicsíré a jány csuda szépségit esmeg hogy beszélni nem tudá, mert nem volt vala az ki erre ötet okítná.

Ahun a dymtoni férfiak, vének, ifjak es öszvebeszéltenek mondván: talám vizitálnánk meg a jányt, ki vönné észbe azt? (Értvén a vizitáláson azon szándokukat, hogy gyaláznák meg.)

A gondolat megfogánván ily szók hirdettetnek: valamely férfiemberök vagynak, hold töltével mind kompániába gyűjtetnek falkavadászatra; s a holdsarló kikerekedtével egyenként elhagyák házukat egybetalálkozván a klastrom eleiben, az ispán pedig kinyitá a kapukat, hogy egyenként bémennének. Az kit ők kerestek vala rejtőzék a pince mélyire, megrémisztve a zajtól.

Ímé a jány az kinek szépségérül amazon szókat hallották vala, gyönyerőbb, mint valaki azt elméjében képezné: a haja veres vala, melly nem volt igen szokásban, s visel vala egy fejtér inget, ugyan mást se; mikor a jány látá az férfikot még jobban ijede szüviben,

* Neil Gaiman *Smoke and Mirrors* című kötetének előszavában az alábbi sorokat írta a *Baglyoknak jánya* (*The Daughter of Owls*) című novellához: „John Aubrey, a 17. századi gyűjtő és történész egyik kedvenc író. Írásai a hiszékenység és erudíció, az anekdoták, a reminiscenciák és álomfejtés hatásos egyvelegét adják. Aubrey műveit olvasva szinte azonnal ráérzünk egy személyre, aki úgy beszél a múltból, hogy áthidalja a századokat: rendkívül szeretetreméltó, érdekes ember. A helyesírását is szeretem. Ezt a történetet többször többféleképpen próbáltam megírni, de soha nem voltam elégedett. Aztán az az ötletem támadt, hogy megírhatnám, mintha Aubrey írta volna.”

mert sohse látott a fajtájából annak előtte egy darabot se, az egy asszonyon kívül senki ember fiát nem ösméire. Bámulá őket megriadottan, elkerekedett szömmel, torkából szakada kicsinyég a sikoltás, valamintha könyörgene, hogy őtet ne bántanák.

Az emberek meg csak neveték, mint az kinek gonosz szándoka vagyon, mert bűnös és fertelmes lelkűek valának kik érkezőnek a hold fényiben.

Rikolthatott a jány avagy szakaszthatta meg enmagát, mert semminémű cselekedet el nem tántoríthatta vala a gonoszt. És az ablakok megvakultanak, hogy még a holdfény egyenik sugára es bé ne hatolhassék, és hallható vala nagyterős szárnyak suhogása, bátor az emberek mit se látának az ő álnakságukban, kötve levén mind a figyelmetességük galádság dolgában.

Azon éjjel a dymtoni népek valamennyien csak valának az ő ágyukban mindegyre álmodák a huhogást és rikoltást és nagy madarakot, és álmodák magukat kicsiny egereknek s patkányoknak.

És eljőve a másodnap reggele, s az asszonnépek heába es követék vala atyjukot, fiukot, hamarast kerülvén a klastromba, annak es pincejébe, imhol találák a hideg kúpadlaton baglyoknak köpetjit, az mikben haj és csat és érmék és apró csontok valának, alant pedig széjjelszórva valami kevés szalma.

Azon naptul a dymtoni férfik: vének, ifjak egykint eltűntenek, valamint sohse lettek vón. Néhány évek múltával beszélni kezdték a jányt, hogy látták volna őtet a legmagasabb tölgyfák esmeg tornyok teteibe etcetera, azt es mindenkor félsetétben avagy étszaka, és senki fia meg nem esküvék, hogy a jány vala avagy é nem.

(Fejér alak – bátor E. Wylde úr képtelen lévén emlékezetébe idézni hahogy a népek mesélék, ingben avagy mezítelen vala.)

Mindezek igazságát én meg nem ítélem, vagyon ez egy kedves történet, az mit itt papírra tevék vala.

Fordította Hegedűs Orsolya

eddig megjelent számai

▶ 1999/1–2. ▶ **Tanulmányok a sci-fi posztmodernizálódásáról**

„Úgy tűnik, a sci-fi és a posztmodern próza párhuzamos irodalomtörténeti nyomvonalak mentén haladt, és ezek meglepően hasonló motívumokat és toposzokat termeltek ki.”

(Brian McHale)

„Ha a sci-fi és a »komoly« irodalom problematikus viszonyáról van szó, Kurt Vonnegut neve törvényszerűen előkerül.”

(Bényei Tamás)

„Az 1960-as évektől kezdve egyre szaporodnak a sci-fi ikonográfiájára építő posztmodern szövegek.”

(Veronica Hollinger)

▶ 2000/1–2. ▶ **Írások a (poszt)apokaliptikus horizonton**

„Ez Phantasia világa. Furcsa álmom a teremtő istenségtől.”

(Orbán János Dénes)

„A gömörlúciák már az első szavak elhangzása után is olyan arcot vágtak, mintha menten megnyílt volna az ég a mennyei lovasok előtt.”

(Haklik Norbert)

„a Prófétát hívjuk – de nem felel –”

(Bartha Eszter)

▶ 2000/3–4. ▶ **Tanulmányok Peter Greenaway filmszemiotikájáról**

„Greenaway filmjeiben egyre absztraktabb a tér.”

(Dobolán Katalin)

„Greenaway munkáiban a legjellemzőbb talán az, hogy az egyes médiumok a filmen belül egyfajta hivalkodó karneváli nyelvkeverésben egymás »álcáiban« jelentkeznek.”

(Pethő Ágnes)

„A vizuális film saját nyelvének kidolgozására tesz kísérletet Greenaway ú. »kép-szendvics«-technikával.”

(Sz. Molnár Szilvia)

▶ 2001/1–2. ▶ **Tanulmányok a cyberpunkról**

„A *Neurománc* elolvasása után úgy éreztem, láttam magam előtt a sci-fi jövőjét (és talán az egész irodalom jövőjét); William Gibson volt a neve.”

(Larry McCaffery)

„A cyberpunk a sci-fi egyik mutánsként aposztrofált, pillanatnyilag talán legélőképesebb fajtája.”

(H. Nagy Péter)

„Az a hír járja, hogy a cyberpunk halott.”

(Karen Cadora)

▶ 2001/3–4. ▶ **Írások a számítógépről**

„Az e-mail, a chat és a topichozzászólás szinte a beszélgetés könnyedségével íródik.”

(Balogh Endre)

„Ha Vazulnak lett volna számítógép, / idejében felismeri, hogy mi van?”

(Váradai Péter)

„Kedves Gyerekek! A tanulás előttetek áll: ne higgyetek el mindent a számítógépnek!”

(Dr. Bartha András)

▶ A Palimpszeszt Kulturális Alapítvány 2001–2002. évi, V. műfordítóversenyének díjazottai

Angol: Pék Zoltán
Francia: Dunajcsik Mátyás
Latin: Kasza Péter
Német: Nemes Balázs
Olasz: Száraz Orsolya és Ágoston Piroska

224

A ZSÚRI TAGJAI

A zsűri elnöke Zemplényi Ferenc
műfordító szakértő Márton László

angol: Géher István, **cseh:** Vörös István, **francia:** Szabics Imre és Sashegyi Gábor,
latin: Déri Balázs, **német:** Jónácsik László, **olasz:** Sallai Géza és Takács József,
spanyol és portugál: Pál Ferenc

A Palimpszeszt Kulturális Alapítvány meghirdeti a 2002–2003. évi, VI. műfordítóversenyét középkori, reneszánsz és kora újkori művek fordítására. Pályázni közlés előtt álló műfordításokkal lehet. **Terjedelmi korlátok:** *vers* – legalább 100 sor; *próza, értekező próza* – legalább 10000 karakter. A pályázatokat két példányban, mind papíron, mind elektronikus formában az eredeti művek szövegével együtt kérjük elküldeni az alapítvány címére.

Palimpszeszt Kulturális Alapítvány

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/C

További információk

web: <http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt>
<http://magyar-irodalom.elte.hu/prae>
tel.: (06 1) 269 2501, (06 30) 210 7568
e-mail: pirkheimer@freemail.hu

határidő: 2002. december 15.
eredményhirdetés: 2003 tavaszán